

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

ÖRLŐS LÁSZLÓ

Sopron
2008

NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM
KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
Gazdasági folyamatok elmélete és gyakorlata
Doktori Iskola
Pénzügyi program

A MULTILATERÁLIS FEJLESZTÉSI BANKOK ÉS
MAGYARORSZÁG

A rendszerváltás utáni időszak tanulságai, a jövő perspektívái

Doktori (PhD) értekezés

ÍRTA:

Örlős László

TÉMAVEZETŐ:

Dr. habil Báger Gusztáv CSc.

Sopron, 2008

A MULTILATERÁLIS FEJLESZTÉSI BANKOK ÉS MAGYARORSZÁG

A rendszerváltás utáni időszak tanulságai, a jövő perspektívái

Értekezés doktori (PhD) fokozat elnyerése érdekében

Írta:

Örlős László

Készült a Nyugat-Magyarországi Egyetem Gazdasági folyamatok elmélete és gyakorlata

Doktori Iskola

Pénzügyi programja keretében.

Témavezető: Dr. habil Báger Gusztáv CSc.

Elfogadásra javasolom (igen / nem)

(aláírás)

A jelölt a doktori szigorlaton%-ot ért el.

Sopron,

(a Szigorlati Bizottság elnöke)

Az értekezést bírálóként elfogadásra javasolom (igen / nem)

Első bíráló (Dr.) igen / nem

(aláírás)

Második bíráló (Dr.) igen / nem

(aláírás)

A jelölt az értekezés nyilvános vitáján%-ot ért el.

Sopron,

(a Bírálóbizottság elnöke)

A doktori (PhD) oklevél minősítése:

(az EDT elnöke)

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	16
I. RÉSZ	
A MULTILATERÁLIS FEJLESZTÉSI BANKOK TERMÉSZETRAJZA: TÖRTÉNETI, INTÉZMÉNYI ÉS STRATÉGIAI KERETEK.....	21
1.1. A NEMZETKÖZI PÉNZÜGYI RENDSZER MŰKÖDÉSÉRŐL.....	21
1.1.1. <i>A rendszer megalkotása és főbb jellemzői a II. világháborút követő első nagy pénzügyi válságig.....</i>	<i>21</i>
1.1.2. <i>A szabadpiac kiteljesítésétől a washingtoni konszenzusig.....</i>	<i>23</i>
1.1.3. <i>A washingtoni konszenzus.....</i>	<i>24</i>
1.1.4. <i>A washingtoni konszenzus utáni világ: az alkalmazhatóság problémája az Egyesült Államokon kívüli világban.....</i>	<i>26</i>
1.2. CÉL- ÉS ESZKÖZRENDSZER.....	30
1.2.1. <i>Fogalmi, módszertani keretek.....</i>	<i>30</i>
1.2.1.1. <i>Hivatalos támogatások.....</i>	<i>30</i>
1.2.1.2. <i>Multilaterális fejlesztési bankok.....</i>	<i>35</i>
1.2.2. <i>Történeti háttér, mandátumok.....</i>	<i>38</i>
1.2.2.1. <i>A Bretton Woods-i intézmények létrehozása, közvetlen történeti körülmények.....</i>	<i>39</i>
1.2.2.2. <i>Bank a piacgazdasági átmenet támogatására.....</i>	<i>42</i>
1.2.2.3. <i>Az Európai Unió házi bankja.....</i>	<i>45</i>
1.2.2.4. <i>Egy szociálisan érzékeny bank.....</i>	<i>47</i>
1.2.3. <i>Pénzügyi és intézményi keretek.....</i>	<i>48</i>
1.2.4. <i>Demokratikus kontroll és elszámoltathatóság.....</i>	<i>52</i>
1.3. MEGÚJULÓ STRATÉGIÁK, HOZZÁADOTT ÉRTÉK: KIHÍVÁSOK	
A XXI. SZÁZADBAN.....	53
1.3.1. <i>Megújuló pénzügyi architektúra.....</i>	<i>54</i>
1.3.2. <i>A gazdasági és szociális programok kiegyensúlyozása.....</i>	<i>55</i>
1.3.3. <i>Megújított washingtoni politika a multilaterális fejlesztési bankok szerepéről.....</i>	<i>58</i>
1.3.4. <i>Verseny és munkamegosztás a globális pénzügyi erőterben.....</i>	<i>61</i>

1.4. A NEMZETKÖZI FEJLESZTÉSPOLITIKA TENDENCIÁI.....	63
1.4.1. A Bretton Woods-i intézmények vezető szerepe a fejlesztéspolitikában.....	63
1.4.2. Az adósság-elengedések.....	64
1.4.3. Kockázatok.....	67
1.4.4. A támogatások rendszerének összetettsége: donorkoordináció és segélyhatékonyság.....	70
1.4.5. Új donorok megjelenése, küzdelem Afrikáért.....	72
1.4.6. Új kezdeményezések.....	75
1.5. ÚJ GLOBÁLIS KONSZENZUS KERESTETIK.....	79
1.5.1. Tendenciák és forгатókönyvek.....	79
1.5.2. Szerepek a XXI. században.....	89

II. RÉSZ

MAGYARORSZÁG EGYÜTTMŰKÖDÉSE A NEMZETKÖZI PÉNZÜGYI

INTÉZMÉNYEKSEL.....98

2.1. A CSATLAKOZÁSOK ELŐZMÉNYEI ÉS KÖRÜLMÉNYEI, MAGYAR ÉRDEKEK.....	98
2.1.1. A Bretton Woods-i intézmények.....	98
2.1.2. Az európai beruházási és fejlesztési bankok.....	100
2.2. AZ INTÉZMÉNYEK MŰKÖDÉSE MAGYARORSZÁGON, A FORRÁS- KIHELYEZÉS RENDSZERVÁLTÁS UTÁNI ANATÓMIÁJA.....	101
2.2.1. A Magyarországra érkező multilaterális fejlesztési banki források átfogó értékelése.....	102
2.2.2. A multilaterális források kapcsolata a közvetlen tőkebefektetésekkel és a privatizációval.....	104
2.2.3. A Világbank szerkezetkiigazító hitelnyújtásai.....	106
2.3. A FORRÁSKIHELYEZÉSEK HELYE ÉS SÚLYA AZ ÁLLAM PÉNZÜGYEIBEN...112	
2.4. A MAGYARORSZÁGRA ÉRKEZŐ TŐKETRANSZFER HELYE A VISEGRÁDI ORSZÁGOKKAL TÖRTÉNŐ ÖSSZEHAISONLÍTÁSBAN.....	117
2.4.1. Az összes tőketranszfer alakulása a régióban és Magyarországon.....	118
2.4.2. A hivatalos és magánforrások súlya.....	119
2.4.3. A multilaterális források súlya az összes tőketranszfer áramláson belül.....	122
2.5. KAPCSOLATOK A VILÁG EGYÉB REGIONÁLIS FEJLESZTÉSI BANKJAIVAL.....	125

III. RÉSZ

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS PERSPEKTÍVÁI MAGYAR SZEMPONTBÓL.....129

3.1. A KAPCSOLATOK JÖVŐJÉRŐL ÁLTALÁBAN.....129

3.2. KEDVEZMÉNYEZETTBŐL TÁMOGATÓ ORSZÁG: A GLOBÁLIS
FEJLESZTÉSPOLITIKÁBAN VALÓ RÉSZVÉTEL FELTÉTELEI ÉS
DILEMMÁI.....131

3.2.1. *Részvételünk a nemzetközi fejlesztéspolitikában*.....132

3.2.2. *Kitekintés néhány európai ország gyakorlatára*.....134

3.2.2.1. *Intézményi és jogi keretek a visegrádi országokban és Szlovéniában*.....134

3.2.2.2. *Az Európai Unió néhány tagországának példája a
multilaterális szervezetek terén*.....136

3.3. NEMZETKÖZI FEJLESZTÉSI EGYÜTTMŰKÖDÉSÜNK
LEHETŐSÉGEI A NEMZETKÖZI TAPASZTALATOK TÜKRÉBEN.....138

3.3.1. *A nyújtott támogatás nagysága*.....138

3.3.2. *Koncepcionális kérdések*.....140

3.3.3. *A segélyezés minősége, hatékonysága*.....140

3.3.4. *Moralitás versus gazdasági érdekek*.....140

3.3.5. *Kétoldalú versus multilaterális csatornák*.....143

ÖSSZEFOGLALÓ KÖVETKEZTETÉSEK.....146

FELHASZNÁLT IRODALOM.....157

JOGSZABÁLYOK, HATÁROZATOK JEGYZÉKE.....168

MELLÉKLETEK

1. táblázat	Nemzetközi fejlesztési intézmények összehasonlító adatai	II
2. táblázat	Magyarország tulajdonosi viszonyai a nemzetközi fejlesztési intézményekben (2006. december 31.)	III
3. táblázat	Fontosabb multilaterális fejlesztési bankok (2004. december 31-i állapot)	IV
4. táblázat	A központi költségvetés nemzetközi fejlesztési intézmények felé fennálló adósságának alakulása	V
5. táblázat	A központi költségvetés nemzetközi fejlesztési intézmények felé fennálló adósságának arányai	V
6. táblázat	Teljes tőkeáramlás a V4-országokban	VI
7. táblázat	Teljes privát nettó tőkeáramlás, összes donor	VI
8. táblázat	Teljes hivatalos nettó tőkeáramlás, összes donor	VII

9. táblázat	Tőkeáramlás Magyarországon	VII
10. táblázat	Magyarország, multilaterális nettó tőkeáramlás	VIII
11. táblázat	Hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, bruttó	VIII
12. táblázat	Nettó teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban	IX
13. táblázat	EBRD, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, bruttó	IX
14. táblázat	EK, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, bruttó	X
15. táblázat	GEF, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, bruttó	X
16. táblázat	IBRD, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, bruttó	XI
17. táblázat	IFC, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, bruttó	XI
18. táblázat	EBRD, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, nettó	XII
19. táblázat	EK, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, nettó	XII
20. táblázat	GEF, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, nettó	XIII
21. táblázat	IBRD, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, nettó	XIII
22. táblázat	IFC, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, nettó	XIV
23. táblázat	Világbanki szerkezetkiigazítási hitelek és értékelésük	XV
1. ábra	Az európai multilaterális fejlesztési bankok forráskihelyezései a V4-országokban (2001-2005)	XIX
2. ábra	Az európai multilaterális fejlesztési bankok forrásainak megoszlása az egyes szektorok között a V4-országokban (2001-2005)	XIX

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat	A GNP-deflátor alakulása az Amerikai Egyesült Államokban	23
2. táblázat	Támogatások csoportosítása az OECD terminológiája szerint	31
3. táblázat	A támogatási programok csoportosítása	34
4. táblázat	Az EIB szektorális stratégiái	46
5. táblázat	A multilaterális fejlesztési bankok kapitalizációja	52
6. táblázat	A Bretton Woods-i intézmények 1998-ban meghirdetett új fejlesztési irányelvei	56
7. táblázat	A Meltzer-jelentés által megfogalmazott fontosabb ajánlások	60
8. táblázat	4C-mátrix	62
9. táblázat	Adósság-elengedésre jogosult HIPC-országok (2007. december)	66
10. táblázat	Külső államadósság a GDP %-ában	67
11. táblázat	Az ODA szerkezete	69
12. táblázat	A támogatási intenzitás és a donor fragmentáció összefüggései	72
13. táblázat	A Párizsi Nyilatkozat eredményeinek első mérése (2006)	77
14. táblázat	Javaslat a tulajdonosi részesedések reformjára az IBRD-ben	88
15. táblázat	Tulajdonosi arány egyes multilaterális intézményekben	88
16. táblázat	Éves finanszírozási szükséglet az Amerikai Egyesült Államokban a következő 20 évben	90
17. táblázat	Egy főre jutó nemzeti jövedelem (vásárlóerő paritáson) növekedése	94
18. táblázat	Átlagos kormányzati kiadások a legfejlettebb gazdaságokban a GDP %-ában	95
19. táblázat	Az NFI-kkel történő társfinanszírozásban megvalósult EU-támogatásos projektek Magyarországon (2000-2006)	103
20. táblázat	Fontosabb világbanki kölcsönök az 1990-es években	109
21. táblázat	Növekedés és infláció alakulása a legtöbb szerkezetkiigazítási hitelt felhasználó volt kommunista országban (1990-1999)	110
22. táblázat	Teljes nettó tőkeáramlás	118
23. táblázat	Egy főre jutó nettó tőkeáramlás a visegrádi országokban (1990-2004)	119
24. táblázat	A hivatalos tőke-transzferek aránya az összes tőke-transzferen belül	120
25. táblázat	A nettó multilaterális tőkeáramlás aránya a teljes nettó tőkeáramláson belül a V4-csoportban	123
26. táblázat	A nettó multilaterális tőkeáramlás aránya a teljes nettó tőkeáramláson belül Magyarországon	123

27. táblázat	Az ODA-feltételekkel nyújtott multilaterális tőketranszferek aránya a nettó multilaterális tőkeáramlás arányában	124
28. táblázat	Az EU ODA-ra vonatkozó politikai kötelezettségvállalásai a GNI arányában	133
29. táblázat	Válogatott európai összehasonlítás a hivatalos fejlesztési támogatások adatairól	137
30. táblázat	Részesedés kiírt pályázatokból aláírt szerződések alapján a Világbank egyes pénzügyi éveiben	141

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra	A washingtoni konszenzusból kinövő (ellen)irányzatok	29
2. ábra	A V4-ek részesedése az EBRD forráskihelyezéseiből	45
3. ábra	A köz- és a magán szektorból származó tőkeáramlás a fejlődő országokban	59
4. ábra	A világ legnagyobb koncesszionális forrásnyújtói	64
5. ábra	A fejlődő és feltörekvő országok közép- és hosszú lejáratú adósságállománya (2004)	65
6. ábra	Kétoldalú hivatalos, valamint privát hitelezők adósság-elengedésre fordított kiadásainak aránya	68
7. ábra	Multilaterális hitelezők adósság-elengedésre fordított kiadásainak aránya	69
8. ábra	Donorok kötelezettségvállalásai 76 alacsony jövedelmű országban	70
9. ábra	Nettó ODA főbb donor csoportonként, 1969-1997	73
10. ábra	A DAC-tagországok nettó ODA-hozzájárulásai (1989-2006)	73
11. ábra	Az állami és a magán szektorba irányuló nettó adóssággeneráló források (1996-2004)	79
12. ábra	A multilaterális fejlesztési bankok nettó hitelfolyósításai (2000-2004)	80
13. ábra	A multilaterális fejlesztési bankok jövedelmezősége (2000-2004)	81
14. ábra	A Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (IBRD) hitelnyújtásai	82
15. ábra	Részesedések a világ GDP-jéből	83
16. ábra	Részesedések a világkereskedelemből	83
17. ábra	Egy főre jutó GDP	84
18. ábra	Multilaterális fejlesztési bankok magyarországi hitelkihelyezései (1990-2005)	102
19. ábra	Multilaterális fejlesztési bankok magyarországi hitelkihelyezései (1990-2005)	103
20. ábra	Közvetlen tőkebefektetések és a multilaterális fejlesztési bankok kötelezettségvállalásai Magyarországon (1990-2005)	104
21. ábra	A multilaterális fejlesztési bankok forrásaiból Magyarországon megvalósuló beruházások megoszlása források típusa szerint és az FDI alakulása	105
22. ábra	Multilaterális adóssággeneráló források és az FDI	106
23. ábra	Magyarország pénzügyi kapcsolatai a Világbankkal (1995-2002. világbanki pénzügyi év)	110
24. ábra	Növekedési pálya Magyarországon és Lengyelországban	111
25. ábra	A központi költségvetés nemzetközi fejlesztési intézmények felé fennálló adósságának arányai	113
26. ábra	Bruttó finanszírozási igény összetevői és alakulása (1998-2006)	114

27. ábra	Nettó kibocsátás összetevői (2005-2006)	116
28. ábra	Bruttó devizakibocsátás alakulása (1998-2006)	116
29. ábra	Hivatalos és privát nettó tőkeáramlás a V4-országokban és Magyarországon	121
30. ábra	Hivatalos nettó tőkeáramlás az egyes visegrádi országokban	121
31. ábra	Nettó tőkeáramlás a V4-országokba	122
32. ábra	Tőkeáramlás Magyarországon	124
33. ábra	Egy főre jutó nettó multilaterális ODA-források a visegrádi országcsoportban	124
34. ábra	EU-támogatások és NFI-hitelek Magyarországon (kötelezettségvállalások)	130
35. ábra	A gazdaságfejlesztést meghatározó közgazdasági irányzatok	132
36. ábra	Multilaterális ODA-hozzájárulások szerkezete 10 EU-tagországban (2005)	136
37. ábra	A multilaterális kiadások megoszlása az EU-15-ben (2005)	137
38. ábra	Az EU-hoz 2004-ben csatlakozott országok ODA-hozzájárulásai a GNI arányában (2004-2006)	139
39. ábra	Magyarország által nyújtott és a nemzetközileg elvárt hivatalos fejlesztési támogatás	139
40. ábra	A visegrádi országok által elnyert világbanki projektek (2005-2007. világbanki pénzügyi év)	142
41. ábra	A bilaterális és multilaterális ODA-hozzájárulások arányai (2000-2005)	144
42. ábra	A bilaterális és multilaterális ODA-hozzájárulások arányainak alakulása (2000-2005 és 2006)	145

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

ADB	Ázsiai Fejlesztési Bank (Asian Development Bank)
AfDB	Afrikai Fejlesztési Bank (African Development Bank)
AfDF	Afrikai Fejlesztési Alap (African Development Fund)
Afreximbank	Afrikai Export-Import Bank (African Export-Import Bank)
Áht.	az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény
ÁKK	Államadósság Kezelő Központ Zrt.
ÁSZ	Állami Számvevőszék
AVOP	Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (2004-2006)
Bladex	Latin-amerikai Export Bank (Banco Latinoamericano de Exportaciones)
BSTDB	Fekete-tengeri Kereskedelmi és Fejlesztési Bank (Black Sea Trade and Development Bank)
CABEI	Közép-Amerikai Gazdasági Integrációs Bank (Central American Bank for Economic Integration)
CADB	Közép-afrikai Fejlesztési Bank (Central African Development Bank)
CDB	Karibi Fejlesztési Bank (Caribbean Development Bank)
CEB	Európa Tanács Fejlesztési Bankja (Council of Europe Development Bank)
DAC	Fejlesztési Támogatások Bizottsága (Development Assistance Committee, az OECD szakbizottsága)
EADB	Kelet-afrikai Fejlesztési Bank (East African Development Bank)
EBRD	Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (European Bank for Reconstruction and Development)
ECB	Európai Központi Bank (European Central Bank)
ECOFIN	gazdasági és pénzügyek tanácsa (Economic and Financial Affairs Council)
EDF	Európai Fejlesztési Alap (European Development Fund)
EIB	Európai Beruházási Bank (European Investment Bank)
EIF	Európai Befektetési Alap (European Investment Fund)
EP	Európai Parlament
ET	Európa Tanács (Council of Europe)
EiT	Európai Tanács (European Council)
EU	Európai Unió
FDI	közvetlen külföldi tőkebefektetés (Foreign Direct Investment)

FEMIP	Euromediterrán Befektetési Partnerségi Eszköz (Facility for Euromediterran Investment and Partnership)
FLAR	Latin-amerikai Tartalék Alap (Fondo Latinoamericano de Reservas)
G8	Nyolcak: a nyolc iparilag legfejlettebb ország (Group of the Eight/Eight Leading Industrialised States)
GEV	támogatási egyenérték (Grant Equivalent Value)
GVOP	Gazdasági Versenyképesség Operatív Program (2004-2006)
HEFOP	Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program (2004-2006)
HIPC	súlyosan eladósodott alacsony jövedelmű országok (Heavily Indebted Poor Countries)
IADB	Amerika-közi Fejlesztési Bank (Inter-American Development Bank)
IBRD	Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (International Bank for Reconstruction and Development)
ICSID	Befektetési Viták Rendezésének Nemzetközi Központja (International Center for Settlement of Investment Disputes)
IDA	Nemzetközi Fejlesztési Társulás (International Development Association)
IDB	Iszlám Fejlesztési Bank (Islamic Development Bank)
IFC	Nemzetközi Pénzügyi Társaság (International Finance Corporation)
IMF	Nemzetközi Valutaalap (International Monetary Fund)
JASPERS	Közös támogatási eszköz európai régiók számára (Joint Assistance in Supporting Projects in European Regions)
JEREMIE	Közös európai források mikro-, kis- és középvállalkozások számára (Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises)
JESSICA	Közös európai támogatási eszköz fenntartható városfejlesztési beruházások számára (Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas)
KIOP	Környezetvédelmi és Infrastruktúra Operatív Program (2004-2006)
KKE	Közép- és Kelet-Európa
MDG	millenniumi fejlesztési célok (Millennium Development Goals)
MFB	Magyar Fejlesztési Bank Zrt.
MIGA	Nemzetközi Beruházás-biztosítási Ügynökség (Multilateral Investment Guarantee Agency)
NADB	Észak-amerikai Fejlesztési Bank (North American Development Bank)
NEFE	nemzetközi fejlesztési együttműködés
NFI	nemzetközi fejlesztési intézmény

NGO	nem-kormányzati szervezet (Non-Governmental Organisation)
NIB	Északi Beruházási Bank (Nordic Investment Bank)
OA	hivatalos támogatás (Official Aid)
ODA	hivatalos fejlesztési támogatás (Official Development Assistance)
ODF	hivatalos fejlesztési támogatási összeg (Official Development Finance)
OECD	Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Cooperation and Development)
OOF	egyéb hivatalos átutalások (Other Official Flows)
OP	operatív program
OPEC	Olajexportáló Országok Szervezete (Organization of the Petroleum Exporting Countries)
PRGF	szegénységcsökkentési és növekedési eszköz (Poverty Reduction and Growth Facility)
PRSP	szegénységcsökkentési stratégiai program (Poverty Reduction Strategy Paper)
PTA Bank	Kelet- és Dél-afrikai Kereskedelmi és Fejlesztési Bank (Eastern and Southern African Trade and Development Bank)
ROP	Regionális Fejlesztés Operatív Program (2004-2006)
SDRs	különleges lehívási jogok (Special Drawing Rights)
STA	különleges letéti alap (Selective Trust Account)
ÚMFT	Új Magyarország Fejlesztési Terv
V4	Visegrádi Négyek (Lengyelország, Cseh Köztársaság, Szlovákia, Magyarország)
WADB	Nyugat-Afrikai Fejlesztési Bank (West African Development Bank)
WTO	Világkereskedelmi Szervezet (World Trade Organization)

*Köszönettel Ágnesnek,
akinek odaadó támogatása nélkül
nem készülhetett volna el ez a munka*

*„Látni, amit mindenki lát,
és gondolni,
amit még senki sem gondolt.”*

Szent-Györgyi Albert (1893-1986)

BEVEZETÉS

A gazdasági, társadalmi és politikai átalakulás elmúlt másfél évtizede Magyarországon rendkívüli, történelmi léptékű változásokat hozott magával. Hazánk részesévé vált az euroatlanti katonai szövetségnek, valamint teljes jogú tagja lett az európai gazdasági integrációnak: teljesültek az 1989-1990-es rendszerváltoztatás óta folyamatosan jelen lévő kormányzati törekvések, amelyek mögött széleskörű társadalmi konszenzus nyugodott. Magyarország szervezetenként is részesévé vált a globalizáció folyamatának, amely megteremti a lehetőséget arra, hogy éljünk előnyeivel és kivédjük vagy legalábbis tompítsuk kedvezőtlen hatásait. Ahhoz, hogy az átalakulás lezárását követően úgy tudjunk elindulni, hogy a gazdaságtörténelmileg is új korszak kihívásaival szembe tudjunk nézni és a megfelelő eszközökkel kezelni tudjuk annak kockázatait, szükség van arra, hogy értékeljük az elmúlt időszak történéseit a nemzetközi pénzügyi és fejlesztési intézmények (NFI-k) vonatkozásában is.

A szuverén nemzetállamok által létrehozott multilaterális pénzügyi intézmények működésének létjogosultsága és szükségessége folyamatosan viták tárgyát képezi, ugyanakkor az általuk betöltött, a piaccal nem helyettesíthető funkciók alapján a gazdasági stabilitás és fejlesztés letéteményeseiként működnek. Hosszú távú fennmaradásukhoz, a szolgáltatásaik iránt mutatkozó kereslet meglétéhez komolyan így nem fér kétség. Az értekezés keretét éppen ezért a multilaterális pénzügyi rendszer működésének, várható trendjeinek bemutatása és vizsgálata adja, amelynek során a főbb közgazdasági iskolák elméleti alapvetései kritikailag is értelmezésre és ütköztetésre kerülnek.

A globális pénzügyi rendszer mezőjébe foglalva a tanulmány a téma magyar vonatkozásait is tárgyalja. A dolgozat ugyanakkor hangsúlyozottan nem kíván a multilaterális fejlesztési bankok és Magyarország elmúlt másfél évtizednyi kapcsolatának „krónikása” lenni, az együttműködés gazdaságtörténelmi, közgazdasági és pénzügyi vonatkozásainak teljes körű feldolgozása ugyanis szétfeszítené bármely disszertáció tartalmi és terjedelmi kereteit. Az értekezés megírásának elsődleges célja az volt, hogy – építve a témában az elmúlt időszakban született tudományos munkákra, a nemzetközi szervezetek elemzéseire, adataira, a magyar kormány kapcsolódó közérdekű és nyilvános publikációira és adataira – átfogó áttekintést adjon a multilaterális fejlesztési bankoknak az 1990 óta eltelt bő másfél

évtizedben a magyar gazdaság átalakulásában, a gazdaságfejlesztésben betöltött szerepéről (történeti áttekintés és a hatás közgazdasági és pénzügyi elemzése, értékelése), hozzájárulva ezáltal a széleskörű téma feldolgozásáról szóló tudományos szakirodalomhoz.

A dolgozat másik fontos célja, hogy a megszerzett tapasztalatok birtokában meghatározza azokat a több esetben akár innovatív együttműködési irányokat, amelyek immár az uniós Magyarország gazdaságfejlesztésének szolgálatába állíthatók. Az EU-csatlakozással minőségileg átalakuló kapcsolatok perspektíváinak meghatározása, a kedvezményezett szerepből egyre inkább a donor státus érvényesülése kerül előtérbe. A multilaterális fejlesztési bankok hazai hatásának és súlyának meghatározásához elengedhetetlen a nemzetközi párhuzamok és példák legalább mintavétel-szerű feldolgozása, a feladathoz a Visegrádi Négyek (V4) országaival való összehasonlítást hívjuk segítségül. Az elemzés az OECD tőkeáramlási statisztikáiból gyűjthető saját adatbázisra épül.

Az értekezés a következő hipotézisekből indul ki és az elemzések azok bizonyítására, a levonható következtetések megfogalmazására törekszenek:

1. Nem dőlt még el, hogy a globalizáció térnyerésével és felgyorsulásával átrendeződő világ gazdaságához súlyuk megőrzésével alkalmazkod(hat)nak-e a multilaterális fejlesztési bankok.
2. Fennáll a reális veszélye annak, hogy a globális gazdasági erőviszonyok átrendeződése szerinti igazodási képességet egyfajta status quo tehetetlenségi erő blokkolja, amely a világméretű multilaterális pénzügyi és fejlesztési intézményektől regionális szintre helyezi az erőegyensúlyt.
3. A multilaterális fejlesztési bankok hatása Magyarországon a gazdaságpolitikára az európai integrációs folyamat kibontakozásával fokozatosan csökkent.
4. A hazai forrásszerzési feltételek javulásával a multilaterális fejlesztési bankok által nyújtott hiteleknek a külső finanszírozásban betöltött súlyáról és jelentőségéről egyre inkább a hazai fejlesztési, finanszírozási igényekhez igazított módon dönthet(ett) a mindenkori kormány.
5. A multilaterális fejlesztési bankoknak kulcsszerepe lesz a hazai nemzetközi fejlesztéspolitikai források kötelezettségvállalások szerinti és hatékony elköltésében.

A dolgozat kizárólag azokat a világméretű és regionális multilaterális fejlesztési bankokat, valamint azoknak a magyar gazdaságra gyakorolt hatását vizsgálja, amelyekben

Magyarország tagsággal rendelkezik. Azon intézmények tevékenységét, amelyek működésében Magyarország nem vesz részt, csak a témánk által igényelt mértékben kerülnek bemutatásra.

A tanulmány első része a rendelkezésre álló hivatkozási keretből levezetve definiálja a multilaterális fejlesztési bank fogalmát, cél- és eszközrendszerét, működési kereteit, összehasonlító módon bemutatja a ma már egyre inkább a hozzáadott érték vizsgálatán alapuló, folytonosan megújuló stratégiákat, továbbá áttekintően ismerteti a nemzetközi fejlesztési bankok XXI. századi szerepével és jövőjével kapcsolatos stratégiai viták fő vonulatait és állást foglal a főbb kérdések tekintetében. A második rész Magyarország szempontjából foglalkozik tagságunk érték- és érdekszempontú megközelítésével, a politikaformálásban való tulajdonosi részvétellel, az intézményeknek a magyar gazdaságra és az állam pénzügyeire gyakorolt hatásával. A munka harmadik részében az elmúlt másfél évtized tapasztalataiból levonható tanulságok elemzését követően a jövőbeli együttműködés perspektíváinak megrajzolására teszünk kísérletet a finanszírozási kapcsolatok és – multilaterális oldalról történő közelítéssel – a nemzetközi fejlesztéspolitikában rejlő lehetőségek bemutatásával.

A téma hazai és nemzetközi szakirodalmát a következő főbb csoportosítási ismérvek mentén került feldolgozásra:

- hivatalos dokumentumok, okmányok (alapszabály, eljárásrendek, módszertani dokumentumok, jegyzőkönyvek);
- tényszerű adatközlések (évkönyvek, éves tevékenységi jelentések, tematikus statisztikák, pénzügyi jelentések, vállalati szervezetről szóló kiadványok);
- teljesítmények, eredmények vizsgálata, szintézise (összehasonlító elemzések, ország- és szektorális jelentések, ország-összehasonlító elemzések, hatásvizsgálatok);
- gazdaságtörténeti elemzések;
- kritikai, előremutató, innovatív irodalom.

A multilaterális fejlesztési bankok magyarországi tevékenységéről rendelkezésre álló adathalmaz összességében sokrétű, ugyanakkor az adatok primer dimenziója leginkább a felszín karcolgatja és nem alkalmas tudományos mélységű következtetések levonására. Ahhoz, hogy ehhez eljussunk, kellő hosszúságú idősorok vizsgálatával érdemes

megpróbálkozni „új adatok”, összefüggések feltárásával, amelyre jelen tanulmány is kísérletet tesz. A téma feldolgozását, a legalkalmasabb tárgyalási struktúra kialakítását az intézmények szakértőivel és vezetőivel, a téma hazai és nemzetközi kutatóival folytatott beszélgetések és interjúk sora is nagyban segítette.

* * *

Ezúton mondok köszönetet Dr. Báger Gusztáv professzor úrnak értékes tanácsaiért és segítségéért.

Az értekezés alapjául szolgáló szakirodalom feldolgozása és a kapcsolódó vizsgálatok elvégzése 2008 januárjában fejeződött be.

“In the contemporary global economy there is a serious risk that the established powers will cling to their well-crafted but out-of-date institutions. If they do so, they will diminish the possibilities not just for collective action but for a deeper form of global cooperation and the forging of common purposes among governments.”

(Ngairé Woods, Professor at Oxford University, 2008)

„Korunk globális gazdaságát komoly veszély fenyegeti, amely szerint a nagyhatalmak ragaszkodnak jól bevált, ugyanakkor idejétmúlt intézményeikhez. Ha magatartásuk nem változik, nemcsak a közös fellépések, hanem a globális együttműködés mélyebb formái és a kormányok közötti közös célok kitűzésének lehetősége is szűkülni fog.”

(Ngairé Woods, az Oxfordi Egyetem professzora, 2008)

I. RÉSZ

A MULTILATERÁLIS FEJLESZTÉSI BANKOK TERMÉSZETRAJZA: TÖRTÉNETI, INTÉZMÉNYI ÉS STRATÉGIAI KERETEK

1.1. A NEMZETKÖZI PÉNZÜGYI RENDSZER MŰKÖDÉSÉRŐL

1.1.1. A rendszer megalkotása és főbb jellemzői a II. világháborút követő első nagy pénzügyi válságig

A II. világháború lezárását követő időszak nemzetközi pénzügyi rendszerének kereteiről, legfontosabb intézményi biztosítékairól még a II. világháború lezárását megelőző évben, az Egyesült Államok-beli Bretton Woods-ban, 44 ország részvételével rendezett konferencián¹ határoztak. A nemzetközi találkozót Franklin D. Roosevelt elnök a jövőbeli gazdasági együttműködést és a békés fejlődést szolgáló programokra vonatkozó javaslatok gondolatával nyitotta meg. A konferencia két legfontosabb bizottsága három új világméretű intézmény, illetve mechanizmus megszervezését tűzte ki célul:

- létrehozták az aranystandardon alapuló rögzített valutarendszert (az árfolyamok kiigazítására, megváltoztatására – túl- vagy alulértékelttség esetén – az országok közötti egyeztetési mechanizmusban, együttműködésben kerülhetett sor);
- az amerikai Harry Dexter White (az USA pénzügyminisztériumának vezető nemzetközi közgazdásza) vezetésével megalapozták a Nemzetközi Valutaalap (International Monetary Fund, IMF);
- a brit Lord John Maynard Keynes irányításával pedig a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (International Bank for Reconstruction and Development, IBRD, későbbi elterjedt nevén Világbank) létrejöttét.

A globális pénzügyi szervezetek létrehozásának gondolatát az USA és az Egyesült Királyság pénzügyi irányításában a nemzetközi valutáris stabilitás igénye vetette fel már a világháború kitörését követően. Az intézményi keretekre vonatkozóan – két hónappal a szövetségesek normandiai partraszállását megelőzően – 1944 áprilisában közös nyilatkozatot fogadtak el. Az alapító atyák, Keynes és White tervezetei alapján az IMF-nek a globális gazdasági növekedés elősegítésének szerepét szánták, amelyet a nemzetközi

¹ United Nations Monetary and Financial Conference at Bretton Woods, New Hampshire, the Mount Washington Hotel, 1944. július 1-22.

kereskedelmi és pénzügyi stabilitáson keresztül kell elérni. Az intézmények alapokmányait a világháború lezárását követő időszak problémáihoz igazított feltételek mellett fogadták el. A Valutaalap célja állandó intézményén keresztül a nemzetközi monetáris együttműködést a konzultációs és a nemzetközi monetáris problémákra vonatkozó együttműködés mechanizmusának elősegítése lett. A Világbank feladatává pedig a tagországok területén az újjáépítésben és fejlesztésben való közreműködést tették a termelési célokra történő tőkebefektetés elősegítésén keresztül. A globális pénzügyi rendszer az említett intézményi biztosítékok létrehozásával megalapozta a stabilitás és a likviditás feltételeit, vagyis biztosították az árfolyamok szintjének állandóságát (a kötött árfolyamrendszerrel), valamint a gazdasági szereplők működéséhez szükséges pénzmennyiséget. A tőke mozgás szabadságát – felismerve a stabilitás és a tőke mozgás korlátozásának feloldása közötti ellentmondást – egészen 1971-ig, a létrehozott rendszer első válságáig államilag korlátozták annak érdekében, hogy a stabilitás és a likviditás feltételei a lehető legjobban érvényesüljenek.

A világ pénzügyi rendszere a háború lezárását követő két évtizedben aztán viszonylagos nyugalomban működött. A dollár-arany átválthatóság megszüntetése előtt, utoljára még Keynes-i szellemben – 1969-ben módosították az IMF alapszabályát, megteremtették a Valutaalap saját pénzegységét, az SDR-t, vagyis a különleges lehívási jogot (Special Drawing Rights)², amelynek célja, hogy – az árstabilitás erősítése céljából – a világ forgalomban lévő pénzmennyiségének értékét öt évenként a kínálathoz igazítják.

Az Egyesült Államok 1968-ban (1893 óta először) fizetési mérleg-deficitet halmozott fel, a túlzott dollárbőség és az amerikai aranykészletek megcsappanása (a dollár stabilitásába vetett bizalmat a fizetési-mérleg problémák miatt az aranyra válthatóság biztosította) 1971-ben – elindítása után 25 évvel – a Bretton Woods-i árfolyamrendszer kimúlásához vezetett.

A dollár iránti megnövekedett kereslet okai szerteágazóak voltak:

- nagy összegű költségvetési kiadások (a Marshall-segély 1945 és 1950 között az USA GNP-jének 1%-át meghaladó, 20 milliárd dollár összegű vissza nem térítendő támogatást és kölcsönt juttatott Európa nyugati felének; a vietnámi háború is nagyban megterhelte a nemzeti költségvetést);
- az amerikai tőke kiáramlása a kedvező külső befektetői környezet miatt.

² Keynes eredeti javaslata szerint a valutaegység neve bancor lett volna.

A fentiek következtében 1971. augusztus 15-én – Milton Friedman tanácsai alapján Nixon elnöki megbízatásának ideje alatt – felfüggesztették a dollár aranyra való rögzített arányú átválthatóságát. Az árfolyam-lebegtetés azonban csak 1973-tól vált általános gyakorlattá, melyet – az árstabilitás addigi időszaka után – az infláció felgyorsulása is elősegített. Ez utóbbit méginkább gyorsította – az OPEC 1973 év végén meghozott döntése alapján – az olajárak négyszeresére történő megemelése (az olajárak aztán az évtized végéig a tízszeresére emelkedtek). Az amerikai aranykészletek elfogyását tehát nem az 1969-ben már elfogadott SDR-rel helyettesítették, hanem – lemondva a stabilitásról – a tőke mozgásokat felszabadították, kockáztatva ezzel a likviditás biztonságát és kiszámíthatóságát. A tőke szabad áramlásának megteremtésével gyakorlatilag ellenőrizhetlenné váltak a tőke forrásai is.

1. táblázat
A GNP-deflátor alakulása az
Amerikai Egyesült Államokban (évi átlagos változás)

1950-1959	1,5%
1960-1969	1,9%
1970-1979	6,9%
1980-1989	5,2%
1990-1994	3,5%

Forrás: U.S. Department of Commerce, International Financial Statistics Yearbooks, OECD EC Outlook

1.1.2. A szabadpiac kiteljesítésétől a washingtoni konszenzusig

A II. világháború lezárását követően megteremtett pénzügyi rendszernek az 1971 után megmaradt bástyái, a washingtoni intézmények politikáit ezt követően egyértelműen a chicago-i iskola által meghirdetett gazdaságpolitikai rendszerben képzelték el. Ennek gerincét a monetarizmus iskoláját megteremtő Milton Friedman által továbbfejlesztett Adam Smith-i laissez faire alkotta. Friedman szerint a költségvetési kiadások folyamatos növekedése, vagyis az állami szerepvállalás növekedése a szabadság elvesztéséhez vezető útként értékelhető. A másik fontos alkotóelem Friedrich (August von) Hayek közgazdász-filozófus nevével fémjelezhető, aki az állami beavatkozás kiterjedését egyenesen a szolgátságba vezető útként, vagyis a totalitárius rendszerek megvalósulásaként jellemezte. Az elmélet szerint a szabadság biztosíthatósága érdekében is szükség van a globalizációra.

Figyelemre méltó módon tehát a világgazdaság által produkált szükségszerűség a részben Keynes-i ihletésű³ Bretton Woods-i intézmények doktrínáit egyértelműen az állami beavatkozás, az állami tulajdon, a jóléti állam kizárásának és a piaci, illetve egyéni döntések szabad, az állami ráhatástól mentes irányába terelte. Friedman életművének része az a megállapítás is, hogy a nagyjából a piaci folyamatok alakulásán alapuló monetáris politika sokkal fontosabb, mint az állam jövedelemcentralizációján és az újraelosztáson alapuló fiskális politika (Friedman, 1991). A neoliberais chicago-i iskola és elsősorban Friedman tézisei

- a Bretton Woods-i intézményeknek az 1980-as évek végén a washingtoni konszenzussal összegezhető politikáiban, valamint
- az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság⁴ 1970-1980-as években (Nixon és Reagan elnökök, illetve Thatcher miniszterelnök idején) folytatott ún. jobboldali-konzervatív gazdaságpolitikáiban kerültek a gyakorlatban megvalósításra.

1.1.3. A washingtoni konszenzus

A washingtoni konszenzus kifejezés 1989-ben John Williamson nyomán került bevezetésre, amely az amerikai pénzügyminisztérium, az IMF és a Világbank (vagyis a washingtoni székhelyű intézmények) magabiztos megállapodását jelentette⁵ a kezdetekben arra, hogy a latin-amerikai országok gazdaságait milyen keretfeltételek mellett reformálják meg. Az ajánlások középpontjában az árak deregulációja, a kereskedelem liberalizálása és az infláció kézben tartása állt.

A neoliberais közgazdaságtan tételeiből táplálkozva az eredetileg a latin-amerikai országok számára kínált konszenzusos recept a fiskális, valamint a strukturális politikák köré csoportosuló következő tíz javaslatot tartalmazta (Williamson, 1990):

1. fiskális fegyelem (rövid távon nem feltétlenül a költségvetési hiány minden áron történő megszüntetését jelenti, recesszió idején megengedett a deficit a foglalkoztatás növelése és a gazdaság élénkítése érdekében, a hiány csökkentését az

³ Keynes már az I. világháború lezárását követően – az adósságcsapda elkerülése és a gazdasági növekedés mielőbbi megalapozhatósága érdekében – a háborús adósságok egy részének elengedését javasolta a nagyhatalmaknak.

⁴ Megemlítendő, hogy Friedman a chilei diktátor, Pinochet gazdasági tanácsadójaként is működött.

⁵ A magabiztosságot leginkább az alábbi idézet támasztja alá: “We can now develop far more consensus ... [because] we now know much more about what types of economic policy work.” (Williamson, 1993)

- indokolatlan állami támogatások megszüntetése révén, a jövedelemkülönbségek csökkentésével kívánja elérni);
2. a közkiadások prioritásainak átrendezése a magasabb gazdasági megtérülést, valamint a jövedelem-elosztás javításának lehetőségét biztosító területek felé (pl. elsődleges egészségügyi szolgáltatások, közoktatás, infrastruktúra);
 3. adóreform (állami bevételnövekedés az adózók körének szélesítésével, ez tehát nem jelent szükségszerűen adóemelést);
 4. kamatláb-liberalizáció (a piac által meghatározott kamatok legyenek a gazdaság dinamikus fejlődéséhez kellően alacsonyak és egyúttal pozitív reálkamatok a tőkeáramlás megakadályozására);
 5. versenyképes árfolyam (a gazdaság működésének, az export ösztönzésének érdekében ez akár a valutaleértékelést is jelentheti);
 6. kereskedelem-liberalizáció (új iparágakban rövid távon megengedett a belső piac védelme);
 7. a közvetlen külföldi tőkebefektetések liberalizációja (a gazdasági növekedés és stabilitás elősegítése érdekében szükség van friss tőkére, új technológiákra, ezáltal új munkahelyek teremtésére);
 8. privatizáció (egyrészt állami bevételek jönnek létre, másrészt Williamson és a neoliberais közgazdasági iskola szerint a magán tulajdon szükségszerűen hatékonyabb, mint az állami);
 9. dereguláció (a piaci ki- és belépés akadályainak lebontása, a verseny élénkítése);
 10. tulajdonosi jogok biztosítása és védelme.

A washingtoni konszenzus annak a két évtizednek (1970-es és 1980-as évek) a terméke, amelynek közgazdasági fő árama szerint a gyors gazdasági növekedés kulcseleme nem az ország természeti erőforrásaiban, vagy a fizikai, illetve a humán tőke gazdagságában keresendő, sokkal inkább az alkalmazandó gazdaságpolitika összetételében. Az elképzelések szerint a makrogazdasági környezet megváltoztatásával automatikusan megteremtődnek a hatékony erőforrás-allokáció feltételei. Ennek eredményeként pedig hosszú távon magas gazdasági növekedés és jól működő piacgazdaságok alakulnak ki. Ennek a – ma már – nyilvánvalóan túlzottan leegyszerűsítő distinkciónak aztán az 1990-es évek pénzügyi válságai vetettek véget és kényszerítették a washingtoni döntéshozókat (beleértve az amerikai dominanciával bíró Bretton Woods-i intézményeket) önvizsgálatra.

Míg az eredeti Bretton Woods-i rendszer célja az volt, hogy „kiűzzék az uzsorás pénzkölcsönzőket a nemzetközi pénzügyek templomából” (Henry Morgethau: Az állami beavatkozás c. 1944-ben megjelent könyve), addig a washingtoni konszenzus gazdaságpolitikai értelemben a jobboldali, konzervatív irányvonal diadalát jelentette a Bretton Woods-i intézmények politikáiban, amely egyértelműen az állam szerepének háttérbe szorítását és a piaci viszonyok térhódítását hirdette meg. A konszenzus világméretű elterjesztését (Latin-Amerika, Távol-Kelet, átalakuló gazdaságok főként Közép- és Kelet-Európában) az 1980-as évek Reagan-i és Thatcher-i konzervatív gazdaságpolitikája alapozta meg. Más megközelítésben azt is mondhatjuk, hogy a „Reaganomics” (Williamson, 2000) termelte ki a washingtoni konszenzust. A több szerző által a piaci fundamentalizmus szinonimájával aposztrofált washingtoni konszenzussal szemben felhozott érvek fő árama abban foglalható össze, hogy érvényesíthető, eszköz nélküli állami főhatalom nélkül a szabadság, a mi esetünkben a gazdasági szabadság nem töltheti be hivatását.

A washingtoni konszenzust összefoglaló Williamson szerint a washingtoni konszenzus eszköztára lehetővé teszi és támogatja a szegényebb társadalmi csoportok felemelkedését is és nem ért egyet azzal, hogy a Világbank a szegénység-csökkentést a washingtoni konszenzustól történő elmozdulással új mérföldkőként, a globális pénzügyi architektúrát illető reform fő elemeként hangsúlyozza. Williamson ezzel nem azt állítja, hogy a konszenzus eleve a szegénység csökkentését célzó adekvát gazdaságpolitikai keret, ugyanakkor megerősíti, hogy a redisztribúciós politikák reformján keresztül a célrendszer mindenképpen alkalmas a világméretű szegénységcsökkentés középpontba állítására.

1.1.4. A washingtoni konszenzus utáni világ: az alkalmazhatóság problémája az Egyesült Államokon kívüli világban

A washingtoni konszenzust támadó kritikák – amelyeket a neostrukturális és az ún. felvilágosult globalizációs⁶ közgazdasági iskolák képviselnek – eredője abban foglalható össze, hogy rendre hiányolják az intézményi-szociális dimenziókat, vagyis azt, hogy a makrogazdasági egyensúlyra, valamint a strukturális politikákra épülő konszenzus figyelmen kívül hagyja – többek között – a sikeres és fenntartható fejlődés

- intézményfejlesztési;

⁶ A felvilágosult globalizációt a szakirodalom globális szociáldemokráciaként is említi.

- társadalmi;
- erőforrás-elosztási;
- szegénységcsökkentési aspektusait;
- emellett nem veszi figyelembe a különböző régiók eltérő reagálási képességét.

A megfogalmazott kritikák szerint a külső indíttatású, az eladósodást növelő kiigazítás helyett fontos

- az „ownership”, vagyis az, hogy az adott ország maga is alakítója a folyamatoknak;
- és a „participation”, amely a civil szervezetek és a társadalom bekapcsolását jelenti⁷.

Az Egyesült Államokban bevált neoliberális „konszenzusos recept” felvetette az alkalmazhatóság⁸ próbáját a világ fejlődő és átmeneti gazdaságaiban: Délkelet-Ázsiában, Afrikában, Latin-Amerikában, valamint Közép- és Kelet-Európában. Stiglitz és Soros megállapításai (legalábbis a globalizált nemzetközi pénzügyi piacról) egy irányba mutatnak, amelyek szerint ha a piaci törvényeknek szabad és korlátlan érvényesülést biztosítanak és amennyiben nem létezik intézményes biztosítékokat is magába foglaló nemzetközi szabályozás, az maga alá temetheti a globális kapitalista rendszert.

Amíg az Egyesült Államokban a II. világháború lezárását követően egészen a monetarista és a szabadkereskedelmi irányzat térnyeréséig az áru- és pénzpiacok tekintetében protekcionista gazdaságpolitikával védték a hazai (nemzeti) piacokat⁹, addig az átalakuló gazdaságokat – köztük Kelet- és Közép-Európát is – és a fejlődő országokat kibontakozó gazdasági átmenet nélkül, gyakorlatilag „azonnali hatállyal” a neoliberális gazdaságpolitika átvételére készítették. Egyfajta „kettős mércéről” beszélt Stiglitz egyik 1999. évi genfi előadásában, amely szerint a tőkeliberalizációt hirdető gazdag országok protekcionista intézkedéseiket (a teljeshez közelítő foglalkoztatási szinttel és megfelelő szociális védőhálóval) azon polgáraik megsegítésére használják, akiket hátrányosan érint a globalizáció (Stiglitz, 1999c). Többek között a Világkereskedelmi Szervezet (WTO) 1999. évi Seattle-i, az IMF és a Világbank 2000. évi prágai találkozóin kapcsán lezajlott

⁷ It is people not governments that feel pain. (Wolfensohn, 1998)

⁸ A szakirodalomban a problémakör leginkább a „one size fits all” kifejezéssel írható le.

⁹ Az ún gazdasági patriotizmus felerősödésének lehettünk tanúi a közelmúltban is, amikor pl. az amerikai kongresszus megakadályozta amerikai kikötők üzemeltetési jogának eladását külföldi (jelen esetben dubai) befektetőnek.

globalizáció-, kapitalizmus- és Amerika-ellenes tüntetések újabb, immár radikális baloldali fordulatot sürgettek (Kissinger, 2002).

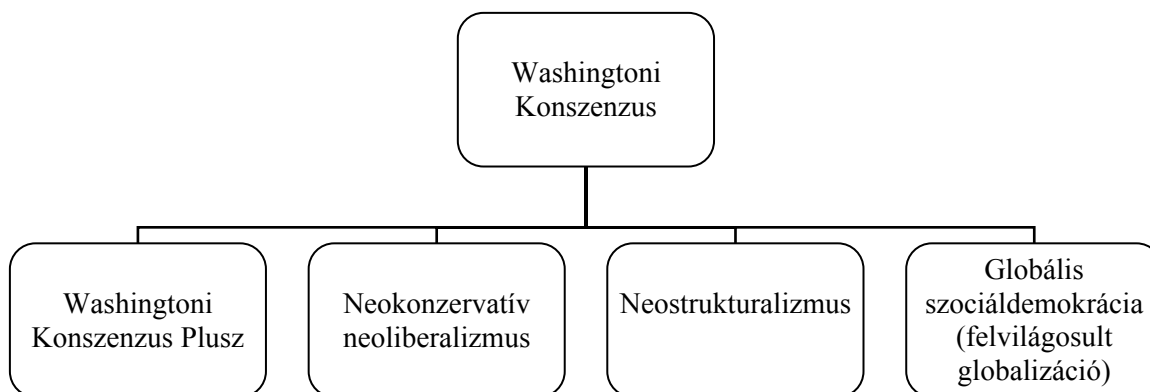
A konszenzussal szembeni igazi vitát, kritikát elsősorban a strukturális reformokra tett javaslatok váltották ki, amelyek a privatizáció, dereguláció, liberalizáció hármásával reformokat hirdettek meg. A kelet-ázsiai pénzügyi válságokkal leginkább a kereskedelem és a közvetlen külföldi befektetések liberalizációját szokás párhuzamba állítani, hiszen ezek több esetben ellenőrizhetetlen és a nemzetállamok által nem befolyásolható eseményeket idéztek elő, amelyek igazán törekennyé tették a régió gazdaságait, emellett reagáló képességük szinte a nullával volt egyenlő. A privatizáció folyamata a gazdaságpolitika konzervatív fordulatával indult el, amelynek különös lökést adott James Baker, akkori amerikai pénzügyminiszter 1985-ös szöuli beszéde a Világbank és a Valutaalap közgyűlésén. A leghatározottabb kritika szerint hibás az a gyors privatizáció, amely a verseny megalapozásának nem szentel figyelmet (a privatizáció egyik fontos célja), emellett rossz megoldás, ha nem kerül felépítésre a versenyt biztosító szociális és intézményi háttér (Stiglitz, 1999a, b). A konszenzus talán legkevésbé átpolitizált eleme a dereguláció, vagyis a részpiacokra történő be- és kilépés akadályainak (elsősorban jogszabályi, adminisztratív) lebontása, amely még a demokrata Carter-adminisztráció idején indult el.

Az 1980-as és az 1990-es évek pénzügyi válságai Latin-Amerikában, Mexikóban, Délkelet-Ázsiában, Oroszországban, Brazíliában, valamint a világ fejlődő országainak drámai mértékű eladósodottsági szintje ráirányították a figyelmet az addig alkalmazott gazdaságpolitikai eszköztár fenntarthatóságára, a politikák világméretű alakításában résztvevő nemzetközi intézményeket pedig határozott önvizsgálatra készítették. A vizsgálat központi elemének tekinthető az, hogy a Bretton Woods-i intézményekre alapozott nemzetközi pénzügyi rendszer sokkal súlyosabb mértékben bünteti a meggondolatlan kölcsönfelvevőket, mint a meggondolatlan hitelezőket (Kissinger, 2002). Kiderült, hogy a Bretton Woods-i intézmények eszköztárának fontos részét képező strukturális kiigazítás önmagában idejét múlt és sokszor a céllal ellentétes hatást lehet vele elérni. Kissinger is megerősíti, hogy a washingtoni székhelyű nemzetközi pénzintézetek orvoslásai a múltban gyakran inkább súlyosbították a problémákat, hiszen a kínált gyógyszerek figyelmen kívül hagyták a válság politikai természetét és csak a gazdasági krízisre koncentráltak. Ezzel együtt az intézmények képtelenek voltak programjaik politikai következményeivel

megbirkózni. Világossá vált, hogy az 1998 környékén meghirdetett poszt-washingtoni konszenzus (Stiglitz, 1998; Burki – Perry, 1998) arra keresi a választ, hogy az eredeti konszenzusban foglalt reformokon túl, melyek azok a sebezhetőséget kizáró lépések, amelyek a fejlesztéspolitika eszköztárát, vagyis a globális szegénységcsökkentést a továbbiakban szolgálják.

1. ábra

A washingtoni konszenzusból kinövő (ellen)irányzatok

Forrás: Bello (2007)

A Jeffrey Sachs, Joseph Stiglitz, David Held nevével és a brit Oxfam szervezettel fémjelezhető ún. felvilágosult globalizációs irányzat szerint a növekedés és az egyenlőség között konfliktusos kapcsolat áll fenn és természetesen az egyenlőség mellett teszik le a voksukat, emellett a globalizáció egyik alaptézisének, a kereskedelmi liberalizációnak a hosszú távú jótékony hatásait is megkérdőjelezzik. Kritikájuk sarkalatos eleme tovább, hogy jelentős változásokat követelnek a globális intézményekben. A felvilágosult globalizáció vagy a szakirodalomban szintén elterjedt globális szociáldemokrácia irányzata paradox módon még az antiglobalizációs mozgalmakat is szövetségesnek tekinti. Ezzel együtt a globalizáció folyamatát alapvetően jónak látják, amelyet ha jól menedzselnek, a társadalom többségének hasznára válik. Hivatásuknak tekintik továbbá, hogy a globalizációt megvédjék a neoliberálisoktól (Bello, 2007).

A neostrukturalista irányzat – amely a latin-amerikai ún. „Jó Baloldal”-hoz¹⁰ kötődik – szerint a növekedés és az egyenlőség feltételei között szinergia van, hiszen az egyenlőtlenségek csökkenése stimulálja a gazdaságot, ezáltal növeli a politikai és

¹⁰ Jorge Castaneda, mexikói politológus elnevezése (pl. Lula kormánya Braziliában, a Concertación szövetség kormánya Chilében).

makrogazdasági stabilitást. A szinergikus hatások érvényesülése érdekében a neostrukturalisták olyan progresszív pénztranszferek mellett érvelnek, amelyek növelik a humán tőkébe történő befektetéseket (oktatás, egészségügy, lakásügy stb.), javítva ezzel a szegényebb, leszakadt rétegek termelékenységét. A jövedelem-átcsoportosításon alapuló politika hangsúlyozottan piacbarát alapokon nyugszik, nem avatkozik be a piaci folyamatokba (ellentétben pl. a „Rossz Baloldal”-ként titulált venezuelai Chavez-i politikával).

1.2. CÉL- ÉS ESZKÖZRENDSZER

1.2.1. Fogalmi, módszertani keretek

A II. világháború lezárását követően többféle cél elérése és folyamatosan jelentkező feladatok ellátása, problémák kezelése érdekében számos nemzetközi szervezet jött létre, amely globális vagy regionális jelleggel tömöríti tagországait. A különböző célrendszerek teljesítéséhez a világ országai, integrációs szervezetei, valamint a nemzetközi szervezetek különböző pénzügyi eszközöket, bankszerűen és támogatási alappal működő intézményeket, valamint segély-jellegű támogatásokat folyósító ügynökségeket rendelnek. A dolgozat tárgyát képező multilaterális bankok alapvetően fejlesztéspolitikai és integrációs célok megvalósításának finanszírozását végzik, tevékenységi körük a szegénység és a különböző helyi és világméretű betegségek felszámolásától kezdve, a gazdasági, társadalmi és politikai átalakulás előmozdításán át a katasztrófa-helyzetek és a migrációs problémák kezeléséig terjed. A világ multilaterális fejlesztési bankjainak teljes eszközállománya meghaladja a 800 milliárd dollárt, amelynek mintegy 40%-a az Európai Beruházási Bank (EIB), harmada pedig a Világbank-csoport kezében van.

1.2.1.1. Hivatalos támogatások

A Berlini Fal leomlását követően végbement politikai rendszerváltások gazdasági-pénzügyi támogatására több donortól és donor-közöségtől, különböző eszközök alkalmazásával elindultak (illetve részben folytatódtak) Közép- és Kelet-Európa országai számára a nyugati országok, a multilaterális intézmények (IMF, Világbank, Európai Közösség és az EIB, EBRD) pénzügyi támogatási programjai. A hivatalos támogatási

forrásokon kívül a magán szektorból, főként nem-kormányzati szervezetektől (NGO-k) is érkeztek pénzügyi támogatások.

A támogatás egy lehetséges definícióját egy, még az elmúlt évtized elején a nyugati támogatási programok elméleti és gyakorlati kereteiről készített tanulmány alapján (Ners¹¹ et al., 1992) határozzuk meg, mely szerint a támogatás (assistance) valamely donor országból egy fogadó ország (kedvezményezett) számára folyósított, nem a piac által generált és ezáltal nem piaci feltételű erőforrás transzfer. A támogatások körének és a témánk szempontjából releváns támogatási forma meghatározásához az OECD terminológiáját és fogalmi kereteit használjuk.

2. táblázat

Támogatások csoportosítása az OECD terminológiája szerint

Közszektor támogatásai (Hivatalos támogatások)	Magán szektor támogatásai (Egyéb támogatások)
Hivatalos fejlesztési támogatások (ODA) DAC Part I. (fejlődő) országok számára	Tőke-jellegű befektetések - FDI - portfolió-befektetések kötvényekbe, részvényekbe
Hivatalos támogatások (OA) DAC Part II. (átmeneti gazdaságú) országok számára	Export-hitelek
Egyéb hivatalos támogatások (OOF)	Privát ügynökségek, NGO-k támogatásai

Forrás: OECD (2007a)

A kormányzati szektor, vagyis hivatalos szervek (beleértve a központi kormányzatokat és az önkormányzatokat) által nyújtott fejlesztési támogatások (Official Development Aid, ODA) fő célként a kedvezményezett ország gazdaságfejlesztésének előmozdítását szolgálják, kedvezményes feltételek mellett. Az említett pénzügyi támogatások az OECD DAC (Development Assistance Committee) bizottsága definíciója szerint lehetnek

¹¹ A dolgozat tárgyát képező hivatkozási keret egyik alapdefiníciójának forrása Krzysztof Janusz Ners és szerzőtársai „Moving Beyond Assistance” c., 1992-ben kiadott munkája. A forrásválasztással kívánok a magam részéről szerény emléket állítani a 2006-ban fiatalon elhunyt professzor és nemzetközi kutató, korábbi lengyel pénzügyminiszter-helyettes és CEB alkormányzó Krzysztof J. Ners személyének, akit munkámból adódóan személyesen is ismertem.

- segélyek (grant, aid), amelyek teljes egészében vissza nem térítendő támogatásnak minősülnek;
- kedvezményes hitelek, amelyek lejáratát meghaladja az egy évet és legalább 25%-os segély-elemet tartalmaznak.

Az OECD ún. DAC-listája két csoport szerint osztályozza az országokat, a Part I. tartalmazza a fejlődőket, míg a Part II. az átalakuló gazdaságok országait. Az OECD terminológiája szerint amennyiben az említett feltételű ODA-támogatás Part II., vagyis a piacgazdasági átmenet folyamatában lévő országba irányul, a támogatást hivatalos támogatásnak (Official Aid, OA) kell minősíteni. Az egyéb hivatalos átutalások (Other Official Flows, OOF) olyan transzferek, amelyek vagy nem fejlesztési célú támogatások vagy fejlesztési célú támogatás esetén 25%-nál kisebb a segély-elem bennük.

A magán szektor forrásai magukba foglalják a tőkebefektetéseket (külföldi tőkebefektetések, részvény- és kötvényjellegű portfólió-befektetések), az export-hitelezést, valamint a privát ügynökségek és az NGO-k átutalásait.

A tanulmány hivatkozási kerete Magyarország és a multilaterális fejlesztési bankok kapcsolatait vizsgálja. Pénzügyi oldalról az említett intézmények által nyújtott finanszírozás hivatalos támogatásnak minősül. Mivel a tárgyidőszak (1990-2005) jelentős része a gazdasági átalakulás időszaka volt, ezért a támogatások jelentős része az OECD terminológia szerint is gazdaságfejlesztési célokat szolgált. Amennyiben a multilaterális intézmények vonatkozásában támogatási elemről beszélünk, akkor kamattámogatást vagy a beruházást finanszírozó (többnyire) EU-támogatást értjük rajta. A támogatási elem meghatározásához a már idézett Ners-tanulmányt és az OECD terminológiáját hívjuk újra segítségül, amely azt a kedvezményezett oldaláról haszonként, a támogatásnyújtó oldaláról pedig értelemszerűen használdozati költségként határozza meg.

Egy beruházási program támogatási egyenértékét (Grant Equivalent Value, GEV) a következők szerint definiáljuk (Samecki, 1998 és Ners, 1995 alapján):

$$GEV = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n [(P_i + I_i) \times DF_i]}{ED} ,$$

ahol P az adott időpontban esedékes tőkerészlet, I az adott időpontban esedékes kamat, ED (Effective Disbursement) a lehívás nominális értéke, i a futamidő ($i \dots n$) és DF diszkontfaktor,

$$DF_i = \frac{1}{(1 + 0,1)^i} .$$

A támogatás egyenértéke értelemszerűen annál inkább a negatív tartományba fordul, vagyis a támogatásnyújtó elmaradt haszna annál nagyobb lesz, minél nagyobb a különbség a futamidő alatt alkalmazott és az ugyanabban az időszakban aktuális piaci kamatláb között.

A dolgozat intézményi szempontból azokat a szupranacionális pénzügyi közvetítőket tekinti multilaterális fejlesztési banknak, amelyeket országok egy csoportja hoz létre azzal a céllal, hogy a tőkepiacokról és hivatalos forrásokból finanszírozást, szakértői kapacitásával szakmai tanácsadást nyújtsanak fejlesztési célok, gazdasági integráció és társadalmi kohézió elérése érdekében. A multilaterális fejlesztési bankok tulajdonosi köre egyaránt magába foglalja a fejlett donor országokat és a fejlődő hitelfelvevő országokat.

Projektfinanszírozási tevékenységük

- (1) hosszú lejáratú, piaci feltételekkel nyújtott hitelnyújtással,
- (2) piaci feltételeknél előnyösebb, kedvezményes hitelnyújtással (concessional lending), vagy
- (3) vissza nem térítendő támogatás (grant, non-reimbursable assistance) nyújtásával történik.

A finanszírozás nyújtásának alapvetően három fázisát különítjük el (a fázisok szerinti különböző szinteket és az ehhez kapcsolódó összegeket a dolgozatban e szerint fogjuk értelmezni és nevesíteni):

- a jóváhagyás keretében a forrásnyújtó multilaterális fejlesztési bank menedzsmentje kap belső (igazgatósági) döntéssel felhatalmazást a kedvezményezettrel való szerződéses kötelezettségek vállalására, a finanszírozás nyújtására;
- az igazgatósági felhatalmazás birtokában kerül sor a szerződéskötésre, amelyben – többek között – a támogatás folyósításának feltételeiről állapodnak meg a felek;
- a folyósítás jelenti a támogatás tényleges rendelkezésre állását a kedvezményezetti oldalon, egyösszegben történő folyósítást (ebben az esetben a támogatás formája

kölcsön, amikor a támogatási összeg általában egyszeri feltételek teljesülése esetén általában a szerződés aláírását követően azonnal rendelkezésre áll) vagy többrészesletű folyósítást (a folyósítás többemű és időben is egymásra épülő feltételek esetén történik, a támogatás formája hitelnyújtás) különböztetünk meg.

A három fázis (szint) egy adott beruházás finanszírozásának lezárását követően eltérhet, amelynek a szerződéskötés megghiúsulása, a folyósítási feltételeknek való meg nem felelés vagy szerződéskötést követően a hitel teljes vagy rész-összegének a törlése lehet az oka. A támogatási programok különböző csoportosítási lehetőségeit foglalja össze a következő táblázat.

3. táblázat

A támogatási programok csoportosítása

Csoportosítás szempontjai	Támogatás fő típusai
Támogatás forrása	<ul style="list-style-type: none"> - hivatalos bilaterális támogatás - hivatalos multilaterális támogatás - önkéntes privát támogatás
Pénzügyi feltételek	<ul style="list-style-type: none"> - vissza nem térítendő támogatás - kedvezményes hitelezés - piaci hitelezés
Támogatás formája	<ul style="list-style-type: none"> - tőke jellegű finanszírozás (hitelnyújtás, tulajdonosi részesedések) - garanciavállalás - természetbeni juttatás - szakmai tanácsadás
Programozási keret	<ul style="list-style-type: none"> - egyszeri támogatás - egyedi projekt/beruházás megvalósítása - szektorális vagy regionális program megvalósítása (több projekt/beruházás) - makropénzügyi támogatás (strukturális szervezetkiigazítási, -váltási, fizetési mérleg-hiányt finanszírozó programok, adósságkönnyítés, adósságtörlés,)

Forrás: Ners et al. (1992) alapján

A fenti összesítés egy sokelemű mátrixként is értelmezhető, így a támogatási típusok sokrétűségéről, adott donor- vagy éppen felhasználói feltételrendszerhez, szempontokhoz, sajátosságokhoz való igazíthatóságáról beszélhetünk. Beruházási programként definiáljuk az egységes cél vagy célrendszer elérését szolgáló szektorális vagy területi alapon szerveződő és egymásra épülő tervezési, pénzügyi, műszaki lépéseket, projekteket.

1.2.1.2. Multilaterális fejlesztési bankok

A fejlesztési célok egyaránt irányulhatnak a fejlődő országok támogatására, valamint meghatározott földrajzi egységek regionális, gazdasági és társadalmi integrációjának elősegítésére (a multilaterális fejlesztési bank fogalma definíció szerint tehát nem zárja ki a fejlett országok finanszírozásának lehetőségét, amennyiben a célok a felzárkózást és a kohéziót szolgálják).

A fogalom-meghatározás említett ismérvei szerint a multilaterális fejlesztési bankokat a következő öt kategóriába sorolhatjuk be:

- globális,
- regionális,
- szub-regionális,
- európai és
- egyéb multilaterális fejlesztési bankok.

A globális hatókörű multilaterális fejlesztési bankok tulajdonosi köre a világ majdnem minden országát felöleli, vagyis megtalálhatóak bennük a fejlett donor országok és a fejlődő hitelfelvevő országok. Globális jellegük lehetővé teszi nemcsak a helyi vagy regionális fejlesztések finanszírozását, hanem a világméretű problémák megoldásának, a globális közjavakkal kapcsolatos beruházások finanszírozását is. A tanulmány látókörébe tartozó intézmények közül a Világbank-csoport két bankszerűen működő tagja, az IBRD és az IFC tartozik ebbe a kategóriába. Az IBRD csak a közszektor infrastrukturális, ipari vagy szociális beruházásait finanszírozza (ha nem a közszféra a hitelfelvevő, akkor csak állami garanciavállalás mellett történhet a hitelnyújtás), vagy strukturális szerkezetváltást szolgáló, gazdaságpolitikai vállalatokon alapuló kölcsönöket nyújt kormányoknak, míg az IFC a magán szektort finanszírozza.

A regionális fejlesztési bankok a globális multilaterális fejlesztési bankok mintája szerint működnek, hatókörük azonban meghatározott földrajzi régióra korlátozódik. A szakirodalom értelemszerűen regionális fejlesztési bankként osztályozza az Afrikai Fejlesztési Bankot (AfDB), az Ázsiai Fejlesztési Bankot (ADB) és az Amerika-közi Fejlesztési Bankot (IADB). Hitelnyújtásuk túlnyomórészt az állami szektorba irányul.

A szub-regionális fejlesztési bankok azonos régiók fejlődő országait foglalják magukba (kivételes esetben fejlett országok is csatlakozhatnak), céljuk az integrációs folyamat elősegítése és a forrásszerzés kedvezőbb feltételeinek megteremtése. Főként az afrikai kontinensen, a karibi térségben, Latin-Amerikában, a Fekete-tenger régiójában és az iszlám világ országában találunk szakosodott intézményeket.¹²

Az európai multilaterális fejlesztési bankok tulajdonosi körét az európai országok dominálják, finanszírozási céljaik a gazdasági és szociális kohézió támogatása a már fejlett, valamint a piacgazdasági átalakuláson átmenő európai országokban. Az Európai Unió finanszírozási intézménye, az EIB esetében a bank mandátumát az EU politikái határozzák meg, amely a külpolitika és a nemzetközi fejlesztési együttműködés területén külső (az EU-val szomszédos országokba irányuló és nem európai hitelnyújtást is jelent), a bank tulajdonosi körét pedig kizárólag az Európai Unió tagországai adják. Míg az Európa Tanács Fejlesztési Bankja (CEB) – Törökország kivételével, amely az Európa Tanács tagja – csak európai országok beruházásait finanszírozhatja, addig az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) földrajzi mandátuma kiterjed a szovjet utódállamok és Mongólia területére is.

Az egyéb multilaterális fejlesztési bankokat általában pénzügyi intézmények hozzák létre, főként a kereskedelem finanszírozására és általában kereskedelmi banki jelleggel működnek.¹³

¹² Iszlám Fejlesztési Bank (IDB), Közép-amerikai Gazdasági Integrációs Bank (CABEI), Latin-amerikai Tartalék Alap (FLAR), Karibi Fejlesztési Bank (CDB), Nyugat-afrikai Fejlesztési Bank (WADB), Fekete-tengeri Kereskedelmi és Fejlesztési Bank (BSTDB), Észak-amerikai Fejlesztési Bank (NADB), Kelet-afrikai Fejlesztési Bank (EADB), Kelet- és Dél-afrikai Kereskedelmi és Fejlesztési Bank (PTA Bank), Közép-afrikai Fejlesztési Bank (CADB)

¹³ Afrikai Export-Import Bank (Afreximbank), Banco Latinoamericano de Exportaciones (Bladex)

A tanulmány azokat a

- (1) több tagországot vagy nemzetközi szervezetet magába tömörítő,
- (2) fejlesztéspolitikai és/vagy gazdaságfejlesztési feladatokat finanszírozó,
- (3) meghatározott futamidőre, meghatározott szintű vagy változó árazású vissza térítendő támogatásokat (bankszerű működés), valamint vissza nem térítendő támogatást és szakmai tanácsadást nyújtó intézményeket mutatja be,
- (4) amelyek az elmúlt másfél évtizedben hozzájárultak a magyar gazdaság fejlődéséhez.

A fenti feltételeknek meg nem felelő intézmények legfeljebb érintőlegesen, az értekezés témája szempontjából fontos adatok és információk erejéig szerepelnek. A négyelemű definíció első három tartalmi elemét leginkább a multilaterális fejlesztési bank kifejezés foglalja össze, amelyet jelen tanulmányban leginkább használunk (több esetben röviden a multilaterális bank kifejezést említjük). Hasonló értelemben (többször még a szakirodalomban is helytelenül) használatosak a következő fogalmi összefoglalók: nemzetközi pénzügyi intézmények/szervezetek, nemzetközi gazdasági intézmények/szervezetek, nemzetközi beruházási/befektetési bankok. Ezek magukba foglalják a Nemzetközi Valutaalapot (IMF), a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetet (OECD), a Világkereskedelmi Szervezetet (WTO) stb., amelyek azonban közvetlen módon nem a gazdaságfejlesztés finanszírozására jöttek létre, sokkal inkább a makrogazdasági stabilitás és a kereskedelmi liberalizáció céljait szolgálják, emellett átfogó gazdaságpolitikai konzultációs, tanácsadási, gazdasági és pénzügyi információ-gyűjtő és -közlő intézmények, a globális gazdaságra vonatkozó előrejelzéseikkel fontos iránytű szerepet töltenek be.

További félreértésre adhat okot definíciónk második eleme, a fejlesztéspolitika és a gazdaságfejlesztés. A fejlesztéspolitika és a gazdaságfejlesztés közötti határvonalat jelen tanulmány a következők mentén húzza meg: míg a fejlesztéspolitika – általában jövedelemszintekhez kötve – tisztán a fejlődő országokat kedvezményezi (hitelnyújtással, kedvezményes kamatozású hitelekkel, vissza nem térítendő támogatásokkal) a fejlett országok (donor, nem hitelfelvevő országok) közvetett vagy közvetlen tehervállásával (tőkejegyzés fejlesztési bankokban, támogatási alap-feltöltések), addig a gazdaságfejlesztés – a fejlett országokban is – egyfajta társadalmi és regionális kohézió elősegítését jelenti (úm. a gazdasági növekedés, a foglalkoztatás feltételeinek javítása).

Ezeket a finanszírozási célokat legtöbb esetben jól tükrözi az intézmények elnevezése, de pontosabb képet kapunk az alapokmányok áttanulmányozását követően. Így pl. míg a Világbank és az EBRD tevékenységét alapokmány szerint kifejezetten a fejlesztéspolitika határozza meg (vagyis a fejlődő országok felzárkóztatása, a piacgazdasági, demokratikus átmenet elősegítése, ezek elérését követően az adott ország kikerül a működési célországok köréből és az intézmény fokozatosan „kivonul” a gazdaság finanszírozásából¹⁴), addig az EIB és a CEB¹⁵ esetében az ország magas fejlettségi szintje nem kizáró tényező (mindkét esetben az „anyaintézmények” – EU, Európa Tanács – céljainak finanszírozása a mandátum), ezzel ellentétben az ún. gazdag országok tulajdonosként és legjobb adósként biztosítják az intézmények legjobb kockázati besorolását (AAA), lehetővé téve ezzel a kevésbé fejlett országok olcsó finanszírozásának hosszú távú fenntartását.

Alapításuk pénzügyi értelemben a tulajdonosok tőkejegyzésével, közpénzek rendelkezésre bocsátásával történik (ennek forrása a tagországok jegyzései esetében az állami költségvetések, lényegében a nemzetközi szervezetek tulajdonszerzése esetén is erről van szó, hiszen a szervezetek költségvetéséből történő jegyzések mögött szintén a nemzeti költségvetések befizetései állnak), amely képessé teszi a fejlesztési bankokat, hogy immár jogi személyként igénybe vegyék a magán szektor tőkepiaci forrásait (megtakarításait), amelyből mandátumaik mentén hitelkihelyezéseket hajtanak végre. A multilaterális bankok forrásgyűjtésének helye tehát a tőkepiac, ahol elsősorban a különböző befektetési és nyugdíj alapok stb. jegyzik le bankjaink kötvénykibocsátásait.

1.2.2. Történeti háttér, mandátumok

A multilaterális fejlesztési bankok létrehozásának vizsgálatakor a történeti keretek megismerése során leginkább a gazdasági és politikai körülményeket érdemes behatóan elemezni. A Bretton Woods-i intézmények létrehozásának részletes történeti kereteit az 1.1.1. fejezetben tárgyaltuk, mivel a Világbank és az IMF története összeforrott a globális pénzügyi rendszer működésének történetével.

¹⁴ Ezt a folyamatot nevezzük graduációnak.

¹⁵ A 40 tagországot tömörítő CEB esetében az arányokat jól mutatja, hogy a 20 működési célország 17%-os tulajdonosi részesedésével mintegy fele arányban részesülhet a hitelkihelyezésekben.

1.2.2.1. A Bretton Woods-i intézmények létrehozása, közvetlen történeti körülmények

A Bretton Woods-i intézményrendszer múlt század közepi alapjaitól elindulva, a jelenkor kihívásain keresztül eljuthatunk a XXI. században az NFI-k által betölthető „szerepkörökig”. Közhelyszerű megállapítás, hogy az intézmények – leginkább statikus szervezeti természetük miatt – a múltjuk kreatúrái, hiszen azokat a társadalmi, gazdasági és politikai összetevőket tükrözik vissza, amelyek idején létrehozták őket. Ha elfogadjuk, hogy a fenti megállapítások nem csak a nemzetállami kereteken belül működő szervezetekre, hanem a nemzetközi intézményekre fokozottan is igazak lehetnek, akkor értelemszerűen a mindenkori világgazdasági trendek alakító hatását is figyelembe kell venni.

A gazdag nemzetek kormányai különböző technikákkal és módszerekkel már a XX. század első felében is támogatták a „szegény országokat”. Az akkor még gyarmatként, kolóniaként működtetett „fejlődő országokat” az infrastruktúra-fejlesztés, intézmény-fejlesztés, vagy éppen a segélyezési programok különböző időszakokban más-más szinten érintettek. A Nemzetek Szövetsége (League of Nations) az 1930-as években a világ különböző régióiban kezdeményezett fejlesztési támogatási programjait (development assistance programs) a II. világháború befejezésének hajnalán – 1944 nyarán – intézményi keretekkel támogatta meg a nemzetközi közösség, hiszen létrehozták a Világbankot és a Nemzetközi Valutaalapot. Az új pénzügyi szervezetek intézményi keretet és eszközöket adtak a multilaterális pénzügyi segélyezésnek.

Egy nemzetközi bank létrehozására irányuló javaslat-tervezet 1942 elején még csupán egy újjáépítésre létrehozandó nemzetközi bank megalapítására irányult, a fejlesztés dimenziójáról az eredeti javaslat nem tett említést. Olyannyira, hogy – az akkori fejlődő országok felé irányuló segítségnyújtás eredeti tervének mellőzése mellett – a megalapított NFI-ket is háttérbe szorította a Marshall Terv¹⁶. Churchill vasfüggönyös fultoni beszédét és Truman elnök 1947 eleji bejelentését (biztosította Görögországban az antikommunista erők támogatását) követően pedig elkezdődött a hidegháború. Az USA kétoldalú segélyezési tevékenységeként a Marshall Terv nevezhető minden gazdaság-támogatási program atyjának. Ehhez képest fejlesztésre fordítható jelentősebb összegeket a Világbank csak egy évtizeddel később kezdett hitelezni.

¹⁶ Eredeti elnevezése European Recovery Program.

Az új pénzügyi architektúra keynesi elemekre épült, hiszen a magánszektor működését olyan nagy¹⁷ és aktív kormányok szerepvállalásával képzelte el, amelyek felelősséget viselnek az aggregát gazdasági teljesítményekért. A legfontosabb gazdasági keretfeltételek biztosítása természetesen az árstabilitásra és a foglalkoztatásra irányult. A magángazdaságoknak a fejlett világban ugyanakkor folyamatosan szükségük volt arra, hogy a gazdasági növekedés és a fejlesztések területén erőteljes kormányzati beavatkozás és irányítás valósuljon meg. A magánszektornak a gazdaságban ekkoriban betöltött szerepét ugyanakkor jól példázza, hogy az acélipar, a szénbányászat, a villamos ipar, a vasutak és az egészségügy jelentőségüknél fogva tartós állami irányítás alatt maradtak.

A II. világháború lezárását követően létrehozott nemzetközi pénzügyi intézmények kormányközi alapokon működnek, hiszen irányítótestületeikben (igazgatóság, közgyűlés) kormányzati tisztviselők képviselik a tagországok érdekeit, a tagországi tökerészesedést teljes egészében hazai költségvetési forrásokból biztosítják, az intézmények céljait pedig a köz céljai mentén határozzák meg, a magánszektor számára – néhány kivételtől eltekintve – csak kormányzati garanciavállalás mellett hiteleznek. A háború utáni újjáépítés egyben igényelte is az aktív állami szerepvállalást, amely a magánszektor helyzetét hosszabb időre egyértelműen determinálta.

A fejlesztési támogatás fogalmi kategóriáját a Marshall Terv a következő főbb elemekkel töltötte meg tartalommal:

- hozzájárult az európai gazdasági fellendülés beindulásához, amely elősegítette a fejlődő országokba irányuló európai fejlesztési támogatás megerősödését;
- több, a Marshall Terv lebonyolításával foglalkozó tisztviselő a későbbiekben éppen a Világbanknál folytatta tovább munkáját, ebbe az intézménybe konvertálta tapasztalatait;
- a Marshall Terv relatíve fejlett országokat segélyezett, amelyek erős és fejlett intézményi kapacitással rendelkeztek, így erre a kelleténél kevesebb figyelmet fordítottak.

¹⁷ A jogszabályalkotás területére és a gazdasági életben meglévő relatíve meghatározó állami szerepvállalásra vonatkoztatva.

Az intézmények kormányközi jellege azonban más struktúrájú szervezeteket hozott létre a Bretton Woods-i ikrek esetében, mint ami az eredeti szándék volt¹⁸: a gyakorlatban az intézmények a nemzetközi bürokrácia részévé váltak, az igazgatói tisztségeket az esetek többségében nemzetállami köztisztviselők jelölésével töltötték be. Az intézmények létrehozásának második, harmadik évtizedében ugyanakkor a következő főbb problémákkal kellett szembenézni:

- a hitelnyújtások esetén megkövetelt szuverén garanciák megléte, illetve a tulajdonosi tőkerészesedés megszerzésének tilalma, valamint
- a nyújtott hitelek relatíve magas ára.

A fenti problémák a Világbank esetében a finanszírozási lehetőségek és az intézményi kérdések áttekintéséhez vezetett, melynek következtében 1956-ban megalakult a Nemzetközi Pénzügyi Társaság (IFC), ezt követően pedig a Nemzetközi Fejlesztési Társulás (IDA).

Az IFC – az IBRD-hoz hasonló menedzsment struktúrával és banki alapokon működve – állami garanciavállalás nélkül, a magánszektor termelő és kereskedelmi beruházásait finanszírozza, több esetben nem csak hitelnyújtással, hanem tulajdon szerzésével is. Az IDA azoknak a szegény országoknak nyújt finanszírozást (kedvező kamatozású hiteleket, vissza nem térítendő támogatást), amelyek korlátozott visszafizetési kapacitással rendelkeznek. Az Ügynökséget a donor országoknak az IBRD által adminisztrált periodikus alapfeltöltéseiből (replenishments) működtetik, lehetővé téve azt, hogy a Világbank immár a szegény országok számára is hozzáférhető legyen.

Hasonló misszióval és intézményi struktúrával a Bretton Woods-i intézmények tevékenységét további, újonnan létrejövő regionális bankok is magukévá tették, így az IADB, az ADB és az AfDB. Az Európai Közösség szintén elindította a maga multilaterális fejlesztési programját és 1958-ban létrehozta az EIB-t, amely rendelkezett a fejlődő országokra vonatkozó mandátummal is. 1992-ben, immár a hidegháború lezárását követően, a volt szocialista országok gazdasági átmenetének finanszírozását segítő bankot, az EBRD-t hozták létre, amely – nevéből is következően – a „nagy előd” IBRD intézményi és finanszírozási struktúráját „vette kölcsön”.

¹⁸ Keynes az IMF igazgatóságát óvatos, a Bank igazgatóságát pedig nagy képzelőtehetséggel ellátott expanzív bankárokkal képzelte el.

1.2.2.2. Bank a piacgazdasági átmenet támogatására

A Magyarországon aktív fejlesztési bankok közül a legfiatalabb az EBRD, amely – nézőponttól függően – tekinthető az első „hidegháború utáni nemzetközi intézménynek” (Easton – Rorer, 1991), mások szerint viszont az utolsó hidegháborús intézmény (Roper – Barria, 2003), amelynek megalapítását és hitelezési politikájának kialakítását Franciaország dominálta. Létrehozásakor már számoltak a hidegháború elmúlásával és működési eszközeit a posztkommunista időszak piacgazdasági átalakulásának támogatására alakították ki. A bank alapítása olyan történelmi vízvonalos időkre esik, amikor 1989 novemberében leomlott a Berlieni Fal és sor került a német újraegyesítésre, Kelet-Közép-Európában egymás után megdőlték a kommunista rezsimok, a Szovjetunió pedig 1991 augusztusában megszűnt. François Mitterrand francia elnök az Európai Parlamentben megtartott 1989. október 25-i beszédében (tehát még a Berlieni Fal leomlását megelőző hónapban) hangsúlyozta: „Lengyelországnak, Magyarországnak és a Szovjetunióknak ... segítségre van szüksége. Miért ne hozzunk létre egy olyan európai bankot, amely az Európai Beruházási Bankhoz hasonlóan nagyprojekteket finanszírozna és igazgatóságában ott ülne a 12 európai ország¹⁹ képviselője?”

Fontos hangsúlyozni, hogy az alapvetően kétoldalú vegyesvállalati finanszírozáson túlmenően az európai posztkommunista régióban és az akkori Szovjetunió tekintetében akkoriban ez volt az első széleskörű, multilaterális alapokon nyugvó, a gazdaságfejlesztés céljait finanszírozó kezdeményezés. Mindez pedig egy olyan ország kezdeményezésére történik, amely önmaga nem kíván a bank által nyújtott finanszírozás kedvezményezettje lenni. Az Európai Közösség állam- és kormányfőinek 1989. novemberi találkozásán Nagy-Britannia, Olaszország, Hollandia és az akkori Német Szövetségi Köztársaság képviselője még vonakodott az új fejlesztési intézmény létrehozásától. A szkepszist alapvetően az Egyesült Államok hozzáállására vonatkozó várakozások okozták, amely szerint az USA akkoriban elsősorban saját privát cégeinek a térségbe való „benyomulásában” volt érdekelt, kevésbé egy új multilaterális intézmény által nyújtandó ún. hivatalos fejlesztési támogatás forrásainak megteremtésében. Emellett fontos szempont volt annak elkerülése, hogy az IBRD-jével közel egyező mandátumú regionális fejlesztési bankot hozzanak létre, amely a duplikációval az erőforrások pazarlásához vezetne. A nyugat-európai tagországok között kibontakozó vitának végül a Berlieni Fal leomlása vetett véget, vagyis a kialakuló

¹⁹ Az Európai Közösség akkori 12 tagországról van szó.

események elsodorták az elsősorban gazdasági megfontolásokon alapuló addigi egyeztetéseket. Végül az Európai Tanács 1989. decemberi strasbourgi ülésén döntöttek az EBRD létrehozásáról szóló tárgyalások megkezdéséről.

A tárgyalásokat két fontos alapelv lefektetésével kezdték el. Az egyik szerint az EBRD kiegészíti a Bretton Woods-i intézmények tevékenységét (ez a franciák számára egy kisebb vereség volt, hiszen Mitterrand főtanácsadója, a későbbi EBRD elnök Jacques Attali javaslata szerint az EBRD Kelet-Európa vezető fejlesztési bankja lett volna). A másik alapelv értelmében – amely alapvetően Nagy-Britannia érdekeit szolgálta a francia túlsúly ellensúlyozására – a bank létrehozásáról szóló tárgyalásokat és a tagságot megnyitják a G24-országok előtt, így az Egyesült Államok és Japán is részt vehet a bank irányításában. Az USA és Nagy-Britannia egyértelművé tette, hogy a létrehozandó bank nem szoríthatja ki a régióba irányuló egyre növekvő magánpiaci forrásokat, tevékenysége ezeknek a forrásoknak az előmozdítását kell szolgálja²⁰. Ennek a megközelítésnek az amerikaiak argumentációjában alapvetően politikai okai voltak, a kizárólag vagy többségében állami szintű hitelezést azért nem támogatták az említett országok, mert ebben az időben a szocialista kormányok regnálása még nem volt múlt idő a célrégió minden országában, és el kívánták kerülni ezeknek a rezsimeknek a pénzügyi támogatását. Kezdetben az Egyesült Államok nem is támogatta a Szovjetunió tagságát az EBRD-ben vagy legalábbis a megfigyelői tagságnál nem akart többet adni számukra addig, amíg a tagság politikai feltételei teljes egészében nem teljesülnek²¹. Az európaiak értelmezésében azonban az amerikaiak említett merev álláspontja az állami beavatkozást elutasító gazdaságpolitikai filozófiának volt köszönhető. A franciák és az Egyesült Államok közötti megállapodás értelmében végül a nyújtható pénzügyi támogatások 60-40%-os megosztásában állapodtak meg a magán szektor javára. Az EBRD-t létrehozó megállapodás értelmében az állami szektorra vonatkozó 40%-os limit felső korlátként értelmezendő, így a magán szektor számára nyújtható finanszírozás meghaladhatja a 60%-ot (a gyakorlatban rendre meg is haladja²²).

²⁰ Megjegyzendő, hogy az akkori Szovjetunióban – amely az egyik tárgyaló fél volt – akkoriban még illegális volt a magán tulajdon.

²¹ Az elfogadott kompromisszum értelmében a Szovjetunió teljes jogú tagságot kapott az EBRD-ben, ugyanakkor a Bush-adminisztráció feltételeinek figyelembevételével maximálták a felvehető hitelvolument (az ország által a bankba befizetett keményvaluta erejéig).

²² 1998-ban például az összes forráskihelyezés 80%-a a magán szektorba irányult.

A tárgyalások Attali vezetésével 1990 januárjában Párizsban kezdődtek meg összesen 32 ún. donor ország (ebből a 12 EU-tagország, valamint további 10 egyéb európai ország, valamint 10 Európán kívüli ország), valamint 8 kedvezményezett ország és az Európai Unió, valamint az Európai Beruházási Bank képviselőjének részvételével²³. A formális és informális egyeztetések – a régióban végbemenő politikai változások gyorsasága miatt – rendkívül gyorsan, 1991 márciusára fejeződtek be, az EBRD-t létrehozó megállapodás pedig áprilisban lépett hatályba. A tagországok alapításkori száma 40-ről máig 62-re emelkedett, úgy, hogy az Európai Unió tagországoknak, az EU-nak és az EIB-nek abszolút többsége van, a hitelekről szóló döntések azonban 85%-os minősített többséghez vannak kötve, itt tehát az Egyesült Államok és Japán (10 és 8,5%) már vétó joggal rendelkezik. További sajátossága a banknak, hogy a donor országok meghatározó többséggel rendelkeznek a döntéshozatalban.

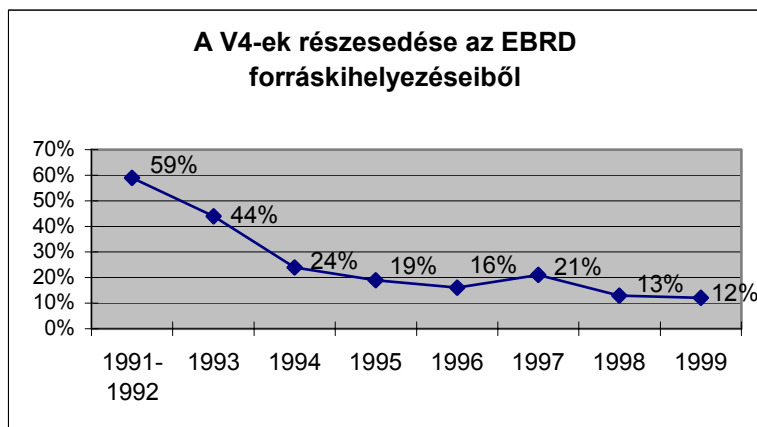
A tárgyalások eredményeként kialakult alapokmány értelmében a gazdasági reformok előmozdítására létrehozandó bank azokban az országokban támogathatja a magánbefektetéseket, amelyek elkötelezettek a többpárti demokrácia, a pluralizmus és a piacgazdaság elveinek alkalmazása iránt. Ez az alapelv egyedülállóvá teszi az EBRD-t a fejlesztési bankok világában, hiszen az IBRD vagy más regionális fejlesztési bankok döntéshozatali mechanizmusának formálisan nem részei a politikai megfontolások, sőt néhány esetben (pl. AfDB) kifejezetten tilos azok figyelembe vétele. Az alapelv alkalmazására több példát is említhetünk. Míg Jugoszlávia utódállamai 1993 közepén csatlakozhattak a bankhoz, addig a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság csatlakozási kérelmét – az emberi jogok érvényesülésével kapcsolatos aggályok miatt – elutasították és csak 2001 januárjában csatlakozhatott a bankhoz. Az EBRD szintén kifejezte aggodalmát Türkmenisztán esetében a többpárti demokrácia és a piaci reformok hiánya miatt és kilátásba helyezte a hitelnyújtás felfüggesztését.

Több kritika fogalmazódott meg már a bank megalakulását követő néhány évben, amelyek szerint a bank hitelkihelyezési volumene nem kielégítő és a bank aránytalanul magas finanszírozást nyújt relatíve fejlett néhány országnak, így pl. a Visegrádi országoknak, amelyek pedig sokkal fejlettebbek több posztkommunista országnál. A tények alátámasztják a V4 országokba irányuló magas finanszírozási részarányt, hiszen az 1991 és

²³ Az EBRD az egyetlen regionális fejlesztési bank, amelyben nemzetközi szervezet teljes jogú tagsággal rendelkezhet.

1993 között jóváhagyott 95 projekt 44%-át a régió kapta. Az évtized végére ez az arány 12%-osra csökkent, ami jól mutatja a V4-országok piaci hozzáférési feltételeinek javulását. A leginkább fejlett országokba történő forráskihelyezés „vadját” alátámasztják további számítások is, amelyek szerint 1991-1997 között a banki finanszírozás fele a V4-országokba és Oroszországba irányult, a forrásnyújtás másik felén a többi 21 tagország osztozott.

2. ábra

Forrás: EBRD

1.2.2.3. Az Európai Unió házi bankja

Az 1958-ban az Európai Gazdasági Közösséget megalapító Római Szerződéssel létrehozott, luxembourgi székhelyű Európai Beruházási Bank feladata, hogy beruházások hosszú lejáratú finanszírozásával ösztönözze az EU kiegyensúlyozott gazdasági fejlődését és elősegítse az integrációs folyamatot.

Az EIB feladata, hogy a tőkepiac igénybevételével és saját forrásai felhasználásával az Unió érdekében – egyfajta társfinanszírozó, forrás-kiegészítő és -pótló intézményként – hozzájáruljon a belső piac kiegyensúlyozott és egyenletes fejlődéséhez a következő funkciók betöltésén keresztül:

- a kevésbé fejlett régiók fejlesztése;
- a vállalkozások modernizálása;
- a tagállamokhoz képest komplementer finanszírozó szerep betöltése a belső piac fokozatos létrehozása érdekében;
- több tagállam közös érdekét szolgáló projektek finanszírozásában kiegészítő finanszírozás.

4. táblázat

Az EIB szektorális stratégiái

Szektorok	Stratégia elemei ²⁴
Kis- és középvállalkozások	<ul style="list-style-type: none">- hangsúlyosabb támogatás- hosszabb lejáratú finanszírozás kereskedelmi bankokon keresztül globális hitelkeretek formájában- kkv-finanszírozást folytató partnerbanki hálózat bővítése- helyi magánvállalatok finanszírozása
Közlekedés	<ul style="list-style-type: none">- továbbra is kulcságazat marad- az út- és vasúthálózat kiegyensúlyozott fejlesztése- infrastruktúra modernizálása- fenntartást szolgáló beruházások megerősítése- biztonság növelése- a fő közlekedési hálózat mellett a regionális/városi hálózatok fejlesztése- intermodális lehetőségek támogatása a hatékonyság javítása érdekében- az EU-támogatásokból nem részesülő területek finanszírozása (pl. légi közlekedés, vasúti gördülő állomány)
Környezetvédelem	<ul style="list-style-type: none">- az <i>acquis communautaire</i> teljes átvételének támogatása a környezetvédelem területén- együttműködés a Bizottsággal a víz, szennyvíz és a szilárdhulladék kezelése terén- középtávon a teljes hitelállomány 1/3-ának elérése a szektorban
Energia	<ul style="list-style-type: none">- piacok liberalizációja a határokon átvéelő kereskedelmet lehetővé téve- az ezáltal növekvő beruházási igények kielégítése- a szektor intézményi kapacitásának és átstrukturálásának támogatása- racionális energiafelhasználási rendszerek kialakításának finanszírozása
Egészségügy és oktatás (humán infrastruktúra) ²⁵	<ul style="list-style-type: none">- a strukturális modernizáció elősegítése- az intézményi keretek javítása- szoros együttműködés a Bizottsággal az Európai Szociális Alapból (ESF) történő finanszírozás területén
Kutatás-fejlesztés és innováció (Innovation 2000 Initiative – i2i)	<ul style="list-style-type: none">- információs és telekommunikációs hálózatok fejlesztése- regionális egyenlőtlenségek kiegyenlítése- tudás-alapú gazdaság megteremtésének támogatása- K+F támogatása a magánszektor részvételi arányának növelésén keresztül

Forrás: EIB

Feladatának ellátása során a Bank a strukturális alapokból és egyéb uniós pénzügyi eszközökből kapott támogatásokhoz kapcsolódva, megkönnyíti beruházási programok finanszírozását. Az EIB bankként működik, forrásainak túlnyomó részét a tőkepiacokon kötvénykibocsátásokkal (tehát piaci forrásokból) szerzi be és a közösségi politikák által kitűzött céloknak megfelelő beruházások megvalósítását segíti elő. A Bank az egyik legnagyobb nemzetközi hitelfelvevő, amelyet a vezető adósminősítő ügynökségek folyamatosan a legmagasabb hitelminősítésű kategóriába (AAA) sorolnak be. Ezzel az első

²⁴ a közösségi prioritásokkal való összhangban

²⁵ A csatlakozó országok viszonylatában kevésbé gyakori finanszírozási terület volt (Csehországban az oktatási, Lengyelországban az oktatást és egészségügyi szektort finanszírozta az EIB).

osztályú hitelminősítéssel a Bank kedvező feltételek mellett jut nagy mennyiségű forráshoz, amit ún. not-for-profit alapon, hitelfelvételének költségeit és egyéb adminisztratív kiadásait fedező felárral hitelez tovább. Az EIB tevékenységét tehát az EU költségvetésének megterhelése nélkül²⁶ finanszírozza.

1.2.2.4. Egy szociálisan érzékeny bank

Az Európa Tanács Fejlesztési Bankját 1956-ban hozták létre, hogy az Európa Tanács pénzügyintézeteként, mint fejlesztési bank működjék, székhelye Strasbourgban, maga a szervezet Párizsban található. A CEB az Európa Tanács közvetlen felügyelete alatt áll, de mind pénzügyileg, mind szervezetileg független tőle, önálló jogi személy.

A CEB küldetése a szociális fejlesztések támogatása és ezáltal a társadalmi kohézió erősítése, az életszínvonal javítása Európában. Ez két fő célkitűzésben fogalmazódik meg:

- A Banknak fennállása óta elsődleges célja azoknak az európai államoknak a támogatása, amelyek a menekültáradatból, kényszerű elvándorlásból és természeti vagy ökológiai katasztrófák következtében adódó szociális problémákkal küzdenek. A Bank tehát olyan beruházási projektekhez járul hozzá, amelyek a menekültek, az otthonuktól távollevők és a külföldön munkát vállalók letelepedését segítik elő a befogadó országban, vagy lehetővé teszik számukra a visszatérést saját országukba, amennyiben ennek a feltételei adottak.
- A Bank másodlagos célja egyéb nagy szociális jelentőséggel bíró programok finanszírozása: munkahelyteremtés a hátrányos helyzetű régiókban, az alacsony jövedelmű csoportok lakáshoz juttatása, a szociális infrastruktúra kiépítése.

Ezek a bank szociális elhivatottságát kifejező alapvető célkitűzések a Bank fejlődésével fokozatosan alakultak ki. A bank eredetileg az Európa Tanács Nemzeti Menekültügyi és Túlnépesedési Letelepedési Alapja (Council of Europe Resettlement Fund for National Refugees and Overpopulation) néven jött létre az ET Miniszteri Bizottságának kezdeményezésére, hogy a második világháború után a Nyugat-Európába érkező 12 millió menekült helyzetén segítsen (Council of Europe, 1998). Az újabb társadalmi kihívásokra reagálva a szervezet tevékenységi körét később annyiban bővítette, hogy pénzügyi

²⁶ Az EIB tagországokon kívüli, mandátum alapján folytatott hitelnyújtásainak nagy részét ugyanakkor a közösségi költségvetés, bizonyos esetekben pedig a tagországok garantálják.

segítséget tudjon biztosítani minden váratlan esemény, fegyveres konfliktus okozta menekült-áradattal, kényszerű migrációval vagy ökológiai, természeti katasztrófával szembesülő ország megsegítésére. Ennek hatására az 1993-ban módosított Alapszabály értelmében névváltozásra is sor került: az ET Társadalomfejlesztési Alapja (Council of Europe Social Development Fund: CEF) lett a Bank közvetlen elődje.

Az Európa Tanács 1997. októberi második csúcsertekezlete újabb változást hozott a Bank működésében, mivel az ott elhangzottak hatására – „ma érdeklődésünk középpontjában a szociális jogok védelme áll ... sokkal jobban ki kellene használni a Társadalomfejlesztési Alapban rejlő lehetőségeket” (CEB, 1997) – a szervezet küldetését szociális területekre is kiterjesztették. A csúcstalálkozó jóváhagyta, hogy a Bank elsősorban munkahely-teremtési projektek finanszírozása útján segítse a szociális kohéziót Európában, valamint kiterjessze működését Közép- és Kelet-Európára is. Így az eredetileg 8 országból álló szervezet mára 40 tagúra bővült, ennek közel fele (amelynek többsége közép- és délkelet-európai ország) 1994 óta csatlakozott hozzá.

Az intézményt 1999. november 1. óta nevezik Fejlesztési Banknak²⁷, amely pontosabban fejezi ki az intézmény jellegét. Fejlesztési Bankként egyfajta „középutas” szerepet tölt be a fejlesztési banki feladatkör és a szociális elhivatottságnak való megfelelés között, állandó egyensúlyra törekedve, hogy kedvező pénzügyi megítélése (AAA-s)²⁸, illetve hitelképessége fennmaradjon. A tevékenységi kör bővülésével és az új tagok felvételével összhangban a Bank 2001-2002-ben pénzügyi helyzetének megerősítése végett végrehajtotta ötödik, jelentős mértékű tőkeemelését is.

1.2.3. Pénzügyi és intézményi keretek

A hitelkihelyezések mandátumok mentén meghatározott szektorális és földrajzi megoszlásai mellett fontos szempont, hogy

- (1) a piacon elérhető forrásoknál kedvezőbb feltételű finanszírozást tegyen lehetővé (olcsóbb árazás, hosszabb lejárat, stabilabb, anticiklikus jellegű finanszírozás stb.) és/vagy

²⁷ Az 1999. november 1. előtti események kapcsán is a CEB kifejezést használjuk (Alap helyett).

²⁸ CEB (2006) alapján a CEB hitelminősítő intézetei: Standard & Poor's, Fitch Ratings és a Moody's.

- (2) olyan beruházásokat finanszírozzanak, amelyeket főként megtérülési és/vagy kockázati megfontolások miatt más forrásból nem lehetne finanszírozni, valamint
- (3) kiegészítő, addicionális jellegű legyen (állami kiadások társfinanszírozása, a magán szektor bevonásának elősegítése, mobilizáló hatás).

Az említett első feltétel a legjobb országgockázati besorolással rendelkező országok kivételével minden hitelfelvevő országra igaz, vagyis az adott tagországnak addig éri meg hitelt felvenni a legjobb adósminősítésű nemzetközi intézménytől, amíg az intézmény forrasszerzési költségei alacsonyabbak az ország hasonló költségeinél. Mivel nem nyereségorientált intézményekről van szó (ezzel együtt nem találunk olyan intézményt, amely ne realizálna profitot elsősorban a tartalékképzés és a különleges támogatási alapok céljai miatt), ezért a forrasszerzés piaci költségeihez csak az adminisztratív költségeket számítják hozzá, lehetővé téve gyakorlatilag a legjobb adósminősítésnek megfelelő forrasszerzést. A relatíve olcsó vagy éppen kedvezményes forrás áramlását a multilaterális fejlesztési bankokon, mint közvetítőkön keresztül a kedvezményezett, többnyire kevésbé fejlett országok és régiók, valamint a fejlődő országok irányába a fejlett, magas jövedelmű tulajdonos tagországok legjobb hitelminősítése teszi lehetővé. Láthatjuk azonban, hogy a regionális, szub-regionális szinten létrehozott multilaterálisok is népszerűek, ezekben az esetekben az intézmény adóbsorolása elválik a tagországokétól és a hitelkihelyezések minőségi értékelésén alapszik. A legjobb adósminősítés teszi lehetővé tehát az olcsó forrásokhoz való hozzáférést, ez azonban azt is jelenti, hogy amennyiben egy ország fizetéképtelenné válik, akkor a multilaterális fejlesztési bankok hiteleit kell legelőször visszafizetni (Preferred Creditor Status)²⁹. A hitelminősítés oldaláról tehát fontos, hogy a szuverén hitelek meghatározó súlyt képviseljenek a multilaterális fejlesztési bankok portfoliójában.

A második szempont azoknak a közérdekű beruházásoknak a finanszírozását foglalja magába, amelyek mögé nem kapcsolódik be a magán szektor a negatív rentabilitási (vagy csak hosszú távú megtérüléssel kecsegtető), illetve a magas kockázati jelleg miatt. Ezek tipikusan az állam által ellátandó funkciókat és feladatokat jelentik, vagyis olyan beruházásokról van szó, amelyeknek inkább társadalmi hasznossága, megtérülése van. Legjellemzőbb példáit a CEB által a szociális szektorban finanszírozott beruházások

²⁹ Korábban multilaterális fejlesztési bankok nem vettek részt adósság-átütemezésben vagy –elengedésben.

körében (szociális bérlakások építése, fejlesztése, árvízi védekezés, migrációból eredő kiadások finanszírozása stb.) találjuk meg.

A multilaterális bankok bekapcsolásának fontos demonstrációs céljai is lehetnek, amelyek elsősorban a demokrácia-deficittal rendelkező régiókban (1) vagy éppen a nem piaci típusú (2), esetleg magas környezeti károsodást valószínűsítő beruházások (3) esetén fordulnak elő. A demokratikus és piacgazdasági átmenet országában a Világbank-csoport intézményei és az EBRD egyaránt tevékenykedik, fontos szerepük van a fejlett vállalatvezetési módszerek átadásában és meghonosításában, a jogállami normáknak megfelelő feltételek kialakításában és „megkövetelésében”. A nem kifejezetten piaci típusú beruházások finanszírozásában kiemelt terület a szociális infrastruktúra, a műemlékvédelem és a történelmi örökség védelmét szolgáló beruházások területe, ahol a fejlesztési bankok specializációjának kiemelt jelentősége van. A kedvezőtlen környezeti hatások lehetőségét magukban hordozó beruházások (pl. vízi-, atomerőművek, olajvezetékek stb. építése) esetében kiemelt fontosságú, hogy a legjobb technológiákat, minőségi és biztonsági standardokat alkalmazzák az építéskor és az üzemeltetéskor, ezek érvényesítését sok esetben csak a nemzetközi fejlesztési bankok bekapcsolásával lehet biztosítani³⁰.

A hitelkihelyezéseket biztosító magánpiaci forrásszerzési oldal mellett fontos a bankszerű működés szempontja és folyamatos fenntartásának biztosítása, amely megkülönbözteti a fejlesztési bankokat a segélyeket folyósító világ-ügynökségektől (ezek egy része az ENSZ égisze alatt működik). Találunk arra is példát, hogy a bankszerű működés mellett vagy annak kiegészítésére vissza nem térítendő támogatások (adományok, segélyek) odaítéléséről, kamattámogatások, kedvezményes hitelek nyújtásáról döntenek a multilaterális bankok. Amennyiben a segély-nyújtások és a kiegészítő kamattámogatások nem rendszerszerűek, hanem előre meghatározott kritériumok mentén, meghatározott célok támogatására a menedzsment vagy az igazgatóság egyedi mérlegelésére van bízva az odaítélés, ebben az esetben többnyire az éves nettó nyereség erre a célra elkülönített alapjából történik a folyósítás (pl. CEB különleges letéti alapja, Világbank, AfDB, ADB,

³⁰ Több esetben környezetvédő civil szervezetek egyébként jogos tiltakozásai szólnak egy-egy multilaterális fejlesztési bank környezetvédelmi aggályokat felvető beruházások finanszírozásában való részvétele ellen. Ilyenkor érdemes figyelembe venni azt a lehetőséget, hogy a más forrásokból is megvalósítható beruházások kedvezőbb feltételek mellett valósulhatnak meg egy nemzetközi intézmény finanszírozóként történő bekapcsolásával.

EBRD egyedi célra létrehozott alapjai). Amennyiben a támogatási elem szintén előre rögzített kritériumok mentén rendszer-, vagy automatizmuszerűen működik, szükség van a tagországok eseti hozzájárulásaira (pl. IDA alapfeltöltések a donor országok részéről az alacsony jövedelmű, fejlődő országok támogatására, EU közösségi költségvetés kamattámogatási vagy donor tevékenységre az esetek többségében az EIB hitelmechanizmusán keresztül). Az utóbbi típus – jellegéből adódóan – a hozzájárulást teljesítő országok részéről közvetlen ellenőrzési lehetőség mellett valósul meg a multilaterális intézmény által meghatározott cél(ok) elérése érdekében. A kiegészítő és az automatizmus-jellegű támogatások szétválasztására az intézmények pénzügyi pozícióinak hosszú távú fenntarthatósága érdekében is szükség van.

A multilaterális fejlesztési bankok és azok tulajdonos tagországi és nemzetközi szervezetei egyaránt a nemzetközi jog alanyai, nincsenek alárendelve nemzeti joghatóságnak, a prudenciális szabályokat és politikákat – a legjobb nemzetközi standardok alapján – a tagországok határozzák meg. A multilaterális fejlesztési bankok nemzetközi jogi státusa utal arra, hogy létrehozásuk nemzetközi szerződéssel történik és tulajdonosai a nemzetközi jog alanyai (államok és nemzetközi szervezetek), amelyek az alapokmányokat és az azokhoz való csatlakozásról szóló jegyzőkönyveket törvénnyel hirdetik ki, átültetve ezáltal azokat a nemzeti jogba. Ez a státus megfelelő biztosítékokat jelent a multilaterális intézmények kiemelt működésének biztosítása szempontjából³¹, megkülönböztetve őket a helyi piacokon működő kereskedelmi bankoktól.

Bár további szupranacionális intézmények is részt vesznek fejlesztésfinanszírozási programokban, jogi természetüknél fogva – bár például adóminősítéssel rendelkeznek – azonban nem tekinthetők fejlesztési bankoknak. Ilyen intézmény az Európai Közösség vagy az EURATOM³².

A multilaterális fejlesztési bankok működésének fontos pénzügyi biztosítékát hordozza a tulajdonosok által jegyzett tőke szerkezete, amelynek csak egy része a készpénzben rendelkezésre bocsátott tőkehányad. Ezt többszörösen meghaladja a lehívható tőkerész,

³¹ Az intézmények kiemelt működését az alapokmányokban rögzített kiváltságok és mentességek biztosítják (az esetek többségében ez adómentességet, nemzeti hatáskörű ellenőrzés alóli mentességet jelent), amelyek egyúttal megkülönböztetik őket a helyi kereskedelmi bankoktól.

³² A FitchRatings mindkét intézményt „AAA” besorolással minősítette.

amely feltétel nélküli kötelezettségvállalásként működik, vagyis azonnal lehívhatóvá válik, ha az intézmény képtelen tartozásai visszafizetésére.

5. táblázat

A multilaterális fejlesztési bankok kapitalizációja (lehívható tőkerész/befizetett tőkerész)

Bank	2003	2004
AfDB	10,17	10,52
ADB	10,14	11,70
CEB	5,56	5,45
EBRD	5,55	4,42
EIB	14,47	16,31
IADB	4,86	5,79
IBRD	7,58	7,97
IDB	3,43	3,25

Forrás: éves jelentések, FitchRatings

1.2.4. Demokratikus kontroll és elszámoltathatóság

A nemzetközi pénzügyi intézmények különböző formában ugyan, de közvetlen, közvetett vagy informális módon el- és beszámolással tartoznak a közvélemény felé. A demokratikus kontroll fogalmán tehát a tulajdonosi ellenőrzésen túlmutató, a szuverén felé irányuló, a választott képviseleti struktúra valamely intézményesült formájában történő ellenőrzési mechanizmust értjük. Az ellenőrizhetőség közvetlen formájáról akkor beszélünk, amikor választott képviselők fóruma (pl. az Európai Parlament, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése, az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése stb.) jogosult a nemzetközi intézmények beszámoltatására és ajánlások megfogalmazására, utasítások megtételére. A közvetett kontroll esetében az intézményt létrehozó szervezet nem rendelkezik közvetlen beszámoltatási vagy utasítási jogosítványokkal, de áttételesen képes a politikaformálás részleges befolyásolására. Az informális kontroll példája a közvélemény, a civil szervezetek nyomásgyakorlása, amely tiltakozások, tüntetések útján, több esetben a média támogatásával fejt ki hatását.

A független intézményként működő EIB esetében az elmúlt években az Európai Parlament nagyobb átláthatóságot és elszámoltathatóságot szorgalmazott. Ennek hatására az EIB

először nyilvánosságra hozta az elbírálás alatt álló projektek listáját, majd 2003-tól ún. éves tevékenységi jelentést nyújt be az Európai Parlament felé (European Parliament, 2007). A tevékenységi jelentések alapján az EP kiválasztott képviselője bizottsági jelentést készít, amelyben megfogalmazásra kerülnek az EP ajánlásai. Az EIB működési szabályait, pénzügyi kimutatásait és az éves tevékenységéről szóló jelentéseket továbbra is a tagországok hagyják jóvá (kormányzó- és/vagy igazgatótanács). Látható tehát, hogy az EP nem gyakorol felügyeleti funkciót az EIB felett (Euromoney, 2004), az továbbra is a tagországok kormányainak tartozik beszámolóval.

Az átláthatóság és demokratikus működés fontos mérőfoka minden esetben az intézmény vezetőjének kiválasztási folyamata. A nemzetközi pénzügyi intézmények többségénél konszenzusos, de kötött jelölési folyamatok vannak, amely egyrészt kizárja az egyes tagállamokat vagy régiókat, illetve azok állampolgárait, másrészt nem valósul meg az érdemeken, képességeken alapuló kiválasztás. A Bretton Woods-i intézmények alapításakor kötött egyezség alapján például a Világbank elnöke és az IMF vezérigazgató-helyettese mindig amerikai, míg az IMF vezérigazgatója mindig európai. Az IMF esetében a jelöléssel így felruházott több állam ráadásul törekedett arra az elmúlt időszakban, hogy közös jelöltet indítsanak (kizárva ezzel a választás lehetőségét). A választás lehetőségét tovább csökkentik az, hogy a jelölések nem egyénileg, hanem kormányok által történnek, ami – például hazai politikai támogatás hiányában – kizárhatja egyébként felkészült jelöltek állítását. Az államok jelölései továbbá világpolitikai alkuknak rendelkeznek alá az egyes pozíciók elosztását.

1.3. MEGÚJULÓ STRATÉGIÁK, HOZZÁADOTT ÉRTÉK: KIHÍVÁSOK A XXI. SZÁZADBAN

A következő fejezet fő stratégiai célokról szóló áttekintő elemzése támpont kíván lenni ahhoz, hogy az 1990 óta eltelt időszakban Magyarország szempontjából értékelhető legyen a multilaterális fejlesztési bankok tevékenysége, a nyújtott finanszírozás hasznosulása. Ehhez elengedhetetlen, hogy néhány közös nevező mentén beazonosíthatóak legyenek a bankok stratégiai célkitűzései, időhorizontjai és pénzügyi eszközeik.

A tanulmány tárgyát képező másfél évtizedes időszakban a multilaterális fejlesztési bankoknak nemcsak a folyamatosan változó globális és regionális gazdasági környezet kihívásainak kellett megfelelniük, hanem magyarországi és európai viszonylatban az elmúlt évtizedben végbement politikai változások jelentette új kihívásokhoz is alkalmazkodniuk kellett.

A stratégia és a hozzáadott érték vizsgálatakor megkerülhetetlen az alapkérdés feltevése. Miért is van szükség a multilaterális fejlesztési bankokra? Létrehozásuk és működtetésük legfontosabb célját (vagyis azt, hogy a magánpiac forrásaihoz hozzá nem jutó országok a szupranacionális pénzintézetek csatornáin keresztül finanszírozáshoz juthassanak gazdaságuk működtetéséhez) a nemzetközi pénzügyi szervezetek ugyanis az elmúlt évtized végére egyre inkább elérték, azt is mondhatjuk, hogy sikeresen betöltötték szerepüket. Az erősödő kritikai hangok nyomása alatt az Egyesült Államok létrehozta a multilaterális fejlesztési bankok tevékenységét vizsgáló akciócsoportot 1996-ban, illetve – részben az orosz és távol-keleti pénzügyi válságokra való reagálásként – kongresszusi jóváhagyással felállították a nemzetközi pénzügyi intézmények jövőbeli szerepét vizsgáló tanácsadó bizottságot.

Egy alapjait tekintve optimálisan működő globális pénzügyi rendszerben a multilaterális fejlesztési bankok forrásai semmiképpen nem versenyeznek a magán szektor forrásaival, sokkal inkább kiegészítik azokat, illetve – elsősorban a kockázatmegosztás révén – támogatják, felerősítik a nemzeti költségvetési, valamint a magán szektor forrásainak hatásait. Mindezt úgy, hogy közben lehetővé teszik a magán szektor hatékony működését.

1.3.1. Megújuló pénzügyi architektúra

A fejlesztéspolitika jól meghatározható céljait a világ 190 országa 2000-ben New York-ban az ENSZ égisze alatt a Millenniumi Fejlesztési Célokban (Millennium Development Goals) foglalta össze. Az országok kötelezettségvállalásait 2001-ben Doha-ban, 2002-ben pedig Monterrey-ben erősítették meg. A megalkotott Monterrey Konszenzus az állam, a piaci szereplők, az ipari országok, a fejlődő országok és a multilaterális intézmények közötti együttműködést célozza meg. A Stiglitz-féle szempontok figyelembevételével megvalósuló javuló gazdasági növekedés szükséges az adósság-szint hosszú távú fenntarthatóságához, a Millenniumi Fejlesztési Célok eléréséhez.

Az elvárások szerint a washingtoni intézmények a folyamatosan változó világ aktuális gazdasági és pénzügyi kihívásaira fogalmazzák meg a békét és a prosperitást elősegítő preventív vagy reaktív politikákat. Az IMF a nemzetközi pénzügyi rendszer stabilitására koncentrál, a Világbank pedig a hosszú távú gazdaságfejlesztést és a szegénység felszámolását helyezi működése középpontjába. A világ fejlődő, legalacsonyabb jövedelemmel, sokszor fenntarthatatlan adósságszinttel rendelkező országokban az „ownership” és a „participation” szellemében a Bretton Woods-i „ikrek” két fontos pillért tartanak, melyek intézményi kereteit a Nemzetközi Fejlesztési Társulás (IDA) és a súlyosan eladósodott szegény országok megsegítését célzó kezdeményezés (Heavily Indebted Poor Countries Initiative – HIPC Initiative) jelenti. A dialógus keretében létrejövő, a szegénység csökkentését célzó stratégiai dokumentumot (Poverty Reduction Strategy Paper – PRSP) mindkét intézmény használja, vagyis működteti az immár nem külső hanem belső meghajtású motorokat is, amely – legalábbis a felelősség-megosztás oldaláról – feloldja a korábbi, több esetben diktátumnak tűnő helyzetet. Az új megközelítés szerint tehát a nemzetközi pénzügyi intézmények egyedüli koncepciójával szemben egy alternatív, folyamatos konszenzus-építésen alapuló stratégia kerül a rendszerbe.

Több elemző ugyanakkor kétségbe vonja, hogy a Bretton Woods-i intézmények komolyan tanultak volna a múltban elkövetett hibákból és sokkal inkább egyfajta washingtoni konszenzus pluszról beszélnek (Bello, 2007), amelynek lényege, törzse továbbra is a washingtoni konszenzus, kiegészülve a pénzügyi infrastruktúra megerősítésére, valamint az intézményi és jogszabályi reformokra vonatkozó igénnyel. A kritikusok egy része a PRSP-eket ún. második generációs szerkezetkiigazítási programoknak tekinti, amelyek a reformok negatív következményeit hivatottak tompítani.

1.3.2. A gazdasági és szociális programok kiegyensúlyozása

Az 1990-es évtized pénzügyi krízisei felgyorsították a Bretton Woods-i intézmények önértékelési folyamatait is, amelynek keretében szigorú önvizsgálatra, a fejlődő országok és az átalakulóban lévő gazdaságok irányában alkalmazott, a washingtoni konszenzuson alapuló politikáik átgondolására és új válaszlépések megfogalmazására kényszerültek.

6. táblázat

A Bretton Woods-i intézmények 1998-ban meghirdetett új fejlesztési irányelvei

1. Jó kormányzás (Good Governance)	átláthatóság információ szabad áramlása korrupció elleni küzdelem jól képzett, megfizetett közigazgatás
2. A működő piacgazdaság szabályozási és intézményi alapjai	kiszámítható jog- és adórendszer (tulajdonjog védelme, szerződések kikényszeríthetősége) hatékony versenyjogi csődtörvény szabályozás modern, transzparens és megfelelően felügyelt pénzügyi rendszer nemzetközileg elfogadott számviteli és könyvvizsgálati standardok
3. Leszakadt társadalmi rétegek integrációja	mindenki számára hozzáférhető oktatás egészségügy és egészségvédelem helyzetének javítása szociális háló kiterjesztése
4. A kommunikációhoz és a közlekedéshez szükséges közszolgáltatások	úthálózat javítása élhető városok kialakítását szolgáló politika vidékfejlesztés a tudás- és tapasztalat átadása
5. Környezeti és humán fenntarthatóság	víz energia élelmiszerbiztonság kultúrák megtartását biztosító politikák

A washingtoni intézmények vezetői, mintegy a korábbi politikáktól (melynek fő eleme a washingtoni konszenzus érvényesítése volt) való éles határvonal meghúzásával, a pénzügyi válsághelyzet, a stabilizáció fontosságán túl minden eddiginél egyértelműbben ráirányították a figyelmet a szegénység csökkentésének és felszámolásának fontosságára. A megfogalmazott cselekvési terv immár a Stiglitz-féle szociális hangszereléssel készült, vagyis a politikai és az ezzel szorosan összefüggő pénzügyi stabilitás érdekében a hosszú távon is fenntartható és az egyenlőséget biztosító növekedés került előtérbe, amelyet a megfelelő intézményi és strukturális változások biztosítanak. Az új, a demokrata Clinton-kormányzat által is sugallt recept lényege, hogy a hatékony fiskális és monetáris politikákat biztosító megfelelő makrogazdasági tervek megléte mindenképpen fontos, de önmagában nem kellően hatékony. Vagyis a pénzügyi, intézményi és szociális

aspektusokat együttesen kell meghatározni és mérlegelni. A politikai környezet, a gazdaság, a társadalompolitika, a környezetvédelem, a kulturális szempontok immár egyaránt fontosak lettek.

A pénzügyi válságból tanulságokat levonó Bretton Woods-i intézmények az új pénzügyi architektúra építményét a következő három tartóoszlopra helyezték:

- megelőzés;
- reagálás (válságkezelés);
- biztonsági (szociális) háló.

Olyan gazdasági és pénzügyi struktúrák kialakítását határozták el a krízishelyzetek okainak vizsgálata után, amelyben a gyakoriság és a mélység mérsékelhető, úgy, hogy az előforduló krachok esetén a válságkezelés hatékonyságát és gyorsaságát növelni lehessen. Mindezt úgy, hogy az ártatlan áldozatok³³ megvédésére megfelelő szociális háló kerüljön kialakításra. Az új pénzügyi struktúrában az IMF és a Világbank vezetésének továbbá folyamatos feladata, hogy a partnerség jegyében az együttműködés szintjét folyamatosan fokozza és fejlessze úgy, hogy a hatékony munkamegosztási arányok kialakuljanak. Ez határozott felelősségi viszonyrendszert is feltételez, amely szerint – mandátuma alapján – a Valutaalap továbbra is egyfajta makrogazdasági ellenőr a felügyeleti tevékenységen keresztül, emellett árfolyam-, fizetési mérleg ügyekben, illetve a hosszú távú növekedés-orientált stabilizációs politikák kapcsán továbbra is fő felelősséggel bír. A Világbank pedig a társadalmat érintő fejlesztési programok és prioritások (beleértve a strukturális és szektorális politikákat) összeállítását és meghatározását végzi elsősorban annak érdekében, hogy a fejlődés szilárd, egészséges alapokon álljon, ezáltal a válságok kialakulása megelőzhető legyen. Válsághelyzetben a Világbank akár sürgősségi hiteleket is nyújt szociális célok érdekében (természetesen a Bankra vonatkozó prudenciális szabályok betartásával), ugyanakkor likviditási problémák esetében csak az IMF léphet fel.

Az új megközelítésben a fenntarthatóság és a rendszer gyenge pontjainak megtalálása egyaránt fontos elemek lettek és a pénzügyi válságok okainak keresésénél behatárolható módon a poszt-washingtoni konszenzus elemei jelentek meg, vagyis a makrogazdasági és strukturális politikákon túl

³³ innocent victims (Wolfensohn, 1998)

- a hatékony pénzügyi rendszer;
- alkalmas szabályozási jogosítványokkal is rendelkező felügyelet;
- megfelelő csődtörvények;
- hatékony versenyjogi szabályok;
- a transzparenciát elősegítő és a korrupciót kizáró standardok és szabályok;
- megfelelő számviteli és könyvvizsgálati standardok;
- a mindenki számára hozzáférhető oktatás;
- esélyegyenlőség (különös figyelemmel a női esélyegyenlőség javítására);
- a környezetvédelem és
- az egészségügy fontossága;
- szociális védelem a munkanélküliek, az idősek és a fogyatékkal élők számára stb.

Az intézményrendszer újszerű elemeit és mechanizmusait a következő, az emberiséget érintő potenciális válsághelyzetek megoldásában kell alkalmazni:

- 2025-re a világ népessége 3 milliárd fővel növekszik;
- 2030-ra a városlakó népesség megháromszorozódik;
- 2025-re 2 milliárd ember kerül szembe tartós ivóvízhiánnyal;
- 2030-ra az élelmiszertermelés megduplázódik.

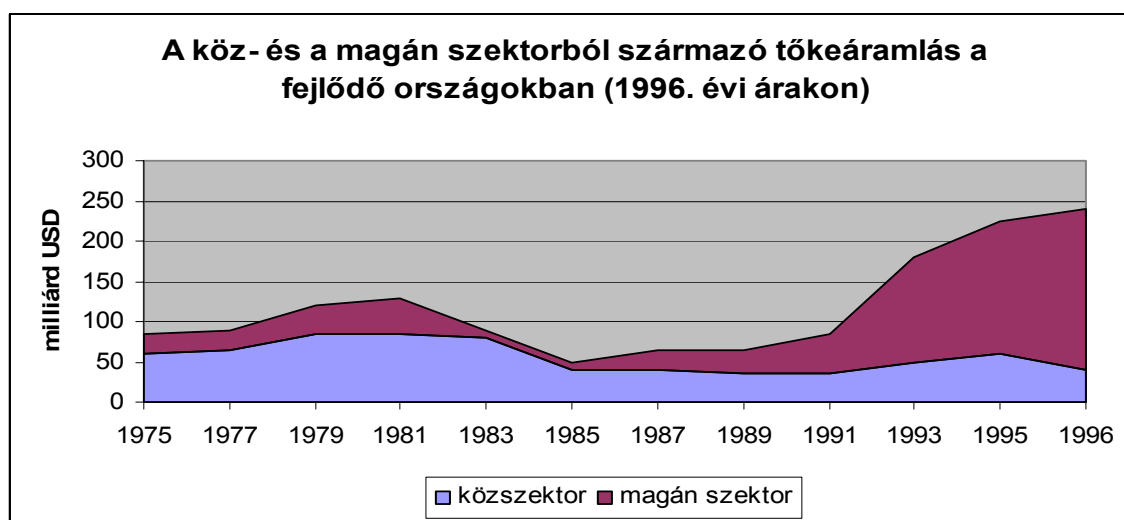
1.3.3. Megújított washingtoni politika a nemzetközi pénzügyi intézmények szerepéről

Az elmúlt évtizednek a világ több régióját érintő pénzügyi válságai természetesen felvetették az Egyesült Államok döntéshozóinak cselekvő szerepét is, amelynek keretében 1998 novemberében 18 milliárd dollár összegű pótlólagos forrást szavaztak meg az IMF részére. Ezzel párhuzamosan a Kongresszus létrehozta a nemzetközi pénzügyi intézmények jövőbeli szerepét vizsgáló tanácsadó bizottságot. Az Allan H. Meltzer konzervatív akadémikus elnökletével 2000 márciusáig 6 hónapon keresztül munkálkodó, az amerikai pénzügyminisztérium szabályai szerint működő bizottság megtette a maga ajánlásait³⁴, amelyek az elmúlt időszakban dominálták a pénzügyi architektúra további átgondolásának folyamatát.

³⁴ A Meltzer Bizottság a Nemzetközi Valutaalap, a Világbank-csoport, az Amerika-közi Fejlesztési Bank, az Ázsiai Fejlesztési Bank, az Afrikai Fejlesztési Bank, a Világkereskedelmi Szervezet és a Nemzetközi Fizetések Bankja jövőbeli szerepét vizsgálta.

Ténykérdés, hogy a magánhitelezés és -tőkebefektetés volumene az 1980-as évek végétől kezdve folyamatosan növekszik, a multilaterális pénzügyi intézetek elérendő célrendszerük bővül, ezzel együtt a szegénység-csökkentésre vonatkozó ismételt kötelezettségvállalások és az eredmények között hatalmas szakadék tátong. A megfogalmazott javaslatok egyöntetűen a hatékonyság és költségcsökkentés, az elszámoltathatóság, valamint az átláthatóság irányába mutató változások szükségességét tartalmazzák, a felelőségek tekintetében pedig a meglévő átfedések mielőbbi felszámolásának szükségességét fogalmazzák meg. A megalapításuk óta eltelt időszakot értékelve megállapítható, hogy az IMF a korábbi rögzített árfolyamrendszerben keletkező fizetési mérleg-hiányok rövidlejáratú finanszírozójából a fejlődő országok és az átalakuló gazdaságok hosszú lejáratú finanszírozója lett, emellett – pénzügyi felügyeleti funkciójából kifolyólag (surveillance) – gazdaságpolitikai tanácsadó, a feltörekvő piacok pénzügyi válságainak menedzselője, a tagországok statisztikai adatgyűjtője és -közlője. A Világbank alapításának fő motívuma az volt, hogy az újjáépítéshez és a fejlődő világ támogatásához – az akkor még elégtelennek tűnő privát források helyett és mellett – megfelelő volumenű forrást biztosítson a tulajdonos tagországok garanciájával. A pénz- és tőkepiacoknak a globalizációval együtt járó fejlődése azonban a magánszektor által nyújtható forrásokat többszörözte és egyúttal olcsóbbá is tette.

3. ábra

Forrás: World Debt Tables (In: Klein, 1998)

7. táblázat

A Meltzer-jelentés által megfogalmazott fontosabb ajánlások

IMF	Világbank, multilaterális fejlesztési bankok
- a feltörekvő gazdaságok likviditás-finanszírozása (emergency lending), válságkezelés	- források nyújtásának megszüntetése 5 éven belül a tőkepiaci hozzáféréssel vagy a legalább 4 000 USD/fő/év jövedelemmel rendelkező tagországok viszonylatában
- a tagországok pénzügyi és gazdasági statisztikai adatainak összegyűjtője és publikálója (a piaci szereplők megfelelő tájékoztatása érdekében)	- hivatalos támogatási tevékenység (Official Assistance) nyújtásának korlátozása a 2 500 USD/fő/év jövedelemmel rendelkező tagországok viszonylatában
- a hosszú lejáratú fejlesztési támogatásokra (pl. afrikai szegény országok) és a strukturális átalakulásra (pl. Közép- és Kelet-Európa) használható finanszírozás megszüntetése	- az alacsony jövedelemmel rendelkező országok esetében a hitelnyújtást váltsa fel a segélyezés ³⁵ (az infrastrukturális és szociális szolgáltatási projektek esetében is)
- transzparencia a szuverén az adósságszolgálat nyilvántartásában	- segélyezési volumen növelése hatékony forrás-felhasználás esetén (a szükséges szint elérése esetén a Világbank elnevezése Világfejlesztési Ügynökségre változna)
- kereskedelmi bankok megfelelő tőkeellátottsága a nemzetközi szabványokkal összhangban (meghatározó saját tőke pozícióval, vagy alárendelt kölcsöntőkével nem-kormányzati vagy nem-tulajdonosi intézménytől)	- a versenytárgyalás kiterjesztése a kiválasztás terén úgy, hogy a korábbi elégtelen eredményt felmutató beruházó kizárására kerülne sor jövőbeli beszerzések esetében
- megfelelő fiskális követelmények biztosítása arra, hogy az IMF forrásai nem használhatók felelőtlen költségvetési politikák fenntartására	- a globális közjavak termelése terén a regionális fejlesztési bankok (később ügynökségek) viszonylatában a technikai támogatás központjává kelle válnia
- HIPC-országok adósságának elengedése megfelelő gazdaságpolitika esetén	
- gazdaságpolitikai tanácsadás (és nem a feltételek diktálása) az Article IV konzultációk keretében	

Forrás: Meltzer (2000)

A Meltzer-jelentés az 1980/1990-es évek pénzügyi válságainak tanulságait értékelve és az eredeti célokat mérlegelve (globális gazdasági növekedés, politikai stabilitás, szegénység csökkentése a fejlődő világban) megállapítja, hogy a Bretton Woods-i intézmények

- nem szentelnek elég figyelmet a fejlődő országok pénzügyi struktúráinak javítására;
- rövid távú válságkezelési technikái túl költségesek;
- válság-megoldásra megfogalmazott politikáik túl lassan alakulnak ki;
- megfogalmazott tanácsai gyakran helytelenek;

³⁵ A Meltzer-jelentés ezen eleme (is) hangsúlyos amerikai álláspontot tükröz, amellyel szemben az európai álláspont szerint a fogadó ország részéről a folyamatos felelősségvállalás, valamint a hitelnyújtó intézmények pénzügyi pozícióinak fenntarthatósága érdekében szükséges a hitelezési elem további fenntartása.

- az alkalmazandó politikára és a végrehajtásra vonatkozó befolyásolási képességei nem megfelelőek.

A bizottsági ajánlás megfogalmazza azt, hogy jól definiálható és elkülöníthető felelősségi viszonyrendszerben az IMF-nek új, a tagországok pénzügyi rendszereinek biztonságát és megbízhatóságát növelő szabályok szerint folytatnia kell a válságkezelő tevékenységet. A Világbanknak és a többi multilaterális fejlesztési intézménynek a szegénység-csökkentés és fejlesztési politikák minőségére és nem a mennyiségi hitelezésre kellene koncentrálnia. Ennek legfőbb oka, hogy az alapításkori feltételek hatalmasat változtak, hiszen ma már a korábbi nagy hitelfelvevő országok (mint pl. Kína, Mexikó, Brazília stb.) képesek a tőkepiacokon is a forrásszerzésre. A bank korábbi forrásközvetítő szerepének jelentősége tehát jelentősen csökkent, a piacot kiszorító hatások elkerülése érdekében a banknak azokon a területeken kellene hitelnyújtással foglalkoznia, ahol a versenyszektor nem aktív, illetve ahol olcsóbb árazással tudja termékeit kínálni.

A Meltzer-jelentés kritikusi szerint a megfogalmazott ajánlások később a Bush-adminisztráció fejlesztéspolitikájában öltöttek testet, amely az évtized közepén nagyarányú adósság-elengedéseket (lásd 1.4.2. fejezet) kezdeményezett. Az irányzatot a szakirodalom neokonzervatív liberalizmusként aposztrofálja (Bello, 2007). A visszafizethetetlen adósság helyett segélyek nyújtásán alapuló politika a piacbarát reformokon és a közvetlen amerikai dominanciájú segélypolitikán keresztül reméli Washington biztonsági érdekeinek és az amerikai vállalatok céljainak érvényesülését.

1.3.4. Verseny és munkamegosztás a globális pénzügyi erőterben

A világméretű pénzügyi architektúrában a nemzetállamok által életre hívott multilaterális bankok az alapokmányokban lefektetett cél- és eszközrendszer mentén általában középtávú stratégiai keretbe helyezve határozzák meg versenypozíciójukat a többi intézményhez képest. A teljesítmény mérhetőségének igényéből kiindulva mennyiségi és minőségi szempontokat határoznak meg. Így adott időhorizonthoz (általában 5 év) rendelik az elérni kívánt hitelkihelyezési potenciált, amelyhez földrajzi és szektorális dimenziókat rendelnek. Az intézmények működését meghatározza a piac, ahol működnek. A piacon pedig természetesen jelen vannak a magán szektor bankjai, forráskihelyezői is. A versenyt tehát nem elég a multilaterálisok között értelmezni, szükség van a multilaterálisok és a magán

szektor intézményei közötti helyzet vizsgálatára is. A jellemző szituációk bemutatására egy négydimenziós mátrixot használunk, amelyet az angol rövidítések alapján nevezünk 4C-mátrixnak³⁶.

8. táblázat

4C-mátrix

PIACI VISELKEDÉS INTÉZMÉNYI FORMA	EGYÜTT- MŰKÖDÉS	KOMPLEMEN- TARITÁS	EGYÜTTMŰ- KÖDŐ VERSENY	TISZTA VERSENY
MULTILATERÁLISOK	A11	A12	A13	
MULTILATERÁLISOK ÉS MAGÁN SZEKTOR		A22		A24
MAGÁN SZEKTOR		A32	A33	A34

A mátrix metszeteit a piaci viselkedés oldaláról közelítjük meg, ahol az együttműködés klasszikus formája leginkább a multilaterális intézmények között fordul elő (A11 mező). Az esetek többségében az informális együttműködésen túlmutató, meghatározott célterületekre irányuló, leginkább valamilyen átfogó politika keretében végrehajtandó, konkrét cselekvési tervvel felvértezett két- vagy többoldalú értékközpontú együttműködési megállapodások jönnek létre, amelyek adott időtávra vagy folyamatos jelleggel, időközi felülvizsgálatokkal működnek.

A komplementaritás (egymás kiegészítése) mindhárom intézményi forma esetében előfordul, melynek lényege abban ragadható meg, hogy valamilyen konkrét projekt- vagy programcél megvalósítása érdekében működnek együtt az intézmények. Itt tehát hiányzik a több területet átfogó elvi keret, az esetek többségében a kedvezményezett igényeihez igazodva, pragmatikus, érdekevezérelt (finanszírozási) megállapodásokat hoznak létre. Legtipikusabb példája a multilaterális intézmények esetében (A12 mező), amikor egy nemzeti projekt részben vagy teljes egészében külső forrásból, legalább két fejlesztési bank hiteléből valósul meg. Erre a hazai forráshiány vagy más elérhető források relatíve magas árazása, a szakértelem, tudás bevonásának igénye készítheti a kedvezményezett országot vagy az adott ország más gazdasági szereplőjét. Az A22 és az A32 mezők tipikus együttműködési formája a köz- és a magán szektor együttműködésében megvalósuló PPP-

³⁶ A multilaterális fejlesztési bankok és a magán szektor által nyújtott fejlesztési források versenye áttekinthetően elemezhető a 4C, vagyis a „cooperation”, a „complementarity”, a „competition” és a „cooperative competition” (együttműködés, komplementaritás, verseny és együttműködő verseny) szempontok használatával.

beruházás, ahol a központi kormányzat és/vagy az önkormányzat saját kiadásai és az azokat finanszírozó külső források a magán szektor forrásaival egészülnek ki.

A tiszta verseny küldetésüknél, mandátumuknál fogva nem lehet a multilaterális intézmények egymáshoz viszonyított piaci működésének sajátja, ugyanakkor természetes formája a multilaterálisok és a magánpiaci szereplők közötti viszonylatnak (A24 és A34 mezők). Ez abban is megnyilvánul, hogy több nemzetközi fejlesztési intézmény nem is vehet részt a piaci szereplők teljes körének meghirdetett közbeszerzési eljáráson.

1.4. A NEMZETKÖZI FEJLESZTÉSPOLITIKA TENDENCIÁI

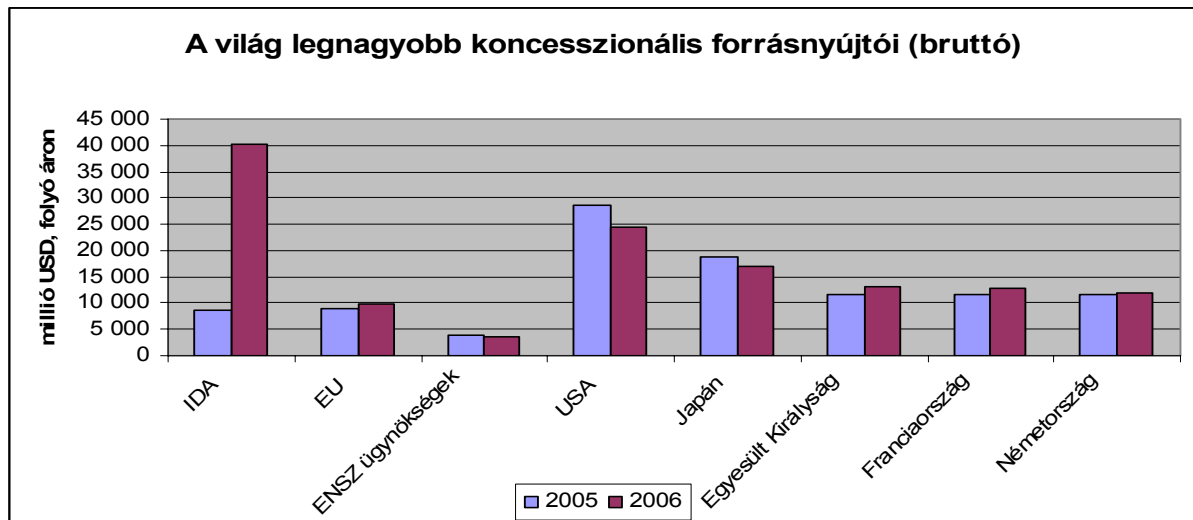
1.4.1. A Bretton Woods-i intézmények vezető szerepe a fejlesztéspolitikában

Bár egyértelmű konszenzus nem alakult még ki a Bretton Woods-i intézmények működésének hatásairól, de abban talán egyetértés van, hogy az intézmények szupranacionális jellege miatt elviekben alkalmasak arra, hogy a globalizáció hatásaira reagáljanak. Ideális helyzetben természetesen ez a reagálás tompítja, esetleg kivédi a kedvezőtlen hatásokat és erősíti, támogatja a pozitívumokat. Az mindenesetre vitathatatlan, hogy az IMF és a Világbank egyfajta eszköz lehet a globalizáció kedvezőtlen hatásainak kezelésére³⁷.

Ugyanakkor kérdés, hogy a szegénység elleni küzdelemben – amely a globalizáció sajnálatos „mellékhatása” – nem veszíti-e el ezeket az eszközöket a világ akkor, amikor a teljes körű multilaterális adósság-elengedések kapcsán bizonytalan kötelezettségvállalási háttérrel nyújt az intézmények részére. A Meltzer-jelentésben foglaltakra gondolva felmerülhet egyúttal, hogy nem arról van-e szó, hogy a közép- és hosszú távon jogilag nem kikényszeríthető szándéknyilatkozatokkal megtámogatott konstrukciókkal a cél az intézmények bankszerű működésének fokozatos gyengítése, az ENSZ segélyügynökségeihez hasonló, később kialakítandó profilú intézmény létrehozása (Mallaby, 2005).

³⁷ Néhány példa a Világbank mozgósító képességeire: madárinfluenza elleni védekezés globális programja 0,5 milliárd USD-vel; ázsiai szökőárat követő helyreállítás 0,25 milliárd USD-vel; mexikói, ázsiai, orosz, brazil pénzügyi válság kezelése; balkáni, afganisztáni, iraki újjáépítésben való részvétel.

4. ábra

Forrás: OECD (2007a)

A Világbank-csoport bankszerű működését áttekintve látható, hogy alapvetően kétféle forrásnyújtási tevékenységet folytat. A kereskedelmi típusú hitelnyújtási tevékenységét (commercial window) a klasszikus keretek között végzi (intézményei a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank és a Nemzetközi Pénzügyi Társaság), vagyis forrást szerez a nemzetközi tőkepiacok megtakarítóitól igen olcsó áron (legjobb hitelminősítése ezt lehetővé teszi), amelyet megfelelő feláron továbbhitelez főként a közepes jövedelmű országok vagy azok vállalatai számára. A támogatott forráskihelyezés (subsidized/soft window) lényege pedig az, hogy a világ fejlett országai egy rendszeresen feltöltendő alapon keresztül biztosítják a Nemzetközi Fejlesztési Társulás pénzügyi és tőkepozícióit, amely kedvező feltételű hitel-, vagy segélynyújtással támogatja a fejlődő országokat. A bank adminisztratív költségeit a kereskedelmi típusú és a kedvezményes hitelekhez felszámított felárakból és díjakból, valamint a befektetett tőke utáni jövedelemből fedezi.

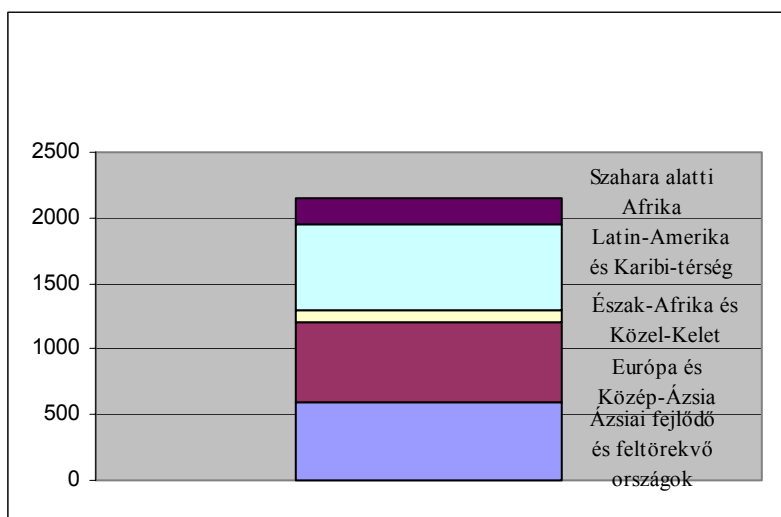
1.4.2. Adósság-elengedések

Többször éri kritika a donor országok kormányait, hogy a hivatalos fejlesztési támogatásra fordított összegeket különböző technikákkal kozmetikázzák, felduzzasztják, elinflálják (Concord, 2007; Dr. Kiss, 2007). Ennek egyik eszköze a kritika szerint az adósság-elengedések ODA-ként történő elszámolása. A kritika ezen a helyen nem tekinthető jogosnak, hiszen egyrészt valóságos forrás-transzferként az adósság-elengedésre fordított kiadások tényleges és pótlólagos költségvetési kiadásként jelentkeznek a donor országok

költségvetésében, másrészt lehetővé teszik a fogadó ország gazdaságának egészséges(ebb) körülmények közötti fejlődését³⁸.

5. ábra

A fejlődő és feltörekvő országok közép- és hosszú lejáratú adósságállománya
(2004, milliárd USD)

Forrás: Világbank, Global Development Finance
(In: Conjunction/Alby, Letilly, 2006)

A fejlődő országok adósságállománya átstrukturálásának kezdeményezésére első alkalommal több mint 50 évvel ezelőtt, Argentína esetében került sor. A kétoldalú tárgyalások 1956-ban indultak el az erre a célra létrehozott Párizsi Klub keretei között. Az adósságkönnyítés mechanizmusai aztán 40 évvel később, 1996-ban vettek újabb formát a HIPC-kezdeményezéssel, amelyet az IMF és a Világbank, valamint a fejlett, ipari országok indították útjára. A multilaterális intézmények bekapcsolása megteremtette a lehetőségét annak, hogy az adósságspirálból kikerüljenek az érintett fejlődő országok azzal, hogy az adósságkönnyítésért cserébe hiteles és fenntartható gazdaságpolitikát kell bemutatniuk és végrehajtaniuk. A Millenniumi Fejlesztési Céloknak az ENSZ keretében 2000-ben történt megfogalmazása új keretbe helyezte az adósságcsökkentési politikákat, amely a célok elérése érdekében újabb, hathatós intézkedések meghozatalát igényelte a fejlett országoktól és a legnagyobb multilaterális intézményektől.

³⁸ Problémát az adósság-elengedések egyszeri hatása okozhat, vagyis külön kihívást jelent az erőforrások áramlásának trendszerű biztosítása az adósság-elengedések lezárását követő években.

9. táblázat

Adósság-elengedésre jogosult HIPC-országok (2007. december)

Jogosult országok (22)	Feltételesen jogosult országok (19) ³⁹
Benin	Afganisztán
Bolívia	Burundi
Burkina Faso	Comore-szigetek
Etiópia	Csád
Ghana	Elefántcsontpart
Guyana	Eritrea
Honduras	Gambia
Kamerun	Guinea
Madagaszkár	Guinea-Bissau
Malawi	Haiti
Mali	Kirgizisztán
Mauritánia	Kongói Demokratikus Köztársaság
Mozambik	Kongói Köztársaság
Nicaragua	Közép-Afrikai Köztársaság
Niger	Libéria
Ruanda	Nepál
São Tomé és Príncipe	Szomália
Szenegál	Szudán
Sierra Leone	Togo
Tanzánia	
Uganda	
Zambia	

Forrás: Világbank, IMF

A leírt pénzügyi struktúrában azonban állandó és folyamatosan növekvő gondot jelentett, hogy nem sikerült elérni, hogy a fejlődő országok olyan gazdaságpolitikát alakítsanak ki és folytassanak, amely lehetővé teszi a még oly kedvezményes hitelek visszafizetését. Átmeneti megoldásként 1996-ig – igazából a probléma elfedéseként – új hiteleket hagytak jóvá a régi hitelek visszafizetésére (adósságspirál), a visszafizetések jelentős részét pedig a fejlett országok bilaterális segélyeiből fedezték (hidden subsidy). Emellett maga a hitelnyújtó intézmény is könnyített saját forrásaiból a rászoruló országok adósságterhein, ezt a(z) elsősorban kereskedelmi típusú) hitelnyújtásból származó jövedelméből finanszírozta. (Megjegyzendő, hogy a növekvő finanszírozási igények miatt szükséges alapfeltöltések költségei végső soron újra a fejlett országoknál csapódnak le.) Természetesen teljeskörű megoldásként ez a mechanizmus sem működött, ezért az 1990-es évek második felében a civil szervezetek követeléseinek és az erősödő globalizáció-ellenes hangulatnak engedve 1996-ban jött létre a fejlődő országok adósságkönnyítését célzó

³⁹ Az országoknak makrogazdasági politikáiban stabilitást kell felmutatniuk, megfelelő szegénység-csökkentési stratégiát kell megvalósítaniuk. Az adósságcsökkentés összege a HIPC-kezdemenyezés által meghatározott értékhatár szerint kerül megállapításra.

HIPC-kezdemenyezés, amely az ezredfordulóra két- és többoldalú forráselemekkel egyaránt bővült.

A HIPC-kezdemenyezés elindításának tizedik évfordulóján a G8-ak kezdemenezésére került sor az arra jogosult fejlődő országok teljes, mintegy 57 milliárd USD összegű multilaterális adósságának törlésére a Világbank, IMF, Afrikai Fejlesztési Alap viszonylatában⁴⁰. Az adósságtörlést az IMF saját hatáskörben, a 380 USD/fő/év alatti jövedelemmel rendelkező országok esetében hajtja végre, míg a fejlesztési bankok esetében szükség volt a tagországok felhatalmazására. A Világbank-csoport leányintézménye, az IDA esetében a jogosultságot megszerző fejlődő országok adóssága kerül törlésre⁴¹ azzal a céllal, hogy képesek legyenek a Millenniumi Fejlesztési Célok elérésére a gazdaságaikban felszabaduló erőforrásoknak köszönhetően. Az adósság-elengedés összege a jóváhagyás pillanatában 37 milliárd USD, melynek finanszírozására a fejlett donor országok 40 éves időtávban, részben visszavonhatatlan (kb. 5-10 évre), részben feltételes (kb. 10-40 évre) kötelezettséget vállaltak⁴².

10. táblázat

Külső államadósság a GDP %-ában

Ország	Adósság-elengedés feltételeinek teljesítése előtt	Adósság-elengedés feltételeinek teljesítése után	2004 év vége
Mozambik	149	102 (2001)	72
Ghana	98	75 (2004)	75
Uganda	65	59 (2000)	61
Benin	56	44 (2003)	43
Mali	90	75 (2003)	69

Forrás: Fitch (In: Conjunction/Alby, Letilly, 2006)

1.4.3. Kockázatok

Egyelőre rengeteg a bizonytalansági tényező a HIPC-kezdemenyezésnek a nemzeti adósságállomány közép- és hosszú távú fenntarthatóságát illetően, ugyanis pl. a Millenniumi Célok elérését is szolgáló új, az esetek többségében ismét adóssággeneráló

⁴⁰ A teljes adósság 70%-a a Világbank felé áll fent.

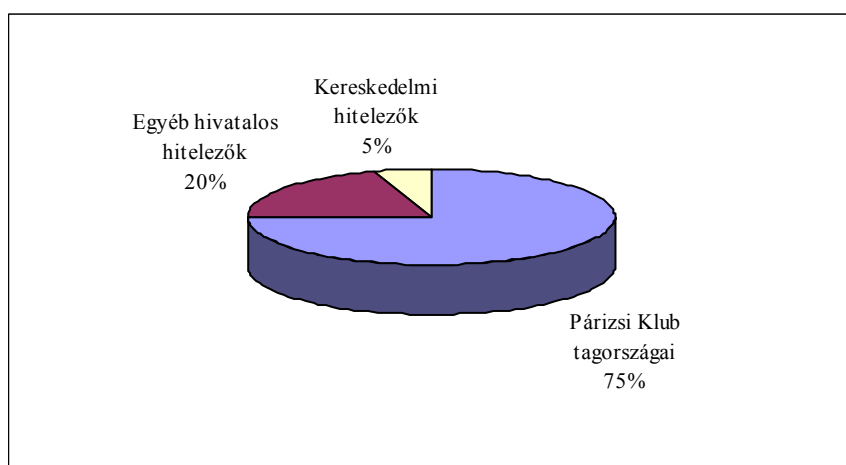
⁴¹ A kezdemenezés elnevezése: Multilateral Debt Relief Initiative (MDRI).

⁴² Hosszú távú és folyamatos kötelezettségvállalásra (Magyarország esetében 40 évre) a legtöbb nemzeti szabályozási környezet nem ad lehetőséget, így ez esetben legfeljebb elvi egyetértésre és meghatározott költségvetési periódusokhoz kötött, visszavonhatatlan kötelezettségvállalásokra van mód.

beruházások hosszú távon befolyásolják az eladósodás dinamikáját (lásd még az új donorok megjelenéséről szóló 1.4.5. fejezetet).

6. ábra

Kétoldalú hivatalos, valamint privát hitelezők adósság-elengedésre fordított kiadásainak aránya (2004, %, összesen 18,4 Mrd USD NPV)

Forrás: IMF, Világbank (In: Conjunction/Alby, Letilly, 2006)

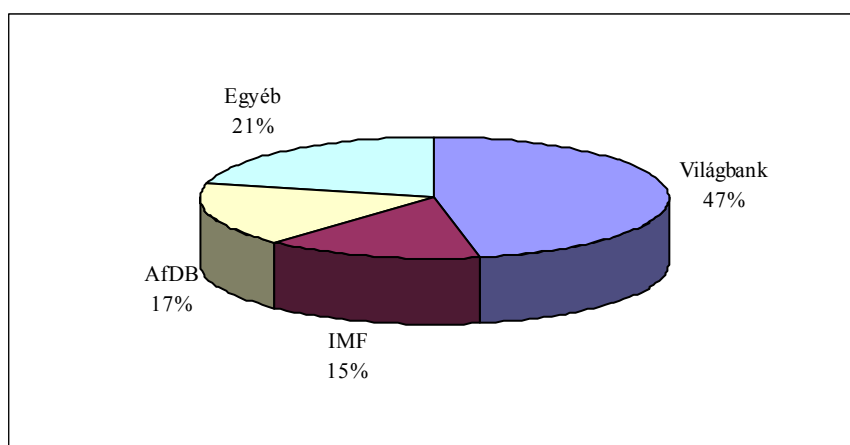
Az adósság-elengedés vonatkozásában az elsődleges kockázatot a (1) feltételes kötelezettségvállalás jelenti a Világbank-csoport leírt finanszírozási struktúrája, a pénzügyi fenntarthatóság és a tőkepozíciók tekintetében, ami különösen azért érdemel figyelmet, mivel a világ fejlesztésfinanszírozási rendszerében minőségi és mennyiségi értelemben az IDA-nak kulcsszerepe van. A kezdeményezés további bizonytalansági tényezője, hogy (2) valóban addicionális lesz-e a fejlesztésfinanszírozás teljes rendszerében az adósságtörlesztés finanszírozására fordított összeg, vagy más, hasonló célú kiadások lefaragásával kompenzálják a fejlett országok megnövekedett kiadásaikat, ezáltal veszélyeztetve a Millenniumi Célok elérését (a monitoringra az éves hivatalos fejlesztési támogatások összegének alakulása biztosít lehetőséget). A probléma jól érzékelhető azzal, hogy az adósságcsökkentés kiadásainak részaránya a teljes ODA-n belül az elmúlt időszakban a duplájára nőtt⁴³. Ezen túlmenően (3) egyenlő elbánást kérhetnek a HIPC-körön túli fejlődő országok, amelyek további erőforrásokat igényelnének. A pénzügyi fenntarthatóság szempontjából további veszélyeket jelenthet (4) az IDA-forrásnyújtásban a segély-elem

⁴³ Az 1990-1996 között a teljes ODA-n belül adósságcsökkentésre fordított 17%-os átlagos részarány 2001-2004 közötti 34%-ra nőtt.

fokozatos növekedésének igénye⁴⁴ (lásd a Meltzer-jelentés ajánlásairól szóló 1.3.3. fejezetet), amely hosszabb távon szintén gyengíti az intézmény pénzügyi önállóságát, piaci forrásbevonó képességeit és az ENSZ-ügynökségek működésének irányába tolhatja el a Társulást. A bankszerű működést közvetlenül befolyásolja továbbá (5) a közepes jövedelmű országok irányában folytatott hitelnyújtási politika alakítása (hitelvolumen stagnálása, csökkenése).

7. ábra

Multilaterális hitelezők adósság-elengedésre fordított kiadásainak aránya
(2004, összesen 19,9 Mrd USD NPV)

Forrás: IMF, Világbank (In: Conjuncture/Alby, Letilly, 2006)

11. táblázat

Az ODA szerkezete

	1990-1996	1997-2000	2001-2004
Támogatási program/projekt	79,0%	72,4%	57,2%
Humanitárius segélyezés és újjáépítés	4,1%	6,7%	9,1%
Adósság-elengedés	16,9%	20,9%	33,7%

Forrás: OECD DAC (In: Conjuncture/Alby, Letilly, 2006)

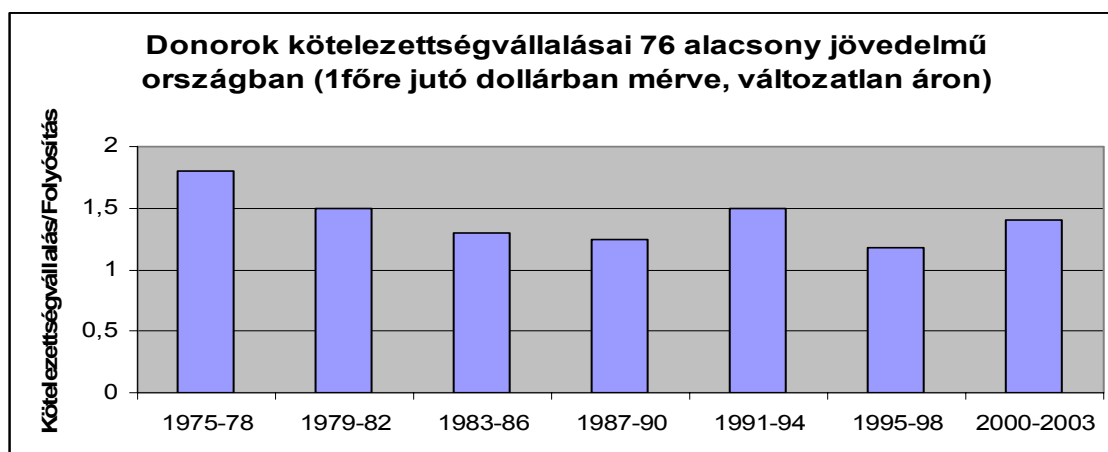
⁴⁴ Jelenleg 30%-os arányról van szó.

1.4.4. A támogatások rendszerének összetettsége: donorkoordináció és segélyhatékonyság

Az IMF által 1999-ben bevezetett ún. szegénységcsökkentési stratégiai dokumentum (PRSP) az egyik első lépés volt a donor koordináció szükségességének deklarálására és annak fokozására az alacsony jövedelemmel bíró országokban. A dokumentum azon a felismerésen alapult, amely szerint a segélyezés pozitív hatása az adományok egyenletes áramlásának függvénye (Bulíř – Hamann, 2007). Ehhez pedig a donorok közötti koordináció erősítésére, a pénzügyi támogatási programok tervezésének és azok megvalósításának javítására van szükség (lásd még a támogatások rendszerének összetettségéről szóló fejezetet). A 2000-2003 közötti statisztikai adatok feldolgozásán alapuló empirikus vizsgálatok ugyanakkor nem igazolták az alapvető változásokra vonatkozó elvárásokat. Az elemzések szerint:

- az 1990-es évek végén végzett vizsgálatokhoz képest (Bulíř – Hamann, 2003) az új évtized elején növekedett a támogatások volatilitása;
- a támogatások folyósítása prociklikus, vagyis a kibocsátás, illetve a hazai jövedelem változásával közel arányosan változik (nincs anticiklikus hatása);
- a donorok hosszú távú támogatásnyújtási kötelezettségvállalásainak információtartalma csökkent, vagyis romlott a tervezhetőség (6. ábra).

8. ábra

Forrás: Bulíř – Hamann (2007)

A fentiek következtében az alacsony jövedelmű országok esetében nem segítették kielégítő mértékben a makrogazdasági egyensúlytalanság felszámolását az érkező donor hozzájárulások. A tervezhetőség problémája mellett felmerült, hogy éppen akkor mutatnak

csökkenő tendenciát a támogatási transferek, amikor az egyéb erőforrások és bevételek hiányában a leginkább szükség lenne rájuk.

A hivatalos fejlesztési támogatások globális rendszerének összetettségét, hatékonyságának fokát alapvetően két fogalom, a fragmentáció (elaprózottság) és a proliferáció (elterjedés) segítségével írhatjuk le. Empirikus kutatások (Knack – Rahman, 2004) igazolják, hogy sok kis donor jelenléte (versengő donorok) a kedvezményezett ország közigazgatási kapacitását negatívan befolyásolja, hiszen az egyes donorok saját (projekt)eredményeik maximalizálására törekednek, amely nem feltétlenül szolgálja az adott ország hosszú távú fejlődéséhez szükséges erőforrások megteremtését és biztosítását. Ez azt is jelenti, hogy domináns donor részesedések megléte kevesebb kárt okoz a felvevő ország közigazgatásában, kedvezőbb hatást gyakorol annak működésére. Komoly tere van tehát a donor-koordinációnak és -specializációnak. Ez utóbbi földrajzi vagy szektorális szinten is történhet, amelyre már találunk kedvező példákat: Japán donor tevékenységét egyre inkább Kelet-Ázsia és a csendes-óceáni térség, illetve az infrastrukturális fejlesztések és a gazdasági szektorok irányába koncentrálja, míg az európai donorok Afrikára, valamint a szociális, kormányzati és emberi jogi témákra koncentrálnak.

A támogatási intenzitás, vagy másképpen segélyfüggőség (Montes, 2007) a hivatalos fejlesztési támogatás GNI arányos értéke. A tapasztalati adatok szerint az intenzitás növekedése nem feltétlenül jár együtt a fragmentáció növekedésével (meglévő donorok növelik a támogatások összegét), a két változó közötti korreláció értéke az 1982-2000 közötti időszakban igen alacsony értéket mutat. Kutatások (Knack, 2001) meglepő eredményre jutottak a támogatási intenzitás és a közigazgatás minőségét mutató index közötti összefüggés tekintetében. Kimutatták egy 25 éves időszakot felölelő mintán, hogy a támogatások szintjének növekedésével egyidejűleg romlott a kormányzás minősége (az utóbbit a korrupció, a jogállamiság és egyéb minőségi mutatókkal mérve), vagyis nem találták igazoltnak azt, hogy magasabb támogatási szintek automatikusan elősegíték a demokratizálódás folyamatát.

12. táblázat

A támogatási intenzitás és a donor fragmentáció összefüggései

		1960-as évek	1970-es évek	1980-as évek	1990-es évek
Fejlődő országok	ODA/GNP	2%	3%	5%	6%
	donor fragmentáció	n.a.	0,56	n.a.	0,69
Szub-Szaharai Afrika	ODA/GNP	3%	7,5%	11,2%	15,3%
	donor fragmentáció	n.a.	0,69	n.a.	0,83

Forrás: Knack – Rahman (2004)

Jól mutatja a donor-koordináció szükségességét a Világbank 34 fogadó ország bevonásával végzett felmérése (Hall – Quesnel, 2007), amely az egyéni és a koordinált donor-ellenőrzések számát vizsgálta. Az elemzésből kiderül, hogy a mintában mintegy 80-tól közel 800-ig terjed az évenkénti donor látogatások száma fogadó országonként. A vizsgált időszakban két ország esetében haladta meg a 25%-ot a koordinált donor missziók száma, míg további négy ország esetében az ellenőrzések mintegy negyede volt koordinált, a további 28 ország esetében az összehangolt látogatások aránya nem érte el a 25%-ot.

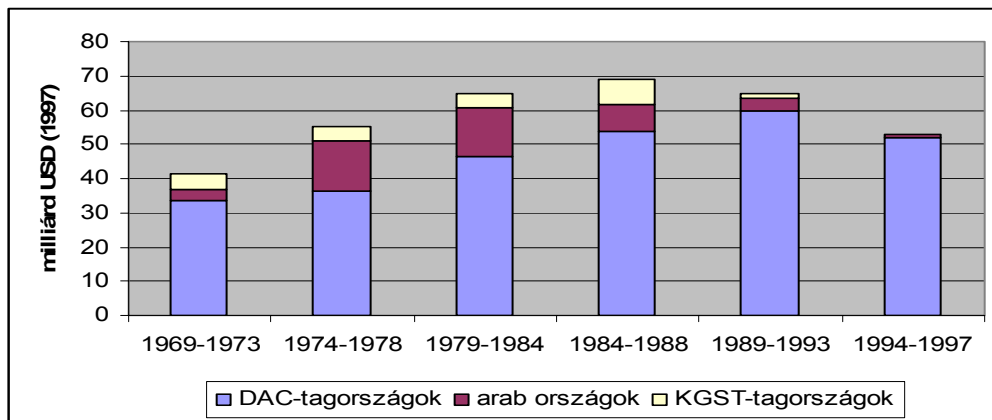
1.4.5. Új donorok megjelenése, küzdelem Afrikáért

Az alacsony jövedelemmel rendelkező országok a növekvő donor kínálat következtében szélesebb finanszírozási körből választhatnak. Bár a statisztikák alapján az OECD DAC-tagországainak aránya folyamatosan magas maradt a teljes ODA-körön belül, az új donor országok megjelenése jelentős kockázatot hordoz a kialakult támogatási rendszerek integritását illetően. A legfontosabb kockázatok:

- nem megfelelő feltételek mellett történő forrásbevonás esetén az ország adósságszerkezetének és -kilátásainak romlása;
- a támogatás nyújtásának feltételei puhák, vagyis nem kötik a felhasználó országot az egyébként szükséges kiigazítások megtételére;
- erőforrások pazarlása nem termelő beruházások megvalósítására.

A fentiekből következően kulcsfontosságú, hogy építő jellegű dialógus létezzen a DAC-tagországok és egyéb kétoldalú donorok között.

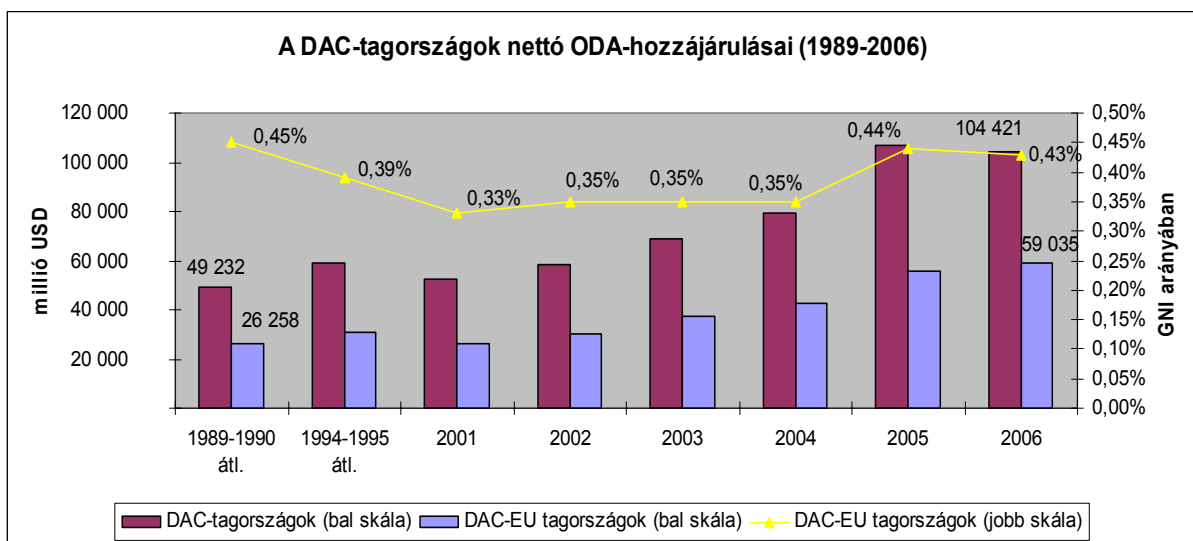
9. ábra
Nettó ODA főbb donor csoportonként, 1969-1997

Forrás: Manning (2006)

A 9. ábrán jól látható, hogy a hagyományos donor országokat tömörítő DAC az 1960-as évektől két évtizeden át átlagosan mintegy 90%-os részesedéssel bírt a nettó ODA-áramlás összegén belül, míg az elmúlt évtized végére ezt az arányt tovább növelte kb. 95%-os szintre. Nominális értelemben az évezredfordulón még mintegy 52 milliárd USD körüli fejlesztési támogatási összeget négy év alatt 104 milliárdra, vagyis duplájára növelték az OECD DAC-bizottság tagországai. A támogatási összegnek folyamatosan több mint felét a DAC EU-tagországai adják, amely a gazdasági teljesítőképesség arányában 1989 óta átlagosan évi 0,11%-os különbséget jelent az EU DAC-tagok javára. Kérdés, hogy az új donor csoportok megjelenése milyen hatást gyakorol a támogatások rendszerére, hogyan befolyásolja a fejlődő országok helyzetét.

10. ábra

Forrás: OECD (2007a)

A DAC-tagországon kívüli donor országok négy csoportját különböztetjük meg:

1. Azok az OECD-tagországok, amelyek a DAC-nak nem tagjai (pl. Törökország, Korea, Mexikó, Cseh Köztársaság, Magyarország, Lengyelország, Szlovákia) várhatóan legalább megduplázzák az évtized közepén nyújtott hivatalos fejlesztési támogatásaikat az évtized végére, amellyel összességében meghaladják az 1 milliárd USD-t. A csoport EU-tagországai 2005-ben vállalták, hogy törekednek arra, hogy 2010-re a 0,17%-os, 2015-re a 0,33%-os GNI-arányt elérjék.
2. Azok az EU-tagországok, amelyek nem tagjai az OECD-nek szintén elkötelezettek a 2010-es és 2015-ös vállalások teljesítése mellett.
3. A Közel-Kelet és az OPEC országai és alapjai. Alapvetően az olajbevételek tették lehetővé, hogy a térség országai donorokká váljanak. A donor-csoport az elmúlt időszakban évi 2-3 milliárd dollár támogatást nyújtott, a legnagyobb támogatásnyújtó Szaud-Arábia.
4. Az OECD-tagsággal nem rendelkező egyéb donor országok (Brazília, India, Kína, Oroszország, Venezuela, Chile, Dél-Afrika, Malajzia, Thaiföld stb.).

Az első két csoport esetében a DAC szabályai gyakorlatilag követendő példák, referenciák. Néhány ajánlás, így a segélyek kötött feltételei, a beruházásokhoz kötött technikai együttműködési formák átalakítása több-kevesebb időt igényel még ezen országoktól a tagság feltételeinek való megfeleléshez. Ezek az ország-csoportok a donor országok „viselkedési normáit”, harmonizációs és koordinációs feladatait tartalmazó Párizsi Nyilatkozat szellemének gyakorlatilag megfelelnek, ennek megfelelően alakítják ki a különböző együttműködési formákat. Az országok prioritásait tekintve leginkább a Balkánt és a szovjet utódállamok régióját célozzák meg. A harmadik donor-csoport erős kohéziós erővel rendelkező ország-csoport, így a harmonizáció tekintetében még a DAC-tagországokat is túlszárnyalja. Emellett a legtöbb esetben megfelelnek a segélynyújtás kötöttség nélküli feltételeinek is. Forrásaik nagy részét hitelek formájában nyújtják, cél régiójuk a muszlim világ és Afrika. A törésvonal az OECD DAC-tagországok és az ezen a körön kívül eső, de az irányelveket nagymértékben elfogadó országok, valamint az egyéb nem OECD-tagországok között a hivatalos fejlesztési támogatás értelmezésénél kezdődik (4. csoport).

Kínának egyes afrikai és latin-amerikai országokkal meglévő megállapodásaiból következhet, hogy a Kína által nyújtott hitelek ellenében fokozatosan igényt formálhat az

említett országok nyersanyagkészleteire és energiahordozóira. A megváltozott donor és partner országbeli szerepkörre példaként említhetjük Kínának, mint donor országnak a megjelenését vagy a fejlesztéspolitikai vállalásoktól mentes nemzetközi piaci forrásoknak viszonylag alacsony költségekkel történő használatát a fejlődő országok részéről (pl. Ghána 500 millió USD összegű kötvénykibocsátása 2007-ben). A globális erőviszonyok átrendeződési folyamatának fontos eleme Afrika, amely az egyik legfontosabb stratégiai területté, többek szerint egyfajta „újragyarmatosítás” tárgyává válik, alapvetően a következő okok miatt (Szerencsi, 2008):

- a világ olajkészleteinek 10%-a Afrikában található;
- a következő 20 évben várhatóan duplájára nő a kitermelt kőolaj mennyisége;
- az olaj mellett hatalmas réz, vasérc és földgáz lelőhelyekkel rendelkezik a kontinens.

Kína donorként igen aktív tevékenységet folytat Afrikában, hiszen 50 országban mintegy 700 vállalattal van jelen, ezzel Afrika második legnagyobb kereskedelmi partnere és 2010-re várhatóan az első számú befektetővé válik a kontinensen a nyersanyagok piacán. A kínai nyersanyagszükséglet egyharmadát ma is Afrikából fedezik: Kína állami vállalatai hosszú távú támogatási szerződéseket kötnek az afrikai kormányokkal (szigorúan nem összekeverve az ideológiát a gazdasági érdekekkel). Ezek értelmében a helyi bányavállalatok kitermelik a nyersanyagot, cserébe Kína kórházakat, iskolákat, utakat, erőműveket épít. Afrikában Kína és a Távol-Kelet mellett Oroszország is igen aktív és az Egyesült Államok sem tétlenkedik. A viszonylag későn ébredő Európai Unió (tagországai a kontinens régi gyarmatosítói) pedig veszteségeket szenved el a térségben: legutóbb az EU-Afrika csúcson, Lisszabonban Afrika képviselői nem írták alá a szabadkereskedelem irányába mutató gazdasági partnerségi megállapodásokat, rákényszerítve ezzel az EU-t a nagyobb kedvezményeket megcélzó újabb tárgyalások folytatására.

1.4.6. Új kezdeményezések

A segélynyújtás hatékonyságának fokozására irányuló kezdeményezést 2005 márciusában Párizsban 35 donor és 56 partner (fogadó) ország, valamint 26 multilaterális donor szervezet és 14 civil szervezet írta alá. A Párizsban elfogadott dokumentum⁴⁵ lényege, hogy a források növelése mellett szükség van a támogatások hatékonyságának növelésére

⁴⁵ A Párizsi Nyilatkozathoz Magyarország 2007-ben csatlakozott.

is. Ennek érdekében 56 speciális vállalat, célkitűzést és 12 mutatót fogalmaztak meg. A mutatók teljesülését a résztvevő országok (a donor és a partner országok együtt) időnként értékelik. A segélyhatékonyság párizsi kritériumai a következő öt fogalom segítségével foglalhatók össze:

- A fogadó országok irányító szerepe (Ownership) a fejlesztési politikák, stratégiák kidolgozásában és végrehajtásában. A stratégiákat középtávú kiadási keretekben határozzák meg, amelyeket az éves költségvetések is tükröznek.
- A donor országok csatlakozása a fogadó országok stratégiáihoz (Alignment), az egyes országspecifikus rendszerekhez, intézményekhez való igazodás.
- A donorok harmonizálják tevékenységeiket (Harmonization) a koordináció fokozásával és a különböző tranzakciós költségek csökkentésével.
- A donorok és a partner országok eredményszemléletű irányítási technikákat alkalmaznak (Managing for Development Results): alapvető célja a fejlődő országok számára nyújtott támogatások valódi hasznosulásának a biztosítása. A folyamatos ellenőrzés és értékelés alapja a kitűzött célok, eredmények elérésének, megközelítésének mérhetősége.
- A kölcsönös elszámoltathatóság (Mutual Accountability): a donor és partner országok közös felelőssége a támogatások hasznosulásában és az eredmények elérésében.

A Párizsi Nyilatkozat eredményességének első vizsgálatára 34 ország részvételével már a működés második évében, 2006-ban sor került. Megállapítható, hogy a partner országok irányító szerepének javítása jelentős erőfeszítéseket igényel, hiszen csak közel minden hatodik országban valósult meg. A donor országok közelítőleg 40%-ában használnak saját közpénzügyi és közbeszerzési rendszereket a nemzetközi támogatások fogadásakor. Ahhoz, hogy javuljon a helyzet, elengedhetetlen előfeltétel, hogy valóban a fogadó ország vállalja a vezető szerepet a fejlesztési stratégiák kialakításában és végrehajtásában. A programokat, projekteket végrehajtó egységek száma rendkívül magas (1 800 fölötti, országonként átlagosan 61, négy országban 100 fölötti a számuk). A harmonizáció terén viszonylag jó eredményeket mutatott a vizsgálat, hiszen a támogatások 43%-a program alapú keretek között kerültek folyósításra, ebből 19% költségvetési támogatási rendszerben (budget support) került a felhasználókhoz. Hozzá tartozik a képhez, hogy egyelőre csak öt vizsgált országban haladja meg a program alapon nyújtott támogatások aránya az 50%-ot. A donorok által koordinált 10 500 fogadó országbeli látogatásból mindössze 1 750 valósult

meg közös kezdeményezésként (16%). Az ország-elemzések terén már jobb volt a helyzet, hiszen a vizsgálatok mintegy 40%-a volt közös. Az eredményközpontúság terén javítani kell az adatok minőségét, a visszajelzéseket jobban kell alkalmazni a stratégia- és politikaformálás szintjén. Az elszámoltathatóság terén elmondható, hogy 14 országnak van közös keretrendszere a felelősségi viszonyok kezelésére.

13. táblázat

A Párizsi Nyilatkozat eredményeinek első mérése (2006)

Mutató		2005. évi globális értékek		2010. évi cél
		Átlagos értékek	Minimum és maximum értékek	
OWNERSHIP	Ownership	17% felel meg	-	legalább 75%
ALIGNMENT	Közpénzügyi irányítási rendszerek minősége	31%	-	50% javít a meghatározott értékeken
	Közbeszerzési rendszerek minősége	n.a.	-	legalább 1/3 javít a meghatározott értékeken
	Segélyekről jelentés költségvetésekben	88%	0%-99%	94%
	Koordinált kapacitás-fejlesztés, TA	47%	3%-95%	50%
	Saját közpénzügyi irányítási rendszerek használata	39%	2%-67%	80%, ill. a nem országspecifikus rendszerben felhasznált összegek 1/3-os csökkentése
	Saját közbeszerzési rendszerek használata	39%	2%-64%	80%
	Párhuzamos végrehajtó ügynökségek Éven belüli tervezés pontossága	1828	-	609
HARMONISATION	Kötetlen segélyezés	75%	16%-99%	75% fölött
	Programszerű támogatások	43%	5%-61%	66%
	Koordinált ellenőrzések	16%	3%-38%	40%
	Koordinált ország-elemzések	40%	15%-75%	66%
MANAGING FOR RESULTS	Jól működő teljesítményértékelő keretek	7%	-	38%
MUTUAL ACCOUNTABILITY	Kölcsönös elszámoltathatóság	38%	-	100%

Forrás: Hall, Quesnel (2007)

A Párizsi Nyilatkozat eredményeinek első hivatalos értékelésére a donor és a partner országok 2008-ban Accra-ban, a Ghánai Köztársaság fővárosában jönnek össze. Az első informális felmérésekből világosan látszik, hogy leginkább a következő főbb területeken van szükség a teljesítmények javítására a donorok részéről:

- támogatások program alapú és kötöttségek nélküli nyújtása (untying) egyre inkább a partner országok költségvetésein keresztül, egyáltalán a fogadó országok rendszereinek, kapacitásainak nagyobb és hatékonyabb használata;
- a támogatások nyújtása átláthatóságának és tervezhetőségének javítása;
- a donorok közötti munkamegosztás és együttműködés javítása, a program- és projektvégrehajtó egységek számának csökkentése, közös kezdeményezések.

A partner országok szempontjából a következő területeket kell a középpontba állítani:

- a fejlesztési politikák alakításában megnyilvánuló vezető szerep erősítése a társadalom és a képviselői szervek erőteljesebb bevonásával;
- a fejlesztési elképzelések hatékonyabb beillesztése a nemzeti költségvetésekbe.

Az új donor országok szempontjából a Párizsi Nyilatkozatban megfogalmazottak megvalósulása a segélyek hatékonyságának javulásával a következőket jelentheti a bilaterális mezőben:

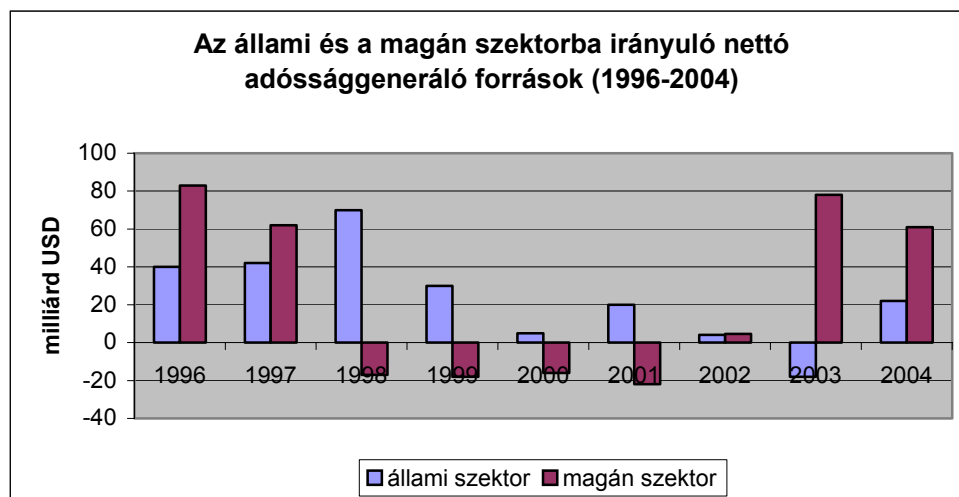
- a partner országokkal folytatott dialógus keretében a stratégiák befolyásolásának lehetősége;
- a program alapú finanszírozásban más donorokkal való részvétellel nagyobb mobilizáló hatás elérése;
- szükséges a fogadó országok prioritásaihoz igazodó célok kitűzése;
- földrajzi és szektorális koncentráció fokozása, amellyel csökkenthetőek a tranzakciós költségek is;
- kiváló szakértelem és partnerség igényeltetik;
- a monitoringot, a visszacsatolásokat és a független értékeléseket fokozottabban kell használni.

1.5. ÚJ GLOBÁLIS KONSZENZUS KERESTETIK

1.5.1. Tendenciák és globális forgatókönyvek

Az elmúlt években a multilaterális fejlesztési bankok stratégiáját is érintő trendfordulót figyelhetünk meg a fejlesztés-finanszírozás területén. A feltörekvő országokba áramló hivatalos pénzügyi forrásokat (official financing) egyre nagyobb arányban váltják ki a privát szektor forrásai a tőkepiacokhoz való hozzáférés feltételeinek javulása következtében. Ráadásul a hivatalos pénzügyi forrásokban egyre nagyobb arányt képviselnek a vissza nem térítendő támogatások, valamint a kölcsöntörlések és -visszafizetések, amely a globális és regionális multilaterális fejlesztési bankok esetében a nettó hitelkihelyezések jelentős csökkenését (a hitelfolyósítások esetében a negatív tartományba fordulását) eredményezte 2003-tól. Az éppen a multilaterális fejlesztési bankok által támogatott privatizáció következtében jelentősen csökkent a kormányzati beruházások aránya és a finanszírozott szektorok ma már túlnyomórészt a magán szektor tulajdonában vannak.

11. ábra

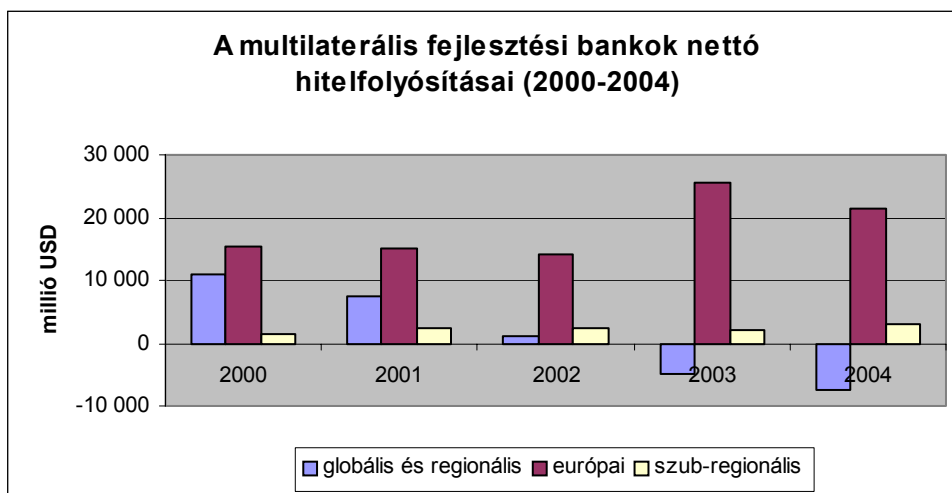

Forrás: Birdsall – Kapur (2005)

Ezeknél a beruházásoknál pedig a helyi pénz- és tőkepiacok (helyi kötvénypiacok és kereskedelmi bankok, tehát a nem hivatalos pénzügyi források) az utóbbi években növekvő részarányt képviselnek. A trend folytatása várható az azóta bejelentett és a végrehajtás fázisába jutott adósság-elengedések következtében. Ezzel ellentétesen az európai fejlesztési bankok esetében az európai integrációs folyamatnak, az EU alapok által generált

fejlesztési igényeknek köszönhetően váltakozó ütemben ugyan, de folyamatos erősödés várható (az EBRD folyósított hitelei 2004-ben 69,6%-kal, míg az EIB hitelkihelyezései 16,8%-kal nőttek 2004-ben), míg a szub-regionális fejlesztési bankok esetében rövid távon szinten tartás, az adósságtörlesztések következtében felszabaduló erőforrások következtében közép- és hosszú távon növekedés várható.

12. ábra

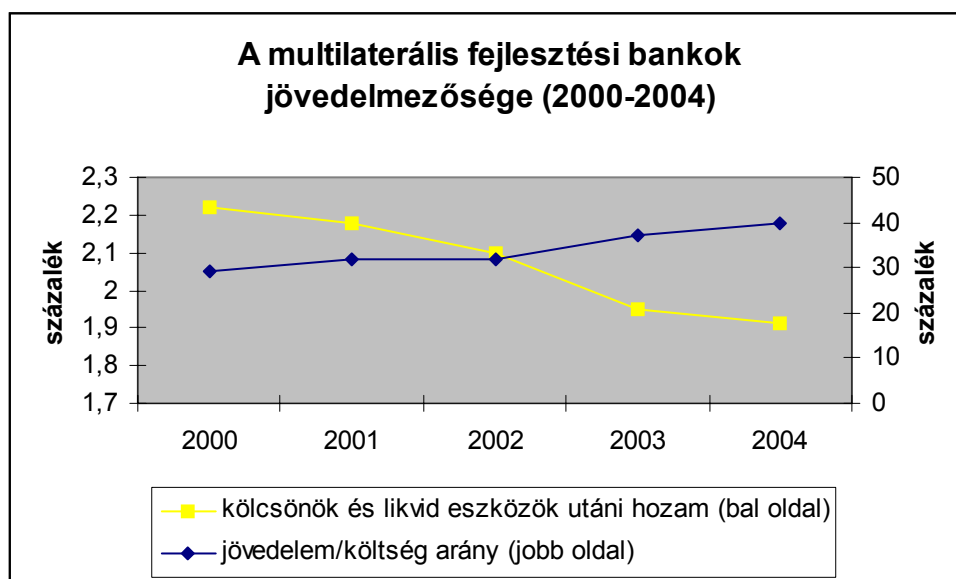

Forrás: Birdsall – Kapur (2005)

Az európai fejlesztési bankok kivételével tapasztalható negatív trendforduló tompítása és megfordítása érdekében a menedzsmentek hitelezési és árazási politikájuk átgondolására, rugalmasabbá, olcsóbbá tételére kényszerülhetnek, emellett nyitniuk kell a magán szektor irányába is. Ez utóbbi nyilván magasabb kockázatvállalást is igényel, amely a bankok tartalékképzési politikáinak, a működés költséghatékonyságának javításával kell együtt járjon.

Ha a multilaterális fejlesztési bankok jövedelmezőségi és költséghatékonysági kilátásait értékeljük a nettó hitelfolyósítás irányzatából kiindulva, a hozamok zuhanását (a 2001-es 2,18%-ról 1,91%-ra 2004-ben) és a költségek növekedését tapasztalhatjuk.

13. ábra

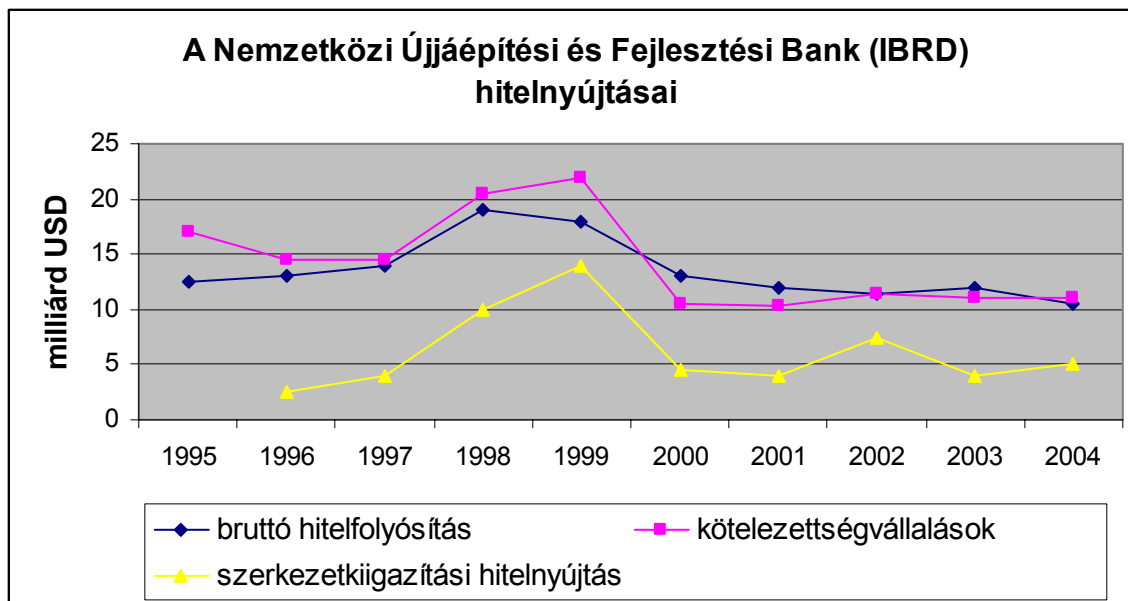

Forrás: Birdsall – Kapur (2005)

A II. világháború lezárását követően útjának indított nemzetközi pénzügyi rendszer alapjai, működtető mechanizmusai ma is érvényben vannak annak ellenére, hogy az elmúlt 60 évben a világgazdaság jelentős változásokon ment keresztül, a globalizáció soha nem látott mértékben összeköti a nemzetgazdaságokat, a világ „összezsugorodott”. A globális gazdaság hagyományos erőközpontját jelentő transzatlanti térség (Amerikai Egyesült Államok és Európa) mellett gazdaságilag egyre erősödő, a világgazdaságból folyamatosan nagyobb részarányt kihalító ún. feltörekvő, illetve felemelkedő országok (emerging countries) jelentek meg (az erőközpont keletre és délre tolódott). A Világbank statisztikái szerint egyelőre az ún. közepes jövedelmű országok kategóriájába tartozó új szereplők: Kína, Brazília, Oroszország, Dél-Afrika, Törökország és más átalakuló (transition) vagy fejlődő (developing) országok, mint India. Ezeknek az országoknak egy jelentős köre sikeresen él a globalizáció nyújtotta lehetőségekkel, a világgazdaság működésében sikeresen vesz részt, melynek révén hatalmas tartalékokat tudott felhalmozni. A feltörekvő gazdaságok, különösen India és Kína gazdasági növekedése komoly energia- és nyersanyagigénnyel jár, ennek biztosítására számos kétoldalú megállapodás megkötésére került már sor (lásd 1.4.5. fejezet). A nettó magántőke-beáramlás a közepes jövedelemmel rendelkező országokba szintén erőteljesen növekedett, ezzel együtt viszont a multilaterális fejlesztési bankoktól történő új forrásbevonás jelentősen csökkent. Az igénybe vett hivatalos támogatások csökkenése részben éppen a fejlesztési bankok sikeres tevékenységének eredménye, melynek segítségével makrogazdasági stabilitást, ezzel

együtt a privát forrásokhoz való kedvezőbb hozzáférés lehetőségét kapta meg a feltörekvő országok egy jelentős része.

14. ábra

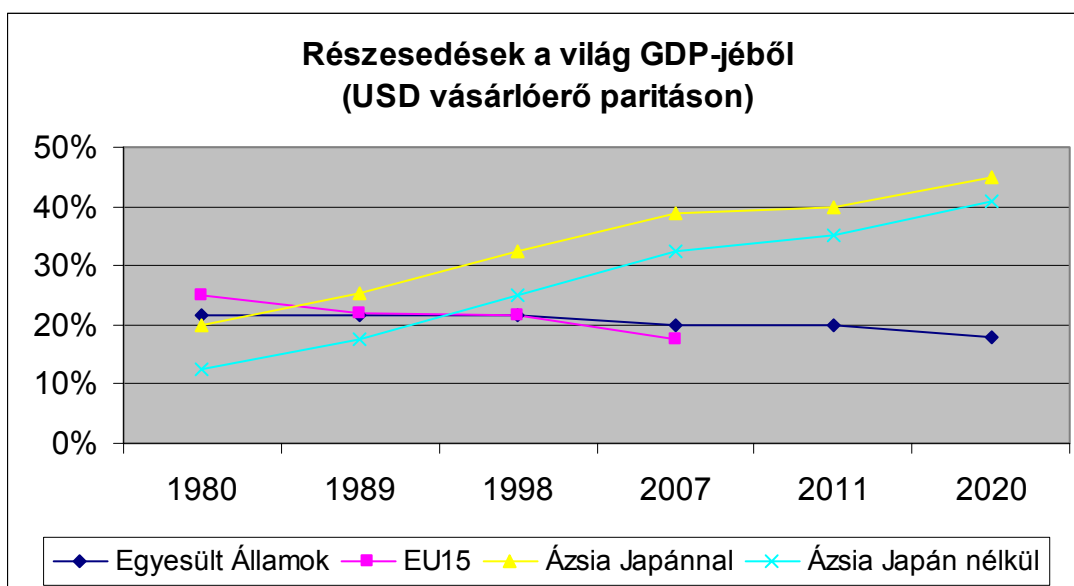

Forrás: Birdsall – Kapur (2005)

Ráadásul a globális pénzügyi erőternek, a nemzetközi tőkemozgásoknak nemcsak államok a szereplői, hanem olyan globális méretekben működő vállalatok, amelyeknek éves jövedelme rengeteg ország éves jövedelemtermelő képességét is meghaladja. A terrorizmus finanszírozása és a pénzmosás elleni küzdelem további kihívásokat állít a nemzetközi pénzügyi intézmények felé.

A felemelkedő országokra jellemző trendek legdominánsabbjai egyértelműen a Távol-Kelet országai (leginkább Kína, India, Indonézia, Dél-Korea), a világ legnépesebb és leggyorsabb fejlődő régiója. Napjainkra Kína és a többi ázsiai ország devizatartalékai Japán nélkül megközelítik a 2 500 milliárd dollárt (a tartalékok közel fele Kínáé), az olajexportáló országok (így Oroszország és az Öböl menti államok), valamint Brazília tartalékai 700 milliárd dollárt tesznek ki. Ezzel a világ devizatartalékainak 65%-át birtokolják.

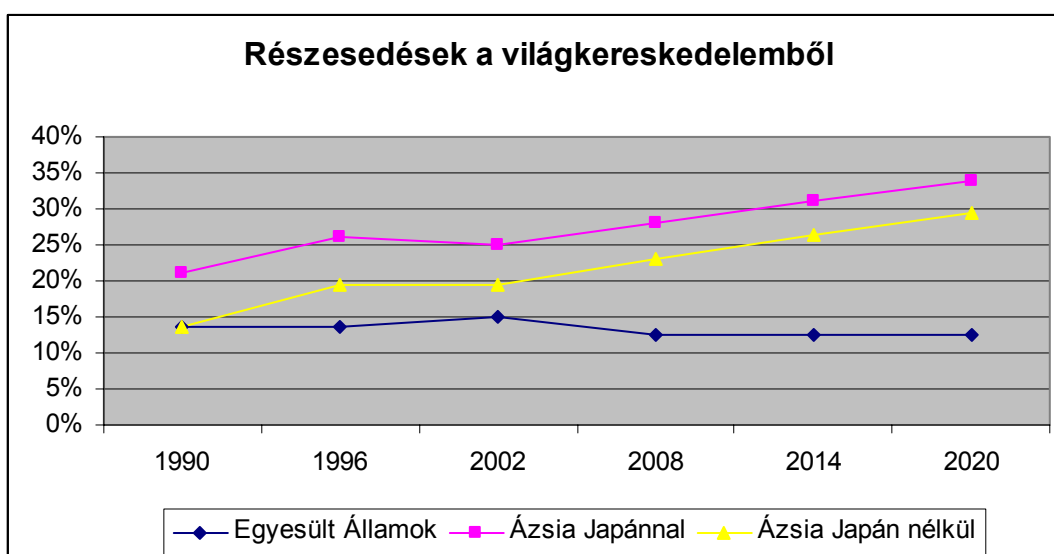
15. ábra

Forrás: ADB (2007)

Az Ázsiai Fejlesztési Bank által felkért kiváló nemzetközi hírű gazdaságpolitikai döntéshozók jelentése (ADB, 2007) szerint Ázsia országainak többségében felszámolják 2020-ra a széleskörű szegénységet és az ázsiai lakosság 90%-a a közepes jövedelmű országok kategóriájába fog tartozni. Lakosságnak alig több mint 1%-a él majd a szegénységi küszöb alatt. Emellett a régió a világ gazdasági kibocsátás 45%-át fogja adni (az érték Japán nélkül is meg fogja haladni a 40%-ot), a világkereskedelemből való részesedés pedig eléri majd a 35%-ot (Japán nélkül a 30%-ot).

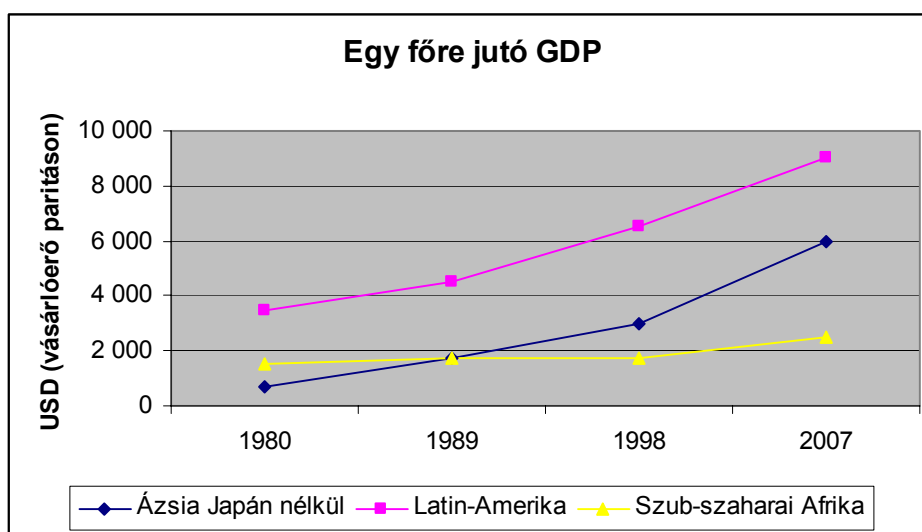
16. ábra

Forrás: ADB (2007)

A dinamikus és fenntarthatóan bizonyult fejlődés számait és a felhalmozott tartalékok értékeit tanulmányozva felmerül a kérdés, hogy szükség van-e a térségben egy, a fejlett országokból (tehát a régió kívülről) érkező tőkét közvetítő fejlesztési bankra, nem fölösleges és pazarló-e egy közpénzekből létrehozott bank fenntartása. A vásárlóerő paritáson mért egy főre jutó bruttó hazai kibocsátás átlagos értéke Ázsiában immár eléri a 6 000 USD-t (amely az 1980. évi érték több mint 8,5-szerese) és 2020-ra várhatóan megközelíti a latin-amerikai szintet.

17. ábra

Forrás: ADB (2007)

Az elemzések nem adnak egy irányba mutató választ a kérdésre. A felemelkedő országok többségének szemszögéből nézve a segélypénzek gyűjtése és az arra épülő hivatalos támogatás-, valamint egyéb kedvezményes forrásnyújtás helyett az Ázsiai Fejlesztési Banknak a jövőben sokkal inkább a térség gazdaságilag egészséges és környezetvédelmileg is fenntartható növekedését, a régió gazdasági integrációját, a köz- és a magánszféra együttműködését kellene elősegíteni szakértelmével és az általa nyújtandó pénzügyi támogatásokkal. A bank pénzügyi forrásait már nem a fejlett donor országoktól kapná, sokkal inkább a régió megtakarítóitól venné kölcsön, vagyis a térség megtakarításait közvetítené a kedvezményezett országok hitelfelhasználóihoz. Míg a bankot donorként támogató Ázsián kívüli, főként fejlett országok a hagyományos fejlesztési programokra, az alacsony jövedelmű és gazdaságilag sebezhető országokban leginkább a szegénység felszámolására koncentrálnának továbbra is.

A témához kapcsolódó elemzéseket összegezve megállapíthatjuk, hogy alapvetően a következő forgatókönyvek képzelhetőek el a nemzetközi pénzügyi rendszer felépítését illetően:

- Felülemelkednek a tisztán nemzetállami érdekek a nagy devizatartalékokat felhalmozó országok részéről, amelyek a globális gazdaságban való részvételük során egyoldalú előnyeik maximalizálására törekszenek. Ezzel egyidejűleg a sebezhető és a kevésbé versenyképes gazdaságok lemaradása tovább fokozódik. A globális, határok nélküli gazdaságot részleges, jobb esetben regionális, szub-regionális, emellett további kétoldalú megállapodások⁴⁶ szabdadják fel, amelyek együtt járnak a gazdasági nacionalizmus és a protekcionizmus veszélyével, emellett – a komplementaritás megteremtésének igénye nélkül – azzal, hogy a fenntartó kormányok számára költséges, így szükségtelen versenyhelyzetet teremtenek a különböző szinteken mozgó multilaterális intézmények között.
- A globális intézményekkel szemben a térség folyamataira megfelelő rálátással rendelkező regionális fejlesztési bankok szerepe (pénzügyileg is) felértékelődik, amelyekben viszont a jelenlegihez képest erősebb reprezentációval rendelkeznek az adott térség országai. Kérdés, hogy a regionális megállapodások és intézmények a regionális erőközpontok kialakításának eszközei lesznek vagy a globális irányítást fogják erősíteni helyi tartóoszlopként.
- A világméretű nemzetközi pénzügyi intézmények (így a Világbank és az IMF) döntéshozatalában a feltörekvő országok érvényesíteni tudják gazdasági erejüket, amelyek így meg tudják őrizni és erősíteni helyüket a globális pénzügyi architektúrában, hatékonyan tudnak közreműködni a világgazdaság egyensúlytalanságainak megelőzésében és felszámolásában, valamint a globális közjavak finanszírozásában.

Annak érdekében, hogy a globális gazdaság és pénzügyek irányítására létrehozott intézmények továbbra is a világgazdaság stabilitásának és nyitottságának biztosítékai maradjanak, továbbá, hogy ne veszítsék el az ehhez rendelt eszközeiket és erejüket (hitelesség, legitimitás, hatékonyság és hatásosság), szükséges a nemzetközi pénzügyi

⁴⁶ A főként energiahordozókra és nyersanyag-kitermelésre vonatkozó kereskedelmi és finanszírozási megállapodásokon túlmenően az IMF funkcióit is érintő regionális valuta-megállapodások, -uniók és különböző pénzügyi eszközök is sorra kerülnek megkötésre és megalapításra, így pl. Afrikában a CFA Franc Zone, a Kelet-karibi Valutaunió, az ázsiai államok közötti hitelnyújtási mechanizmust magába foglaló ún. Chiang Mai kezdeményezés, vagy az IMF és a Világbank „helyettesítésére” hét latin-amerikai állam által elindított Banco del Sur. A témát bővebben lásd Henning (2006) és Economist (2007).

intézményrendszer átalakításának lehetőségén gondolkodni a következő szempontok mentén:

- a multilaterális fejlesztési bankok első számú vezetőinek versenyszerűen történő kiválasztása;
- intézményi reformok, vagyis nagyobb szavazati erő és szélesebb körű képviselet Ázsia és Latin-Amerika feltörekvő országainak, ezzel együtt az európai országok képviseletének konszolidációja (EU és azon kívüli Európa, vagy euróövezet és azon kívüli EU, Európa);
- a multilaterális pénzügyi intézmények közötti együttműködés és koordináció erősítése és javítása, ehhez kapcsolódóan a Bretton Woods-i intézmények tulajdonosokat képviselő igazgatóságainak egyesítése;
- a fejlődő országokban érvényesülő hatékonysági szempontokat figyelembe véve hosszú távon (2020 és 2030 között) a Bretton Woods-i intézmények összeolvadásának előkészítése.

Banco del Sur

Az IMF és a Világbank „helyettesítésére” hét latin-amerikai állam (Argentína, Bolívia, Brazília, Ecuador, Paraguay, Uruguay, Venezuela) által elindított Banco del Sur-ban az alapító okirat szerint egyenlő súlyt képviselnek a tagországok, független a népességszámtól és a jegyzett tőkéktől. Az intézmény székhelye a venezuelai fővárosban lesz és irodái működnek majd Argentína és Bolívia fővárosában. Az elképzelések szerint szociális és gazdasági programok finanszírozására létrehozandó bank 800 millió dollár alaptőkével indul, amely idővel 7 milliárd dollárra nő.

Forrás: Economist (2007), Napi Gazdaság (2007)

A Chiang Mai kezdeményezés, az „ázsiai IMF” terve

Az 1997/98-as ázsiai pénzügyi válságot követően a térségben felerősödött az igény egy „ázsiai IMF” iránt, amelynek alapját az ASEAN+3 (Association of Southeast Asian Nations, tagjai: Brunei, Fülöp-szigetek, Indonézia, Kambodzsa, Laosz, Malajzia, Mianmar, Szingapúr, Thaiföld és Vietnám, a +3 a régió három legnagyobb gazdaságát jelöli, azaz Kínát, Japánt, és Dél-Koreát) szervezete jelenti. A kezdeményezés a thaiföldi tanácskozás helyszínéről kapta elnevezését. A válságot követően számos tanulmányban utaltak rá, hogy a délkelet-ázsiai valutaválságok legfőbb oka az amerikai dollár volt. A kritikák vezérfonala az volt, hogy az IMF – és persze a spekulatív tőke – túl gyorsan kényszerítette az érintett államokat a dollárhoz kötött fix árfolyamrendszerek feladására, és a lebegő árfolyam bevezetésére, amivel továbbra is fenntartotta a gazdasági instabilitást; és lényegében megfosztotta őket monetáris autonómiájuktól.

Ennek nyomán számos elemző javasolta a térségben egy, az IMF alternatívájaként működő valutáris szervezet létrehozását, amely lényegében hasonlatos lehetne az euróövezethez, ám kizárólag a gazdasági együttműködés terén, politikai integráció nélkül. A valódi pénzügyi integráció előmozdítását azonban már évek óta hátráltatja Japán és Kína nem megfelelő viszonya. A konfliktus hátterében részben történelmi, részben pedig gazdasági okok állnak; ezek rendezése elengedhetetlen egy sikeres kelet-ázsiai pénzügyi szervezet létrehozásához.

Forrás: Park (2002)

A dolgozat által többször említett arányos képviselet és legitimitási problémának több megközelítése és értelmezési dimenziója lehet, a szakirodalom is többféleképpen határozza meg a problémakört. Az arányos képviselet viszonyítási alapja alapvetően három koordináta, vagy azok bizonyos kombinációja mentén képzelhető el:

- hitelfelvevő és nem hitelfelvevő országok tulajdonosi aránya;
- a tagországok gazdasági súlya a világban;
- a tagországok népesedési súlya a világban.

A Bretton Woods-i intézmények alapítását követő közvetlen időszak meghatározója az amerikai gazdaság erősítése és az európai újjáépítés finanszírozása volt. A bank hiteleinek kedvezményezettjei megfelelő és arányos súllyal és befolyással bírtak a bank politikáinak alakításában. A kedvezményezett kör évtizedek alatt történt átalakulásával – ceteris paribus – a mai (potenciális) hitelfelvevők értelemszerűen már nem rendelkeznek a bank döntéshozatalában való megfelelő súlyú képviseleti aránnyal, amely csökkenti a bank által a hitelfelvevő országokban támogatott politikák és programok legitimitását és hatékonyságát. Ráadásul a nagy hitelfelvevők ma már a közepes jövedelmű országok csoportjába tartozva nettó értelemben a multilaterális bankokhoz befizetők, hiszen a jóval kisebb volumenű új hitelek mellett a régi nagy összegű hiteleiket fizetik vissza.

Az „ownership”, vagyis az az elv, amely szerint az ország maga is alakítója a folyamatoknak így nem igen érvényesül. Példaként említhető az IDA, amelyben a szub-szaharai országok 27%-át teszik ki a tagságnak, az IBRD és az IDA 2004. évi forrásnyújtásából pedig 20%-kal részesedtek úgy, hogy a szavazati súlyukat tekintve 8%-kal rendelkeznek. A legnépesebb és egyúttal gyorsan növekvő gazdaságok, mint Kína és India Kanadával, Olaszországgal és Szaud-Arábiával megegyező, 2,8%-os szavazati súllyal rendelkeznek, holott 13%-kal és 6 %-kal részesednek a világgazdaságból. A Világbank igazgatóságában például a 24 igazgatói székből 9-ben ülnek hitelfelvevő országok (a legégetőbb helyzet újra a szub-szaharai országok esetében merül fel, ahol a 46 tagországot mindössze 2 igazgató képviseli) és további 8 igazgatósági helyen osztoznak további nem hitelfelvevő országokkal (több tagot tömörítő országcsoport). Akad a régiókhöz közelebb eső pozitív példa is: a legrégebbi európai fejlesztési bankban, a CEB-ben a 40 tagország fele kiemelt célcsoport ország, amelyek a bank célrendszere szerint az aktuális stratégiai időszakban a folyósított hitelek felére jogosultak, holott jegyzett tőke-arányos részesedésük nem éri el a teljes alaptőke ötödét.

14. táblázat

Javaslat a tulajdonosi részesedések reformjára az IBRD-ben

Országok	A IBRD szavazati súly, %	B korrigált IBRD szavazati súly ^a , %	A – B ^b	GDP vásárlóerő paritáson, milliárd USD
USA	16,4	12,9	3,5	10 357
Japán	7,9	4,5	3,3	3 423
Németország	4,5	3,0	1,5	2 251
Franciaország	4,3	2,1	2,2	1 604
Egyesült Királyság	4,3	2,1	2,2	1 576
Kanada	2,8	1,2	1,5	960
Kína	2,8	16,4	-13,6	5 917
India	2,8	11,3	-8,5	2 769
Olaszország	2,8	2,0	0,8	1 529
Oroszország	2,8	2,4	0,4	1 207
Szaud-Arábia	2,8	0,5	2,3	273
Hollandia	2,2	0,6	1,6	457
Brazília	2,1	2,8	-0,7	1 352
Belgium	1,8	0,4	1,4	286
Spanyolország	1,8	1,2	0,5	886
Svájc	1,7	0,3	1,4	218
Ausztrália	1,5	0,7	0,8	541
Irán	1,5	1,0	0,5	438
Venezuela	1,3	0,3	0,9	134
Mexikó	1,2	1,8	-0,6	915

Forrás: Birdsall – Kapur (2005), Világbank (2005), IMF (2005)

15. táblázat

Tulajdonosi arány egyes multilaterális intézményekben

	Szavazati súly (%)				Igazgatók száma				Össz.	Elnök
	USA	Többi G7-tag	Egyéb nem hitelfelvevők	Hitelfelvevő fejlődő országok	USA	Többi G7-tag	Egyéb nem hitelfelvevő	Hitelfelvevő fejlődő országok		
IMF	17	28	17	38	1	6	6	11	24	nem hitelfelv.
Világbank	16	27	18	39	1	6	8	9	24	nem hitelfelv.
IADB	30	16	4	50	1	4	0	9	14	hitelfelv.
ADB	13	27	15	45	1	4	1	6	12	nem hitelfelv.
AfDB	7	21	12	60	1	4	1	12	18	hitelfelv.
EBRD	10	47	30	13	1	6	12	4	23	nem hitelfelv.

Forrás: Birdsall (2003)

^a B = 0,5 (népesség aránya) + 0,5 (részesedés a világ GDP-jéből vásárlóerő paritáson)

^b A pozitív tartományban lévő értékek azt mutatják, hogy a jelenlegi szavazati arány magasabb, mint amennyit a népesség és a vásárlóerő paritáson mért GDP értékek indokolnak, míg a negatív értékek ennek az ellenkezőjét igazolják.

1.5.2. Szerepek a XXI. században

A nemzetközi pénzügyi és fejlesztési intézményeknek a következő 100 évben betöltendő szerepét számos tanulmány, valamint széleskörű közgazdasági vita és dialógus próbálta már definiálni, a globalizáció egyre felgyorsuló világában azonban az intézmények jövőbeli szerepének meghatározása, a lehetséges forгатókönyvek kijelölése egyre nehezebb feladat.

Egy dolog biztosnak tűnik: a hivatalos fejlesztés-finanszírozás – beleértve az NFI-eket is – a jövőben is fontos része marad a fejlődő országok többségébe irányuló külső erőforrás-allokációnak (Task Force on Multilateral Development Banks, 1996). Az NFI-knek támogatniuk kell azokat a

- gazdaságpolitikákat,
- intézményeket és
- infrastruktúrát,

amelyek a széleskörű gazdasági növekedés és hatékonyság elősegítését szolgálják, továbbá javítják a szegény országok kilátásait, elősegítik a környezetvédelmet és a magánszektor fejlődését. Amint a fejlődő, illetve átalakuló gazdaságok sikereket érnek el a fejlődésben, megváltozik az NFI-szolgáltatások iránti keresleti oldal, hiszen a nemzetközi tőkepiacon kedvezőbb feltételekkel juthatnak forrásokhoz.

A közpénzből létrehozott fejlesztési bankok létjogosultságát igazolja az Egyesült Államok jórészt magánvállalkozások által dominált gazdasága, ahol az utóbbi évek világsajtót is megjárta tragikus kimenetelű katasztrófái (New Orleans-i árvíz, Minneapolis-i híd összeomlása stb.) felszínre hozták az állam által létrehozott és működtetett infrastruktúra hiányosságait, elavultságát. A különböző civil és szakmai testületek elemzése szerint (Dodd – Hagel, 2007) a különböző infrastrukturális fejlesztések éves szükséglete az USA-ban meghaladja a 700 milliárd dollárt (a szerényebb becslések szerint is eléri a 320 milliárd dollárt). Az irdalmatlan összegű infrastrukturális fejlesztések finanszírozására állami tulajdonú fejlesztési bank létrehozására született javaslat az Egyesült Államokban (Rohatyn – Rudman, 2007) is, amelynek az elnökét a Szenátus erősítené meg, munkatársai pedig a fejlesztési területek szakértőiből kikerülő köztisztviselők lennének. A bank éves tevékenységéről a Kongresszus kapna rendszeres tájékoztatást, míg a gazdasági hatékonyságról és átláthatóságról háromévente készülné jelentés. A bank működésének

első öt évét, valamint a hatékonyságot a szövetségi számvevőszék értékelné. A bank alapvető mandátuma olyan nagyvolumenű kapacitások kiépítése lenne, amelyek létrehozását a jelenleg működő piaci finanszírozási mechanizmusok nem támogatják. Feladatai közé tartozna regionális és országos szinten

- a gazdasági növekedés és a közösségi fejlesztés elősegítése;
- a közlekedés túlterheltségének csökkentése;
- a környezetvédelem fokozása;
- a gazdasági versenyképesség fokozása és a mobilitás feltételeinek javítása.

A kihelyezhető egyedi hitelek alsó határa 75 millió USD lenne. A kínált termékek között közvetlen támogatási formák, hitelgaranciák is megjelenének, a bank éves forrásbevonásának határa 60 milliárd USD lenne, amelyet természetesen piaci befektetőktől vonnának be.

16. táblázat

Éves finanszírozási szükséglet az Amerikai Egyesült Államokban a következő 20 évben

Fejlesztési igények	Költségek (milliárd USD)
Közúthálózat kapacitásának megőrzése és bővítése	21,8
Állami lakásépítés	18
Elégtelen úthálózat és hidak korszerűsítése	141,1
Elavult ivóvíz- és szennyvíztisztító-rendszerek korszerűsítése	541
Összesen	721,9

Forrás: Dodd – Hagel (2007)

Az elmúlt század utolsó évtizedében a segélyezéssel foglalkozó hivatalos ügynökségek kifizetései a fejlődő országok felé a nettó hosszú távú tőkeáramlás közel 60 %-áról 15 %-ra estek vissza, amelynek kettős oka van:

- a tőkepiacokhoz való kedvezőbb hozzáférés;
- csökkenő kereslet a közszféra beruházásainak (pl. infrastrukturális projektek) finanszírozására.

A fentiek azzal együtt következtek be, hogy a magántőke áramlása erősen koncentrált, hiszen a nettó magántőke-áramlás 75 %-a alig egy tucat országba irányul, amelyek

ráadásul a fejlődő országok közül is a legnagyobbak. A további, több mint száz fejlődő országnak azonban nagyon korlátozottak a lehetőségei a privát finanszírozáshoz való hozzáférésre, amely különösen csak a bányászat, az infrastruktúra és a pénzügyi szektor területére koncentrálódik. A következő területek azonban – a magánbefektetések természetéből adódóan – nem részesülnek a „csepegő” magánforrásokból:

- oktatás;
- egészségügy;
- úthálózat;
- általában a hosszú megtérüléssel és alacsony profitabilitással járó befektetések.

A fentiekből következik, hogy nagyszámú vállalat, szektor és ország esetében van szükség arra, hogy egy NFI mobilizálja a finanszírozási forrásokat. Az NFI-knek az új évszázadban várhatóan azoknak a területeknek a finanszírozására kell szakosodnia, amelyek más forrásokból nem finanszírozhatók. Ebből az következik, hogy olyan országokban kell hitelezési tevékenységet folytatni a multilaterális bankoknak, ahol nehézkes a befektetési környezet, alacsony megtérüléssel, vagy kockázatos beruházásokkal kell kalkulálni. Ezzel egyidejűleg a jobb tőkepiaci hozzáféréssel rendelkező országoknak pedig graduálniuk kellene az NFI-hitelezésből, amely viszont már felveti az univerzalitás és a szelektivitás problémáját. Az NFI-k viszont akkor működnek a legoptimálisabban, és akkor élvezik a legszélesebb körű politikai támogatást, ha a fejlettségi szinteket tekintve is széleskörű hitelfelvevő körrel rendelkeznek. Ez egyrészt a tulajdonosoknak is kedvező, hiszen ez azt jelenti, hogy az NFI-k azokat az országokat „szolgálják”, amelyek az érdekkörükbe tartoznak, ugyanakkor a hitelfelvevő országok számára is kedvező, mivel a tapasztalatok és a legjobb gyakorlat (best practices) átadásának széles tárházát biztosítja. (A Világbankot, mint a legszélesebb körű hitelfelvevői tagsággal rendelkező intézményt a fejlesztésre vonatkozó tudás – knowledge on development – legfőbb forrásának tartják.)

A graduáció, vagyis a hitelfelvevőből donor országgá válásról szóló döntés ugyanakkor komplex mérlegelést igényel, hiszen különbségek lehetnek a fejlettség szintjében és a finanszírozási forrásokhoz való hozzáférés lehetőségeiben, akár országon belül is. PI. feltörekvő piacokon működő, multinacionális kézben lévő vállalatok hozzáférése sokkal inkább akadálytalan, mint annak az országnak, amelynek területén működnek, nem beszélve azokról a vállalatokról, amelyek lényegesen kedvezőtlenebb pénzügyi és piaci feltételekkel rendelkeznek. Ez utóbbiaknak a graduációs szint elvi elérésétől függetlenül

szükségük lehet az NFI-finanszírozásra. Az 1990-es évtized második felének pénzügyi válságai megmutatták, hogy a graduáción túljutott országok esetében is lehet szerepe az NFI-knek, hiszen az elvesztett befektetői bizalom visszaszerzésében a policy típusú NFI-kölcsönök (pl. Világbank) igénybevétele segíthet. Így az NFI-k egyfajta „lender of last resort” szerepkört a jövőben még inkább globálissá váló világban a fenti megfontolásból kiindulva be fognak tölteni.

A szubszidiaritás elvének kiteljesedése azzal fog együtt járni, hogy a decentralizáció folyamatával párhuzamosan (a pénzügyi felelősség áthelyeződése az önkormányzati és a helyi hatóságok szintjére) az államigazgatás helyi/regionális szintjének hitelképessége is javulni fog, amely szükségtelenné teszi az állami garanciák intézményét, és a helyi kormányzatok költségvetési autonómiájával a helyi szintek közvetlen/szuverén finanszírozása is lehetővé válik. A kormányok szerepe mellett a civil társadalom, a nem kormányzati szervek súlyának növekedésével az egyes NFI-knek figyelembe kell venni azok véleményét is a finanszírozandó területek, a projektek kiválasztásában, ha igazán sikeresek akarnak maradni.

A magánvállalkozások által történő finanszírozás súlyának növekedése a világgazdaságban bekövetkezett fundamentális változásoknak köszönhető. Az NFI-k szerepe – a kizorító hatás elkerülése érdekében is – elsősorban az egyes projektek értékelésében, az egyes tranzakciók strukturálásában meglévő tapasztalatban (amely egyúttal komparatív előnyként is jelentkezik) fog kifejeződni a magánszektorhoz képest, egyfajta komplementer szerepként. Az NFI-k súlya kiemelkedő lesz továbbá a kockázatkezelés és -megosztás vonatkozásában is.

Az intézményfejlesztés a XXI. századi fejlődés folyamatának központi feladata lesz, így az NFI-k jövőbeli szerepét is erősen meg fogja határozni, amelyet

- a szakértői állomány és
- az intézményi struktúra, valamint
- a kínált pénzügyi eszközök

kialakításánál elengedhetetlenül figyelembe kell venni. Emellett meg kell tanulni az együttműködés még hatékonyabb formáinak kialakítását többek között

- a különböző bilaterális intézményekkel és
- a nem-kormányzati szervezetekkel (NGO-k).

A fenti változási/változtatási kényszerek mindegyike

- a nagyobb nyitottságot és
- a partneri együttműködési viszonyt, valamint
- a pénzügyi együttműködés még rugalmasabb megoldási technikáit feltételezi.

Az NFI-k által a jövőben még inkább betöltendő szerep a nagyobb globális gazdasági integráció eredményeként jött létre. Ez a betöltendő szerep megteremtette

- a pénzügyi szabályozás,
- az információ és
- a transzparencia

nemzetközi szabványok/standardok iránti igényt. Mivel az NFI-k egyébként is részesei a globális pénzügyi piaci reformok folyamatának, ezért a jobb standardok kialakításában – az elemzési és technikai segítségnyújtási funkciókon keresztül – természetes választásnak bizonyultak.

Sajnos az elmúlt évszázad utolsó évtizede (balkáni háború, Ruanda, Kongói Demokratikus Köztársaság stb.), valamint az afganisztáni és az iraki háború (illetve általában a közel-keleti konfliktus) megmutatta, hogy a fejlesztés mellett az újjáépítés már-már feledésbe merülő funkciója újra előtérbe kell, hogy kerüljön az NFI-k működési homlokterében, hiszen egyre növekvő igény mutatkozik a pénzügyi és intézményi támogatásra az ún. konfliktus utáni gazdaságokban (post-conflict economies). Ez a klasszikus funkció a tartós béke megteremtésének és megtartásának záloga lehet ezekben az általában alacsony jövedelemmel rendelkező országokban (low-income countries).

Az NFI-k növekedési potenciáljukat, illetve az elmúlt évtizedek viszontagságaihoz való alkalmazkodási képességüket egyértelműen a megalapozott és biztos pénzügyi háttérüknek köszönheték. Az, hogy a tulajdonos kormányok tőkerészesedéssel, illetve a lehívható tőkerészen (callable capital) keresztül tulajdonosi garanciával működtetik az NFI-eket, lehetővé teszi, hogy nagyvolumenű kötvénykibocsátásokat valósítsanak meg a legkedvezőbb feltételekkel. Az ún. forrásszerzési költségekhez (funding costs) felszámolt adminisztratív költségek relatíve kedvező feltételű hitelnyújtási szintet tesznek lehetővé a nem-koncesszionális alapok esetében, ami bizonyos mértékű belső intézményi innovációt támogat. Ez a lehetőség azonban a minimális költséggel terhelt, vagy segélyként folyósított koncesszionális források (pl. IDA) esetében viszont nem áll fenn.

Mivel azonban a tőkepiacokhoz való hozzáférésben már nem korlátozott országok esetében viszonylag kicsi a kereslet a nagyvolumenű nem-koncesszionális projekt-finanszírozásra, emellett az NFI-k szelektivitási hajlandósága is növekszik, amely közép- és hosszútávon az ún. policy típusú kölcsönök relatív növekedéséhez fog vezetni. További ellentmondást jelent az, hogy az egyre terjedő kedvező tőkepiaci hozzáférési lehetőségek következtében az NFI-k kénytelenek egyre inkább a hitelköltségek vonatkozásában is versenyezni a piac további szereplőivel, amely egyre inkább csökkenti az NFI-k által felszámolt kamatfelár szintjét. Ezekből pedig tradicionálisan az egyre nagyobb kereslettel bíró elemző és tanácsadási szolgáltatásokat finanszírozzák. A fenti ellentmondás oldására lehetséges megoldás egy új forrásszerzési mechanizmus létrehozása, amely az adódó többletterheket megosztaná a tagállamok között.

Ahogy az 1994-et megelőző 150 évben is, a világgazdaság növekedése a legfejlettebb országokban 1994 és 2044 között átlagosan évi 1,5 % körüli szinten várható. A Michael Klein által 1998-ban közzétett előrejelzés részletes adataiból megállapítható, hogy a jelenlegi Európai Unió és Ázsia (beleértve Japánt) folyamatosan veszít a növekedés gyorsaságából, míg az ún. feltörekvő gazdaságok régiói (pl. Kelet-Európa, Latin-Amerika) jelentős növekedési potenciállal számolhatnak az elkövetkezendő 50 évben. Az afrikai országok makrogazdasági mutatószámaiból az egyenlőtlenségek és a szegénység vonatkozásában megállapítható, hogy 2094-re az átlagos afrikai egy főre jutó GDP eléri a 14 000 USD körüli szintet (ez Portugália 1994-es adata) abban az esetben, ha a gazdasági reformok jól haladnak és a termelékenység éves növekedés üteme emelkedik.

17. tábla

Egy főre jutó nemzeti jövedelem (vásárlóerő paritáson) növekedése (%)

Régió	1950-1973	1973-1995	1995-2044
Nyugat-Európa	3,9	1,8	1,2
Dél-Európa	4,9	1,7	1,2
Észak-Amerika és Óceánia	2,4	1,4	1,6
Kelet-Európa	3,5	- 1,1	3,8
Ázsia (Japánnal együtt)	3,8	3,2	3,1
Latin-Amerika	2,5	0,5	3,7
Afrika	2,0	- 0,1	2,0
Világ összesen	2,9	1,2	2,3

Forrás: Maddison (1995)

A jóléti rendszerek reformja az 1980-as évek elejétől került előtérbe hangsúlyosan, innentől a nyugat-európai országok egy részében megindult a kedvezmények és az adók szintjének csökkentése, amely 1983 és 1996 között a költségvetési kiadások 10 %-os GDP arányos csökkenéséhez vezetett. A Maddison-előrejelzés a kormányzati kiadások fokozatos és jelentős mértékű csökkentését vetíti előre, amely a XXI. század közepére az éves megtermelt jövedelem negyedének újraelosztási szintjén áll be. Az új gazdaságokban a nemzeti jóléti rendszerek nagyrészt magán befektetési alapokon és a privát szektor által meghatározott hozzájárulásokon fognak nyugodni.

A szabadon megválasztott kormányzatok szerepe az újraelosztható jövedelemszint jelentős csökkenésével – nem kis részben a privatizáció, dereguláció és a liberalizáció szentháromságán nyugvó washingtoni konszenzus eredményeként – a politikai keretek meghatározásában, a jogszabályalkotásban, a monopóliumok elleni fellépésben fog testet ölteni.

18. tábla

Átlagos kormányzati kiadások a legfejlettebb gazdaságokban a GDP %-ában

Kiadás típusa	1981	2044
Tradicionális kiadások (hadsereg, közszektor)	11,0	9,0
Gazdasági szolgáltatások	4,4	2,0
Szociális szolgáltatások (egészségügy, oktatás, lakásépítés)	14,0	8,0
Nyugdíj és más transzferek	12,8	6,0
Összesen	42,2	25,0

Forrás: Maddison (1991)

Általánosan megállapítható, hogy a II. világháború befejeződését követően megtett jelentős lépések és elért eredmények ellenére a világ több országában és régiójában még maradnak kihívások. A növekvő és a migrációnak egyre inkább kitett lakosság kénytelen az egyre jelentősebb környezetszennyezés és klímaváltozás problémájával megküzdeni, amely folyamatot az egyre magasabb szintre emelkedő nemzetközi integrációból adódó, a gazdag és a szegény országok közötti új interdependenciák kísérnek. Ebből következően a nemzetközi együttműködésnek még erősebbnek kell lennie ahhoz, hogy az egyre erősödő globális problémákkal szembe tudjon nézni. Mivel az NFI-k a gazdasági

paradigmaváltásokhoz és globális trendekhez többnyire megfelelően alkalmazkodtak, ezért az új évszázadban is várhatóan hasonlóan cselekednek.

A már elkezdődött századunkba előre tekintve az NFI-k egyre növekvő nyomás alá kerülnek, ahogy az alternatív finanszírozási források, elemzési technikák és tanácsadás fejlődik, ahogy a profitabilitási kilátások romlanak. Mindezen fejlemények egyre inkább behatárolják az NFI-k új évszázadban betöltendő szerepét, amely a magánszektor finanszírozási szerepének erősödését fogja eredményezni. Ezzel egyidejűleg, mandátumuk betöltéséhez a nemzetközi pénzügyi szervezeteknek tovább kell specializálódnuk azzal együtt, hogy még inkább alkalmasnak kell lenniük egy gyorsan változó, plurális és integrált világ kihívásaira való reagálásra.

A néhány évvel ezelőtt elindult globalizációellenes mozgalom – amely az „Ötven év elég volt!”⁴⁷ jelszavával támadta a Bretton Woods-i intézményeket – ellenére széleskörű egyetértés alakult ki arra vonatkozóan, hogy szükség van nemzetközi szintű, közös fellépésekre az élet számos területén. A kihívás az, hogy ezeknek a fellépéseknek az olyan nemzetközi közjavakon (international public goods) keresztül, mint a béke, a nemzetközi gazdasági stabilitás, az átfogó gazdasági menedzsment, a globális környezetvédelem, a tudás alapú gazdaság (knowledge based economy), a közös jólét emelését kell szolgálniuk.

⁴⁷ Fifty Years is Enough.

“Since the last full Country Assistance Strategy (CAS) for Hungary was discussed (...) in early 1998, Hungary has continued to complete the transformation agenda and establish a sustainable, prudently-managed macroeconomic environment, and has made continuous progress toward meeting the requirements for accession to the European Union. (...) deficits have been kept at moderate levels, and it enjoys access to private capital at very competitive terms, in addition to the availability of significant financing from European institutions. As a consequence, Hungary has ceased to borrow from the Bank and (...) the consensus view in Hungary is to initiate the graduation process (...).”

(World Bank, Last Country Strategy for Hungary, 2002)

„A legutolsó teljes magyar országtámogatási stratégia (CAS) (...) vitája, 1998 eleje óta Magyarország folytatta az átalakulási folyamat befejezését, valamint a fenntartható, körültekintően irányított makrogazdasági környezet kialakítását, továbbá folyamatos haladást tett az EU-csatlakozás követelményeinek teljesítésében. (...) a deficitet mérsékelt szinten sikerült tartani, az ország – az európai intézményektől érkező forrásokon túl – rendkívül versenyképes feltételek mellett fér hozzá a piaci finanszírozáshoz. Következésképpen Magyarország már nem hitelfeltevője a Banknak és (...) konszenzus alakult ki a graduációs folyamat (...) kezdeményezését illetően.”

(Világbank, Magyarország utolsó országtámogatási stratégiája, 2002)

II. RÉSZ

MAGYARORSZÁG EGYÜTTMŰKÖDÉSE A NEMZETKÖZI PÉNZÜGYI INTÉZMÉNYEKKEL

Az értekezés Magyarországnak a nemzetközi pénzügyi intézményekkel való bő másfél évtizedes együttműködését bemutató és értékelő második részéhez az alaphangot a Világbank hazánkra vonatkozó 2002. évi, utolsó országtámogatási stratégiájának tanulságos és gondolatébresztő sorai adhatják meg. A kiemelt szövegrész elismerően szól a hazai gazdasági átalakulási folyamat sikeréről, a kiszámítható makrogazdasági környezetről, valamint az előbbieket tükröző folyamatosan javuló finanszírozási feltételekről. A Világbanktól történő hitelfelvetelek lezárása szimbolikusan kifejezi a multilaterális fejlesztési bankoknak, köztük kiemelten a Világbanknak az átalakulási folyamatban betöltött eredményes szerepét.

2.1. A CSATLAKOZÁSOK ELŐZMÉNYEI ÉS KÖRÜLMÉNYEI, MAGYAR ÉRDEKEK

2.1.1. A Bretton Woods-i intézmények

Magyarországnak a multilaterális fejlesztési bankokban való tagságát többféle, többnyire hosszú távú gazdaságpolitikai és -diplomáciai, valamint külpolitikai szempont motiválta. Több esetben azonban a csatlakozás nem mérlegelés, hanem jogi kötelezettség (az EU-csatlakozással egyidejű EIB-tagság) vagy pénzügyi szükségszerűség (Bretton Woods-i intézmények) kérdése volt.

Magyarországnak az egyes nemzetközi pénzügyi intézményekhez való csatlakozásának legfontosabb motívumai a következők szerint foglalhatók össze:

- nemzetközi közösség(ek)be való integrációnk elősegítése;
- a gazdaság fejlesztését szolgáló kedvező feltételű forrásokhoz való hozzájutás;
- a fejlődő világ támogatásában való részvétel (multilaterális donor tevékenységhez való pénzügyi hozzájárulás), a gazdaságfejlesztési célok elérésének közvetlen

- támogatásában való részvétel mellett a fejlődő országok pénz- és tőkepiacai létrehozásának, a kedvező feltételű magánforrásokhoz való hozzáférés elősegítése;
- a donor szerep fokozásával párhuzamosan egyre inkább előtérbe kell kerülnie a magyar üzleti szektornak a multilaterális fejlesztési bankok pályázataiba, a finanszírozott beruházásokba való bekapcsolódásnak;
 - a globális gazdaság szabályozási és felügyeleti kerete működésének támogatása.

A washingtoni székhelyű világméretű intézményekhez 1982. május 6-án történt csatlakozásunkat az ország akkori fizetéseképtelenség-közeli helyzete indokolta. A pénzügyi szükségszerűség szülte a tagság kezdeményezéséről szóló döntést, amelyet 1946 és 1978 májusa között négy kísérlet előzött meg a Magyar Nemzeti Bank részéről, az ország politikai vezetése azonban sorra nemet mondott (Járai, 2002).

A Bretton Woods-i intézményekhez történő csatlakozásra az első javaslat éppen 60 éve, az intézmények megalakulását követő második évben, 1946-ban történt. Akkoriban a háború utáni újjáépítés és az újonnan létrehozott nemzetközi pénzügyi rendszerbe való betagozódásunk igénye indokolta a javaslat megszületését. A kapitalista világrendet megtestesítő washingtoni székhelyű intézmények azonban szemben álltak a Szovjetunió által képviselt kommunista ideológiával, amely felé a jaltai konferencia döntései sodorták Magyarországot is. A háború utáni gazdaságfejlesztés aztán a szovjet mintára épülő tervezési rendszeren alapult, az IMF- és Világbank-tagság mellett a háború utáni újjáépítést finanszírozó Marshall-segélyt is vissza kellett utasítani. A következő, sorban a második puhatolózásra hosszabb szünet után, az új gazdasági mechanizmus beköszöntével, 1967-68-ban került sor, amikor is az MNB újra tárgyalásokat folytatott a Valutaalappal és a Világbankkal, valamint az angol jegybankkal és a külügyminisztériummal a csatlakozás lehetőségéről. Moszkvai utasításra azonban újra megszakadt a kapcsolatfelvétel. Az 1970-es évtized elején – alapvetően a fenntarthatatlan gazdasági struktúra és a világban kialakult energiaválság kedvezőtlen hatásainak kivédésére – az életszínvonal szinten tartására, ezzel egyidejűleg az V. ötéves terv finanszírozására egyre több kedvező feltételű hitelre volt szükség. Így sor került immár a harmadik próbálkozásra az MNB részéről, amelyet az MSZMP Politikai Bizottsága újból elutasított, támogatta viszont az eladósodás folytatásának gyakorlatát.⁴⁸ Az ismét sikertelen, immár negyedik kísérlet, 1978 májusa

⁴⁸ Magyarország külföldi adósságának nagymértékű növekedése 1971-től indult el, 1979-ben az adósságállomány elérte a 9 milliárd dollárt.

után újra lekerül a napirendről a tagságra irányuló javaslat, de a Valutaalap és a Világbank őszi, belgrádi közgyűlésén újabb puhatolózásra került sor. A mögöttes okok a szocialista vilárendszer egyre nyilvánvalóbb válsága, valamint a lengyel adósság-átütemezési tárgyalások sikertelensége, amely rávilágított a KGST-nek, mint védelmet nyújtó ernyőszervezetnek a gyengeségeire. A közeledésben nyilvánvaló korlátot jelentett továbbá az, hogy ebben a periódusban került sor a Szovjetunió afganisztáni bevonulására, valamint a Jaruzelski-féle hatalomátvételre Lengyelországban. A magyar csatlakozást végülis az 1981-ben történt újabb kapcsolatfelvétel készíti elő, amikor a fő szempont már a pénzügyi összeomlás kivédése, így a támogatásra már képtelen Szovjetunió sem tiltakozik. 1981. októberben hoz döntést az MSZMP KB, a PB és a kormány a csatlakozás kezdeményezéséről, ezt követően decemberben kezdi meg az MNB a hivatalos tárgyalásokat, majd – 36 év és négy próbálkozás után – 1982. május 6-án írják alá a csatlakozási szerződést. A tagság rövid távon gyors és hathatós javulást eredményezett a gazdaság állapotában, ezt követően pedig a gazdasági szerkezetváltás, a piacgazdasági átmenet felgyorsításában játszott szerepet.

2.1.2. Az európai beruházási és fejlesztési bankok

Az 1991-ben az EBRD-hez alapítóként történt magyar csatlakozás célja (a bank alapokmánya az 1991. évi LV. törvénnyel került kihirdetésre) – hasonlóan a közép- és kelet-európai térség többi államához – elsősorban a rendszerváltozást követően szükséges gazdasági átalakulás pénzügyi támogatásaiban való részesedés volt. Az alapítás részleteit a 1.2.2.2. fejezet tárgyalja.

Magyarország 1998-ban csatlakozott Európa legrégebbi, 1956-ban létrehozott fejlesztési intézményéhez, az Európa Tanács Fejlesztési Bankjához. A Bank magyarországi tevékenységét a csatlakozás tényét és ezzel összefüggésben a Harmadik Jegyzőkönyvet⁴⁹ kihirdető 1999. évi XXXIII. törvény alapján folytatja. Magyarország és a CEB együttműködését egyrészt a CEB két kormányközi alapon működő vezető testületeibe delegált magyar képviselők, másrészt a hitelfelvételi mechanizmusban érintett további intézmények biztosítják. Magyarország a csatlakozással jogosulttá vált meghatározott rendeltetésű, közép- és hosszúlejáratú, kedvező kondíciójú CEB-hitelek igénybevételére.

⁴⁹ Az Európa Tanács kiváltságairól és mentességeiről szóló Általános Megállapodás Harmadik Kiegészítő Jegyzőkönyve (1949).

Ezek hasznosan egészítik ki a többi Magyarországon működő nemzetközi pénzügyi intézmény hiteleit.

Magyarország taggá válása óta az állami szintű együttműködés fő irányai – a Bank profilja és a magyar kormányzati prioritások alapján – az árvízi együttműködés, a kis- és középvállalkozások fejlesztése, valamint a bérlakás-finanszírozást szolgáló projektek területére koncentrálódik. A Bank egyedülálló a tekintetben, hogy természeti katasztrófákkal összefüggő és szociális fejlesztések finanszírozására specializálódott. Ez hozzáadott értéket képvisel a többi nemzetközi pénzügyi intézmény tevékenységéhez képest, létjogosultságot adva működésének. A CEB önálló profilját az Európa Tanács égisze alatti szociális elkötelezettsége adja, mely az utóbbi években megvalósult projektek alapján jól tetten érhető. A társadalmi kohézió erősítését célzó finanszírozási tevékenysége ma már nemcsak a nyugat-európai tagállamokra jellemző, hanem egyre jobban kibontakozik a közép- és kelet-európai tagállamokban, így Magyarországon is.

Az EU-csatlakozással egyidejű EIB-tagság a már meglévő és működő piacgazdasági keretek között a magyar gazdaságfejlesztéshez, az EU gazdaság-fejlettségi színvonalához történő felzárkózás finanszírozását hivatott szolgálni, főként az EU-támogatások, a közlekedési és környezetvédelmi, valamint a humán infrastruktúra területén. Az 1957-ben a Római Szerződéssel alapított intézmény magyarországi tevékenységét 1990 óta különböző együttműködési megállapodások keretében folytatta, majd az Európai Unió csatlakozással, 2004. május 1-jén Magyarország formálisan is a Bank részvényesévé vált (a Bank alapokmánya a csatlakozási szerződés egyik mellékletét képező jegyzőkönyvként került kihirdetésre).

2.2. AZ INTÉZMÉNYEK MŰKÖDÉSE MAGYARORSZÁGON, A FORRÁSKIHELYEZÉS RENDSZERVÁLTÁS UTÁNI ANATÓMIÁJA

A Magyarországon kormányzati, Európai Unió, valamint privát forrásokból 1990 után megvalósított beruházásokról és azok finanszírozási háttéréről hosszabb időtávot felölelő elemzések leginkább intézményenként készültek. Ezúttal kísérletet teszünk valamennyi,

hazánkban aktív multilaterális fejlesztési bank forráskihelyezésének elemzésére és értékelésére. Az értékelésben alapvetően

- az intézmények egymáshoz viszonyított relatív súlyát,
- a forráskihelyezések éves dinamikáját és
- a forráskihelyezések mobilizáló hatását (megvalósuló beruházások teljes költsége) vizsgálom.

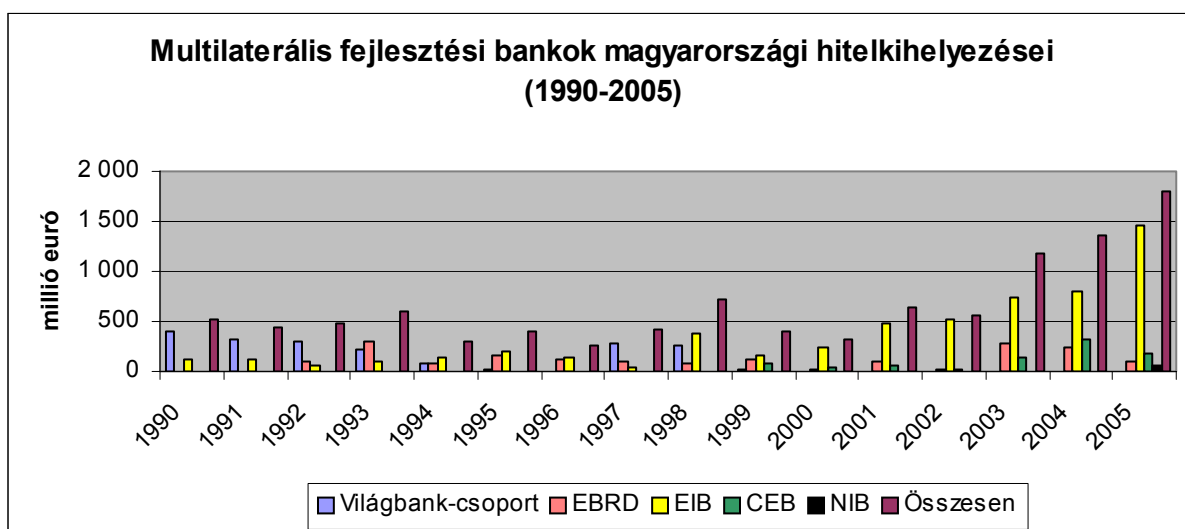
Az elemzés tárgyát képezi továbbá a nyújtott finanszírozásnak

- a Magyarországra érkező közvetlen tőkebefektetésekhez,
- a bruttó hazai termék alakulásához való viszonya.

2.2.1. A Magyarországra érkező multilaterális fejlesztési banki források átfogó értékelése

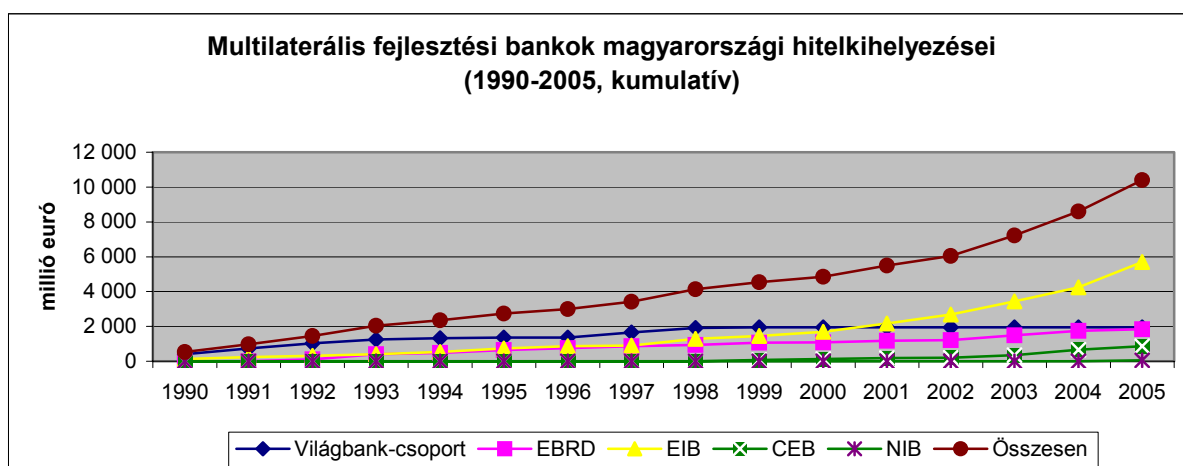
Az 1990 és 2005 között Magyarországon megvalósuló beruházásokhoz a multilaterális fejlesztési bankok által vállalt kötelezettségvállalások állománya eléri a 10,6 milliárd eurót, amely egyötöde a Magyarországra a rendszerváltoztatást követő másfél évtizedben érkező közvetlen tőkebefektetéseknek. A nemzetközi intézmények 10 milliárd eurót meghaladó kötelezettségvállalási szintje közel háromszoros értékű beruházások és tulajdonszerzés megvalósítását tette lehetővé az elmúlt 16 évben.

18. ábra

Forrás: intézmények adatbázisai, saját számítás

19. ábra

Forrás: intézmények adatbázisai, saját számítás

Az ezredfordulóig egy évtized alatt beérkezett 5 milliárd euró összegű állomány a következő öt évben megduplázódott, amelyben nyilvánvaló szerepe volt a 2000-ben elinduló Európai Unió előcsatlakozási alapoknak, majd EU-csatlakozásunk időpontjától a 2006 végéig érvényben lévő uniós pénzügyi perspektíva (2004-2006) keretében a kohéziós és strukturális alapokból érkező források társfinanszírozási igényének. A 2000-2006 közötti uniós forrásból⁵⁰ megvalósuló beruházások teljes költsége az önkormányzati és a magán szektor forrásaival együtt mintegy 5 milliárd euró, amelyhez a hazai önrész finanszírozásával az EIB 2001-2005 között 1,1 milliárd euróval járult hozzá (a vizsgált másfél évtizedes időszak NFI-forrásainak egytizede, a 2001-2005 közötti források ötöde).

19. táblázat

Az NFI-ekkel történő társfinanszírozásban megvalósult EU-támogatásos projektek Magyarországon (2000-2006) millió euró

EU-támogatás	Teljes költség	EU-támogatás	Központi költségvetés kötelezettségvállalása		Önkormányzati kötelezettségvállalás	
			EIB	saját forrás	EIB	saját forrás
Kohéziós Alap/ISPA-támogatás (2000-2006)⁵¹						
közlekedés	1 348,1	710,1	342,0	296,0	-	-
környezetvédelem	1 235,5	706,5	274,4	13,7	100	140,9
KA/ISPA összesen	2 583,6	1 416,6	616,4	309,7	100	140,9
Strukturális alapok (2004-2006)*						
GVOP, KIOP, HEFOP, ROP	2 273,2	1 678,5	445,0	92,9	-	56,8
KA/ISPA és SA összesen	4 856,8	3 095,1	1 061,4	402,6	100	197,7

⁵⁰ Az EIB kötelezettségvállalásai 2005 végéig, tehát a vizsgált időszak végéig megtörténtek.

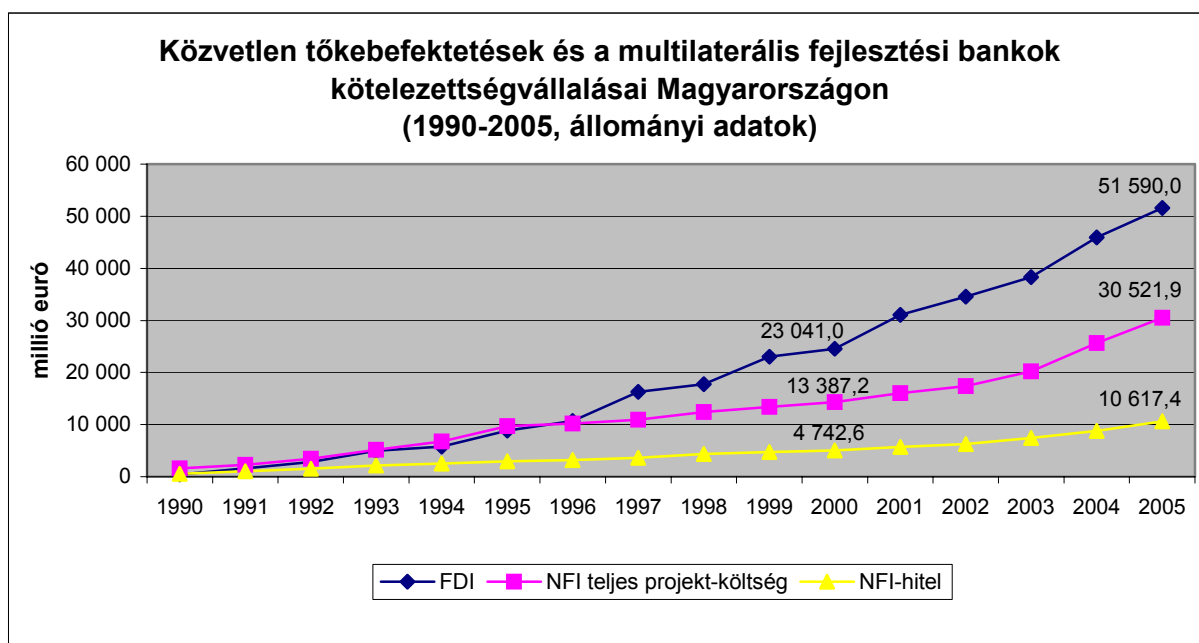
⁵¹ Az egyes beruházásokhoz az önkormányzatok és a magán szektor forrásai is kapcsolódnak.

Míg a 2005-ig a nemzetközi intézményektől érkező adóssággeneráló forrásbevonás egy főre vetítve kb. 1 037 euró, addig az említett háromszoros mobilizáló hatással létrejött beruházások és egyéb befektetések értéke kb. 2 982 euró. Ez azt jelenti, hogy egy főre vetítve évente mintegy 65 euró visszatérítendő támogatásból kb. 186 euró összegű beruházás és befektetés valósult meg.

2.2.2. A multilaterális források kapcsolata a közvetlen tőkebefektetésekkel és a privatizációval

A 20. ábra alapján nyomon követhető a NFI-ktől Magyarországra érkező külső forrásbevonással megvalósuló beruházások és a működőtőke-beáramlás dinamikájának alakulása. Jól látható, hogy a közvetlen tőkebefektetések és a multilaterális fejlesztési bankok forrásaiból megvalósított beruházások kötelezettségvállalási szintje 1997-től válik el, a 2000-ben tapasztalt közel 10 milliárd euró összegű különbség öt év alatt megduplázódik.

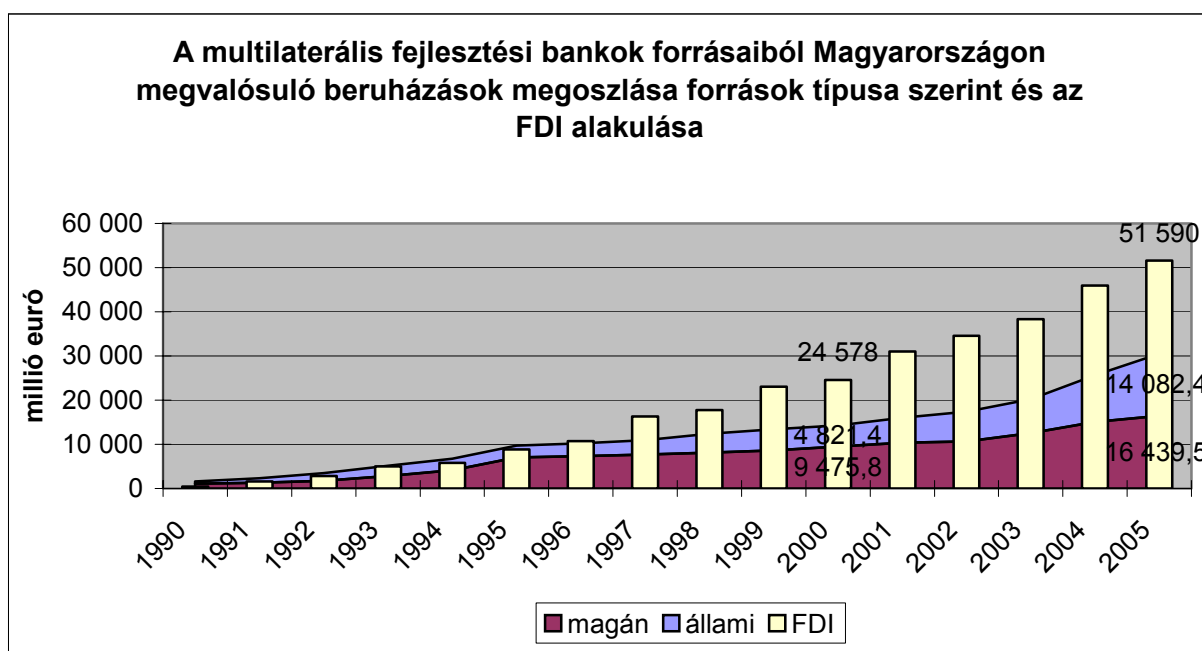
20. ábra

Forrás: intézmények adatbázisai, saját számítás

A közvetlen külföldi tekebefektetések (FDI) és a nemzetközi pénzügyi intézmények mobilizáló hatásának vizsgálatakor érdemes értékelni az állami és a magán szektor forrásainak alakulását, továbbá a privatizáció esetleges hatásait.

21. ábra

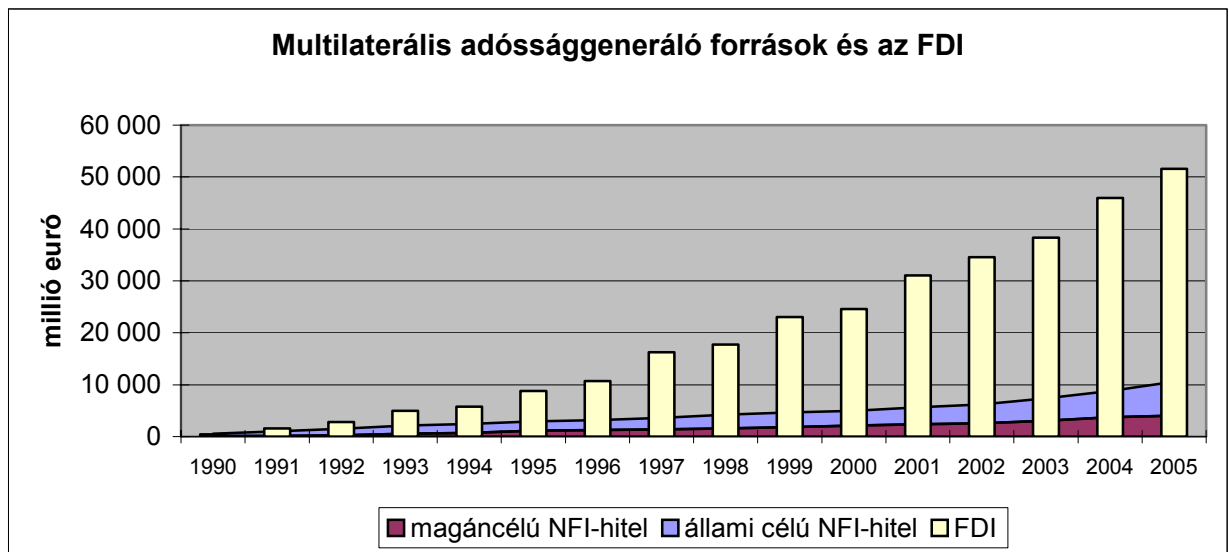

Forrás: intézmények adatbázisai, saját számítás

A számítások azt mutatják, hogy a multilaterális fejlesztési bankok forrásaiból finanszírozott mintegy 30 milliárd euró értékű beruházások valamivel több mint fele a magán szektor beruházása, egyúttal ez az a potenciál, amelynek egy részét az országba beáramló külföldi működőtőkéből finanszírozták, az említett multilaterális forrás értelemszerűen a beruházások, befektetések adósságeneráló hányada. Az említett, mintegy 16 milliárd euró összegű magánpiaci potenciál a működő tőke közel egyharmada, amelynek – a hazai vállalatok tőkeerő-hiányának következtében – jelentős részét a nemzetközi kötelezettségvállalással támogatott beruházások társfinanszírozására fordítottak. Ez a nagyságrend közel megegyezik a külföldi működő tőke privatizáción keresztül érkezett részével, amelyet egyes becslések, illetve közelítő számítások működő tőke-arányosan 25-31% közé tesznek.

A részben multilaterális forrásból finanszírozott beruházások és a külföldi tőkebefektetések kapcsolatának vizsgálatához érdemes szétválasztani a beáramló NFI-források állami beruházásokra és a magán szektor beruházásaira fordított részét. A számítások szerint a közvetlen tőkebefektetések közel 8%-nyi hányadát teszik ki a privát szektort kedvezményező multilaterális hitel- és tőkeforrások, amelyek jelentős része a működő tőkéből megvalósuló beruházásokat egészítette ki hosszú lejáratú visszatérítendő finanszírozással.

22. ábra

A magyarországi privatizációban a multilaterális bankok közül a Világbank és az EBRD vett részt⁵². Az EBRD jelentősebb befektetései voltak a Matáv, az Egis, a Borsodchem, a Rába privatizációja. Az EBRD részt vett továbbá a bankprivatizációban (Magyar Külkereskedelmi Bank, Budapest Bank, Kereskedelmi és Hitelbank, OTP tőkeemelése). A fejlesztési bankok közül egyedülként nyújtott hitelt a mezőgazdasági szektorban: magánvállalkozások jutottak hitelhez használt eszközök megvásárlására. Az EBRD még az elmúlt évtizedben részt vett továbbá az akkor koncessziós M1-es és M5-ös autópályák finanszírozásában, az elmúlt években pedig ezek refinanszírozási tranzakcióiban.

2.2.3. A Világbank szerkezetkiigazító hitelnyújtásai

A Világbank a rendszerváltást követő években a fizetési mérleg pozícióját javító szerkezetkiigazító kölcsönnyújtásait követően 1992-ben – gazdaságpolitikai vállalásokhoz kötve – nyújtotta a 200 millió dollár összegű Vállalati reform kölcsönt (Enterprise Reform Loan Project, ERL), amely – igazodva a washingtoni konszenzus egyik alapelvéhez – a kormány privatizációs programját (tehát nem egyedi beruházásokat, privatizációs akciókat) támogatta. A Világbank egyetértett a kormányzat vállalati reform-programjának két fő céljával: a valódi tulajdonosi érdekeltségi rendszer megteremtésével (privatizáció vagy hatékony állami vállalat-irányítás) és a vállalati reorganizációval (az új piaci viszonyokhoz

⁵² A témát részletesen tárgyalja az Állami Számvevőszék Fejlesztési és Módszertani Intézet: Privatizáció Magyarországon I-II., 2004. június c. háttér tanulmány VIII. fejezete.

való alkalmazkodás felgyorsítása és a termelékenység növelése érdekében)⁵³. A reorganizáció jegyében – a kölcsön-megállapodás keretében – sor került az 1991. évi csődtörvény tapasztalatainak áttekintésére is.

A világbanki megállapodás alapvetően az akkori privatizációs ügynökségek, az ÁVÜ és az ÁPV Rt. programjának megvalósítását támogatta. A program fő elemei szerint a vállalatok jelentős részét társasággá kell alakítani, az állam vállalkozói vagyonának döntő részét privatizálni szükséges. Ekkor még csak a versenyszektorba tartozó vállalatok privatizációjáról volt szó, a nagy infrastrukturális és energetikai vállalatok privatizációját csak átfogó, kiszámítható és érvényesíthető szabályozási rendszer kialakítását követően javasolták. Vagyis áttekinthető árszabályozási rendszer és a piaci árak megteremtését követően. Fontos eleme volt továbbá a megállapodásnak a hosszú távon állami tulajdonban maradó vállalatok hatékony vagyonkezelését biztosító intézményrendszer kialakítása.

A vállalati és a pénzügyi szektor reformját segítő újabb kölcsön (Enterprise and Financial Sector Adjustment Loan, EFSAL) aláírására jóval később, 1997-ben került sor, bár a 225 millió dollár összegű program előkészítése már a bank és adóskonszolidáció szükségessé válásával összefüggésben megkezdődött. Az EFSAL támogatta az 1995 és 1997 között megvalósított hazai vállalati és banki reformok teljes körét, a gazdasági átalakulás befejezését, valamint az 1995-ben indított privatizációs programot. A ténylegesen elért eredmények a vállalati és bankszektor területén a Világbank megítélése szerint is jelentősen meghaladták a megállapodásban vállalt mutatókat⁵⁴. Megállapították, hogy a széleskörű privatizáció és a jelentős mértékű új magán befektetések eredményeként a magán szektor részesedése elérte a GDP 80%-át. A Világbank értékelésében szerepelt továbbá, hogy a vállalati és a pénzügyi szektorban végrehajtott reformok sikere a közvetlen tőkebefektetésekre is vonzóan hatott. A következtetések eredőjeként idézhetjük azt a megállapítást, mely szerint eredményesnek bizonyult az a kezdetektől érvényesülő magyar törekvés, mely szerint az állami tulajdonban lévő vállalatokat és bankokat stratégiai befektetőknek adják el, akik hozzák a szükséges tőkét és know-how-t, képesek biztosítani a megfelelő vállalati irányítást.

⁵³ Enterprise Reform Loan, Implementation Completion Report, World Bank, 1996.

⁵⁴ Enterprise and Financial Sector Adjustment Loan, Implementation Completion Report, World Bank, 1999.

A fenti megállapításokat kiegészítve tényszerű, hogy Magyarországon az EU-tagországokkal való összehasonlításban általában magasabb a magán- és külföldi tulajdon aránya az állami és a belföldi tulajdon GDP-arányos részesedéséhez képest. Ennek következtében a gazdaság külkereskedelem-intenzitása (export-import GDP-hez mért aránya) a második legmagasabb az EU-ban, ennek következtében pedig az exporton belül a legnagyobb az EU-tagállamok részesedése.

A Világbank tevékenysége az 1982-ben történt csatlakozást követően a rendszerváltoztatásig elsősorban a gazdaság liberalizációjára, főként az ipari és mezőgazdasági termelési kapacitások modernizációjára és bővítésére, valamint az infrastruktúra fejlesztésére (közlekedés, energetika és telekommunikáció) irányult. A Bank összes kihelyezett hitelállományának mintegy a felét nyújtotta az 1980-as években (kb. 2 milliárd USD 20 projektre és programra). 1990-től, a piacgazdasági átalakulás éveiben a makrogazdasági és szektorális szerkezetváltást támogató programok finanszírozása került a Világbank magyarországi tevékenységének középpontjába: az elmúlt évtizedben nyújtott hitelvolumen felét, a csatlakozásunk óta megítélt összeg mintegy negyedét fordítottuk ezekre a célokra, négy programon keresztül, közel 1 milliárd dollár értékben. A programokat az évtized legelején japán támogatások és az IMF speciális finanszírozási eszköze társfinanszírozták (SAL I. és II.), az évtized második felében előtérbe kerültek a pénzügyi és a nyugdíjszektor átfogó reformját megalapozó hitelek (EFSAL, PSAL). Ez utóbbiakat különböző szakértői támogatások is kiegészítették az adóigazgatás, az államháztartási pénzügyek, az egészségügy és a szociális támogatások területén. A Világbank részéről a kapcsolódó szakértői, szakmai munka többször már a hazai döntés- és jogszabály-előkészítés folyamatába beépült. Érdekesnek tűnhet, hogy a Világbank elismerte az 1968 óta a piacorientált gazdasági reformok megvalósítására és a gazdaság liberalizációjára irányuló törekvéseket. Ma már nincs folyamatban lévő világbanki program Magyarországon, a fennálló adósságszolgálat mértéke 13 milliárd dollár⁵⁵. A magán tőkepiaci forrásokhoz való hozzáférés feltételeinek folyamatos javulásával a Bank hitelkihelyezései egyre veszítettek jelentőségükből és fokozatosan megszűntek. Magyarország hitelfelvevői státusból történő kilépését hivatalosan 2007 tavaszán, az IMF/Világbank tavaszi ülése alkalmával jelentette be.

⁵⁵ 2007. december 31-i adat.

20. táblázat

Fontosabb világbanki kölcsönök az 1990-es években

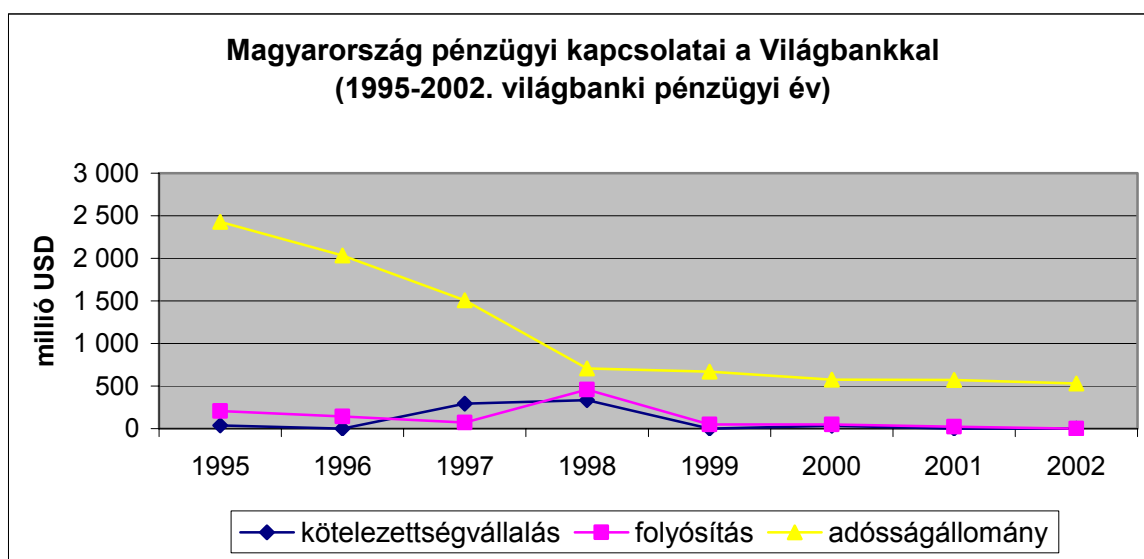
Alírási időpontja	Program neve	Hitel összege, millió USD
1990. június – 1991. március	Szerkezetkiigazítási kölcsön 1. (SAL I., 3228-HU)	200
1991. április	Humán erőforrás fejlesztési program (HRDP)	150
1991. július	Szerkezetkiigazítási kölcsön 2. (SAL II., 3347-HU)	250
1992. április	Vállalati reform program (ERL)	200
1995. március – 1996. május	Vállalati és pénzügyi szektor kiigazítási kölcsön (EFSAL, 4141-HU)	225
1998. január	Közszektor reform kölcsön (PSAL, 4275-HU)	150
1998. március	Felsőoktatási reform program (HERP)	150
1998	Ifjúsági szakképzés program (YTRP)	36,4
1999	Önkormányzati szennyvízkezelés (Budapest, Dunaújváros)	31,6

Forrás: Világbank, PM

 makrogazdasági és szerkezetváltást támogató kölcsönök

Amíg a bemutatott négy szerkezetkiigazító hitelből SAL I-II. általában a kormány elfogadott, a makrogazdasági célkitűzéseken túl strukturális átalakításokat is tartalmazó gazdaságpolitikai programjának támogatását célozta meg, addig az EFSAL és PSAL már konkrétan, a vállalati, a pénzügyi és a közszektort érintő struktúraváltást tartalmazó programokat finanszírozott.

23. ábra

Forrás: World Bank (2002)

A tervezett és irányított piacgazdasági átalakulás kritikája sokrétű, abban ugyanakkor a legtöbbben megegyeznek, hogy piacok természetes kialakulása tervezés nélkül, spontán módon, a helyi viszonyokhoz és körülményekhez igazodva történik (Easterly, 2006), tehát nem kívülállók által kitalált reformokon keresztül.

21. táblázat

Növekedés és infláció* alakulása a legtöbb szerkezetkiigazítási hitelt felhasználó volt kommunista országban (1990-1999)

	IMF/Világbank szerkezetkiigazítási hitelek száma	Éves egy főre jutó növekedési ütem (%)	Éves infláció (%)
Ukrajna	10	-8,4	215
Oroszország	13	-5,7	141
Bulgária	13	-2,2	124
Románia	11	-1,2	114
Magyarország	14	1,0	16
Lengyelország	9	3,4	52

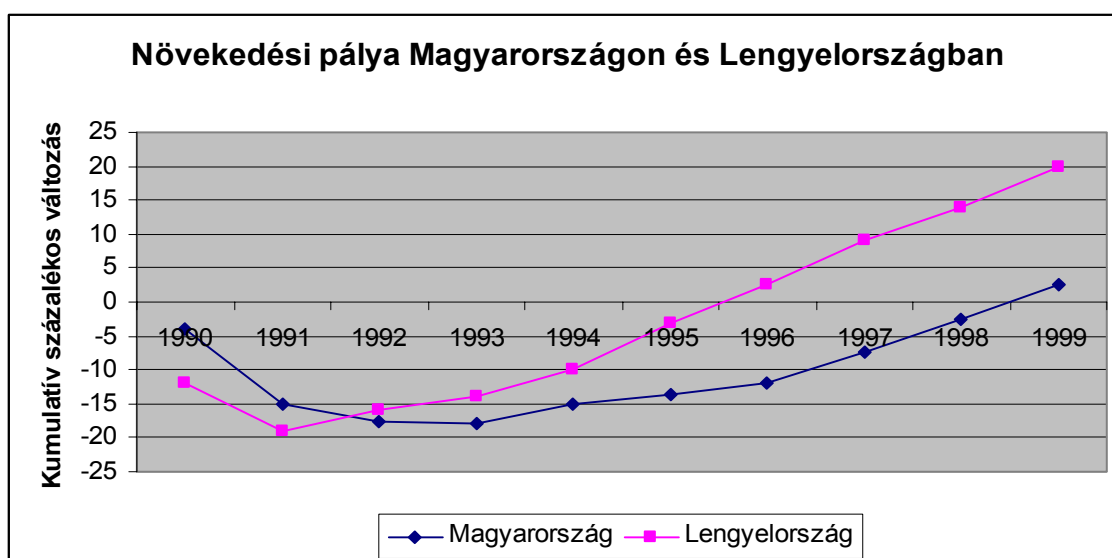
Forrás: Easterly (2006)

* a változást az első szerkezetkiigazítási hitel időpontjához mérve

Az 1990-es években Magyarországon is lezajlott gazdasági átalakulási folyamat paradox módon a Nyugat (lásd washingtoni konszenzus) által megtervezett, a piacgazdaság elérését megcélzó reformlépések sorozat-kísérleteként írható le. A strukturális szerkezetváltást szolgáló világbanki hitelek ténylegesen fizetési mérleg-hiányt, importot finanszíroztak, „elnyerésük” a szabad piacgazdaság feltételeinek elfogadásán múltott. A Világbank tehát – sokak véleménye szerint hibásan – erőteljesen elmozdult eredeti missziójától és átfogó reformokat, gazdaságpolitikai vállalások teljesítését kezdte el finanszírozni, amely a legtöbb esetben a gazdasági szerkezet teljes átalakítását, sokterápiát jelentett. A fenti táblázatból jól látható, hogy a legtöbb szerkezetkiigazítási hitelt felvevő országban negatív, vagy – mint Magyarországon – nagyon alacsony növekedési ütem és magas infláció volt megfigyelhető az átalakulás tíz évében. Ebből persze önmagában még nehéz közgazdaságilag is értelmezhető következtetéseket levonni, ugyanakkor a kapcsolódó vélemények a következők szerint összegezhetők:

- a hitelnyújtás nélkül még rosszabb lett volna a helyzet;
- a sorozatos hitelnyújtás nem javította érezhető módon az érintett gazdaságok helyzetét;
- a legtöbb számítás azt igazolja, hogy ok-okozati összefüggés mutatható ki a szerkezetkiigazítási hitelek és a gazdasági recesszió kialakulása között.

24. ábra

Forrás: Easterly (2006)

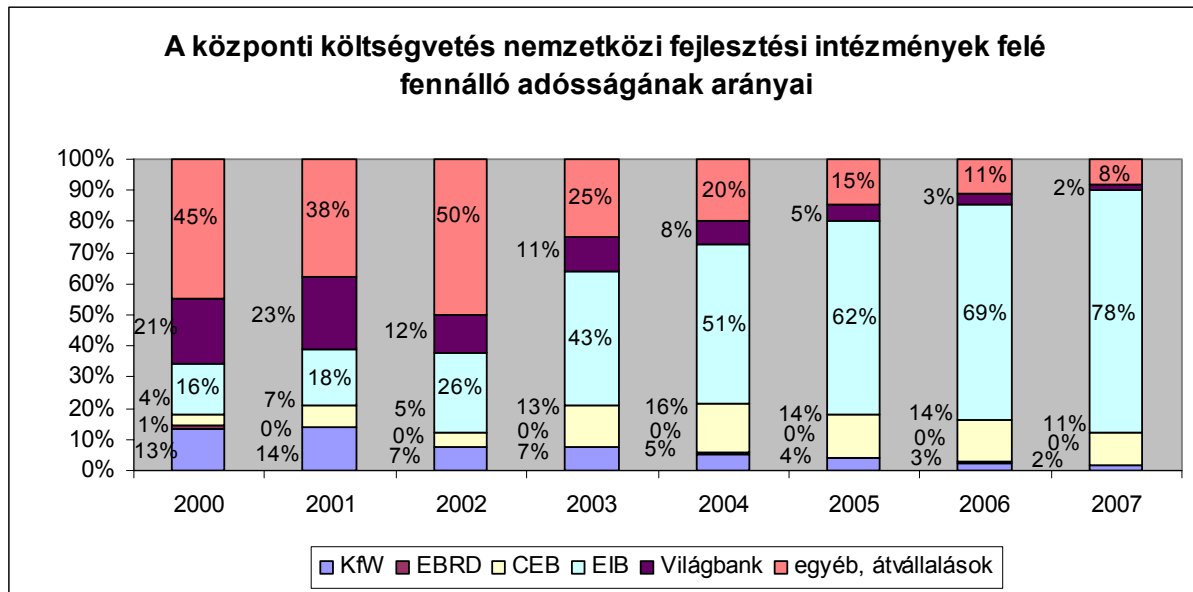
A tényadatok mindenesetre azt igazolják a legintenzívebb strukturális hitelfelhasználó országok esetében (Oroszország, Ukrajna, Kazahsztán, Bulgária, Románia stb.), hogy az 1990-hez viszonyított növekedési adatok tartósan a negatív tartományban maradtak az 1990-es években, amely alól Lengyelország (már 1996-tól erőteljes visszatérési ütemmel) és Magyarország (1999-től kisebb növekedési ütemmel) mutatott üdítő kivételt.

2.3. A FORRÁSKIHELYEZÉSEK HELYE ÉS SÚLYA AZ ÁLLAM PÉNZÜGYEIBEN

A multilaterális fejlesztési bankok által nyújtott hitelek – a nemzetközi tőkepiac forrásai mellett (kötvénykibocsátás, szindikált hitelek) – az állam számára külső devizafinanszírozási forrásként jelennek meg. Míg a nemzetközi tőkepiaci források felhasználási kötöttség nélküliek, vagyis a szuverén kibocsátó a külföldi forrást felhasználhatja a mindenkori költségvetési hiány finanszírozására, lejáró adósságainak megújítására, a devizatartalék feltöltésére vagy a folyó fizetési mérleg finanszírozására, addig a külső fejlesztési hitelek felhasználásáról az államnak el kell számolnia a hitelnyújtó felé (kötött felhasználás a költségvetés beruházási programjainak megvalósulásához).

Magyarország nemzetközi tőkepiaci helyzetének, illetve hitelbesorolásának folyamatos javulása következtében az elmúlt évtized második felétől az NFI-ktől bevonható források jelentősége csökkent, fokozatosan lehetővé vált, hogy Magyarország a nemzetközi pénz- és tőkepiacok által nyújtott finanszírozási lehetőségek közül saját preferenciái alapján válasszon. A központi költségvetés 2007. évi bruttó adósságának mintegy 29 %-át kitevő teljes devizaadósságnak a 14 %-a az a tartozás, amely a nemzetközi pénzügyi szervezetekkel és külföldi pénzintézetekkel szemben áll fenn. Mivel a rendelkezésre álló hitelkínálat ma már lényegesen meghaladja a tényleges hitelszükségletet, elmondható, hogy Magyarország vonatkozásában az NFI-k területén közgazdasági értelemben egyértelműen kínálati piac alakult ki.

25. ábra

Forrás: ÁKK

A 25. ábrán látható, hogy a forrásköltségeken alapuló állami forrásbevonásban a legjobb árazású EIB immár háromnegyedes arányt képvisel a multilaterális fejlesztési bankok felé fennálló adósságon belül, míg az arányait tekintve második intézmény a CEB, egy ettől jóval elmaradó, kb. 11%-os részesedéssel bír.

A felvételre kerülő új hitelek célszerűségét ma már elsősorban az Európai Unió felzárkózás és az EU-tagországok által folytatott gyakorlathoz való igazodás igénye határozza meg.

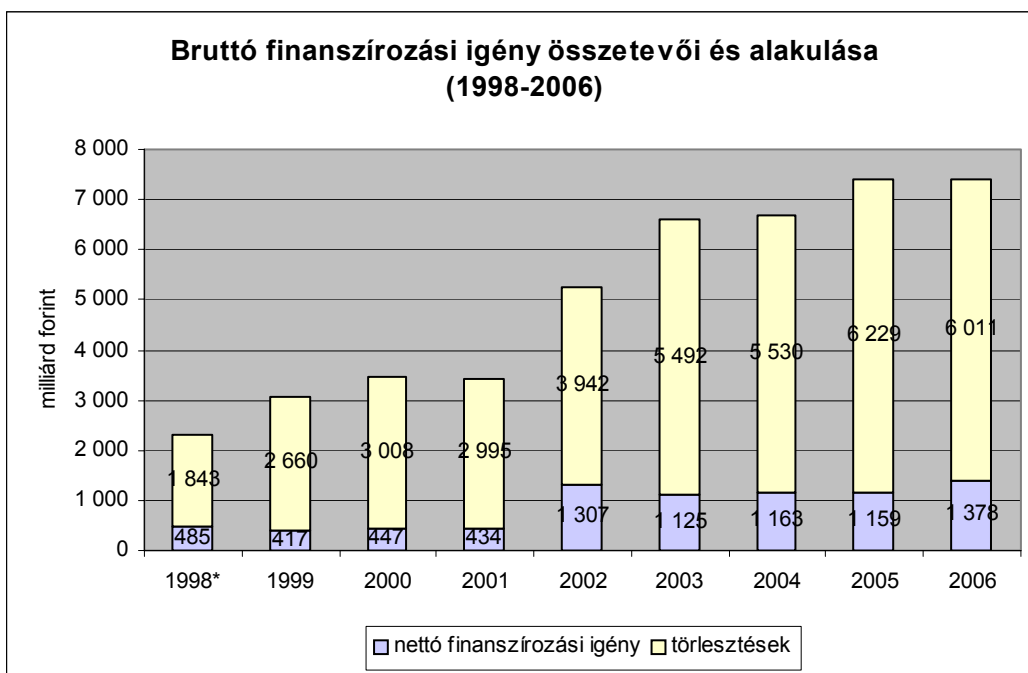
Az állami NFI-hitelfelvételnél fontos elem, hogy a központi költségvetés egyes területeit kedvezményező hitelek az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény (Áht.) szerint nem jelentenek többletforrást az adott költségvetési fejezet kiadási és támogatási előirányzataihoz képest. A nemzetközi hitelforrásból finanszírozott programokra fordított hitelkihelyezéseket a központi költségvetésben a felhasználó fejezeteknél kiadásként kell megtervezni, melyek a központi költségvetés finanszírozási bevételeit képezik. A kapcsolódó kamatkidás továbbra is a költségvetési kiadások része, a tőketörlesztés pedig a központi költségvetés finanszírozását terheli. Az ún. költségvetési refinanszírozási rendszerben a hitelfelvétel és a kapcsolódó beruházás megvalósítása elkülönül, ezáltal a

hitelnyújtó projekt-preferenciái mellett a hazai kormányzati és költségvetési érdekek előtérbe helyezésére is lehetőség van.

Amellett, hogy gazdaságpolitikai értelemben és tulajdonosi érdekeinket figyelembe véve Magyarország egyértelmű érdeke az NFI-kkel való együttműködésből származó előnyök maximális kihasználása, a finanszírozás, a külső forrásbevonás területén egyértelműen a hitelek költségei a meghatározók, melyet az ÁKK finanszírozási tevékenységében érvényesít.

Az ÁKK éves finanszírozási tervében meghatározza a bruttó finanszírozási igényt, amely a meglévő adósság törlesztésének és a mindenkori hiány finanszírozási igényének (nettó finanszírozási igény) eredője.

26. ábra

* nem tartalmazza a Postabank-konzolidáció és az ÁPV Rt. részére – tartalékfeltöltés céljával – átadott államkötvények folyó hiányt növelő hatását

Forrás: ÁKK

A nettó finanszírozási igény az ún. kincstári kör (központi költségvetés, társadalombiztosítási alapok, elkülönített állami alapok) egyenlege és az esetleges adósságátvállalások összege, amely alapján meghatározzák a nettó kibocsátást. A privatizációs

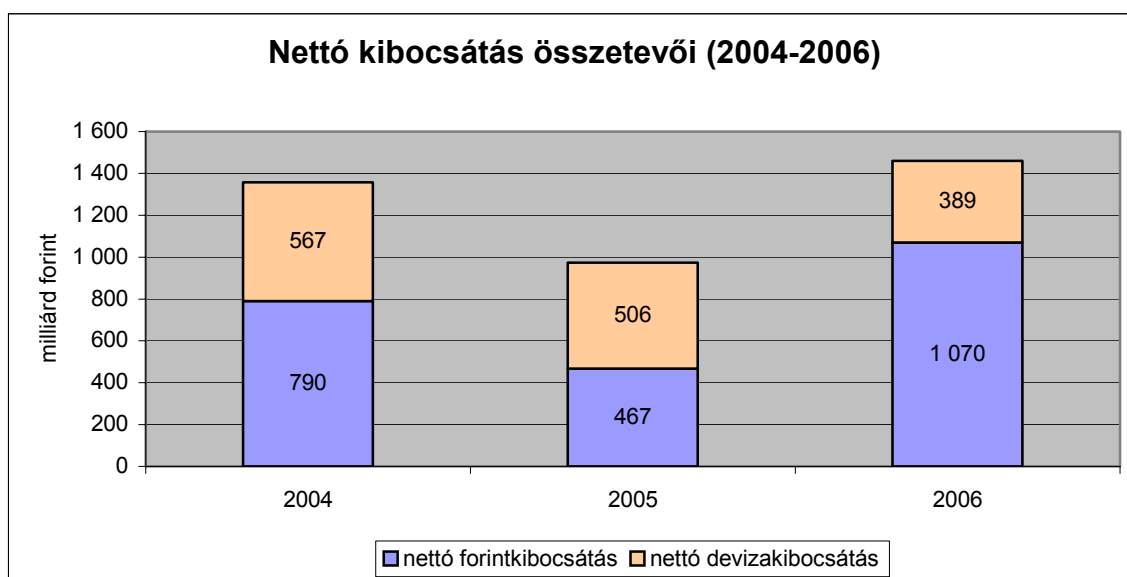
bevételek az előtörlesztések révén csökkentik a bruttó finanszírozási szükségletet. Az ÁKK által végzett adósságkezelés szempontjából a tényleges pénzmozgásokon alapuló pénzforgalmú hiányadatok az irányadók.

A 26. ábrát vizsgálva látható, hogy a mindenkori államháztartási hiányt finanszírozó nettó kibocsátás 2002 óta tartósan jelentős mértékben megemelkedett: a 2002 óta eltelt időszak átlagos nettó finanszírozási igénye 2,75-szerese az azt megelőző négy év hasonló adatának. Mindez jól mutatja, hogy a pénzügy-technikai értelemben a mindenkori hiányfinanszírozás részét képező NFI-forrásbevonásnak van helye.

<p>BRUTTÓ FINANSZÍROZÁSI IGÉNY</p> <p>=</p> <p>NETTÓ FINANSZÍROZÁSI IGÉNY + ÁLLAMPAPÍROK ÉS HITELEK TÖRLESZTÉSE</p>
<p>NETTÓ FINANSZÍROZÁSI IGÉNY</p> <p>=</p> <p>KINCSTÁRI KÖR HIÁNYA + ADÓSSÁG-ÁTVÁLLALÁS – PRIVATIZÁCIÓS BEVÉTELEK + EU-TRANSZFEREK NETTÓ ELŐFINANSZÍROZÁSI IGÉNYE + MNB-VEL KAPCSOLATOS TŐKEMŰVELETEK</p>
<p>TÖRLESZTÉSEK</p> <p>=</p> <p>FORINTKÖTVÉNYEK + DISZKONT KINCSTÁRJEGYEK + LAKOSSÁGI KINCSTÁRJEGYEK + DEVIZAADÓSSÁG + FORINTHITELEK</p>
<p>KINCSTÁRI KÖR EGYENLEGE</p> <p>=</p> <p>KÖZPONTI KÖLTSÉGVETÉS EGYENLEG + TB ALAPOK EGYENLEGE + ELKÜLÖNÍTETT ALAPOK EGYENLEGE</p>

Az éves nettó kibocsátás a belföldi (hazai) és a külföldi (nemzetközi) tőkepiaci műveletekből (új kötvénykibocsátások és kötvénylejáratok eredője), valamint az NFI-hitelekkel kapcsolatos műveletekből (hitellehívások és törlesztések egyenlege) tevődik össze. Míg a nettó kibocsátáson belül a forint- és devizafinanszírozás 2005-ben közel egyensúlyban volt (48%-52%), addig a forintfinanszírozás részarányát a legújabb, 2006. évi finanszírozási terv – a 2004. évihez hasonlóan – határozottan a forintfinanszírozás (73%) irányába tolja el.

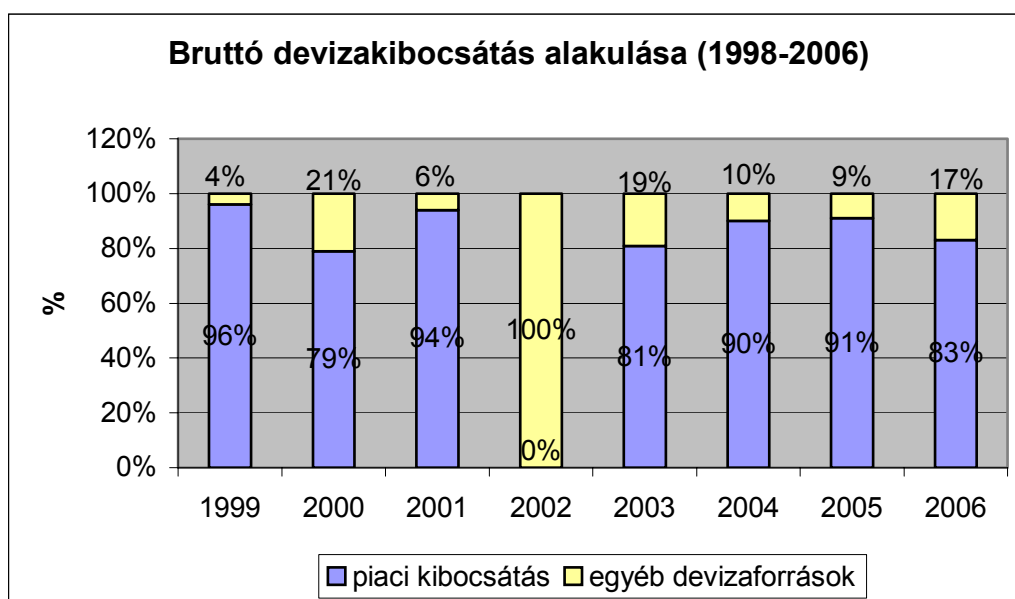
27. ábra

Forrás: ÁKK

Jelen tanulmány témája szempontjából az államadósság devizában történő finanszírozása érdekes, amelynek a tőkepiaci kötvénykibocsátáson túlmenően részei az NFI-ktől származó devizahitelek (egyéb devizaforrások) és az azokkal kapcsolatos műveletek, ezek alakulását mutatja a következő grafikon.

28. ábra

Forrás: ÁKK

2.4. A MAGYARORSZÁGRA ÉRKEZŐ TŐKETRANSZFER HELYE A VISEGRÁDI ORSZÁGOKKAL TÖRTÉNŐ ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN

A Közép- és Kelet-Európában végbement politikai, gazdasági és társadalmi változások, az euroatlanti integráció közös céljai egyben lendületet adtak a regionális együttműködésnek is. Az 1335-ös visegrádi királytalálkozó⁵⁶ tradícióját megújítva 1991. február 15-től működik a Visegrádi Kezdeményezés, amely Szlovákia 1993-ban történt függetlenné válása óta négy ország széleskörű együttműködési fóruma (V4-országok). A közös vagy hasonló történelmi gyökerek, a szovjet érdekszférában eltöltött mintegy fél évszázad, a jogállam és a piacgazdaság kiépítésének folyamata valódi, a formális elemeken túlmutató együttműködésre ítéli a régió említett négy országát. A térség rendszerváltásai óta eltelt bő másfél évtized ugyanakkor – főképp a gazdaság szférájában – a versengés jegyében is telt. Nem a jelen dolgozat feladata az együttműködés vs. verseny mérlegének megvonása, ugyanakkor tény, hogy pl. az EU-hoz történő csatlakozás folyamata sokkal inkább az egyéni alkuk, mintsem a közös visegrádi fellépés jegyében zajlott. Arról nem is beszélve, hogy a gazdaság fejlesztését szolgáló külső források megnyerésében definíciószerűen az országok közötti verseny szabályai érvényesülnek: az attraktívabb befektetői környezet tőkevonzó képessége nyilvánvalóan jobb a kevésbé kedvező feltételekkel bíró országénál.

Az elemzés az OECD statisztikai adatbázisára és az abból készített gyűjtés eredményeire épül. A vizsgálat nagy része a tőkeáramlás nettó értékeit veszi alapul, amely a beérkező források és a kapcsolódó adósságszolgálat, egyéb visszatérítések (pl. tőkerepatriálás) különbözetét mutatja. A régiós összehasonlítás célja bemutatni a visegrádiak súlyát a közép- és kelet-európai régión belül, a négy ország egymáshoz viszonyított helyzetét, valamint kiemelten Magyarország tőkevonzó képességét. A tőketranszferok az alábbi szempontok figyelembevételével kerülnek elemzésre az egyes régiók (Közép- és Kelet-Európa, visegrádi országcsoport) és Magyarország szintjén:

- az összes tőketranszfer alakulása;
- a hivatalos és a magánforrások viszonya;
- a multilaterális források súlya az összes tőketranszfer áramláson belül.

⁵⁶ 1335. novemberében I. Károly Róbert magyar király kezdeményezésére a visegrádi palotában zajlott le III. Kázmér lengyel és Luxemburgi János cseh király részvételével. Fő célja a régi lengyel-cseh ellentét elsimítása volt. A szövetség megkötése olyan békés, gazdasági fellendülést hozó korszak létrejöttét segítette, amely mindhárom ország életében a virágkort jelentette (Magyar Nagylexikon, 2004).

Az elemzés 15 éves időszoron (1990-2004) mutatja be az említett átalakuló gazdaságokba irányuló források jellemzőit, kiemelt figyelemmel a hivatalos, ezen belül is a multilaterális tőkeáramlás részleteire.⁵⁷ Az idősor a következő három terminust öleli fel:

- a politikai, gazdasági, társadalmi transzformáció kezdeti szakasza, amely egyben a korábbi piacok összeomlásának, következésképpen a gazdasági visszaesés és az új út, az euroatlanti orientáció deklarálásának időszaka (1990-1994);
- az európai uniós integráció, a gazdasági felzárkózás szakasza (1995-1999);
- az időszakot az integrációs felkészülés intenzív szakasza és az EU-csatlakozás éve, 2004 zárja (2000-2004).

2.4.1. Az összes tőkeáramlás alakulása a régióban és Magyarországon

Az OECD statisztikái alapján Közép- és Kelet-Európába 1990 és 2004 között 210,7 milliárd dollár összegű nettó tőkeáramlás áramlott, amelynek több mint háromnegyede (77%) került a visegrádi országokhoz, a teljes összeg ötöde pedig Magyarországra. A privát és hivatalos tőkeáramlás a rendszerváltással együtt járó átalakulást finanszírozta, nagyságrendjét érdemes összevetni a hétéves EU pénzügyi perspektíva alatt a gazdaság uniós felzárkózását szolgáló források volumenével. Ha a két EU pénzügyi perspektíva időszakát felölelő 15 év Magyarországra jutó igen előkelő nettó dollárösszegének (42,2 milliárd USD) hozzávetőleges mai értékét vesszük, akkor megállapítható, hogy nagyságrendileg megegyezik a 2007-2013 között rendelkezésünkre álló 22,4 milliárd euró összegű uniós forrással.

22. táblázat

Teljes nettó tőkeáramlás	millió USD			
	1990-1994	1995-1999	2000-2004	Összesen
Közép- és Kelet-Európa	41 051,81	75 930,83	93 712,38	210 695,02
Visegrádi országok	34 644,54	57 803,45	68 972,25	161 420,24
Magyarország	12 937,13	8 824,11	20 401,68	42 162,92

Forrás: OECD (2007a)

⁵⁷ Az OECD hivatalos fejlesztési támogatásokról szóló adatokat az EU-hoz csatlakozott közép- és kelet-európai országok (visegrádi országcsoport és Szlovénia, valamint a balti országok) vonatkozásában 2004-ig gyűjtötte. Az adatokat az OECD adatbázisa már 1990-től az utódállamok vonatkozásában külön választva kezeli a volt Csehszlovákia esetében is.

Az összehasonlító elemzésből látható továbbá, hogy amíg a régió egésze az egyes időszakok között komoly bővüléseket ért el (20-85% közötti növekmények), addig Magyarországon 1995-1999 között a korábbi időszakban érkező támogatások nettó értékéhez képest komoly visszaesés tapasztalható. Az ország tőkevonzó képességét az 1996-1998 közötti visszaesést követően nyerte vissza.

A következő, 23. táblázat adataiból egyaránt leolvasható, hogy a hivatalos és a privát tőkeáramlás között érvényesült egyfajta anticiklikus hatás. Ez a fajta fordított arányosság leginkább Magyarország esetében érhető tetten, ahol az egy főre jutó hivatalos tőke nagysága a legkisebb, míg a privát tőke nálunk érte el a legmagasabb értéket a vizsgált időszakban.

23. táblázat

Egy főre jutó nettó tőkeáramlás a visegrádi országokban (1990-2004) USD

	Cseh Köztársaság	Magyarország	Lengyelország	Szlovákia
Hivatalos tőke	664,68	622,66	697,07	741,41
Privát tőke	2 046,30	3 510,96	1 254,78	2 256,39

Forrás: OECD (2007a)

2.4.2. A hivatalos és magánforrások súlya

A közép- és kelet-európai teljes tőkeáramlás közel kétharmada (65%) magánforrásból származó közvetlen befektetés vagy hitel volt, míg a fennmaradó kb. egyharmad hivatalos forrásként áramlott a térségbe. A statisztikákból jól látható, hogy a privát források csak 1996-tól haladták meg a hivatalos forrásokat a régióban (1997 óta legalább kétszeres mértékű nettó magánforrás-áramlás, 2004-ben kiemelkedő, közel ötszörös arány). A visegrádiak csoportjában ugyanakkor már 1993-tól folyamatosan a magán befektetők domináltak, 1996 óta pedig volumenét tekintve elhanyagolható arányban érkeztek a négy országba a hivatalos források.

24. táblázat

A hivatalos tőketranszferek aránya az összes tőketranszferen belül

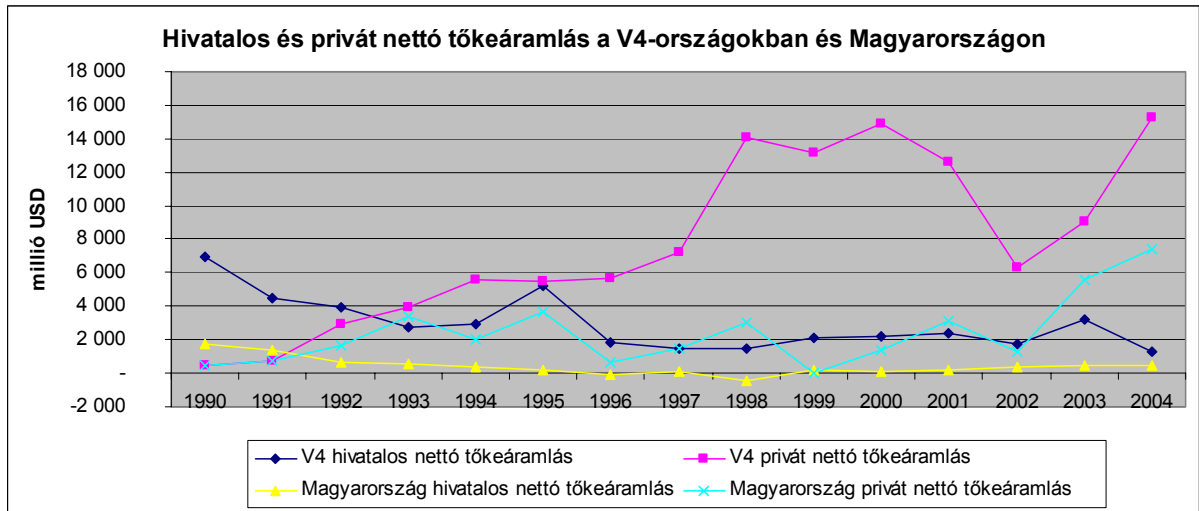
	1990-1994	1995-1999	2000-2004	1990-2004
Közép- és Kelet-Európa	74%	30%	23%	35%
Visegrádi országok	61%	21%	16%	27%
Magyarország	37%	0%	8%	15%

Forrás: OECD (2007a)

Ha a Magyarországra jutó éves hivatalos források alakulását vizsgáljuk, megállapítható, hogy az 1995-1999 közötti időszaktól eltekintve irányzatában együtt mozogtunk a régió más országaival. Az említett időszakban az adatokból látható, hogy nem részesültünk viszont 1995-ben a régióban tapasztalt jelentős nettó növekményből, ráadásul 1996-ban és 1998-ban a negatív tartományba kerültek az értékek. A nettó erőforrás kivonás érdekes módon nem a befektetői oldalon, hanem a hivatalos transzferek oldalán merült fel, mértéke meghaladta az 500 millió USD-t (az erőforrás kivonás részleteit lásd a multilaterális forrásokról szóló 2.4.3. fejezetben). A privát nettó tőkeáramlás elemzésekor látható, hogy az az elmúlt évtized elején Magyarországon majdnem egészében lefedte a visegrádiakhoz érkező hivatalos források teljes egészét és több alkalommal meg is haladta a V4-ekre jutó hivatalos források nagyságát (1993, 1997-1998, 2003-2004.) A visegrádiak egészében a hivatalos és a privát források áramlásának majdnem folyamatosan tapasztalható anticiklikus jellegét leolvashatjuk a következő ábráról is. Ha tompábban és nagyobb volatilitással is, de Magyarország esetében is megfigyelhetjük, hogy a hivatalos tőke jelentős mértékű kivonásának évében (1998) a privát források kompenzáltak a gazdaság finanszírozásában.

Az elemzések azt mutatják továbbá, hogy a visegrádi országok részesedése a Közép- és Kelet-Európába irányuló teljes tőkeáramláson belül meghaladja az összvolumen háromnegyedét (77%). A visegrádi országoknak a tágabb régió belüli népszerűségét jól mutatja, hogy a magánforrások a teljes tőkeáramlás közel háromnegyedét (73%) képviselik, amely a közép-kelet-európai régió egészéhez képest 8 százalékponttal magasabb arányt jelent.

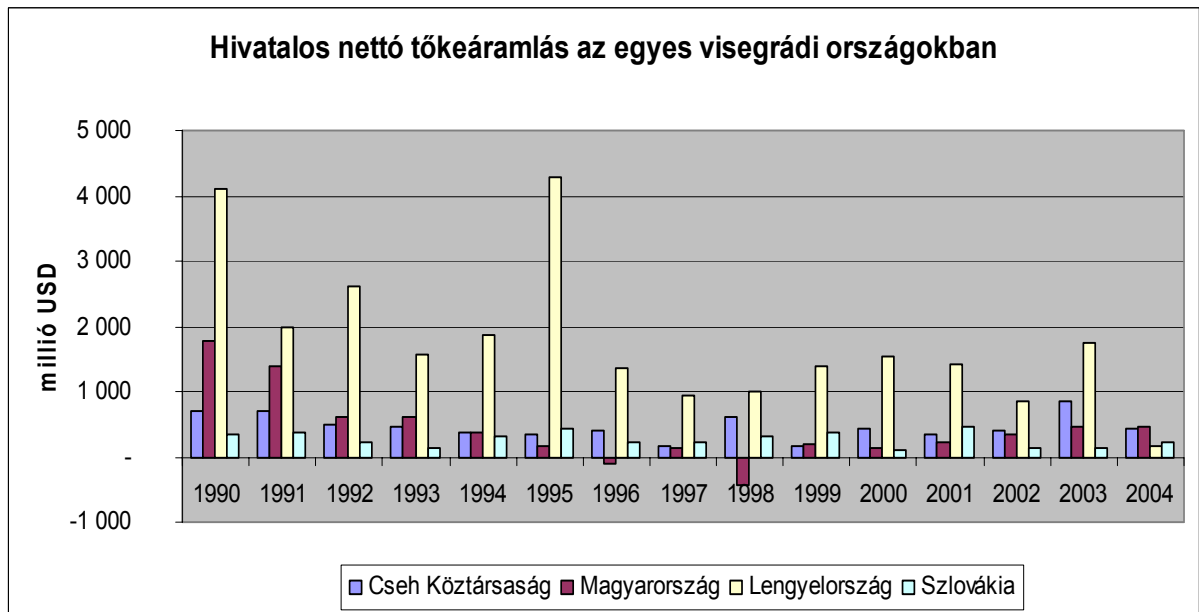
29. ábra

Forrás: OECD (2007a)

A Magyarországra érkező teljes tőkeáramláson belül ugyanakkor a magánforrások aránya eléri a 85%-ot, amely egyrészt a privát befektetők kiemelt bizalmát és a befektetői környezet kedvező relatív értékelését mutatja. Az elemzések ezzel együtt azt is mutatják, hogy az átalakulást leginkább Magyarországon finanszírozták a magán befektetők. Az arányok vizsgálatakor ugyanakkor érdemes mélyebbre ásni és megvizsgálni a bruttó és nettó tőkeáramlási értékeket is.

30. ábra

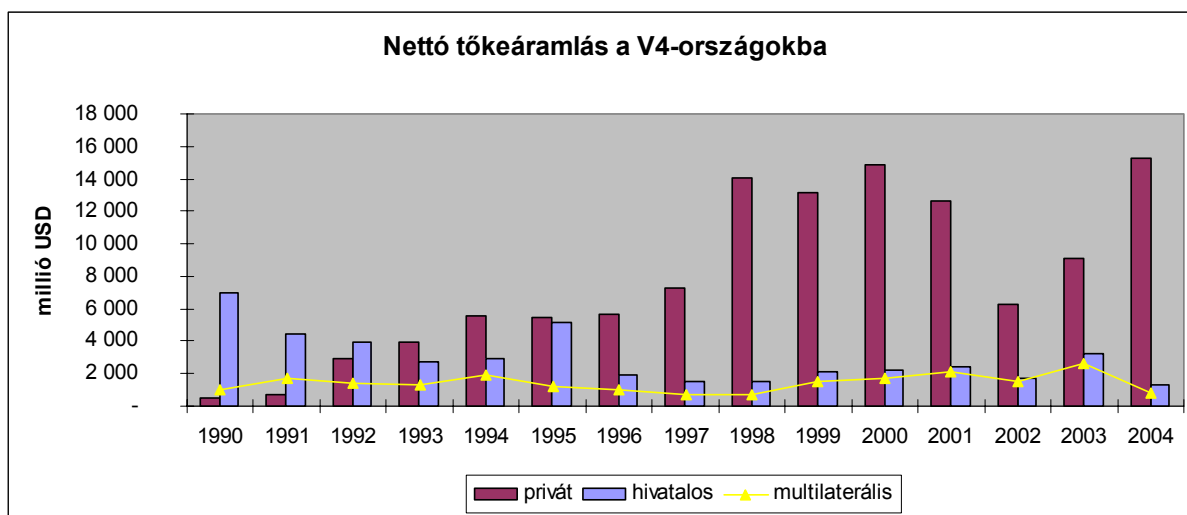
Forrás: OECD (2007a)

A negatív nettó tőkeáramlás azt mutatja, hogy az adott évben a bruttó kötelezettségvállalás szintjét meghaladó összegű adósságszolgálat és egyéb forráskivonás történik az országból. Az egyes visegrádi országok közötti hivatalos tőkeáramlás vizsgálatakor megállapítható, hogy míg Magyarország a vizsgált periódus első szakaszában (1994-ig) Lengyelországot követően folyamatosan a második helyen állt a hivatalos tőkevonás terén, addig ezt követően többnyire – 1999 és 2004 kivételével – már a Cseh Köztársaság mögé szorult. Több esetben Szlovákia is nagyobb összegű nettó finanszírozással zárta az évet a hivatalos források terén.

2.4.3. A multilaterális források súlya az összes tőketranszfer áramláson belül

A régióban és Magyarországon egyaránt az EBRD, az EU (beleértve az EIB-t), a Világbank-csoport és a GEF adta a multilaterális források megközelítőleg teljes egészét. Ezért elemzésünkben a dolgozat szempontjából is releváns említett intézményeket értjük a multilaterális források nyújtóinak fogalmán. A 31. ábrán jól látható, hogy a visegrádiak összesített adatai szerint a hivatalos támogatási forrásokon belül 1999 óta folyamatosan a multilaterális intézmények egyébként nagyrészt adósságeneráló forrásai képviselik a döntő hányadot.

31. ábra

Forrás: OECD (2007a)

Ezt megelőzően a hivatalos tőke másik forrása, a bilaterális tőketranszferek aránya Magyarország esetében (32. ábra) ugyanakkor újra sajátos eredményeket találunk: 1995-

ben, 1996-ban és 1998-ban is nettó tőke kivonás következett be a multilaterális források esetében (vagyis az új forrásokat meghaladta a tőke kivétel), 1999-2002 között viszont nagyobb volt a multilaterális tőkeáramlás nettó aránya, ami arra utal, hogy az adott években a multilaterális források utáni adósságszolgálat alatta maradt a teljes hivatalos tőkeáramlásban szereplő egyéb tételek utáni visszatérítések összegénél. A három referencia időszakot átfogó elemzések azt mutatják, hogy míg a visegrádi régió egészében a bilaterális tőkeáramlás dominált (51%) a teljes tőke transzferen belül, addig Magyarországon a multilaterális források kerültek többségbe (60%).

25. táblázat

A nettó multilaterális tőkeáramlás aránya a teljes nettó tőkeáramláson belül a V4-csoportban

	1990-1994	1995-1999	2000-2004	Összesen
Hivatalos teljes nettó tőkeáramlás	20 988,75	12 211,26	10 837,97	44 037,98
Multilaterális teljes nettó tőkeáramlás	7 334,67	5 293,82	8 836,04	21 464,53
Multilaterális/hivatalos	35%	43%	82%	49%

Forrás: OECD (2007a)

26. táblázat

A nettó multilaterális tőkeáramlás aránya a teljes nettó tőkeáramláson belül Magyarországon

	1990-1994	1995-1999	2000-2004	Összesen
Hivatalos teljes nettó tőkeáramlás	4 758,83	-20,90	1 613,19	6 351,12
Multilaterális teljes nettó tőkeáramlás	2 531,65	-333,96	1 624,30	3 821,99
Multilaterális/hivatalos	53%	1 598%	101%	60%

Forrás: OECD (2007a)

Az OECD adatai szerint a nettó multilaterális tőke transzferen belül a vizsgált 15 éves időszakban az ODA-feltételekkel nyújtott támogatások aránya a visegrádi országcsoportban 64%-os, míg Magyarországon ennél valamivel magasabb, 70%-os volt. A fokozatosan emelkedő ODA-arány a többségében az Európai Unióból érkező vissza nem térítendő támogatások növekedésére utal.

27. táblázat

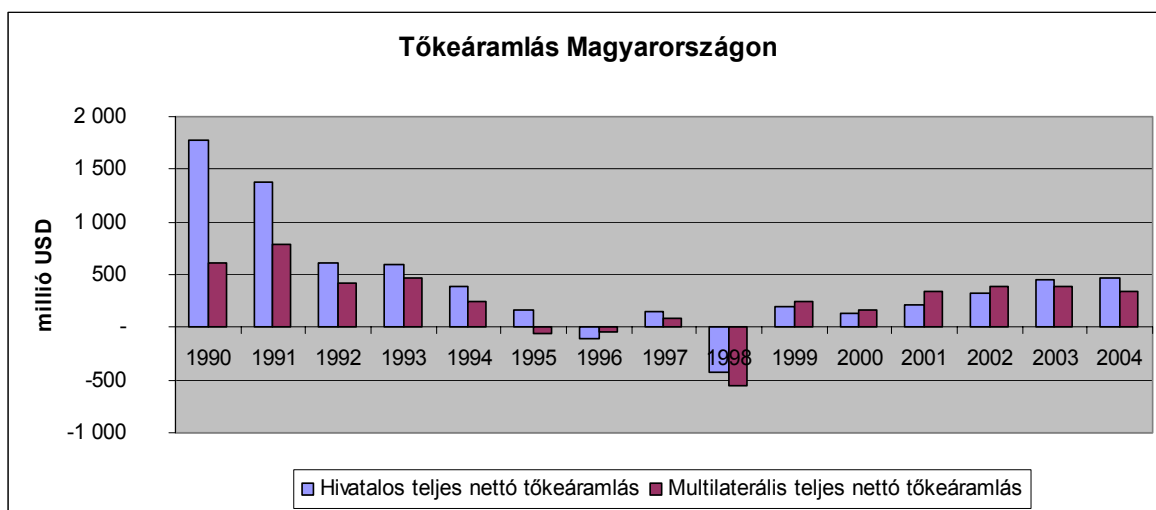
Az ODA-feltételekkel nyújtott multilaterális tőkeáramlások aránya a nettó multilaterális tőkeáramlás arányában

	1990-1994	1995-1999	2000-2004	Összesen
Visegrádi országcsoporthoz	30%	70%	92%	64%
Magyarország	32%	102%	74%	70%

Forrás: OECD (2007a)

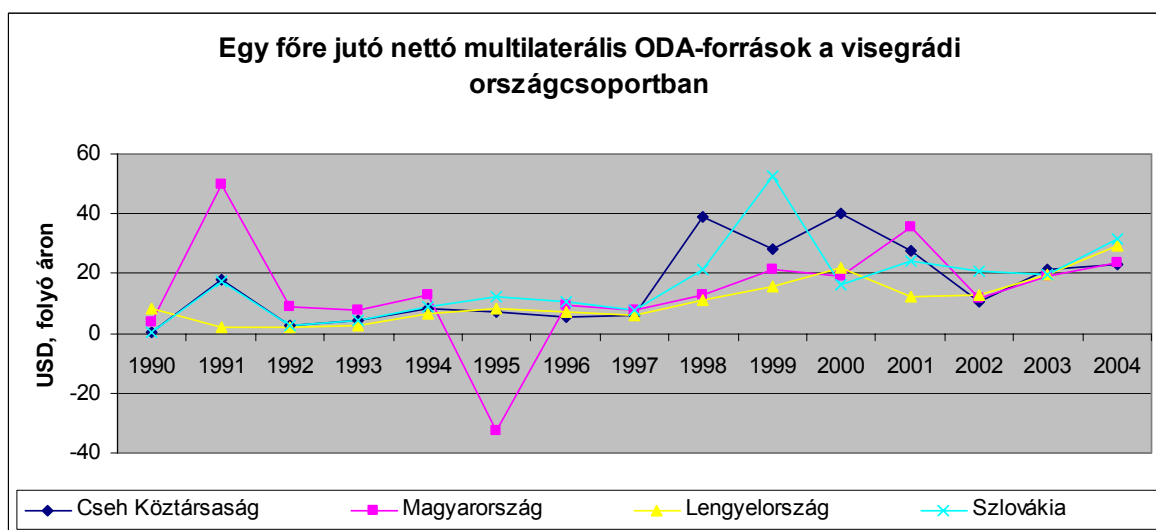
A következőkben a magyarországi hivatalos és a multilaterális nettó tőkeáramlás alakulása, valamint a visegrádi országokba irányuló nettó multilaterális ODA-források egy főre jutó értéke kerül bemutatásra.

32. ábra

Forrás: OECD (2007a)

33. ábra

Forrás: OECD (2007a)

2.5. KAPCSOLATOK A VILÁG EGYÉB REGIONÁLIS FEJLESZTÉSI BANKJAIVAL

Az elmúlt közel 25 évben többször felmerült a világ különböző régióiban működő fejlesztési bankokkal és alapokkal való magyar kapcsolatok tekintetében Magyarország csatlakozásának kérdése is. A csatlakozásról való gondolkodás a (gazdaság-)politikai megfontolások mellett elsősorban gazdasági, kereskedelmi szempontok mentén folyt. A bankok által finanszírozott fejlesztési programok tenderein ugyanis csak a tagsággal rendelkező országok vállalatai indulhatnak, tagság nélkül pedig „csak” a tagországok vállalatainak alvállalkozóiként kapcsolódhatnak be a fejlesztési projektek finanszírozásába. Az Afrikai Fejlesztési Bank és az Afrikai Fejlesztési Alap (AfDF), az Ázsiai Fejlesztési Bank, valamint az Amerika-közi Fejlesztési Bank esetében felmerülő csatlakozási kezdeményezések a döntéshozatal különböző szintjéig jutottak, ugyanakkor mindegyiknél közös eredmény volt a csatlakozás elvetése. A komoly nagyságrendű (intézményenként több tízmilliárdos) tőkejegyzéssel és – az intézmények különböző alapjaihoz való csatlakozások – további folyamatos támogatási kötelezettségvállalásokkal járó tagságoknak ma nincs realitása (az EU-csatlakozással párhuzamosan megvalósult EIB-tagság tőkejegyzését is 2009-ig teljesíti a költségvetés). A csatlakozások kérdését a fejlesztési bankok által finanszírozott fejlesztési programokban való magyar alvállalkozói jelenlét középtávú eredményességi vizsgálatára célszerű alapozni, melynek elősegítésére különböző információs, pályázatfigyelő rendszerek igénybevételét szükséges állami oldalról támogatni.

A ma már a gazdaságtörténet részét képező, több esetben még nem publikált csatlakozási kezdeményezések bemutatására és értékelése azért fontos, mert a nem is olyan távoli jövőben nagy valószínűséggel újra napirendre kerülnek az intézményekkel való kapcsolataink, Magyarországnak a fejlett világhoz való tartozása, a donor szerep fokozatos erősítésére vonatkozó nemzetközi elvárás pedig a csatlakozás kérdését is újra fel fogja vetni.

Az AfDB-hez és az AfDF-hez való magyar csatlakozás mérlegelésének dokumentumai a Pénzügyminisztérium irattárában megtalálhatók⁵⁸. A fellelhető dokumentumok tanúsága

⁵⁸ 1-00229/1983. PM TÜK, PM minősítés törölve: 2004. okt. 28.

szerint a csatlakozás kérdésének vizsgálatára a kormány Gazdasági Bizottságának vezetője⁵⁹ adott utasítást a Pénzügyminisztériumnak, amely az Állami Fejlesztési Bank bevonásával elkészítette a szükséges előterjesztést. Az AfDB-t az afrikai országok kormányai hozták létre 1964-ben (tényleges üzleti, hitelnyújtási tevékenysége 1967-ben indult), 1982-ig tagjai kizárólag afrikai országok lehettek, az AfDF 1972-ben jött létre, az AfDB pénzügyi forrásainak bővítése céljából.

A javaslat szerint bővíteni szükséges Magyarország meglévő afrikai gazdasági kapcsolatait, amelyek abban az időben négy jelentősebb országra (Algéria, Egyiptom, Líbia és Nigéria) koncentráltak. A magyar gazdasági kapcsolatok bővítésének gátja – a fejlesztési elképzelésekkel kapcsolatos információ-hiányon túl –, hogy az országok súlyos fizetési gondjai nem tették lehetővé az azonnali fizetéseket, a magyar részről történő hitelnyújtás útja – elsősorban a megtérülés bizonytalansága miatt – szintén nem volt járható. A megoldást így egy regionális fejlesztési bank jelenthette, amely ugyan megengedte a nem-tagország vállalatának is a tendereken való indulást, de az AfDF pályázataiban erre nem volt lehetőség. Az együttes finanszírozás pedig elterjedt forma volt, így az a kívülálló jelentkező, amely nem AfDF-tag, szinte esélytelenül indult. Az előterjesztés szerint az afrikai országok fejlesztési céljai (út-, víz-, csatornahálózat kialakítását szolgáló infrastrukturális beruházások, egészségügyi, oktatási, mezőgazdasági fejlesztések) egybeestek Magyarország export-képességeivel. Emellett a távolabbi ázsiai és latin-amerikai piacokhoz képest Afrika földrajzilag elérhető távolságot jelent, emellett politikai okokból több afrikai ország szívesen erősítette volna gazdasági kapcsolatait Magyarországgal. Az akkori felmérések szerint – friss világbank tagságunk óta eltelt alig több mint egy évben – hazai vállalatok 10 alkalommal nyertek a Világbank által finanszírozott beruházásokhoz kapcsolódó tendereken, mintegy 7,8 millió USD összegben. A beruházások fele afrikai volt, kb. 3,4 millió USD értékben.

Az afrikai fejlesztési intézményekhez történő csatlakozás kérdésének vizsgálata keretében – az afrikai régióban működő külkereskedelmi kirendeltségek, a megkérdezett magyar vállalatok (Transelektro, MOGÜRT, Ganz-Mávag, MHD, BUDA VOX, NIKEX, Medicor, Industrialexport) véleményére alapozva – a Pénzügyminisztérium⁶⁰ 5 millió USD összegű

⁵⁹ Marjai József miniszterelnök-helyettes 1983. aug. 23-i átirata Hetényi István pénzügyminiszter részére (Ma-4/592/83. sz.).

⁶⁰ Az Országos Tervhivatal és a Külkereskedelmi Minisztérium egyetértésével.

jegyzett tőke nagysággal tett javaslatot az AfDF-ben való tagságra. (Összehasonlításképpen: Ausztria 15, Belgium 21, Jugoszlávia 22,4, Portugália 18 millió USD összegű jegyzett tőkével volt tulajdonosa az AfDF-nek). Ezzel elhárítva az akadályokat az intézmények pályázatain való indulás elől, az AfDB-tagság vállalásáról egyelőre nem volt szó, ugyanakkor egy későbbi banki tagság kezdeményezésekor (hasonlóan a finn és jugoszláv példához) 5 millió USD értékű jegyzést tartott célszerűnek.

A Pénzügyminisztérium javaslatát végülis a Magyar Nemzeti Bank vétőzta meg⁶¹, ezzel az afrikai regionális fejlesztési intézményekhez való magyar csatlakozás kérdése le is került a napirendről. Az MNB elutasításának lényege szerint nem volt összhangban a 10 millió USD összegű hozzájárulás és a tagság révén elérni vélt, egyébként nehezen megítélhető előnyök nagysága. Ráadásul nem álltak rendelkezésre a csatlakozás költségeinek fedezéséhez szükséges megfelelő eszközök sem. Az MNB gazdasági és politikai tekintetben egyaránt a Világbank-csoport további intézményeihez, az IFC-hez és az IDA-hoz történő csatlakozásra tett javaslatot. Az MNB első elnökhelyettese a csatlakozást a Bretton Woods-i intézményrendszer további intézményeihez azok közvetlen pénzügyi előnyeire, valamint a csatlakozás költségeinek minimális szintjére (összesen mintegy 4 millió USD) alapozta. Fekete véleménye szerint: „... az IDA-hoz való csatlakozásunkkal javíthatnánk megítélésünket mind a Világbank fejlődő országai, mind vezetősége részéről és ezzel pozícióinkat a Világbankon belül. Ennek jelentősége politikai szempontból sokkal nagyobb lenne, mint a regionális intézményekhez való csatlakozás esetében.”

A magyar befektetési lehetőségek Ázsiában történő elősegítése érdekében a gazdasági kormányzat több alkalommal is vizsgálta az ADB-tagság lehetőségét, legutóbb 2003-ban, amikor az EU-hoz újonnan csatlakozó országok közül még egyik sem kezdeményezte tagságát. A mérlegelések sorozatosan arra a megállapításra jutottak, hogy a szereshető külgazdasági előnyök nem arányosak az országra háruló pénzügyi kötelezettségek terheivel.

⁶¹ Fekete János, az MNB első elnökhelyettesének dr. Medgyessy Péter miniszterhelyettesnek küldött 1983. október 17-i levele.

„Magyarország támogatja a nemzetközi donorközösségnek az ENSZ millenniumi fejlesztési céljai jegyében, a globális kihívások kezelése ... érdekében kifejtett erőfeszítéseit.

Magyarország érdeke, hogy kivegye részét a nemzetközi fejlesztési együttműködésből, amely a felzárkóztatás, a fejlettségbeli különbségek csökkentése révén mind a biztonságot, mind a gazdasági kapcsolatokat erősíti. Uniós tagként vállalt kötelezettségének megfelelően, 2010-ben nemzeti jövedelme 0,17%-át, 2015-ben 0,33%-át fordítja a fejlesztési együttműködésre, amelyben komoly szerepet kapnak a magyar civil segélyszervezetek.”

(Magyarország külkapcsolati stratégiája, részlet, 2008)

III. RÉSZ

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS PERSPEKTÍVÁI MAGYAR SZEMPONTBÓL

3.1. A KAPCSOLATOK JÖVŐJÉRŐL ÁLTALÁBAN

Az együttműködés alapvető két formáját tekintve a finanszírozásban egyértelműen az európai pénzügyi szervezetek, elsősorban az Európai Unió bankja, az Európai Beruházási Bank dominál, míg a közgazdasági dialógus, a szakmai-technikai jellegű támogatás területén a Bretton-Woods-i intézmények játszanak fontos szerepet. Ez utóbbiak egyben kiemelt keretintézményei is a nemzetközi fejlesztéspolitikai együttműködésnek, amelynek részleteiről az 1.5. fejezet szól és amelynek Magyarország szempontjából legfontosabb aspektusait a következő fejezetek tartalmazzák.

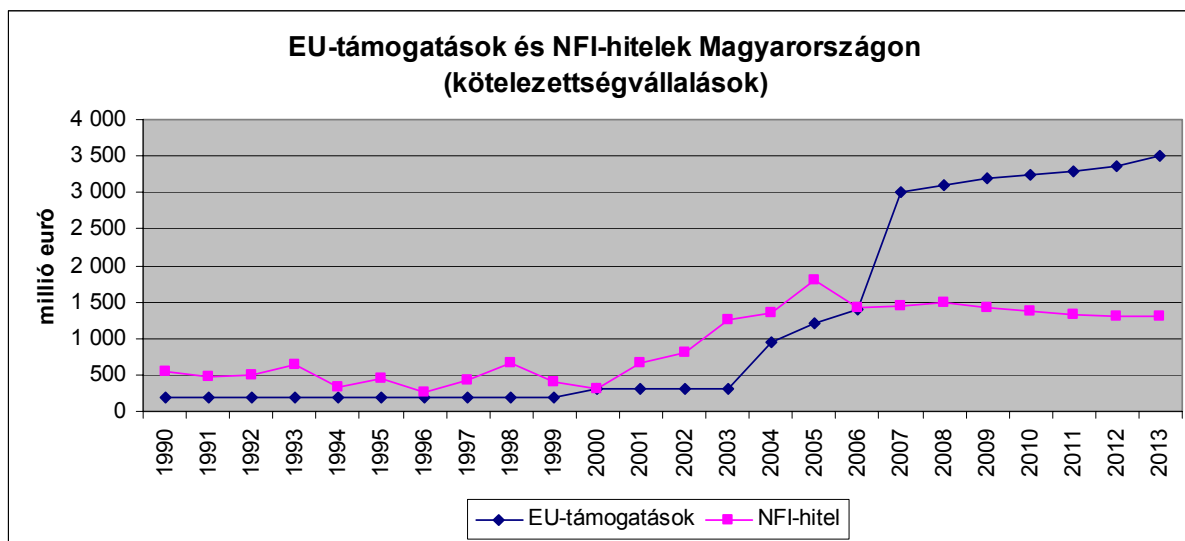
Az Európai Unió tagság az NFI-kkel való kapcsolatokban, tevékenységük stratégiai kérdéseiben, valamint a multilaterális fejlesztéspolitikában egyrészt kiszélesítette Magyarország érdekérvényesítési lehetőségeit, másrészt megnövelte a mindenkori magyar álláspont kialakításának felelősségét, hiszen – bár az EU-tagországok saját jogukon részvényesei az egyes nemzetközi pénzügyi intézményeknek – egyre több témában kerül sor közös EU-álláspont kialakítására. Az EU-s döntéshozatal előkészítő bizottságainak és az ECOFIN üléseinek tapasztalatai azt mutatják, hogy míg a fejlesztéspolitikában erőteljesen megjelenik a kereteket meghatározó közös EU-politika, addig az egyes multilaterális pénzügyi intézmények működési irányainak meghatározásában ez rugalmasabb keretek között érvényesül. Az EU-tagországok álláspontjainak egyeztetésére és közelítésére a Világbank-csoport és az IMF esetében is sor kerül, ezek hatékonysága azonban az országok képviseleti struktúrája miatt megkérdőjelezhető (az egyes országcsoportok összetételében nem rendező elv az EU-tagság).

Az állami finanszírozási kapcsolatok terén a 2013-ig terjedő időszakban az EIB és a CEB továbbra is együttműködő partner marad, az EBRD 2010-ig pedig a magán szektorba történő hitelkihelyezésekben mutat majd aktivitást. Az EIB-vel és a CEB-bel 2006/2007-ben az EU 2007-2013. évi pénzügyi perspektívája keretében Magyarország nemzeti

fejlesztési terve⁶² prioritásai mentén program-alapú finanszírozási együttműködés kialakításáról folytak tárgyalások. Az újszerű együttműködési keretek lényege, hogy az intézmények fő prioritásaik mentén olyan finanszírozási mechanizmusokat nyújtanak, amelyek igazodnak a hazai operatív programok sajátosságaihoz, programozási, végrehajtási és elszámolási szabályaihoz. A két fejlesztési bank finanszírozási tevékenysége nagyrészt komplementer jellegű, azonban több területen potenciális versenytársként is megjelenhetnek. Az EIB alapvetően a nagy infrastrukturális beruházásokat magába foglaló programok keretében (közlekedés, környezet, energia), míg a CEB a gazdaságfejlesztés (elsősorban munkahelyteremtés), a társadalmi megújulás, a humáninfrastruktúra terén nyújthat finanszírozást.

Az EIB és a CEB felé fennálló, új beruházások megvalósítására vonatkozó nemzetközi kötelezettségeink költségvetési hatása (a hitel és a hazai társfinanszírozás összege) 2010-ig átlagosan évi 132 milliárd forintot tesz ki (2006. december 31-i állapot).

34. ábra

Forrás: ÁSZ, PM

A fenti ábrán jól látható, hogy az NFI-hitelek változó mértékben ugyan, de az előcsatlakozási időszak egészében (rövid kivételek 1994-ben, 1996-ban és 2000-ben), majd az EU-csatlakozást követő két évben folyamatosan meghaladták az EU-támogatások szintjét. A trendforduló 2006-ban következett be, amelyet a 2007-2013 közötti EU

⁶² Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT)

pénzügyi perspektíva követ 3-3,5 milliárd euró éves EU-támogatási intenzitással és a nagyrészt az EU-forrásokat társfinanszírozó 1,3-1,5 milliárd euró évi NFI-hitelvolumennel. Ez utóbbit várhatóan kizárólag az EIB és a CEB forrásai adják majd, beleértve az állami és a magán szektor beruházásainak finanszírozását.

3.2. KEDVEZMÉNYEZETBŐL TÁMOGATÓ ORSZÁG: A GLOBÁLIS FEJLESZTÉSPOLITIKÁBAN VALÓ RÉSZVÉTEL FELTÉTELEI ÉS DILEMMÁI

A dolgozat ezen fejezete fel kívánja hívni a figyelmet:

- azokra a közvetlen gazdaságtörténeti és közgazdasági előzményekre, amelyek ma is meghatározzák a nemzetközi fejlesztéspolitikát;
- a témát leginkább jellemző mai nemzetközi trendekre;
- a hazai nemzetközi fejlesztéspolitika előtt álló problémákra és ahol ez lehetséges, megkísérel nemzetközi tapasztalatokon nyugvó lehetséges válaszokat megfogalmazni.

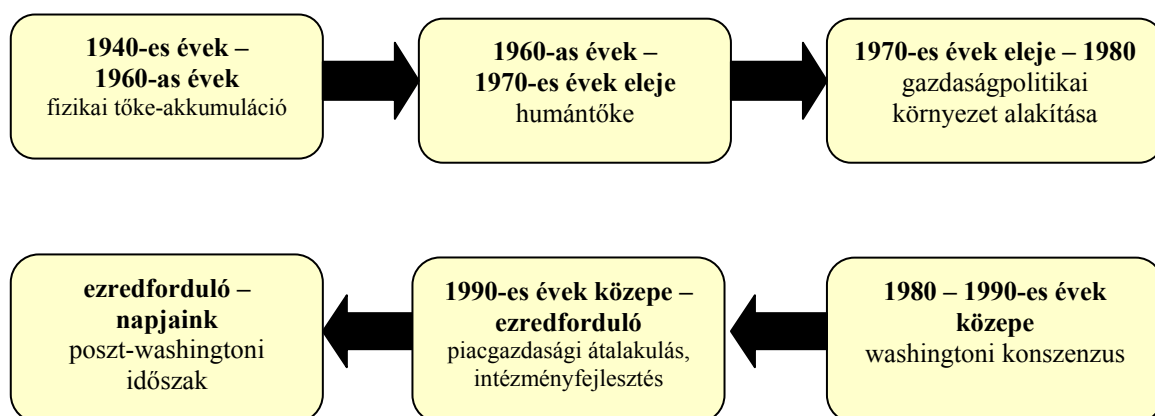
A tanulmány a globális és az európai fejlesztéspolitika legújabb jellemzőinek és irányzatainak keretébe helyezve a fentiek alapján áttekinti annak aktuális magyar vonatkozásait. A hivatalos fejlesztési támogatásra (Official Development Aid: ODA) vonatkozó nemzetközi vállalások időközi teljesülésének vizsgálatakor meghatározhatók azok a kilátások (célok megvalósulásának esélye) és kihívások (a teljesüléshez szükséges feladatok), amelyek sorvezetőként szolgálhatnak globális, regionális és hazai szinten egyaránt.

A II. világháború utáni gazdaságfejlesztést meghatározó elmélet első hulláma az 1940-es évektől az 1960-as évek elejéig a fizikai tőke-akkumulációt tekintette kulcsfontosságúnak (Harrod-Domar modell, Lewis modell). A második fázisban a humántőke szerepét realizálták, míg a harmadik időszakban, az 1970-es évek elejétől a hangsúly a gazdaságpolitikai környezet alakítására helyeződött, amely a befektetések volumenét befolyásolta és dominálta a beruházások termelékenységének szintjét (Little, Scitovsky, Scott, Balassa, 1970.). Az 1980-as években körvonalazódó, később a washingtoni konszenzusban megfogalmazott rendszerben testet öltő negyedik gazdaságtörténeti szakasz összegezte a gazdaságfejlesztést pozitívan befolyásoló korábbi viták eredményét. A kétpólusú világrend

felbomlásának időszakában, az 1990-es éveket meghatározó ötödik szakaszban a piacgazdasági átalakulást meghatározó intézményfejlesztés került a középpontba, amelynek fontosságát még inkább megerősítette az évtized pénzügyi válságainak tünetegyüttese (rossz alapokra felépített, vagy rosszul működő intézmények alááshatják az egyébként jól működő politikákat). Az új évezred fordulóján elindult, poszt-washingtoni hatodik gazdaságtörténeti időszak immár a gazdasági átalakulás tapasztalataival gazdagodva a világméretű szegénység felszámolását és a gazdasági növekedés kiteljesítését célzó fejlesztési együttműködésre koncentrálhat.

35. ábra

A gazdaságfejlesztést meghatározó közgazdasági irányzatok

3.2.1. Résztételünk a nemzetközi fejlesztéspolitikában

Magyarországon a nemzetközi fejlesztési politika nem előzmények nélküli. A rendszerváltást megelőző időszakban alapvetően politikai és ideológiai alapon történt a nemzetközi támogatások nyújtása (a mai kétoldalú adósság-elengedéseink például teljes egészében a rendszerváltást megelőző időszakban az akkori baráti országoknak nyújtott kölcsönök törléseit jelentik), emellett pedig 1985 óta multilaterális csatornákon, a Világbank-csoporton (IDA) keresztül közel 10 milliárd forint összeggel (mintegy 50 millió USD) járultunk hozzá a fejlődő országok támogatásához. Részt veszünk 2000 óta az IMF és a Világbank által kezdeményezett, a világ súlyosan eladósodott, legszegényebb országainak támogatását szolgáló kezdeményezés (HIPC) multilaterális alapjában: közel 2,5 milliárd forint összeget (mintegy 9 millió SDR) helyeztünk el 2018-ig betétként az IMF-nél, amelynek kamatát használja fel az IMF a támogatáshoz. A HIPC-segélyprogram bilaterális kezdeményezéséhez 2001-ben csatlakoztunk, amellyel kezdetben az érintett

országok viszonylatában fennálló követeléseink 90%-os, 2004-től pedig – összhangban az EU kezdeményezésével – teljes mértékű elengedését vállaltuk.

A hazai nemzetközi fejlesztési együttműködés (NEFE) irányítási rendszere decentralizált (a források több minisztérium költségvetésében, ágazatonként állnak rendelkezésre), a koordinációért a külügyminiszter felelős. A 2003 óta intézményesített koordináció tárcaközi bizottság, szakértői munkacsoportok és társadalmi tanácsadó testület útján valósul meg. Nemzetközi fejlesztéspolitikánk működési elvei összhangban vannak az irányadó OECD DAC irányelveivel, a nemzetközi összehasonlítást is lehetővé tevő adatszolgáltatás DAC-előírások szerint történik.

Az Európai Unióban a nemzetközi fejlesztési együttműködés közösségi politika megosztott kompetenciákkal, így a magyar NEFE – a hazai érdekek figyelembevételével – összhangban áll az EU stratégiai célkitűzéseivel⁶³. EU-csatlakozásunkkal politikai vállalást tettünk a fejlődő világ támogatására is. A vállalás az új tagországok részéről feltételes, hiszen az egyes országok a nemzeti költségvetések teherbíró képességével összhangban törekszenek a megcélzott arány elérésére. Ráadásul a fejlesztésfinanszírozásra fordított összegek eddigi növekedési ütemének a biztosítása – azon túl, hogy jelentős költségvetési terheket ró az új tagokra – jelentős kapacitás-problémákat is felvet. Vagyis az anyagi erőforrások növelése mellett szükséges a rendszer- és humánkapacitások bővítése is a növekvő támogatási szükséglet hatékony elköltéséhez. A hatékony struktúrák megválasztása folyamatos értékelést tesz szükségessé, másrészt az (újra)kezdő donoroknak dönteniük kell a támogatási csatornák megválasztásáról is (bi- és multilaterális csatornák aránya).

28. táblázat

Az EU ODA-ra vonatkozó politikai kötelezettségvállalásai a GNI arányában

	2010	2015
EU-15	0,51%	0,70%
EU-12	0,17%	0,33%
EU	0,56%	0,70%

Forrás: Council of the European Union (2005)

⁶³ EU Development Policy: „The European Consensus” (Council of the European Union, 2005.).

3.2.2. Kitekintés néhány európai ország gyakorlatára

A nemzetközi összehasonlítás alkalmas arra, hogy összemérjük relatív helyzetünket a hozzánk hasonló helyzetű (újra)kezdő donor országokéval, illetve megnézzük a régi EU- és a DAC-tagországok gyakorlatát is, amely közép- és hosszú távú stratégiai kérdésekben lehet tanácsadó. A nemzetközi tapasztalatok segíthetnek továbbá néhány sztereotípiára, sommás vélemény árnyalására is.

3.2.2.1. Intézményi és jogi keretek a visegrádi országokban és Szlovéniában

A visegrádi országok és Szlovénia nemzetközi fejlesztéspolitikája intézményi és jogi hátterének tanulmányozása alkalmas alapot jelent a különféle tapasztalatok tanulmányozására, tanulságok leszűrésére.⁶⁴ Az említett országokban a nemzetközi fejlesztéspolitika alakításának legfontosabb szempontjai a következőképpen foglalhatók össze:

- Cseh Köztársaság: NEFE törvény-tervezet már elkészült, mely a külügyminisztériumtól nagyrészt független ügynökséget tervez létrehozni, és fő céljuk a különböző minisztériumok által jelenleg folytatott NEFE-tevékenységek hatékony összefogása.
- Lengyelország: NEFE-törvény előkészítése folyamatban van, mely egy, a külügyminisztérium alá rendelt ügynökség modelljét vetíti előre. A törvény alakítaná ki a többéves kötelezettségvállalások, valamint ODA-célkitűzések megvalósításának jogi kereteit is.
- Szlovákia: először egy önálló fejlesztési ügynökség kialakítása mellett döntöttek (2007. január 1-jétől), míg a NEFE-törvény tárgyalása már parlamenti szakaszban van, várhatóan 2008. február 1-jétől lép hatályba. A rendszer érdekessége, hogy 2007-ben az új végrehajtó ügynökség mellett az eddig ezt a funkciót betöltő szervezetek is párhuzamosan fennálltak még.
- Szlovénia: rövid, tömör NEFE-kerettörvény került már elfogadásra, de emellett egy tárcaközi szakértői csoport dolgozik a NEFE-stratégia további pontosításán, többek között azon, hogy milyen intézményi keretek között folyjon a programok lebonyolítása.

⁶⁴ A regionális összehasonlítást nagyban elősegítette a 2006 decemberében Pozsonyban, a MVRO civil szervezet és a szlovák Pénzügyminisztérium szervezésében megrendezett regionális konferencia a nemzetközi fejlesztéspolitika intézményi és jogi kereteiről.

- Magyarország: van végrehajtó ügynökség, mely háromévenkénti pályázat során kerül kiválasztásra. A jelenlegi jogi keretek megfelelnek a NEFE-feladatok ellátására, ugyanakkor amennyiben döntés születik önálló NEFE-törvény elfogadásáról, akkor az a civil szervezetek széleskörű bevonásával fog megvalósulni.

A szabályozás szükségességének és szintjének, valamint a döntéshozatal delegálási lehetőségeinek kérdéseire is érdemes figyelmet fordítani. Többek között a következő szempontokat érdemes mérlegelni:

1. Szabályozás szükségessége:

- alapelvek rögzítése, transzparencia, hatékonyság, elszámoltathatóság kérdéseinek tisztázása;
- nemzetközi kötelezettségvállalásoknak való megfelelés prezentálása.

2. Rugalmasság, szabályozás szintje:

- a szabályozásnak kellően rugalmasnak kell lenni annak érdekében, hogy az előre nem látható lebonyolítási részletkérdésekre vagy az új kihívásokra reagálni tudjon a rendszer;
- magas szinten (kerettörvény) rögzíteni lehet: alapvető fejlesztéspolitikai célok, felelősség, átfogó koordinációs kérdések, kormányzati, civil és üzleti szereplők együttműködési formái;
- fontos a rugalmasság (alacsonyabb szintű jogszabály, stratégiai papírok szintje): területi, szektorális prioritások, arányok, multi-, bilaterális finanszírozás arányai, ODA/GNI alakulása megfelelő időhorizonton.

3. Döntéshozatal delegálása: szubszidiaritás elvének figyelembe vételével célszerű kialakítani, ahol lehetséges és ahol fontos a gyors reagálás, ott az ODA-hatóság vagy egy formális bizottság (Steering Committee) szintjén. Legmagasabb szinten csak az elvi, politika-formáló döntéseket célszerű megtartani.

4. Szerződéskötés folyamata, közbeszerzés kérdései: a civil szektor általában felhívja a figyelmet a speciális ODA-tevékenységre szakosodott, bizonyos kivételeken alapuló szabályozás szükségességére.

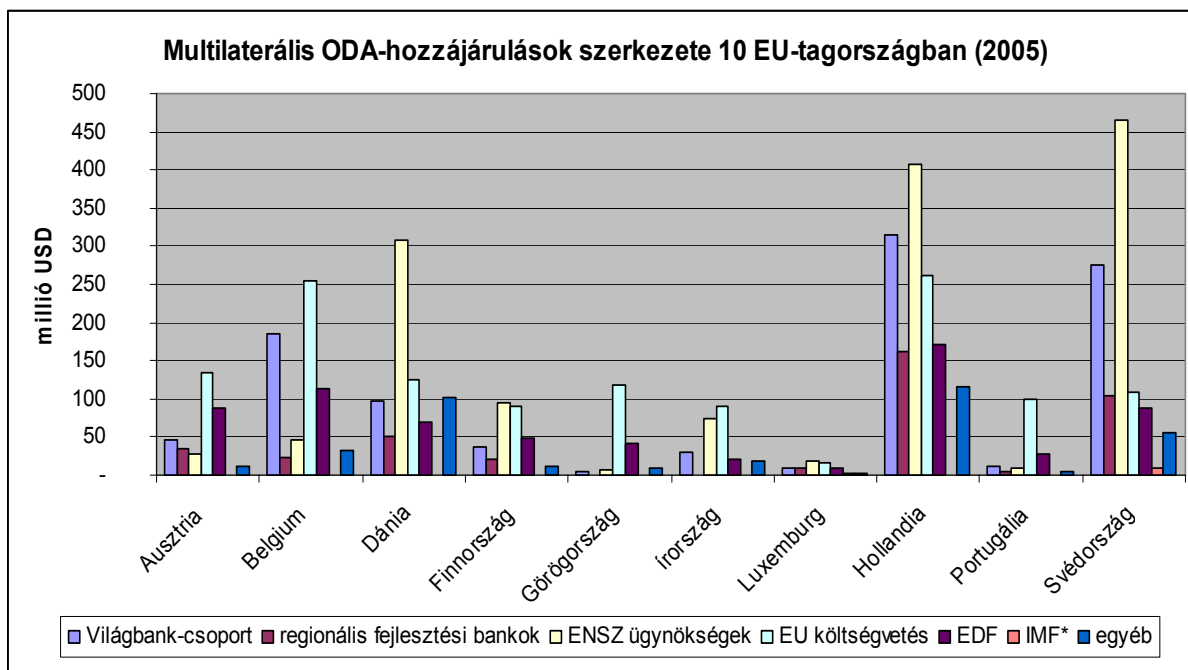
A visegrádi országok és Szlovénia a nemzetközi tapasztalatoknak és elvárásoknak is megfelelően már kialakították NEFE rendszerüket, illetve folyamatosan fejlesztik azt. Ezek a törekvések sok szempontból megegyeznek (új struktúra, jogi háttér kialakításának

igénye), és a vizsgált országok hasonló problémákkal és nehézségekkel találkoznak rendszereik kialakítása során. Ettől függetlenül némileg eltérő megoldások születnek, vagy fognak létrejönni minden új EU-tagországban, saját érdekeiknek és a már kialakult intézmény-rendszereiknek figyelembe vétele mellett.

3.2.2.2. Az Európai Unió néhány tagországának példája a multilaterális szervezetek terén

Az EU-15-ök által 2005-ben multilaterális ODA-kiadásokra fordított mintegy 17 milliárd USD-ből az EU-költségvetésbe fejlesztéspolitikai célra befizetett összeg után nagyságrendileg az Európai Fejlesztési Alaphoz (EDF) történő befizetések, majd a Világbank-csoporthoz (ennek döntő részét jelentik az IDA alapfeltöltései) történő befizetések következnek, s csak ezután következnek sorrendileg az ENSZ ügynökségei felé teljesített átutalások.

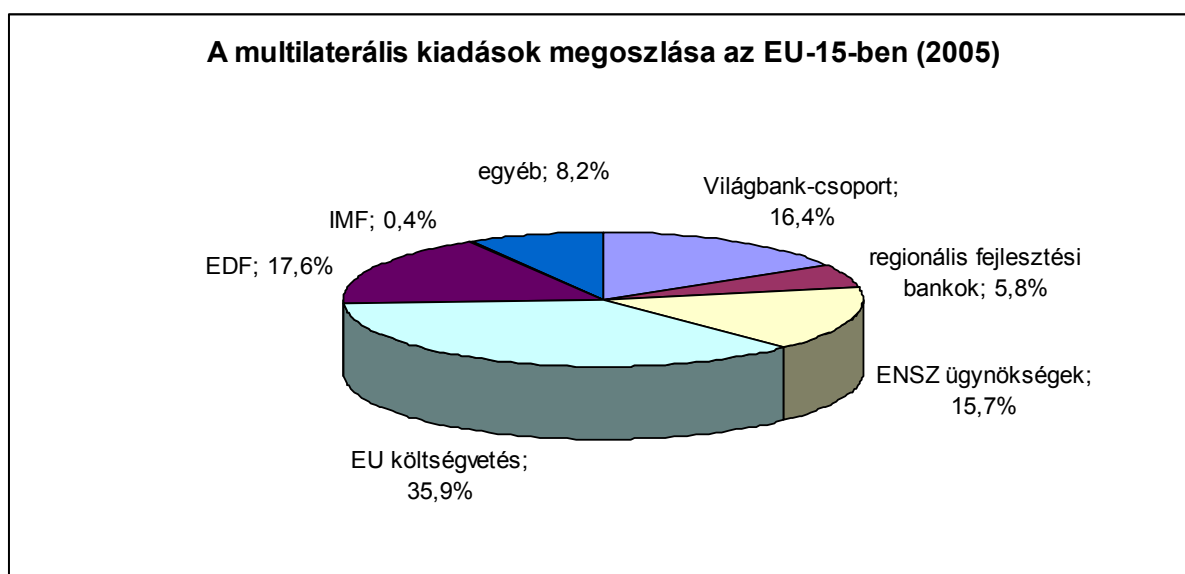
36. ábra

* IMF PRGF, PRGF-HIPC Trust

Forrás: OECD (2007a)

37. ábra

Forrás: OECD (2007a)

Ha a részleteket megvizsgáljuk a 2005. évi adatok esetében, láthatjuk, hogy míg Németország, Franciaország, Olaszország és az Egyesült Királyság az EU közös fejlesztéspolitikájának legnagyobb finanszírozói, addig Svédország, Hollandia, Dánia és Finnország inkább az ENSZ ügynökségeket részesítik előnyben.

29. táblázat

Válogatott európai összehasonlítás a hivatalos fejlesztési támogatások adatairól

Ország	ODA a GNI százalékában, 2006	ODA összege, millió USD, 2006	Célországok száma	Multilaterális hozzájárulások aránya a teljes ODA-n belül, 2006
Ausztria	0,48%	1 513	14	27%
Belgium	0,50%	1 968	18	34%
Cseh Köztársaság	0,11%	135	8	52%
Luxemburg	0,89%	291	11	23%
Magyarország	0,13%	114	16	61%
Svédország	1,03%	3 967	60	28%
Szlovákia	0,10%	60	16	52% ⁶⁵
Szlovénia	0,10%	39	6	80%
EU-15	0,43%			
EU-10	0,10%			

Forrás: Czech Ministry of Finance (2007), OECD (2007a)

⁶⁵ 2005. évi adat

Olaszország, az Egyesült Királyság, Belgium és Svédország esetében a Világbank-csoport az előkelő második helyen szerepel, míg a multilaterális kiadásokra kisebb összeget fordító országok, így Ausztria, Görögország és Portugália esetében az EU- és az EDF-befizetéseket a Világbank-csoporthoz történő átutalások követik.

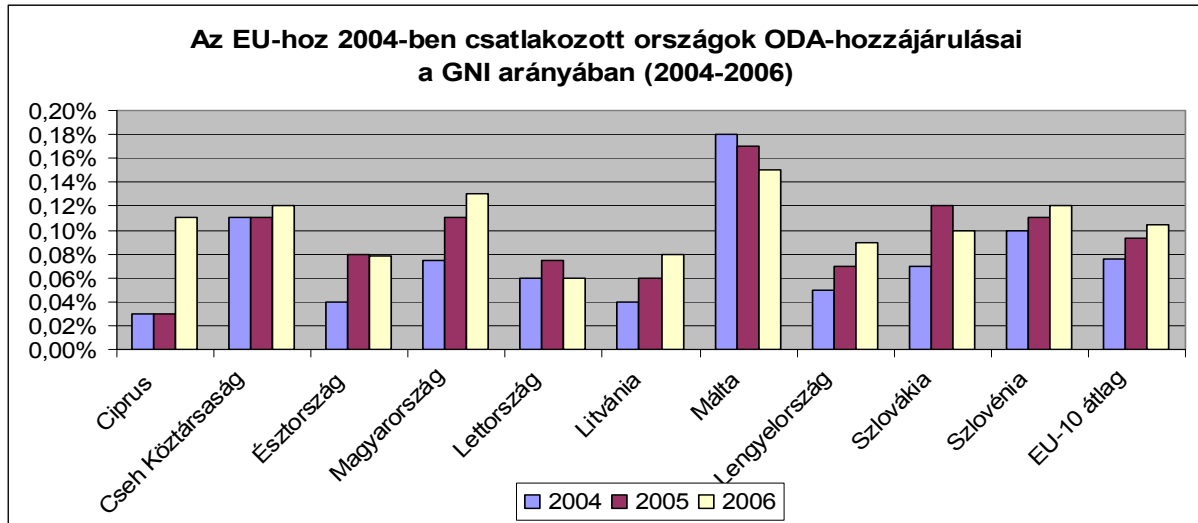
3.3. NEMZETKÖZI FEJLESZTÉSI EGYÜTTMŰKÖDÉSÜNK LEHETŐSÉGEI A NEMZETKÖZI TAPASZTALATOK TÜKRÉBEN

3.3.1. A nyújtott támogatás nagysága

Az első és legfontosabb kérdés: hogyan is állunk a hivatalos fejlesztési támogatásra vonatkozó nemzetközi politikai vállalásainkkal. A leggyakrabban elhangzó kritika ezen a ponton éri a magyar donor tevékenység döntéshozóit és politikaformálóit. Összegezve ugyanakkor azt lehet mondani, hogy nem állunk rosszul. Nézzük meg közelebbről, mire is alapozzuk optimista hozzáállásunkat.

Az elemzések azt mutatják, hogy a 2004-2006 közötti referencia időszakban Magyarország folyamatosan javuló tendenciát tudott felmutatni a GNI-arányos hozzájárulása tekintetében, amely folyamatosan az EU-10-ek átlagával megegyező vagy azt meghaladó szinten valósult meg. Az EU-csatlakozásunk óta eltelt időszak eredményei miatt tehát nem kell szégyenkeznünk. Az igazi kérdés, hogy mi következik ezután, teljesíthetők-e a nemzetközi elvárásokhoz igazodva kialakított politikai vállalásaink, vagyis 2010-ben a 0,17%-os, 2015-ben pedig ennek duplája, a 0,33%-os GNI-arányos fejlesztési támogatási szint? Ha a 2007-ben meglévő pénzügyi kötelezettségvállalásainkat (összesen mintegy 20 milliárd forint) vetítjük előre, látható, hogy 2010-ben a ma tervezhető vállalásokhoz még másfélszer akkora támogatási összeget kell hozzá tenni. A „számonkérés” ezt követő időpontja 2015 lesz, amikor a mai látható pénzügyi kötelezettségvállalás mintegy ötszörösét (!) kellene produkálnunk vállalásaink teljesítéséhez.

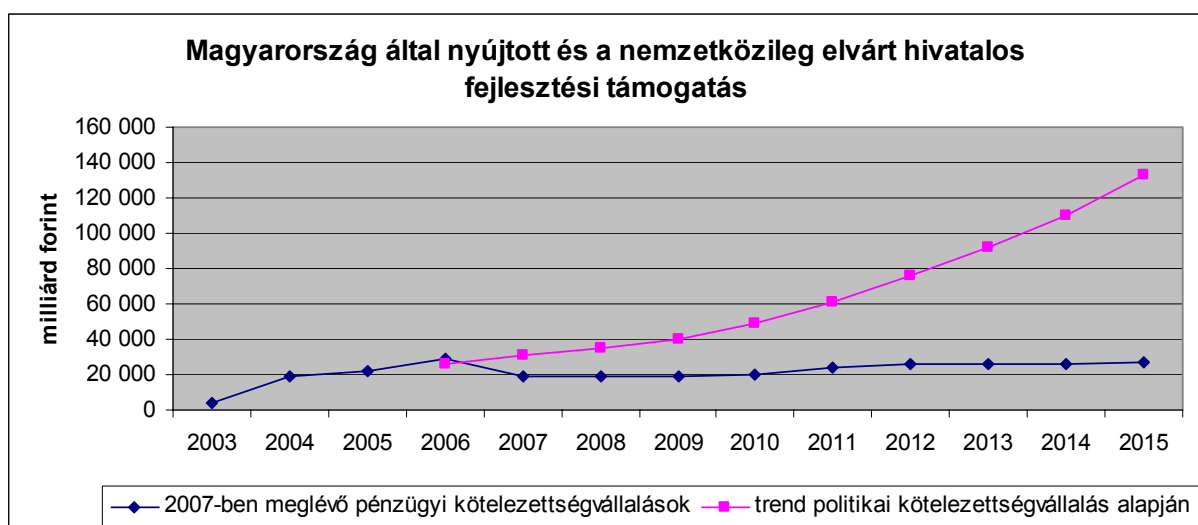
38. ábra

Forrás: OECD (2007), CONCORD

Az adófizetők pénzéből biztosított támogatási összegek nagyságrendjéről folytatott vita gyakran a tyúk-tojás problémájaként merül fel: a támogatási programok végrehajtásáért felelős intézmények szívesebben gazdálkodnának nagyobb pénzzel, míg a pénzügyi kormányzat a meglévő összegek hatékony elköltésére hívja fel a figyelmet és ennek alakulásától tenné függővé a növekmény alakulását. A magyar nemzetközi fejlesztéspolitika előtt álló mennyiségi – és az ezzel együtt járó hatékonysági – kihívások azonban összetett, a magyar gazdasági érdekeknek és szakértelemnek a jelenleginél érdemibb bekapcsolódását is biztosító struktúraváltást igényelnek. Ehhez megalapozott stratégia kidolgozására van szükség.

39. ábra

Forrás: saját számítás és előrejelzés

3.3.2. Koncepcionális kérdések

Ami biztosnak tűnik, hogy a jelenlegi intézmény- és döntéshozatali rendszert egy új, reális cél- és eszközrendszert tartalmazó új stratégiával célszerű kiegészíteni, amely alapján a hazai nemzetközi fejlesztés-politika egyes szereplői pontosan tudják mi a dolguk és azzal is tisztában vannak, mit kell tenni ahhoz, hogy a rendelkezésükre álló összeg hatékonyan kerüljön elköltésre. A stratégia teljesülését folyamatosan nyomon kell követni, az időközben szükségessé váló korrekciókra megfelelő mechanizmusokat szükséges beépíteni. A kérdés tehát nem kodifikációs ügyként merül fel (NEFE-törvény szükségessége), a feladat sokkal inkább egy megvalósítható és számon kérhető stratégia elkészítése lenne, amely a kormányzati, civil és üzleti szféra konszenzusán nyugszik. A kodifikáció a stratégia eszközrendszerét adná, vagyis az ütemezés, a rendelkezésre álló források és az egyéb szükséges szabályozók értelemszerűen a stratégiai kerethez kapcsolódnak azon a szabályozási szinten ahol ez szükséges. Lényeges, hogy a stratégia megvalósítása álljon a középpontban, ennek végrehajtása decentralizáltan, különböző döntéshozatali szinteken történjen, a szükséges korrekciók pedig gyorsan, rugalmas keretek között legyenek meghozhatók.

3.3.3. A segélyezés minősége, hatékonysága

A segélyezésre fordított összegek növelésének egyoldalú követelése mellett nem szabad elfeledkezni a hatékonyságról, a segélyezés minőségéről és kiszámíthatóságáról, tervezhetőségéről (lásd a donorkoordinációról és a segélyhatékonyságról szóló fejezetet). Kiemelt fontosságú a kétoldalú kapcsolatokban megvalósuló donor tevékenység, az egyes multidonor alapok, csatornák megválasztása esetén pedig a finanszírozott szektorok és országok, régiók számára, a minél nagyobb fokú koncentráció elérésére kell koncentrálni. Ezen a területen szükség van a nemzetközi tapasztalatokkal is rendelkező civilek mélyebb bevonására.

3.3.4. Moralitás versus gazdasági érdekek

Felmerül a kérdés, hogy szentségtörés-e, ha a donor tevékenység komoly morális szempontjai mellett (és nem helyett!) megjelennek a támogatást nyújtó ország gazdasági szempontjai is. Hiba vagy véték-e az, ha – hasonlóan egyébként – más fejlett donor

országok gyakorlatához⁶⁶ (amelyet a tények mutatnak, még ha értelemszerűen nem is teszik a kirakatba) hasonlóan, az adófizetői pénzekkel jótékonykodó állam közben arra is odafigyel, hogy ösztönözze a hazai üzleti szféra bekapcsolódását a donor pénzekből finanszírozott beruházásokba. A szerző határozott véleménye szerint ez nem hogy vétek, sokkal inkább egy olyan téma, amely további érdekeltséget és megalapozottságot adhat a támogatások szükségszerű növelésére. Valójában ezen múlhat a magyar nemzetközi fejlesztéspolitika sikere is.

Az érdekkonfliktusosnak tűnő helyzet (morális alapú segélyezés vs. üzleti szempontok) megfelelő kezelésére létezik nemzetközi gyakorlat. Kiemelhető és további tanulmányozásra érdemes a német vagy az osztrák példa⁶⁷, ahol nemzetközi fejlesztéspolitikai mandátummal bíró fejlesztési bankok végeznek a Millenniumi Célokhoz igazodó, de egyben a hazai üzleti vállalkozások nemzetközi piacra jutását támogató finanszírozó tevékenységet.

30. táblázat

Részesedés kiírt pályázatokból aláírt szerződések alapján a Világbank egyes pénzügyi éveiben

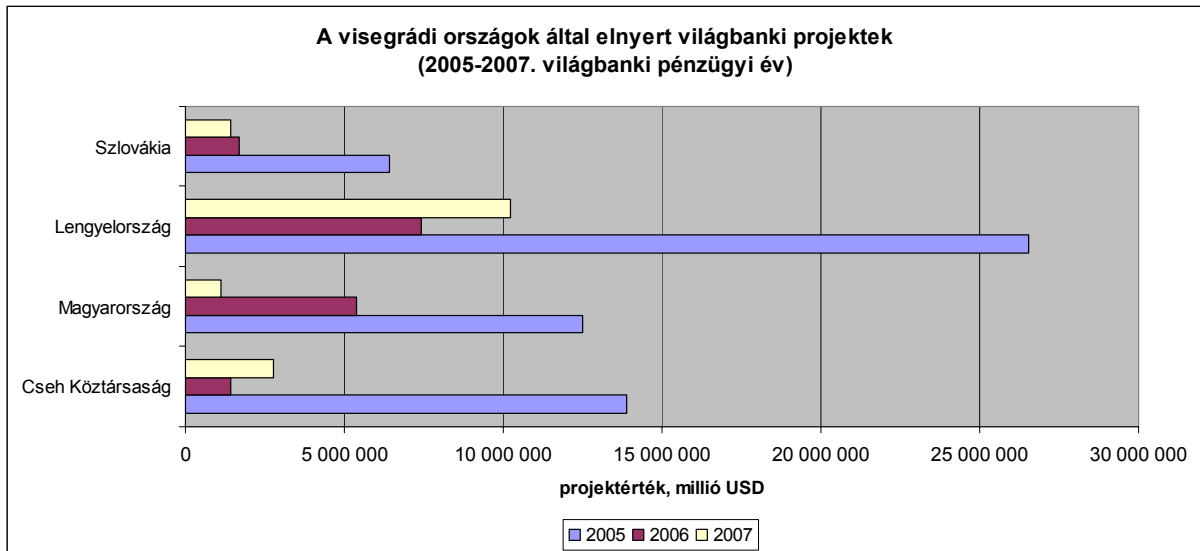
	2000-2007		2007		2006
	100%=OECD -tagországok pályázatai	100%=Világban k összes pályázata	100%=Világban k összes pályázata	100%=OECD -tagországok pályázatai	Részesedés a világ GDP-jéből
Ausztria	3,53%	0,900%	1,365%	4,59%	0,67%
Belgium	1,45%	0,369%	0,403%	1,36%	0,81%
Cseh	0,38%	0,096%	0,047%	0,16%	0,29%
Köztársaság					
Magyarország	0,40%	0,102%	0,019%	0,06%	0,23%
Írország	0,39%	0,100%	0,009%	0,03%	0,46%
Lengyelország	3,21%	0,819%	0,175%	0,17%	0,70%
Portugália	0,84%	0,214%	0,135%	0,46%	0,40%
Szlovákia	0,12%	0,032%	0,024%	0,08%	0,11%

Forrás: Világbank

⁶⁶ Lásd: Austrian Federal Ministry of Finance: Strategic Guide for International Financial Institutions (2005).

⁶⁷ Kreditanstalt für Wiederaufbau, Austrian Development Bank

40. ábra

Forrás: Világbank

A hazai gazdasági érdekek érvényesülését, a magyar szakértelem bekapcsolásának szintjét jól mutatja a 30. táblázat és a 40. ábra. Az adatok szerint Magyarország 2000-2007 között a visegrádi országok körében Lengyelországot követte a megnyert világbanki projektek értékét tekintve (0,102% a Világbank összes kiírt pályázatából, ez kb. fele akkora arányt jelent, mint amekkorát Portugália elért hasonló időszak alatt és egy hajszálnyival többet Írország eredményénél). 2007-ben ugyanakkor jelentős visszaesésnek lehetünk tanúi Magyarországon esetében: az elmúlt pénzügyi évben elért arány nem sokkal több mint a vizsgált 8 évben elért eredmény fele. Érdekes megvizsgálni az elért eredményeket az egyes országoknak a világ GDP-jéből való részesedése alapján is: ezek alapján Ausztria (közel hétszeres érték!), Belgium és Portugália (tapasztalt donor országok) elnyert pályázatokból való részesedése 2007-ben meghaladta a világ GDP-jéből való részesedésüket, míg a visegrádi országok esetén kisebb-nagyobb mértékben ugyan, de elmaradnak az eredmények a világgazdaságban betöltött relatív súlyuktól. Magyarországon esetében az elmaradás közel négyszeres, vagyis van még mit javítani a hazai vállalatok és szakértők hozzáférési lehetőségein, illetve teljesítményén.

MAGYARORSZÁG BEKAPCSOLÓDÁSA A VILÁGBANK PSLO-HÁLÓZATÁBA

A Világbank-csoport és a magánszektor vállalatai stratégiai partnerek a fenntartható növekedés céljának elérésében. A Világbank-csoport nagyobb mértékben szeretné bevonni a fejlett országok vállalatait a fejlődő országokba; több kereskedelemre, több beruházásra van szükség. A magánszektor növekedési lehetőségeit bővítik a fejlődő országoknak adott fejlesztési hitelek, beruházási kölcsönök. A Világbank-csoport segít a magánvállalatoknak abban, hogy könnyebben tudjanak alkalmazkodni a fejlődő országok eltérő piaci viszonyaihoz, csökkenti a beruházások kockázatait azáltal is, hogy az általa megvalósuló reformok révén kedvezőbb beruházási klíma alakul ki ezekben az országokban.

A Világbank, az IFC-vel és a MIGA-val közösen létrehozta a világbanki közvetítői hálózatot (Network of Private Sector Liaison Officers: PSLO to the World Bank Group). A PSLO hálózatot 1999-ben indították, s ma már 42 országban 56 PSLO működik. A hálózat tagjai üzletközvetítő szervezetek (kereskedelem és beruházásösztönző intézmények, kereskedelmi kamarák, munkaadói és szakmai szövetségek stb.), amelyek elősegítik a kereskedelem és beruházások bővítését a fejlődő országokban a Világbank-csoport termékeinek és szolgáltatásainak segítségével. A hálózat az – e szervezetek által kijelölt – világbanki közvetítőkből áll, akiknek fő feladata a kapcsolattartás, közvetítés a Világbank-csoport és a hazai vállalati kör között.

A PSLO hídként szerepel a Világbank fejlődő tagországai valamint a fejlett országok üzleti közössége között. A PSLO hálózat segítségével az egyes országok üzleti életének szereplői is kapcsolatot teremthetnek egymással. Különösen nagy szerepet játszhat az olyan országokkal való kapcsolattartásban, ahol nincsenek az adott országnak gazdasági képviselőik. A PSLO – a Világbanktól kapott képzés és információk alapján – „egyablakos” információs központként működik a Világbank tevékenysége, illetve az üzleti lehetőségek iránt érdeklődő vállalatok számára. Proaktív módon felhívja a vállalatok figyelmét a Világbank-csoport által kínált üzleti lehetőségekre, szolgáltatásokra és a rendelkezésre álló egyedülálló tudáshalmazra a fejlődő világ országairól. Ugyanakkor a Világbank-csoport felé képviseli a hazai magánszektor, jelzi a Világbank felé a vállalatok elvárásait, javaslatokat tehet, hogyan lehet a vállalatokat hatékonyabban bevonni a fejlesztésekbe.

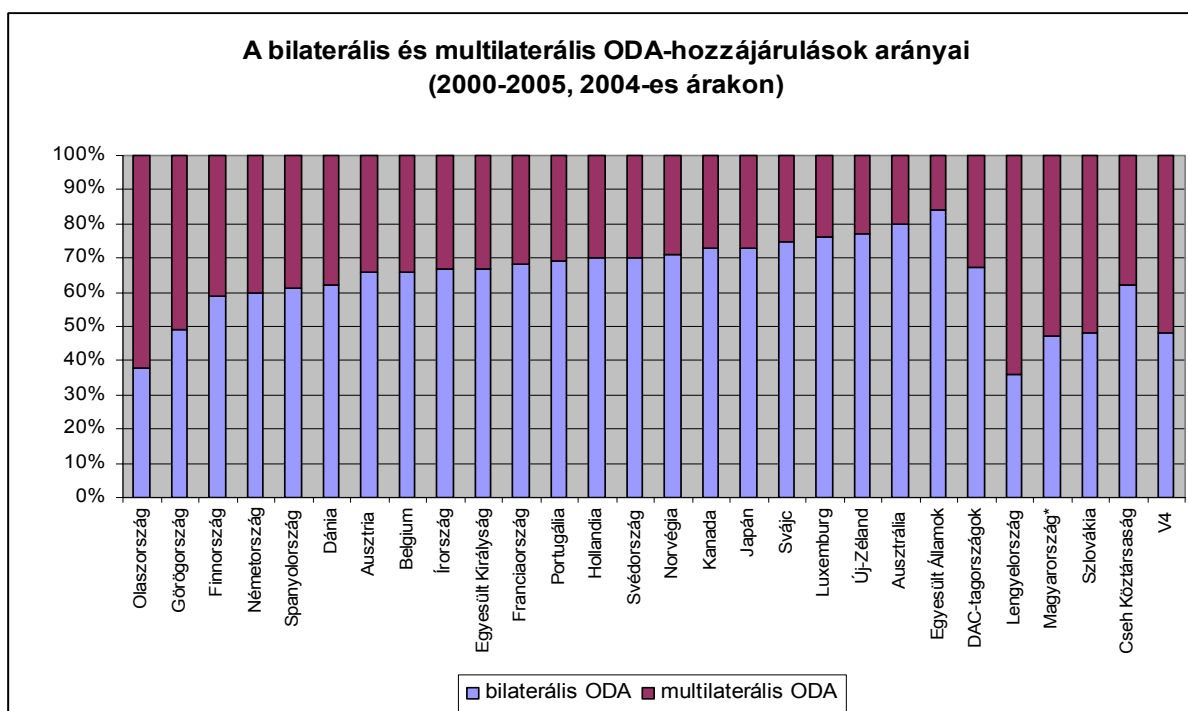
A PSLO üzletfejlesztési rendezvényeket, beruházási fórumokat szervezhet otthon és külföldön, világbanki előadók részvételével szemináriumokat szervezhet a Világbank beszerzési eljárásáról, illetve a hazai vállalati kör érdeklődési körébe tartozó egyéb témákról. Ugyanakkor a Világbank is profitál abból, hogy a PSLO hálózaton keresztül közvetlen kapcsolatban lehet olyan országokkal is, ahol már nincsenek irodáik. Ez a helyzet Magyarországon is, ahol már nem működik világbanki képviselői iroda. A PSLO felhívja az IFC és a MIGA figyelmét potenciális magyar partnerekre, segít megszervezni az országba látogató világbanki szakértők tárgyalásait.

Forrás: ITDH

3.3.5. Kétoldalú versus multilaterális csatornák

Felmerül a kérdés, hogy a két- vagy a többoldalú csatornák felelnek-e meg jobban a magyar nemzetközi fejlesztéspolitika érdekeinek. Melyik esetben érvényesíthetők jobban a hazai szempontok, a magyar közvélemény melyik esetben nyerhető meg jobban a nemzetközi donor tevékenység ügyének támogatásához. A számok azt igazolják, hogy Magyarországon 2003-2005 között a DAC-tagországokkal, valamint a visegrádi országokkal változatlan áron történő összehasonlításban az ODA-kiadások 47%-a bilaterális csatornákon keresztül került elköltésre. Ez az arány megegyezik a V4-ek hatéves átlagával és pontosan 20 százalékponttal kevesebb a DAC-tagországok átlagánál (megelőzve Olaszországot és majdnem utolérve Görögországot).

41. ábra

* Magyarország: 2003-2005

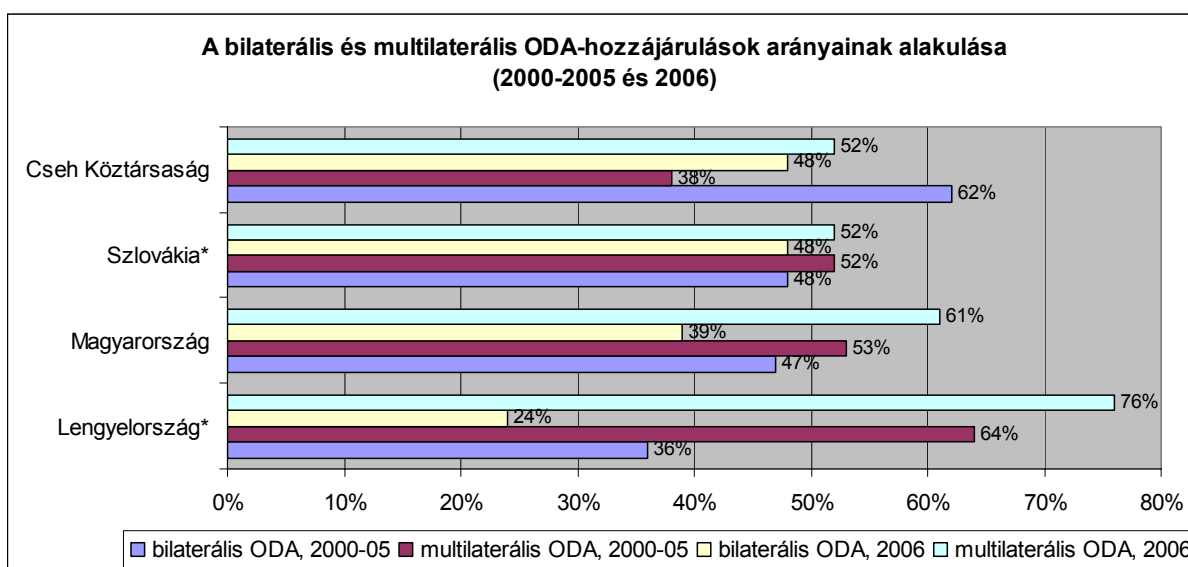
Forrás: IDA (2007)

A 41. sz. ábráról jól leolvasható, hogy hat év átlagához képest a Cseh Köztársaságban és Lengyelországban romlott a leginkább a bilaterális csatornák intenzitásának mértéke (14 és 12 százalékponttal), persze ugyanarról a tényadatról beszélve azt is mondhatnánk, hogy ugyanennyivel javult a multilaterális csatornák részaránya. Magyarországon a viszonylag kiegyensúlyozott 2000-2005. évi aránytól a cseh és a lengyel példától szerényebb mértékben ugyan, de szintén elmozdulás következett be a multilaterális kiadások irányába. Az elmozdulás egyértelműen az EU-csatlakozásnak tudható be, amellyel megnövekedtek a nemzetközi fejlesztési kiadások multilaterális kiadásai az új tagországokban is (EU donor költségvetéséhez való hozzájárulás).

A multilaterális csatornákon keresztül történő támogatásnyújtás kötött nemzetközi vállalásokon és egyszeri, közép vagy hosszú távú kötelezettségvállalásokon alapul. A támogatások egy része a nemzetközi szervezetekben meglévő magyar tagságból következően automatikusan, gyakorlatilag egy képlet segítségével kerül meghatározásra, míg másik részük az egyes multidonor alapok feltöltésekor elfoglalt magyar álláspont függvénye. A Magyarország NEFE-célországaiiban tevékenykedő multilaterális alapok (pl. Nyugat-Balkán) komoly összegű forrásokat mobilizálhatnak, ráadásul a donor országból

induló áru-, szolgáltatás- és tőkeexportot is elősegíthetik. Téves tehát a multilaterális kereteket a hazai érdekektől távol eső, mozgástér nélküli pályának tekinteni. Ha segélykoordináció fokozásáról, a nemzetközi donor tevékenységek összehangolásáról beszélünk, ennek elhivatott intézményei méretükből is adódóan a multilaterális szervezetek és fejlesztési bankok. A kétoldalú alapon nyújtott támogatások esetén a donorkoordinációból, az egyes lépések összehangolásából adódó tranzakciós költségek igen magasak lehetnek, amelyek a segélyhatékonyságot hazai és a fogadó ország oldaláról rontják.

42. ábra

*Lengyelország, Szlovákia: utolsó adat 2005-ből Forrás: OECD (2007a)

Érdeemes lehet a nemzetközi tapasztalatokból kiindulva azt tovább vizsgálni, hogy Magyarország esetében mi lehet az ideális arány? Nehéz kérdés, mivel itthoni tapasztalati adatok csak korlátozott mértékben állnak rendelkezésre, a nemzetközi tapasztalatok pedig sokfélék. Mindenesetre a Magyarországhoz hasonló méretű országok egy jelentős részében nem értékelik le a multilaterális csatornák adta lehetőségeket, sokkal inkább az egyes nemzeti donorpolitikák megfelelő kifejezési formáiként kezelik az egyes tematikus, szektorális és földrajzi alapú ún. multidonor alapokat és a rendelkezésre álló relatíve alacsony összegű költségvetési pénzek hatékony elköltési módjaként értelmezik. Hazánkban a jelenlegi 60/40%-os multi-/bilaterális arányt érdemes tartani a NEFE-kereteinkben szükségszerűen bekövetkező korrekciók első hatásainak érvényesüléséig és amennyiben az intézményrendszer, a hazai üzleti szféra és a civilek bekapcsolódása ezt már igényli és indokolja, lesz lehetőség a kétoldalú segélyezésnek nagyobb teret engedni.

ÖSSZEFOGLALÓ KÖVETKEZTETÉSEK

Az értekezés kiindulási alapjául szolgáló feltevésekből kiindulva, az egyes fejezetekben részletezett elemzések, áttekintések alapján a következő eredmények, következtetések fogalmazhatók meg.

A/ A nemzetközi pénzügyi rendszer fejlődéstörténete

1. A multilaterális pénzügyi rendszer működésének első szakaszában (1946-1971), mintegy 25 évig betöltötte funkcióját: biztosította a világgazdaság likviditását és stabilitását. A második szakaszban (1972-ezredforduló) a globális gazdaság kiterjedését korlátozó tényezők lebontásának gazdaságpolitikai konszenzusa azonban már csak a világ transzatlanti régiójában bizonyult sikeresnek és társadalmilag elfogadottnak, más térségekben (Távol-Kelet, Latin-Amerika) nem állta ki teljes mértékben az alkalmazhatóság próbáját: a gazdasági tényező-korlátok lebontása együtt járt a stabilitás meggyengülésével, amely pénzügyi válságok, társadalmi feszültségek előidézője lett.

2. Az 1980-as és az 1990-es évek pénzügyi válságai Latin-Amerikában, Mexikóban, Délkelet-Ázsiában, Oroszországban, Brazíliában, valamint a világ fejlődő országainak drámai mértékű eladósodottsági szintje ráirányították a figyelmet az addig alkalmazott gazdaságpolitikai eszköztár fenntarthatóságának problémájára, a politikák világméretű alakításában résztvevő nemzetközi intézményeket pedig határozott önvizsgálatra készítették. A megfogalmazott kritikák és az elvégzett önvizsgálat szerint a külső indíttatású, az eladósodást növelő kiigazítás helyett fontos, hogy az adott ország maga is alakítója legyen a folyamatoknak, és hogy a civil szervezetek és a társadalom is bekapcsolódjon a változások alakításába.

3. A megroppant gazdaságok újra fenntartható pályára álltak, részesedésük a világkereskedelemből, növekvő egy főre jutó kibocsátásuk a világgazdaság feltörekvő, nagyrészt közepes jövedelmű országai közé helyezte őket. Fejlődésük finanszírozásában immár döntő arányt képvisel a piac, a hivatalos források fokozatosan háttérbe szorulnak. A reáliákban meglévő és folyamatosan javuló pozíció mellé a feltörekvő országok egy jelentős csoportja immár arányos képviselőt, ezzel a döntéshozatalban való, gazdasági

súlyuknak megfelelő részvételt vár el a nemzetközi szervezetekben, különösen a multilaterális pénzügyi intézményekben. Az intézmények lassú reagálási képessége, a legnagyobb szavazati erővel rendelkező országok ellenérdekeltsége paradox módon gyengíti a globális építmény erejét, az ún. feltörekvő gazdaságok az érdekérvényesítés egyéb, kétoldalú vagy regionális útjára lépnek.

B/ A működés pénzügyi keretei, a funkciók hozzáadott értéke

4. A multilaterális fejlesztési bankok hitelkihelyezéseinek mandátumok mentén meghatározott szektorális és földrajzi megoszlásai mellett fontos szempont, hogy

- a piacon elérhető forrásoknál kedvezőbb feltételű finanszírozást tegyen lehetővé (olcsóbb árazás, hosszabb lejárat, stabilabb, anticiklikus jellegű finanszírozás stb.) és/vagy
- olyan beruházásokat finanszírozzanak, amelyeket – főként megtérülési és/vagy kockázati megfontolások miatt más forrásból nem lehetne finanszírozni, valamint
- kiegészítő, addicionális jellegű legyen (állami kiadások társfinanszírozása, a magán szektor bevonásának elősegítése, mobilizáló hatás).

5. Az említett első feltétel a legjobb országgockázati besorolással rendelkező országok kivételével minden hitelfelvevő országra igaz, vagyis az adott tagországnak addig éri meg hitelt felvenni a legjobb adósminősítésű nemzetközi intézménytől, amíg az intézmény forrásszerzési költségei alacsonyabbak az ország hasonló költségeinél. A relatíve olcsó vagy éppen kedvezményes forrás áramlását a multilaterális fejlesztési bankokon, mint közvetítőkön keresztül a kedvezményezett, többnyire kevésbé fejlett országok és régiók, valamint a fejlődő országok irányába a fejlett, magas jövedelmű tulajdonos tagországok legjobb hitelminősítése teszi lehetővé.

6. A második szempont azoknak a közérdekű beruházásoknak a finanszírozását foglalja magába, amelyek mögé nem kapcsolódik be a magán szektor a negatív rentabilitási (vagy csak hosszú távú megtérüléssel kecsegtető), a magas kockázati jelleg miatt. Ezek tipikusan az állam által ellátandó funkciókat és feladatokat jelentik, vagyis olyan beruházásokról van szó, amelyeknek inkább társadalmi hasznossága, megtérülése van.

7. A multilaterális bankok bekapcsolásának fontos demonstrációs céljai is lehetnek, amelyek elsősorban a demokrácia-deficittel rendelkező régiókban (i) vagy éppen a nem piaci típusú (ii), esetleg magas környezeti károsodást valószínűsítő beruházások (iii) esetén fordulnak elő.

8. A hitelkihelyezéseket biztosító magánpiaci forrásszerzési oldal mellett fontos a bankszerű működés szempontja és folyamatos fenntartásának biztosítása, amely megkülönbözteti a fejlesztési bankokat a segélyeket folyósító világ-ügynökségektől (ezek egy része az ENSZ égisze alatt működik). Találunk arra is példát, hogy a bankszerű működés mellett vagy annak kiegészítésére vissza nem térítendő támogatások (adományok, segélyek) odaítéléséről, kamattámogatások, kedvezményes hitelek nyújtásáról döntenek a multilaterális bankok.

C/ Verseny és munkamegosztás

9. Az intézmények működését meghatározza a piac, ahol működnek. A piacon jelen vannak a magán szektor bankjai, forráskihelyezői is. A versenyt tehát nem elég a multilaterálisok között értelmezni, szükség van a multilaterálisok és a magán szektor intézményei közötti helyzet vizsgálatára is. A jellemző szituációk bemutatására az értekezés egy négydimenziós mátrixot használatát javasolja, amelyet az angol rövidítések alapján 4C-mátrixnak⁶⁸ nevezünk.

10. Az esetek többségében az informális együttműködésen túlmutató, meghatározott célterületekre irányuló, leginkább valamilyen átfogó politika keretében végrehajtandó, konkrét cselekvési tervvel felvértezett két- vagy többoldalú értékközpontú együttműködési megállapodások jönnek létre, amelyek adott időtávra vagy folyamatos jelleggel, időközi felülvizsgálatokkal működnek.

11. A komplementaritás (egymás kiegészítése) mindhárom intézményi forma esetében előfordul, melynek lényege abban ragadható meg, hogy valamilyen konkrét projekt- vagy programcél megvalósítása érdekében működnek együtt az intézmények. Itt tehát hiányzik a

⁶⁸ A multilaterális fejlesztési bankok és a magán szektor által nyújtott fejlesztési források versenye áttekinthetően elemezhető a 4C, vagyis a „cooperation”, a „complementarity”, a „competition” és a „cooperative competition” (együttműködés, komplementaritás, verseny és együttműködő verseny) szempontok használatával.

több területet átfogó elvi keret, az esetek többségében a kedvezményezett igényeihez igazodva, pragmatikus, érdekezérelt (finanszírozási) megállapodásokat hoznak létre. Legtipikusabb példája a multilaterális intézmények esetében, amikor egy nemzeti projekt részben vagy teljes egészében külső forrásból, legalább két fejlesztési bank hiteléből valósul meg. Erre a hazai forráshiány vagy más elérhető források relatíve magas árazása, a szakértelem, tudás bevonásának igénye készítheti a kedvezményezett országot vagy az adott ország más gazdasági szereplőjét. Tipikus együttműködési forma a köz- és a magán szektor együttműködésében megvalósuló PPP-beruházás, ahol a központi kormányzat és/vagy az önkormányzat saját kiadásai és az azokat finanszírozó külső források a magán szektor forrásaival egészülnek ki.

12. A tiszta verseny küldetésüknél, mandátumuknál fogva nem lehet a multilaterális intézmények egymáshoz viszonyított piaci működésének sajátja, ugyanakkor természetes formája a multilaterálisok és a magánpiaci szereplők közötti viszonylatnak. Ez abban is megnyilvánul, hogy több nemzetközi fejlesztési intézmény nem is vehet részt a piaci szereplők teljes körének meghirdetett közbeszerzési eljáráson.

D/ A Magyarországra érkező multilaterális fejlesztési banki források

13. Az 1990 és 2005 között Magyarországon megvalósuló beruházásokhoz a multilaterális fejlesztési bankok által vállalt kötelezettségvállalások állománya eléri a 10,6 milliárd eurót, amely egyötöde a Magyarországra a rendszerváltoztatást követő másfél évtizedben érkező közvetlen tőkebefektetéseknek. A nemzetközi intézmények 10 milliárd eurót meghaladó kötelezettségvállalási szintje közel háromszoros értékű beruházások és tulajdonszerzés megvalósítását tette lehetővé az elmúlt 16 évben.

14. Az ezredfordulóig egy évtized alatt beérkezett 5 milliárd euró összegű állomány a következő öt évben megduplázódott, amelyben nyilvánvaló szerepe volt a 2000-ben elinduló Európai Unió elöcsatlakozási alapoknak, majd EU-csatlakozásunk időpontjától a 2006 végéig érvényben lévő uniós pénzügyi perspektíva (2004-2006) keretében a kohéziós és strukturális alapokból érkező források társfinanszírozási igényének. A 2000-2006 közötti uniós forrásból megvalósuló beruházások teljes költsége az önkormányzati és a magán szektor forrásaival együtt mintegy 5 milliárd euró, amelyhez a hazai önrész finanszírozásával az EIB 2001-2005 között 1,1 milliárd euróval járult hozzá. Ez a vizsgált

másfél évtizedes időszak nemzetközi fejlesztési intézményektől érkező forrásainak egytizede, a 2001-2005 közötti források ötöde.

15. Míg a 2005-ig a nemzetközi intézményektől érkező adóssággeneráló forrásbevonás egy főre vetítve kb. 1 037 euró, addig az említett háromszoros mobilizáló hatással létrejött beruházások és egyéb befektetések értéke kb. 2 982 euró. Ez azt jelenti, hogy egy főre vetítve évente mintegy 65 euró visszatérítendő támogatásból kb. 186 euró összegű beruházás és befektetés valósult meg. A közvetlen tőkebefektetések (FDI) és a multilaterális fejlesztési bankok forrásaiból megvalósított beruházások kötelezettségvállalási szintje 1997-től válik el, a 2000-ben tapasztalt közel 10 milliárd euró összegű különbség öt év alatt megduplázódik.

16. A multilaterális fejlesztési bankok forrásaiból finanszírozott mintegy 30 milliárd euró értékű beruházás valamivel több mint fele a magán szektor beruházása, egyúttal ez az a potenciál, amelynek egy részét az országba beáramló külföldi működőtőkéből finanszíroztak, az említett multilaterális forrás értelemszerűen a beruházások, befektetések adóssággeneráló hányada. Az említett, mintegy 16 milliárd euró összegű magánpiaci potenciál a működő tőke közel egyharmada, amelynek – a hazai vállalatok tőkeerőhiányának következtében – jelentős részét a nemzetközi kötelezettségvállalással támogatott beruházások társfinanszírozására fordítottak. Ez a nagyságrend közel megegyezik a külföldi működő tőke privatizáción keresztül érkezett részével, amelyet egyes becslések, illetve közelítő számítások működő tőke-arányosan 25-31% közé tesznek.

17. A részben multilaterális forrásból finanszírozott beruházások és a külföldi tőkebefektetések kapcsolatának vizsgálatához érdemes szétválasztani a beáramló NFI-források állami beruházásokra és a magán szektor beruházásaira fordított részét. A számítások szerint a közvetlen tőkebefektetések közel 8%-nyi hányadát teszik ki a privát szektort kedvezményező multilaterális hitel- és tőkeforrások, amelyek jelentős része a működő tőkéből megvalósuló beruházásokat egészítette ki hosszú lejáratú visszatérítendő finanszírozással.

18. Az együttműködés alapvető két formáját tekintve a finanszírozásban egyértelműen az európai pénzügyi szervezetek, elsősorban az Európai Unió bankja, az Európai

Beruházási Bank dominál, míg a közgazdasági dialógus, a szakmai-technikai jellegű támogatás területén a Bretton Woods-i intézmények fontos szerepet.

19. Az állami finanszírozási kapcsolatok terén a 2013-ig terjedő időszakban az EIB és a CEB továbbra is együttműködő partner marad, az EBRD 2010-ig pedig a magán szektorba történő hitelkihelyezésekben mutat majd aktivitást. Az EIB-vel és a CEB-bel az EU 2007-2013. évi pénzügyi perspektívája keretében Magyarország nemzeti fejlesztési terve prioritásai mentén program-alapú finanszírozási együttműködés kialakításáról folytak tárgyalások. Az újszerű együttműködési keretek lényege, hogy az intézmények fő prioritásaik mentén olyan finanszírozási mechanizmusokat nyújtanak, amelyek igazodnak a hazai operatív programok sajátosságaihoz, programozási, végrehajtási és elszámolási szabályaihoz. A két fejlesztési bank finanszírozási tevékenysége nagyrészt komplementer jellegű, azonban több területen potenciális versenytársként is megjelenhetnek. Az EIB alapvetően a nagy infrastrukturális beruházásokat magába foglaló programok keretében (közlekedés, környezet, energia), míg a CEB a gazdaságfejlesztés (elsősorban munkahelyteremtés), a társadalmi megújulás, a humáninfrastruktúra terén nyújthat finanszírozást.

20. Az NFI-hitelek változó mértékben ugyan, de az előcsatlakozási időszak egészében (rövid kivételek 1994-ben, 1996-ban és 2000-ben), majd az EU-csatlakozást követő két évben folyamatosan meghaladták az EU-támogatások szintjét. A trendforduló 2006-ban következett be, amelyet a 2007-2013 közötti EU pénzügyi perspektíva követ 3-3,5 milliárd euró éves EU-támogatási intenzitással és a nagyrészt az EU-forrásokat társfinanszírozó 1,3-1,5 milliárd euró évi NFI-hitelvolumennel. Ez utóbbit várhatóan kizárólag az EIB és a CEB forrásai adják majd, beleértve az állami és a magán szektor beruházásainak finanszírozását.

E/ A forráskihelyezések helye és súlya az állam pénzügyeiben

21. A multilaterális fejlesztési bankok által nyújtott hitelek – a nemzetközi tőkepiac forrásai mellett (kötvénykibocsátás, szindikált hitelek) – az állam számára külső devizafinanszírozási forrásként jelennek meg. Míg a nemzetközi tőkepiaci források felhasználási kötöttség nélküliek, vagyis a szuverén kibocsátó a külföldi forrást felhasználhatja a mindenkori költségvetési hiány finanszírozására, lejáró adósságainak

megújítására, a devizatartalék feltöltésére vagy a folyó fizetési mérleg finanszírozására, addig a külső fejlesztési hitelek felhasználásáról az államnak el kell számolnia a hitelnyújtó felé (kötött felhasználás a költségvetés beruházási programjainak megvalósulásához).

22. Magyarország nemzetközi tőkepiaci helyzetének, illetve hitelbesorolásának folyamatos javulása következtében az elmúlt évtized második felétől az NFI-ktől bevonható források jelentősége csökkent, fokozatosan lehetővé vált, hogy Magyarország a nemzetközi pénz- és tőkepiacok által nyújtott finanszírozási lehetőségek közül saját preferenciái alapján válasszon. A központi költségvetés 2007. évi bruttó adósságának mintegy 29 %-át kitevő teljes devizaadósságnak a 14 %-a az a tartozás, amely a nemzetközi pénzügyi szervezetekkel és külföldi pénzintézetekkel szemben áll fenn. 2000-2007 között a nemzetközi fejlesztési intézmények felé fennálló adósság gyorsabban nőtt (több mint 2,5-szeres növekmény) a deviza- vagy a bruttó adósság üteménél (mintegy kétszeres növekmény). Mivel a rendelkezésre álló hitelkínálat ma már lényegesen meghaladja a tényleges hitelszükségletet, elmondható, hogy Magyarország vonatkozásában az NFI-k területén közgazdasági értelemben egyértelműen kínálati piac alakult ki.

23. A forrásköltségeken alapuló állami forrásbevonásban a legjobb árazású EIB immár háromnegyedes arányt képvisel a multilaterális fejlesztési bankok felé fennálló adósságon belül, míg az arányait tekintve második intézmény a CEB, egy ettől jóval elmaradó, kb. 11%-os részesedéssel bír. A felvételre kerülő új hitelek célszerűségét ma már elsősorban az Európai Unió felzárkózás és az EU-tagországok által folytatott gyakorlathoz való igazodás igénye határozza meg.

F/ A Magyarországra érkező tőkeátvitel helye a visegrádi országokkal történő összehasonlításban

24. Az elemzés 15 éves időszakon (1990-2004) az OECD statisztikai adatbázisára és az abból készített gyűjtés eredményeire épül. A vizsgálat nagy része a tőkeáramlás nettó értékeit veszi alapul, amely a beérkező források és a kapcsolódó adósságszolgálat, egyéb visszatérítések (pl. tőkerepatriálás) különbözetét mutatja. A régiós összehasonlítás bemutatja a visegrádiak súlyát a közép- és kelet-európai régióon belül, a négy ország egymáshoz viszonyított helyzetét, valamint kiemelten Magyarország tőkevonó képességét.

25. Az OECD statisztikái alapján Közép- és Kelet-Európába 1990 és 2004 között 210,7 milliárd dollár összegű nettó tőkeáramlás áramlott, amelynek több mint háromnegyede (77%) került a visegrádi országokhoz, a teljes összeg ötöde pedig Magyarországra. A privát és hivatalos tőkeáramlás a rendszerváltással együtt járó átalakulást finanszírozta, nagyságrendjét érdemes összevetni a hétéves EU pénzügyi perspektíva alatt a gazdaság uniós felzárkózását szolgáló források volumenével. Ha a két EU pénzügyi perspektíva időszakát felölelő 15 év Magyarországra jutó igen előkelő nettó dollárösszegének (42,2 milliárd USD) hozzávetőleges mai értékét vesszük, akkor megállapítható, hogy nagyságrendileg megegyezik a 2007-2013 között rendelkezésünkre álló 22,4 milliárd euró összegű uniós forrással. Az összehasonlító elemzésből látható továbbá, hogy amíg a régió egésze az egyes időszakok között komoly bővüléseket ért el (20-85% közötti növekmények), addig Magyarországon 1995-1999 között a korábbi időszakban érkező támogatások nettó értékéhez képest komoly visszaesés tapasztalható. Az ország tőkevonzó képességét az 1996-1998 közötti visszaesést követően nyerte vissza.

26. A hivatalos és a privát tőkeáramlás között érvényesült egyfajta anticiklikus hatás. Ez a fajta fordított arányosság leginkább Magyarország esetében érhető tetten, ahol az egy főre jutó hivatalos tőke nagysága a legkisebb, míg a privát tőke nálunk érte el a legmagasabb értéket a vizsgált időszakban. A közép- és kelet-európai teljes tőkeáramlás közel kétharmada (65%) magánforrásból származó közvetlen befektetés vagy hitel volt, míg a fennmaradó kb. egyharmad hivatalos forrásként áramlott a térségbe. A statisztikákból jól látható, hogy a privát források csak 1996-tól haladták meg a hivatalos forrásokat a régióban (1997 óta legalább kétszeres mértékű nettó magánforrás-áramlás, 2004-ben kiemelkedő, közel ötszörös arány). A visegrádiak csoportjában ugyanakkor már 1993-tól folyamatosan a magán befektetők domináltak, 1996 óta pedig volumenét tekintve elhanyagolható arányban érkeztek a négy országba a hivatalos források.

27. Az elemzések azt mutatják továbbá, hogy a visegrádi országok részesedése a Közép- és Kelet-Európába irányuló teljes tőkeáramláson belül meghaladja az összvolumen háromnegyedét (77%). A visegrádi országoknak a tágabb régió belüli népszerűségét jól mutatja, hogy a magánforrások a teljes tőkeáramlás közel háromnegyedét (73%) képviselik, amely a közép-kelet-európai régió egészéhez képest 8 százalékponttal magasabb arányt jelent.

28. A Magyarországra érkező teljes tőkeáramlásban belül ugyanakkor a magánforrások aránya eléri a 85%-ot, amely egyrészt a privát befektetők kiemelt bizalmát és a befektetői környezet kedvező relatív értékelését mutatja. Az elemzések ezzel együtt azt is mutatják, hogy az átalakulást leginkább Magyarországon finanszírozták a magán befektetők. Az egyes visegrádi országok közötti hivatalos tőkeáramlás vizsgálatok megállapítható, hogy míg Magyarország a vizsgált periódus első szakaszában (1994-ig) Lengyelországot követően folyamatosan a második helyen állt a hivatalos tőkevonás terén, addig ezt követően többnyire – 1999 és 2004 kivételével – már a Cseh Köztársaság mögé szorult. Több esetben Szlovákia is nagyobb összegű nettó finanszírozással zárta az évet a hivatalos források terén.

29. A régióban és Magyarországon egyaránt az EBRD, az EU (beleértve az EIB-t), a Világbank-csoport és a GEF adta a multilaterális források megközelítőleg teljes egészét. A visegrádiak összesített adatai szerint a hivatalos támogatási forrásokon belül 1999 óta folyamatosan a multilaterális intézmények egyébként nagyrészt adóssággeneráló forrásai képviselik a döntő hányadot. Ezt megelőzően a hivatalos tőke másik forrása, a bilaterális tőkeáramlások aránya Magyarországon ugyanakkor újra sajátos eredményeket találunk: 1995-ben, 1996-ban és 1998-ban is nettó tőke kivonás következett be a multilaterális források esetében (vagyis az új forrásokat meghaladta a tőke kivétel), 1999-2002 között viszont nagyobb volt a multilaterális tőkeáramlás nettó aránya, ami arra utal, hogy az adott években a multilaterális források utáni adósságszolgálat alatta maradt a teljes hivatalos tőkeáramlásban szereplő egyéb tételek utáni visszatérítések összegénél.

G/ Magyarország részvétele a nemzetközi fejlesztéspolitikában

30. Az ENSZ még 1970-ben a világszegénység felszámolására tett vállalásait harminc év elteltével a nemzetközi közösség újabb, immár részletesebb és számonkérhetőbb millenniumi konszenzusa erősítette meg, amely 2015-re konkrét fejlesztéspolitikai célok elérését foglalta keretbe. A nemzetközi fejlesztési együttműködésben élen járó nemzetközi szervezetek, köztük a multilaterális fejlesztési bankok az 1990-es évek nagy pénzügyi válságait követően önvizsgálatra és korábbi politikáik felülvizsgálatára kényszerültek. Az új fejlesztési irányelvekben a tisztán gazdasági-pénzügyi szempontú megközelítés mellett fokozatosan nagyobb hangsúlyt kaptak a társadalmi és környezeti fenntarthatóság kérdései is. A klasszikus segélyezési programok mellett előtérbe került a világ legszegényebb

országainak adósságkönnyítése, majd a teljes adósság-elengedés ügye, amely egyre nagyobb részarányt képvisel a kétoldalú és a multilaterális donor tevékenység keretében. Az egyre összetettebbé váló támogatási rendszerekben az erőforrás áramlás nagysága mellett immár a segélyezés minősége és hatékonysága, ehhez kapcsolódva a donorok közötti koordináció is kiemelt szerepet kapott.

31. A nemzetközi fejlesztéspolitikába Magyarország – a rendszerváltás megelőző időszakban alapvetően politikai és ideológiai alapon folytatott segélyezést nem számítva – kezdő donorként kapcsolódott be az ezredfordulót követően. A nemzetközi fejlesztési együttműködés (NEFE) hazai intézményi és döntéshozatali rendszerének alapjait, működési mechanizmusait szuverén keretek között rakhattuk le, ugyanakkor az Európai Unió tagországainak közös vállalásai folyamatos sorvezetőként szolgálnak. Az Európai Unió csatlakozást követő időszakban az új tagországok NEFE-politikája külön reflektorfényt kapott. Az évtized végére vonatkozó politikai vállalásaink időarányos teljesülését a nemzetközi közösség és az Európai Unió is figyelemmel kíséri, emellett a politika formálásról és döntéshozatalról – igazodva a nemzetközi gyakorlathoz – a hazai civil szervezetek alkotnak véleményt és tesznek jobbitó szándékú javaslatokat. Ezzel együtt a közvélemény tudatossága, témával kapcsolatos ismeretei még rendkívül hiányosak, több esetben előítéletesek, amelyen a donor tevékenység szükségszerű fokozásával egyidejűleg, a civil társadalom bevonásával változtatni szükséges.

32. Magyarország – az új EU-tagországok átlaga feletti mértékben – képes volt folyamatosan növelni az évente nyújtott hivatalos fejlesztési támogatások volumenét. A kialakított intézményi és döntéshozatali struktúra alkalmas a jelenleg rendelkezésre álló összegek hatékony elköltésének biztosítására. A magyar nemzetközi fejlesztéspolitika előtt álló mennyiségi – és az ezzel együtt járó hatékonysági – kihívások azonban összetett, a magyar gazdasági érdekeknek és szakértelemnek a jelenleginél érdemibb bekapcsolódását is biztosító struktúraváltást igényelnek. Ehhez megalapozott stratégia kidolgozására van szükség, amely – többek között – megalapozott tapasztalatok birtokában határozza meg a támogatási összegek éves ütemeit és a folyósítás hatékony módját. Tévútra vezethet, ha a multilaterális kereteket a hazai érdekektől távol eső, mozgástér nélküli pályának tekintjük. A Magyarország NEFE-célországaiiban tevékenykedő multilaterális alapok (pl. Nyugat-Balkán) komoly összegű forrásokat mobilizálhatnak, ráadásul a donor országból induló áru-, szolgáltatás- és tőkeexportot is elősegíthetik. Ezért kiemelt fontosságú a kétoldalú és

a multilaterális csatornák közötti egészséges egyensúly folyamatos keresése, amely egyúttal alkalmas a NEFE elveinek való megfelelésre és a hazai érdekek megjelenítésére. Az arányokat tehát nem érdemes kőbe vésni, azokat a változó világgal alakuló saját szempontrendszerünkhöz és a partnerek igényeihez kell igazítani.

33. Az elemzések azt mutatják, hogy a 2004-2006 közötti referencia időszakban Magyarország folyamatosan javuló tendenciát tudott felmutatni a GNI-arányos hozzájárulása tekintetében, amely folyamatosan az EU-10-ek átlagával megegyező vagy azt meghaladó szinten valósult meg. Ma még kérdés, hogy teljesíthetők-e a nemzetközi elvárásokhoz igazodva kialakított politikai vállalásaink, vagyis 2010-ben a 0,17%-os, 2015-ben pedig ennek duplája, a 0,33%-os GNI-arányos fejlesztési támogatási szint. Ha a 2007-ben meglévő pénzügyi kötelezettségvállalásainkat (összesen mintegy 20 milliárd forint) vetítjük előre, látható, hogy 2010-ben a ma tervezhető vállalásokhoz még másfélszer akkora támogatási összeget kell hozzá tenni.

34. A donor tevékenység komoly morális szempontjai mellett (és nem helyett!) a támogatást nyújtó ország gazdasági szempontjainak is meg kell jelenni. Más fejlett donor országok gyakorlatához hasonlóan az adófizetői pénzekkel jótékonykodó államnak közben arra is oda kell figyelnie, hogy ösztönözze a hazai üzleti szféra bekapcsolódását a donor pénzekből finanszírozott beruházásokba. Ez egy olyan téma, amely további érdekeltséget és megalapozottságot adhat a támogatások szükségszerű növelésére. Valójában ezen múlhat a magyar nemzetközi fejlesztéspolitika sikere is. Az érdekkonfliktusosnak tűnő helyzet (morális alapú segélyezés vs. üzleti szempontok) megfelelő kezelésére létezik nemzetközi gyakorlat. Kiemelhető és további tanulmányozásra érdemes a német vagy az osztrák példa, ahol nemzetközi fejlesztéspolitikai mandátummal bíró fejlesztési bankok végeznek a Millenniumi Célokhoz igazodó, de egyben a hazai üzleti vállalkozások nemzetközi piacra jutását támogató finanszírozó tevékenységet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Acharya, Arnab – Lima, Ana Fuzzo de – Moore, Mick (2004): Aid Proliferation: How responsible are the donors? IDS Working Paper No. 214.
- Acharya, Arnab et al. (2006): Proliferation and fragmentation: Transactions costs and the value of aid. *Journal of Development Studies*.
- Ahearn, Alan – Pisani-Ferry, Jean – André Sapir – Véron, Nicolas (2006): *Global Governance: An Agenda for Europe*. Brussels, Bruegel Policy Brief, December 2006.
- Alam, M. Shahid (1999): *Does Sovereignty Matter for Economic Growth? Economic Growth and Change* by John Adams and Francesco Pigliaru. Cheltenham, United Kingdom (Edward Elgar).
- Alby, Stéphane – Letilly, Gaëlle (2006): *Cancelling the debts of poor countries: for what results?* *Conjuncture* (BNP Paribas), March 2006.
- Állami Számvevőszék Fejlesztési és Módszertani Intézet (2004): *Privatizáció Magyarországon I-II*.
- Andor László (2003): *Pénz beszél*. Aula Könyvkiadó
- Andor László (2003): *Nemzetek és pénzügyek*. Nemzeti Tankönyvkiadó
- Arrighi, Giovanni (2007): *Adam Smith in Beijing. Lineages of the twenty-first century*. Verso. London, New York.
- Asian Development Bank (2007): *Toward a New Asian Development Bank In a New Asia (Report of the Eminent Persons Group to the president of the Asian Development Bank)*. Asian Development Bank, March 27, 2007.
- Austrian Federal Ministry of Finance (2005): *Strategic Guide for International Financial Institutions*. Vienna, August 2005.
- Báger Gusztáv – Szabó-Pelsőczy Miklós (1998a): *A Marshall-tervtől az új egyensúlyi helyzetek felé*. *Külgazdasági Szemle*, XLV. évf.
- Báger, Gusztáv – Szabó-Pelsőczy, Miklós (1998b): *Global Monetary and Economic Convergence*. Aldershot, England, Ashgate Publishing Ltd.
- Báger Gusztáv (2000): *Három lehetséges gazdaságpolitikai válasz a globalizáció kihívásaira a nemzetközi együttműködés szempontjából (Habilitációs disszertáció)*. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest.
- Báger Gusztáv (2002a): *A nemzetközi pénzügyi intézmények befolyása a gazdaságpolitikára*. *Társadalom és Gazdaság* 24, Akadémiai Kiadó, Budapest.

- Báger, Gusztáv (2002b): Evaluation of the World Bank's Role in the Transition: Hungary. The World Bank, Washington, D.C.
- Báger Gusztáv (2003): Az IMF és a Világbank új prioritásai. Európai Tükör, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest.
- Báger Gusztáv – Vigvári András (2007): Államreform, közpénzügyi reform. Nemzetközi trendek és hazai kihívások. Állami Számvevőszék Fejlesztési és Módszertani Intézet, 2007. április
- Balassa, Béla (1970): Growth Strategies in Semi-Industrial Countries. Quarterly Journal of Economics 84 (1).
- Balázs Judit (1994): A történelem vége vagy új szakasza? Gazdaság és Társadalom, V. évfolyam, 1994/4.
- Balázs Judit – Barnes, Ian – Fáy Péter Emese (2002): Az Európai Unió. Sopron.
- Bello, Walden (2007): Focus on the Global South. www.gondolkodjunkegyutt.hu (Magyar fordítás: Hrabák András)
- Berend T. Iván (2004): A globalizáció és hatása a centrum-periféria kapcsolatokra Európában. Mindentudás Egyeteme, Budapest.
- Birch, Melissa H.: Institution Building (1988): Multilateral Development Banks and State-Owned Enterprises. World Development 16:255-70.
- Birdsall, Nancy (2003): Why It Matters Who Runs the IMF and the World Bank. Working Paper 22. Center for Global Development, Washington, D.C.
- Birdsall, Nancy – Kapur, Devesh (2005): The Hardest Job in the World (Five crucial tasks for the new president of the World Bank). Center for Global Development, June 1, 2005.
- Bronstone, Adam (1999): The European Bank for Reconstruction and Development: The Building of a Bank for East Central Europe. Manchester: Manchester University Press.
- Bulatao, R. A. et al. (1990): World Population Projections. Baltimore, John Hopkins University Press
- Bulíř, Aleš – Hamann, Javier (2003): Aid Volatility: An Empirical Assessment. IMF Staff Papers, Vol. 50, No. 1.
- Bulíř, Aleš – Hamann, Javier (2006): Volatility of Development Aid: From the Frying Pan into the Fire? IMF Working Paper, WP/06665, Revised: 6/26/06.
- Bulíř, Aleš – Hamann, Javier (2007): Volatility of Development Aid: An Update. IMF Staff Papers, Vol. 54, No. 4.

- Burki, Javed – Guillermo E. Perry (1998a): Beyond the Washington Consensus – Institutions Matter. The World Bank, Washington, D.C.
- Burki, Javed – Guillermo E. Perry (1998b): Beyond the Washington Consensus – Institutions Matter. The World Bank, Washington, D.C.
- Bussière, Eric – Willaert, Emilie (2006): Council of Europe Development Bank. The social development bank in Europe, 1956-2006. Council of Europe Development Bank, Paris.
- Cahiers Papers (1998): International Financial Institutions in the 21st century. European Investment Bank.
- Camdessus, Michel (2005): International Financial Institutions: Dealing with New Global Challenges. Washington, D.C., Per Jacobsson Foundation Lecture, September 2005.
- Confédération européenne des ONG d'urgence et de développement (CONCORD) (2007): Hold the Applause! EU governments risk breaking aid promises, Brussels.
- Council of Europe (1998): Strengthening Social Cohesion: Outline for a Joint Programme between the ECSC and the Social Development Fund, September 1998, Council of Europe, Strasbourg.
- Council of Europe (2001): 800 million Europeans. Council of Europe, Strasbourg.
- Council of Europe Development Bank (1997, 2006): Report of the Governor, CEB, Paris.
- Council of the European Union (2005): Joint Statement by the Council and the representatives of Government of the Member States meeting within the Council, the European Parliament and the Commission on European Union Development Policy: "The European Consensus", 22 November 2005.
- Culperer, Roy (1997): Titans Or Behemots? Renouf Publishing Co.
- Czech Ministry of Finance (2007): Conference on ODA Issues, Key Drivers for Development. Prague, 27 March 2007.
(http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/hs.xsl/zahr_rozv_spoluprace_32322.html)
- Dervis, Kemal – Özer, Ceren (2005): A better globalization – Legitimacy, governance and reform. Center for Global Development, Washington, D.C.
- Dodd, Christopher J. – Hagel, Chuck (2007): U.S. National Infrastructure Bank Act of 2007. <http://dodd.senate.gov>
- Drache, Daniel (2002): The Post Washington Consensus – The Market Disconnect and the Public Reconnect. Presentation prepared for the Conference on Beyond Washington Consensus organized by the Institute for Industrial Development, New Delhi, February 12-14, 2002.
- Easterly, William (2006): The White Man's Burden: why the West's efforts to aid the rest have done so much ill and so little good. Penguin Books.

- Easton, Mark – Rorer, Kathryn (1991): The European Bank for Reconstruction and Development. The Harvard International Law Journal 32.
- Economist (2006): The New Titans – A Survey of the World Economy. September 16, 2006.
- Economist (2007): Hugo Chávez moves into banking. May 10, 2007.
- Eizenstat, Stuart E. – Aldonas, Grant D. – Burwell, Frances G. (2007): Transatlantic Leadership for a New Global Economy. The Atlantic Council of the United States, Policy Paper, April 2007.
- Euromoney (2004): Calling the EIB to account by Brown, Mark. May 2004.
- Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ (1999): Az Európa Tanács tevékenysége és eredményei, Budapest
- European Parliament (2007): Report on the EIB Annual Report for 2005. Committee on Economic and Monetary Affairs, 26 January 2007.
- Friedman, Milton (1991): Monetarist Economics. Basil Blackwell, Oxford.
- Friedman, Milton – Friedman, Rose (1998): Two Lucky People. Memoires. Univ. Chicago Press, Chicago.
- Gidai Erzsébet (1994): A magyar eladósodási folyamat jellemzői és kiváltó okai. Gazdaság és Társadalom, V. évfolyam, 1994/4.
- Gidai Erzsébet (2001): Európa 2015 – Az Európai Unió alkonya? Tudományos értékeink (tanulmánykötet). Szerk. Dr. Lentner Csaba. „Soproni Pénzügy Szakos Egyetemi Hallgatók Szakkollégiuma Alapítvány” Kiadó, Sopron.
- Greenspan, Alan (2007): The Age of Turbulence. Adventures in a New World. Penguin Books
- Hall, Christopher – Quesnel, Brice (2007): Harmonization and Alignment: From Paris to Accra (Lecture). Conference on ODA Issues, Key Drivers for Development, Prague, 27 March 2007. The World Bank.
- Hegedűs Ágnes (2004): A nemzetközi gazdasági és pénzügyi intézmények a magyarországi privatizációról. In: ÁSZ FEMI Privatizáció Magyarországon II.
- Heinrich Böll Foundation Washington Office (2000): A Makeover for the Bretton Woods Twins? A Transatlantic Critique of the Meltzer Report and Other Reform Proposals, Washington, D.C.
- Henning, C. Randall (2006): Regional Arrangements and the International Monetary Fund. In: Truman, Edwin M. (edit.) (2006): Reforming the IMF for the 21st Century. Washington, D.C., Institute for International Economics, Special Report #19, April 2006.

- Human Development Report 2003 (2003): United Nations Development Programme. Millennium Development Goals – A Pact Among Nations to End Human Poverty. Oxford University Press, New York.
- IMF Staff (2000): Recovery from the Asian Crisis and the Role of the IMF. International Monetary Fund.
- IMF publication (2002): How Should the IMF Be Reshaped? Three points of view on the IMF of the 21st century by de Larosiere, Camdessus, Köhler. International Monetary Fund, Washington, D.C.
- International Monetary Fund (2005): World Economic Outlook. Washinton, D.C.
- International Development Association (IDA) (2007): Aid Architecture: An Overview of the Main Trends in Official Development Assistance Flows. Washington, D.C.
- Járai Zsigmond (2002): Hogyan csatlakoztunk az IMF-hez? Heti Válasz, II. évf. 51-52. sz., 2002. december 20. A cikk tartalma előadás formájában elhangzott „Magyarország átalakulása és a nemzetközi pénzvilág” c. nemzetközi konferencián, Budapest, 2002. november 15.
- Kapur, D. – Lewis, J. P. – Webb, R. (1977): The World Bank. Its First Half Century. Washington DC., The Brookings Institutions
- Kiss Judit Dr. (2007): A magyar nemzetközi fejlesztéspolitika a számok tükrében. Nemzetközi Humanitárius és Fejlesztési Civil Szövetség.
- Kissinger, Henry (1998): Diplomácia. Panem – Grafo Kiadó, Budapest.
- Kissinger, Henry (2002a): Korszakváltás az amerikai külpolitikában? A 21. századi Amerika diplomáciai kérdései. Panem – Grafo Kiadó, Budapest.
- Kissinger, Henry (2002b): Korszakváltás az amerikai külpolitikában? A 21. századi Amerika diplomáciai kérdései. Panem – Grafo Kiadó, Budapest.
- Klein, Michael (1998): One hundred years after Bretton Woods. A future history of the World Bank Group. In: Cahiers EIB Papers
- Knack, Stephen (2001): Aid Dependence and the Quality of Governance: Cross-Country Empirical Tests. Southern Economic Journal 68(2): 310-29.
- Knack, Stephen – Azfar, Omar (2003a): Trade Intensity, Country Size and Corruption. Economic of Governance 4(1): 1-18.
- Knack, Stephen (2003b): Democracy, Governance and Growth. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Knack, Stephen – Rahman, Aminur (2004): Donor Fragmentation and Bureaucratic Quality in Aid Recipients. World Bank Policy Research Working Paper 3186.

- Külügyminisztérium (2008): Magyarország külkapcsolati stratégiája. [www.http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/kulkapcsolati_strategia/hu_kul_kapcs_strat.htm](http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/kulkapcsolati_strategia/hu_kul_kapcs_strat.htm)
- Lamfalussy, Alexandre – Snoy, Bernard – Jérôme Wilson (ed.) (2000): Fragility of the International Financial System. How can we Prevent New Crisis in Emerging Markets? Université Catholique de Louvain, Louvain.
- Lindbaek, Jannik – Guy, Pfeffermann – Gregory, Neil (1998): The evolving role of multilateral development banks. History and prospects. In: Cahiers EIB Papers
- Little, Ian – Scitovsky, Tibor – Scott, Maurice (1970): The Structure of Protection in Developing Countries – A Comparative Study. John Hopkins University Press, Baltimor.
- Lőrincné Istvánffy Hajna (1999): Nemzetközi pénzügyek. Budapest, Aula Könyvkiadó
- Madisson, A. (1991): Dynamic Forces in Capitalist Development. Oxford, Oxford University Press
- Madisson, A. (1995): Monitoring the World Economy. OECD Development Centre Studies. Paris, OECD
- Magyar Befektetési és Kereskedelem-fejlesztési Kht. (ITD-Hungary) (2007): Világbanki összekötők. (http://www.itd.hu/engine.aspx?page=Itdh_Vilagbankiosszekotok)
- Magyar Kódex 6. kötet (2001): Magyarok a 20. században. Kossuth Kiadó, Budapest
- Magyar Nagylexikon 18. kötet (2004). Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest
- Malan (2007): Final Report of the External Review Committee on IMF-World Bank Collaboration (The “Malan Report”). International Monetary Fund, Washington, D.C., February 2007.
- Mallaby, Sebastian (2005): Saving the World Bank. Foreign Affairs, May/June 2005.
- Manning, Richard (2006): Will „Emerging Donors” Change the Face of International Cooperation? OECD/DAC, ODI Lecture.
- Matolcsy György (2004): Privatizáció Magyarországon. In: ÁSZ FEMI Privatizáció Magyarországon II.
- Meltzer, Allan H. (2000): Report of the International Financial Institutions Advisory Commission. Washington, D.C.
- Menkveld, Paul A. (1991): Origin and Role of the European Bank for Reconstruction and Development, London: Graham and Troutman.
- Menyhay Imre (2002): Gazdálkodás, vállalkozás, etika – Társadalomelméleti gazdaságsszociológia alapvetése és alkalmazása. Akadémiai Kiadó, Budapest.

- Montes, Carlos (2007): Improving Public Financial Management in Developing Countries (Lecture). Seminar by the European Commission's DG Enlargement TAIEX, 28 March 2007. Development Strategies, United Kingdom.
- Naím, Moisés (1995): Latin America – The Morning After. Foreign Affairs 74. July-August.
- Naím, Moises (1999): Fads and Fashion in Economic Reforms – Washington Consensus or Washington Confusion? Foreign Policy Magazine.
- Napi Gazdaság (2007): Hasta la vista IMF! Komócsin Sándor, 2007. december 10.
- Ners, K. J. – van Houwelingne, A. – Palmer, M. – Storm S. K. (1992): Moving Beyond Assistance. Special Task Force chaired by Raymond Barre. New York, Prague, Warsaw.
- Ners, Krzysztof Janusz (1995): Western Assistance to Transition: the Implementation of Western Assistance in the Visegrad Countries. In: Transformation strategies and role of economic assistance to Central and Eastern Europe. Leipzig.
- Organization for Economic Cooperation and Development (1996): Report on Shaping the 21st Century. The Contribution of Development Co-operation. May 1996.
- Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) (2006): Total net ODA in 2006. OECD Aid Statistics. <http://www.oecd.org/dataoecd/12/8/38346276.xls>
- Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) (2007a): Complete Databases available via Source OECD, OECD's iLibrary. OECD.Stat Extracts. <http://stats.oecd.org/wbos/Index.aspx>
- Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) (2007b): DAC Statistical Reporting Directives, Declassified document, 6 April 2007
- Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) (2007c): Final ODA Flows in 2006, Unclassified document, 10 December 2007.
- Örlös László (2003): A nemzetközi pénzügyi intézmények szerepe a XXI. században. Nyugat-Magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar Gazdasági folyamatok elmélete és gyakorlata Doktori Iskola Pénzügyi program. Félévi beszámoló kézírata
- Örlös László (társszerző: Báger Gusztáv) (2004a): Az Európai Beruházási Bank és Magyarország együttműködésének újszerű megközelítése. Európai Tükör 2004/7, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest.
- Örlös László (társszerző: Báger Katalin) (2004b): Egy szociálisan érzékeny bank – az Európa Tanács Fejlesztési Bankja. Pénzügyi Szemle, II. évfolyam 9. szám.
- Örlös László (2004c): A Bretton Woods-i rendszer válsága és a kiútkeresés irányai. Nyugat-Magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar Gazdasági folyamatok elmélete és gyakorlata Doktori Iskola Pénzügyi program. Doktori szigorlat kézírata

- Örlös László (2006): A tudásalapú gazdaság és társadalom nemzetközi modelljei, kiépülésének magyarországi helyzete (belső tanulmány). In: Állami Számvevőszék Fejlesztési és Módszertani Intézet vitaanyaga (A tudásalapú gazdaság és társadalom), 2008.
- Örlös, László (2007): ODA Principles and national coordination: Role of the Ministry of Finance (Presentation). Conference on ODA Issues, Key Drivers for Development, Prague, 27 March 2007. (http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Mr_Orlos-Hungary.pps).
- Örlös László (2008): Szempontok Magyarország nemzetközi fejlesztéspolitikájának alakításához. Közelítés a multilaterális fejlesztéspolitika oldaláról. Pénzügyi Szemle (megjelenés alatt)
- Palánkai Tibor (2004): Az európai integráció gazdaságtana. Aula Könyvkiadó.
- Paragi Beáta – Szent-Iványi Balázs – Vári Sára (2007): Nemzetközi fejlesztési segélyezés. A Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának támogatásával, Budapest.
- Park, Yung Chul (2002): Regional Financial Arrangements for East Asia. A Different Agenda from Latin America. Korea University, Working Paper No. 1., December 2002.
- Parry, Robert T. (2000): Financial Globalization and International Financial Institutions: Principles and Parallels delivered to European Banking and Financial Forum, Prague.
- Peretz, David (2007): The Process for Selecting and Appointing the Managing Director and First Deputy Managing Director of the IMF (Background Paper). International Monetary Fund, Independent Evaluation Office, July 11, 2007.
- Práger László (2008): A globális gazdaságon innen és túl. Aula Könyvkiadó.
- Rajan, Ramkishen S. (1999): The Brazilian and Other Currency Crises of the 1990s. Claremont Policy Brief. Claremont College, Claremont, Calif, May 1999.
- Rato y Figaredo, Rodrigo de – Wolfensohn, J.D. (2004): Celebrating the Bretton Woods Institutions, Washington, D.C.
- Reverchon, Antione (2007): Trois scénarios pour rénover le systeme financier mondial. Le Monde, le 12 mai 2007.
- Rohatyn, Felix – Rudman, Warren (2007) : Fedaral action is needed to rebuild America. Financial Times, 23 August 2007.
- Romsics Ignác (2003): Volt egyszer egy rendszerváltás. Rubicon Könyvek.
- Roper, Steven D. – Barria, Lilian A. (2003): Policy Preferences among Multilateral Development Banks, Studies in Post-Communism Occasional Paper No. 5., Centre for Post-Communist Studies, St. Francis Xavier University.

- Samecki, Pawel (1998): EU Financial Transfers and Eastern Enlargement. Polish Expectations. In: Inotai András – Vida Krisztina (ed.): Financial transfers of the European Union and Eastern Enlargement, Budapest.
- SAPRI Hungarian National Committee (2001): The Hungarian SAPRI studies (Final Report) – Socio-Economic Impact of Structural Adjustment in Hungary, Budapest.
- Shihata, Ibrahim F. I. (1990): The Role of the European Bank for Reconstruction and Development in the Promotion and Financing of Investment in Central and Eastern Europe: A Legal Analysis. ICSID Review 5:207-31.
- Simai Mihály (1996): Nemzetközi üzletpolitika. Aula Könyvkiadó.
- Soros György (1999): A globális kapitalizmus válsága – Veszélyben a nyílt társadalom. Scolar Kiadó, Budapest.
- Soros, George (2004): The Bubble of the American Supremacy published by PublicAffairs.
- Stern, Nicholas – Lankes, Hans Peter (1998): Making the most of markets: The role of IFIs. In: Cahiers EIB Papers
- Stern, Nicholas (2006): Stern Review on the Economics of Climate Change for the British Government, October 2006.
- Stiglitz, Joseph E. (1998a): More Instruments and Broader Goals – Moving toward the Post-Washington Consensus. United Nations University/World Institute for Development Economics Research. Helsinki.
- Stiglitz, Joseph E. (1998b): The Role of International Financial Institutions in the Current Global Economy. Address to the Chicago Council on Foreign Relations, Chicago.
- Stiglitz, Joseph E. (1999a): The World Bank at the Millennium. Economic Journal 109 (459). United Nations. Annual Report of the United Nations University. Tokyo.
- Stiglitz, Joseph E. (1999b): Whither Reform? Ten Years of the Transition. World Bank Annual Conference on Development Economics by Boris Plesovic and Joseph E. Stiglitz. The World Bank, Washington, D.C.
- Stiglitz, Joseph E. (1999c): Two principles for the Next Round, or, How to Bring Developing Countries in from the Cold. Lecture at the International Centre for Trade and Sustainable Development, Geneva.
- Stiglitz, Joseph E. (2000a): A kormányzati szektor gazdaságtana. KJK Kerszöv, Budapest.
- Stiglitz, Joseph E. (2000b): Democratic Development as the Fruits of Labor. Keynote address presented at the Industrial Relations Research Association's annual meeting, Boston.

- Stiglitz, Joseph E. (2003): Globalization and its discontents. W. W. Norton & Company. New York, London.
- Stiglitz, Joseph E. (2005): A viharos kilencvenes évek. A világ eddigi legprosperálóbb tíz évének története. Napvilág Kiadó.
- Stiglitz, Joseph E. (2007): Making globalization work. W. W. Norton & Company. New York, London.
- Szakolczai György (2005): A washingtoni konszenzus és ami utána következik. Külgazdaság, 2005. október
- Szerencsi Ágnes (2008): Új hidegháború: Afrikáért! Kitekintő, 2008. január 13.
- Tarafás Imre (2003): A monetáris politika a nagy válságtól az ingatag piacokig. Aula Könyvkiadó
- Task Force on Multilateral Development Banks (1996): Serving a changing world. Development Committee Report of the Task Force on Multilateral Development Banks. Washington D.C., World Bank
- The Economist (2007): Hugo Chávez moves into banking. May 10, 2007.
- Townsend, Pierre (1990): „European Worry EBRD Has Been Co-Opted by US.” Annual Meetings News 5:35., 1990. In: Menkveld, Paul A. (1991): Origin and Role of the European Bank for Reconstruction and Development
- Truman, Edwin M. (edit.) (2006): Reforming the IMF for the 21st Century. Washington, D.C., Institute for International Economics, Special Report #19, April 2006.
- Ubide, Angel (2007): The International Monetary System, the IMF, and the G20 – Rethinking the IMF Business Model: Proposals for Assessment and Reform of the IMF’s Medium-Term Strategy. World Economic Forum, London.
- Vigvári András (2005): Közpénzügyeink. KJK-Kerszöv, Budapest
- Vigvári András (2008): Pénzügy(rendszer)tan. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Vígh-Miklé Szabolcs (2002): A nemzetközi pénzügyi rendszer reformja. Külgazdaság, XLVI. évf., 2002.
- Weber, Steven (1994): Reconstruction and Development, International Organization 48., 1994.
- Weller, Christian (2000): Meltzer Report Misses the Mark. Commission’s recommendations for World Bank, IMF need further consideration. Economic Policy Institute, Economic Issue Brief 141, Washington, D.C.

- Williamson, John (1990): What Washington Means by Policy Reform. Latin American Adjustment: How Much Has Happened? Institute for International Economics, Washington, D.C.
- Williamson, John (1993): Democracy and the Washington Consensus. World Development Vol. 21 No 8, pp. 1331.
- Williamson, John (2000): What Should the World Bank Think about the Washington Consensus? The World Bank Research Observer, vol. 15, no. 2, pp. 251-264. Washington, D.C., August 2000.
- Williams, Jonathan (szerk.) (1999): A pénz története. Novella Könyvkiadó, 1999.
- Witteveen, H. J. (1995): The Determination and Consequences of International Liquidity. In: Szabó-Pelsőczy Miklós (szerk.) (1996.): Fifty Years After Bretton Woods. Avebury, Aldershot, United Kingdom (a Robert Triffin-Szirák Alapítvánnyal együttműködve)
- Wolfensohn, James D. (1998): The Other Crisis. Address to the Board of Governors. The World Bank, Washington, D.C.
- Wolfensohn, James D. (2004): Note from the President of the World Bank to the Development Committee. The World Bank and the International Monetary Fund, Washington, D.C. April 25, 2004.
- Wood, Angela (2001): For Richer, For Poorer? G8 Proposals for IMF Reform. Hamlyn House, London.
- Woods, Ngaire (2008): From intervention to cooperation: reforming the IMF and World Bank. Progressive governance, London.
- World Bank and International Monetary Fund (2001): Draft Joint Report of the Bank Working Group to Review the Process for Selection of the President and The Fund Working Group to Review the Process for Selection of the Managing Director. Washington, D.C.
- World Bank (2002): Memorandum of the President of the International Bank for Reconstruction and Development to the Executive Directors on a Country Assistance Strategy Progress Report of the World Bank for the Republic of Hungary. Report No. 23609-HU (Public disclosure authorized). Washington, D.C., April 2, 2002.
- World Bank (2007): World Development Indicators. Washington, D.C.

JOGSZABÁLYOK, HATÁROZATOK JEGYZÉKE

INTÉZMÉNY	JOGSZABÁLY, HATÁROZAT ⁶⁹
IMF	1982. évi VI. törvényerejű rendelet a Nemzetközi Valuta Alap alapokmányának kihirdetéséről 7/1982. (V.4.) NET határozat A Nemzetközi Valutaalapban a tagság elfogadásáról és ezzel kapcsolatos más kérdésekről
IBRD	1982. évi 15. törvényerejű rendelet a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank alapokmányának kihirdetéséről 9/1982.(V.4.) NET határozat A Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bankban a tagság elfogadásáról és ezzel kapcsolatos más kérdésekről
IFC	1985. évi 20. törvényerejű rendelet a Nemzetközi Pénzügyi Társaság Alapokmányának kihirdetéséről 11/1985.(IV.13.) NET határozat A Nemzetközi Pénzügyi Társaságban a tagság elfogadásáról és ezzel kapcsolatos egyes kérdésekről
IDA	1985. évi 19. törvényerejű rendelet a Nemzetközi Fejlesztési Társulás alapokmányának kihirdetéséről 10/1985. (IV.13.) NET határozat A Nemzetközi Fejlesztési Társulásban a tagság elfogadásáról és ezzel kapcsolatos egyéb kérdésekről
MIGA	1989. évi 7. törvényerejű rendelet a Nemzetközi Beruhásbiztosítási Ügynökség létrehozásáról szóló, Szöulban, 1985. október 11-én kelt Egyezmény kihirdetéséről
EBRD	1991. évi LV. törvény az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank létrehozásáról szóló megállapodás kihirdetéséről 78/1990.(XI.17.) OGY határozat Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bankban való tagság elfogadásáról és ezzel kapcsolatos egyéb kérdésekről
CEB	1999. évi XXXIII. törvény a Magyar Köztársaságnak az Európa Tanács Társadalom Fejlesztési Alapjához történő csatlakozás és ezzel összefüggésben az Európa Tanács kiváltságairól és mentességeiről szóló, Párizsban, 1949. szeptember 2-án kelt Általános Megállapodás Harmadik Kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről 2029/1998. (II.13.) Korm. határozat az Európa Tanács Társadalomfejlesztési Alapjához történő csatlakozásról 2095/1997. (IV. 18.) Korm. határozat az Európa Tanács Társadalomfejlesztési Alapjához történő csatlakozásról
EIB	2004. évi XXX. törvény az Európai Unióhoz történő csatlakozásról szóló szerződés kihirdetéséről (I. sz. melléklethez csatolt 1. Jegyzőkönyv az Európai Beruházási Bank alapokmányának módosításairól 1998. évi XVI. törvény a Magyar Köztársaság és az Európai Beruházási Bank (EIB) közötti, az EIB magyarországi tevékenységére vonatkozó, Hongkongban, 1997. szeptember 22-én kelt Keretmegállapodás kihirdetéséről
NIB	1997. évi CXLIII. törvény a Magyar Köztársaság Kormánya és az Északi Beruházási Bank közötti pénzügyi együttműködésről szóló Keretmegállapodás kihirdetéséről

⁶⁹ A felsorolás a multilaterális pénzügyi intézményekhez történő csatlakozással, tagsággal összefüggő jogszabályokat és határozatokat tartalmazza.

MELLÉKLET

1. táblázat

Nemzetközi fejlesztési intézmények összehasonlító adatai

2006. évi adatok (millió euróban, IBRD
esetében millió USD-ben)

	CEB	EBRD	EIB	IBRD	NIB
Mérlegfőösszeg	18 232	30 691	289 158	212 326	17 988
Jegyzett tőke	3 294	19 794	163 654	189 718	4 142
Saját tőke	4 692		31 172	36 474	
Éves nettó profit	88,1	2 389	2 566	- 2 389	
Hitelkihelyezés					
Jóváhagyott	2 460		53 371	14 135	
Folyósított	1 640	3 800	36 802	11 833	1 605
Hitelkintlévőség	11 965		310 911	103 004	
Fő profil	szociális fejlesztések támogatása	piacgazdasági átmenet elősegítése	EU tagállamok gazdasági és társadalmi kohéziójának erősítése	szegénység elleni küzdelem elősegítése, globális közjavak	környezetvédelem és gazdasági fejlődés elősegítése
Tagországok száma ⁷⁰	40	64	27	184	8
Munkatársak száma	141	1 018	1 369	8600 ⁷¹	
Működési országok	tagországok, kiemelten 20 célország	29 működési célország	EU és partnerországok	fejlődő országok	skandináv és balti államok, valamint az azokkal kereskedelmi kapcsolatban álló országok
Magyarország státusza	hitelfelvevő célország	hitelfelvevő célország várhatóan 2010-ig	hitelfelvevő	graduált tagállam	Hitelfelvevő
Magyarország Csatlakozása	1998	1990	2004	1982	-
Legfelsőbb politikai felügyelet szervezete	Európa Tanács	tagországok kormányai, beszámoló Európa Tanácsnak	Európai Parlament	ENSZ	Tagországok kormányai

Forrás: nemzetközi pénzügyi intézmények éves jelentései

⁷⁰ 2007. évi adatok

⁷¹ IBRD és IDA együtt

2. tábla

Magyarország tulajdonosi viszonyai a nemzetközi fejlesztési intézményekben
(2006. december 31.)

Nemzetközi pénzügyi/fejlesztési intézmény	Jegyzett tőke-rész	Befizetett/befizetendő tőke-rész	Fennálló állami adósság	Szavazati súly
Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank Világbank, IBRD	805,00 M USD	58,03 M USD	85,34 M USD 23,57 M USD	0,51 %
Nemzetközi Pénzügyi Társaság IFC	10,93 M USD	10,93 M USD	100,00 M USD*	0,46 %
Nemzetközi Fejlesztési Társulás IDA	54,200 M USD	42,61 M USD	-	0,75 %
Nemzetközi Beruházásbiztosítási Ügynökség MIGA	10,76 M USD	2,04 M USD	-	0,58%
Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank EBRD	158,00 M EUR	41,48 M EUR	39,92 M EUR 844,00 M HUF	0,79 %
Európa Tanács Fejlesztési Bank CEB	26,88 M EUR	2,97 M EUR	272,37 M EUR	0,81 %
Európai Beruházási Bank EIB	1 190,87 M EUR	59,54 M EUR	1 216,99 M EUR 70,74 M USD	0,72 %

Forrás: Világbank, IFC, MIGA, EBRD, EIB, CEB, PM, Örlös (2004a)

* kötelezettségvállalási érték (1999-2002)

3. táblázat

Fontosabb multilaterális fejlesztési bankok (2004. december 31-i állapot)

Bank neve	Teljes eszközállomány (millió USD)	Székhely	Bank típusa
Nemzetközi Újjáépítés és Fejlesztési Bank (IBRD) ⁷²	227 120,00	Washington	globális
Nemzetközi Pénzügyi Társaság (IFC)	32 361,00	Washington	globális
Amerika-közi Fejlesztési Bank (IADB)	66 953,00	Washington	regionális
Ázsiai Fejlesztési Bank (ADB)	50 789,60	Manila	regionális
Afrikai Fejlesztési Bank (AfDB)	15 549,80	Abidjan ⁷³	regionális
Európai Beruházási Bank (EIB)	348 245,80	Luxembourg	európai
Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD)	30 433,10	London	európai
Európa Tanács Fejlesztési Bankja (CEB)	22 302,00	Párizs	európai
Északi Beruházási Bank (NIB)	22 287,50	Helsinki	európai
Iszlám Fejlesztési Bank (IDB) ⁷⁴	6 800,10	Jeddah	szub-regionális
Közép-amerikai Gazdasági Integrációs Bank (CABEI)	3 459,20	Tegucigalpa	szub-regionális
Fondo Latinoamericano de Reservas (FLAR)	2 208,80	Bogota	szub-regionális
Karibi Fejlesztési Bank (CDB)	883,50	Bridgetown	szub-regionális
Nyugat-afrikai Fejlesztési Bank (WADB)	838,10	Lome	szub-regionális
Fekete-tengeri Kereskedelmi és Fejlesztési Bank (BSTDB)	439,70	Thessaloniki	szub-regionális
Észak-afrikai Fejlesztési Bank (NADB)	382,70	San Antonio	szub-regionális
Kelet-afrikai Fejlesztési Bank (EADB)	205,00	Kampala	szub-regionális
Kelet- és Dél-afrikai Kereskedelmi és Fejlesztési Bank (PTA Bank)	183,50	Nairobi	szub-regionális
Latin-amerikai Export Bank (Bladex)	2 534,60	Panamaváros	részben privát szektor tulajdonában
Afrikai Export-Import Bank (Afreximbank)	523,80	Kairo	részben privát szektor tulajdonában
Összesen	834 500,80		

Forrás: bankok pénzügyi jelentései, Fitch Ratings

⁷² 2004. június 30-án záruló pénzügyi év

⁷³ Az AfDB székhelyét ideiglenesen áthelyezték Tunis-ba.

⁷⁴ 2005. február 9-én záruló pénzügyi év

4. táblázat

A központi költségvetés nemzetközi fejlesztési intézmények felé fennálló adósságának alakulása

millió forint

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
CEB	9 670,3	14 903,0	18 471,0	48 119,2	64 198,2	68 836,8	85 954,0	73 472,6
EBRD	3 013,7	0,0	0,0	1 240,4	1 052,1	960,3	929,5	733,3
EIB	41 583,1	39 676,8	93 933,1	155 579,3	208 057,8	304 864,4	436 568,7	534 900,5
Világbank-csoport	54 987,0	51 369,2	43 621,1	41 248,5	31 818,4	25 832,0	21 007,9	13 065,8
KfW	35 225,1	30 546,2	27 141,5	26 586,3	21 571,9	18 713,7	16 633,7	11 723,4
Egyéb, átvállalások	118 354,2	82 785,8	184 568,4	90 054,6	79 274,9	71 305,8	69 987,2	56 611,7
NFI összesen	262 833,4	219 281,0	367 735,1	362 828,3	405 973,3	490 513,0	631 081,0	690 507,3
Devizaadósság	2 508 748,6	2 322 103,2	2 267 291,5	2 578 986,5	2 983 522,0	3 590 683,2	4 507 976,3	4 662 858,8
Bruttó adósság	7 226 203,8	7 719 500,9	9 224 195,2	10 587 670,5	11 592 353,1	12 765 597,7	15 120 821,1	15 892 017,3

Forrás: ÁKK

5. táblázat

A központi költségvetés nemzetközi fejlesztési intézmények felé fennálló adósságának arányai

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
CEB	3,7%	6,8%	5,0%	13,3%	15,8%	14,0%	13,6%	10,6%
EBRD	1,2%	0,0%	0,0%	0,3%	0,3%	0,2%	0,2%	0,1%
EIB	15,8%	18,1%	25,5%	42,9%	51,3%	62,2%	69,2%	77,5%
Világbank	20,9%	23,4%	11,9%	11,4%	7,8%	5,3%	3,3%	1,9%
KfW	13,4%	13,9%	7,4%	7,3%	5,3%	3,8%	2,6%	1,7%
Egyéb, átvállalások	45,0%	37,8%	50,2%	24,8%	19,5%	14,5%	11,1%	8,2%
NFI összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Forrás: ÁKK

6. táblázat

Teljes tőkeáramlás a V4-országokban

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Összes donor, teljes	9 295,13	6 359,4	9 375,43	8 679,83	7 342,02	12 75,79	10 265,26	12 284,44	20 412,74	20 192,6	20 879,37	17 990,1	11 666,91	17 136,96	26 039,04
Összes multilaterális	1061,31	2 136,47	2 576,51	2 115,85	3 091,09	2 230,92	2 129,32	2 344,03	2 488,95	3 287,08	3 095,21	3 330,01	2 815,77	5 111,22	3 491,4
EBRD	-	-	161,1	279	509,44	752,65	549,12	299,46	390,67	218,97	43,35	650,85	321	346,72	220,84
EC	841,81	1 295,8	1 383,05	956,22	1 244,46	1 028,96	1 334,37	1 419,68	2 380,9	2 480,74	2 527,79	2 464,16	2 470,87	5 152,52	3 803,87
GEF	-	-	-	-	-	-	-	7,19	8,51	20,43	10,5	10,04	8,54	10,25	8,68
IBRD	167,00	796	970,8	808,31	1 303,96	374,29	237,4	569,73	-441,28	478,4	466,85	195,68	-18,17	-465,44	-499,69
IFC	18,66	28,58	44,36	57,81	20,32	60,69	-8,59	25,27	126,31	68,75	29,63	-5,46	17,29	49,28	-58,93

Forrás: OECD (2007a)

7. táblázat

Teljes privát nettó tőkeáramlás, összes donor, millió USD

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Cseh Közt.	17,65	198,16	927,91	187,52	1 563,42	2 503,46	2 468,48	2 050,80	2 365,41	4 219,93	2 921,81	2 577,87	- 512,97	- 856,04	443,48
Magyarország	428,33	763,03	1 633,82	3 365,09	1 988,03	3 625,95	662,87	1 463,01	3 055,14	38,04	1 412,97	3 143,51	1 311,87	5 554,26	7 365,88
Lengyelország	36,86	- 337,60	- 59,36	129,02	1 383,85	- 956,54	2 042,21	2 728,40	6 930,24	8 830,59	9 570,92	6 346,03	1 959,29	3 449,19	6 255,99
Szlovákia	8,83	94,94	456,76	268,77	600,76	287,91	479,74	1 016,83	1 718,44	61,28	978,64	557,86	3 533,64	924,31	1 195,77
KKE összesen	495,93	52,41	3 554,40	4 334,11	2 198,92	5 821,49	6 565,92	8 708,90	16 386,96	15 766,71	16 656,69	14132,53	8 343,09	11503,83	21484,73
V4	491,67	718,53	2 959,13	3 950,40	5 536,06	5 460,78	5 653,30	7 259,04	14 069,23	13 149,84	14 884,34	12 625,27	6 291,83	9 071,72	15 261,12

Forrás: OECD (2007a)

8. táblázat

Teljes hivatalos nettó tőkeáramlás, összes donor, millió USD

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Cseh Közt.	694,29	714,19	480,43	469,56	367,27	331,57	401,19	170,77	609,00	157,53	441,46	333,61	393,65	844,00	437,71
Magyarország	1 776,25	1 384,12	616,61	598,76	383,09	170,54	- 103,85	141,58	- 427,93	198,76	134,01	220,02	331,13	455,60	472,43
Lengyelország	4 119,19	1 983,72	2 605,06	1 559,60	1 867,43	277,56	1 351,96	954,04	1 004,72	1 399,65	532,56	410,92	853,05	755,18	162,37
Szlovákia	347,14	361,35	230,30	120,45	309,94	422,46	230,35	235,22	326,48	359,66	90,04	456,31	145,19	131,67	237,06
KKE összesen	8 799,20	6 306,99	5 821,03	4 345,72	5 143,10	954,30	3 699,34	3 575,54	4 025,78	4 425,89	222,68	857,57	3 323,82	633,13	4 554,31
V4	6 936,87	4 443,38	3 932,40	2 748,37	2 927,73	202,13	1 879,65	1 501,61	1 512,27	2 115,60	198,07	420,86	1 723,02	186,45	1 309,57

Forrás: OECD (2007a)

9. táblázat

Tőkeáramlás Magyarországon, millió USD

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Hivatalos teljes nettó tőkeáramlás	1 776,25	1 384,12	616,61	598,76	383,09	170,54	- 103,85	141,58	- 427,93	198,76	134,01	220,02	331,13	455,60	472,43
Privát teljes nettó tőkeáramlás	428,33	763,03	1 633,82	3 365,09	1 988,03	3 625,95	662,87	1 463,01	3 055,14	38,04	1 412,97	3 143,51	1 311,87	5 554,26	7 365,88
Multilaterális teljes nettó tőkeáramlás	612,40	787,67	426,19	461,63	243,76	- 59,59	- 43,66	86,55	- 556,28	239,02	169,11	333,97	380,64	393,73	346,85

Forrás: OECD (2007a)

10. táblázat

Magyarország, multilaterális nettó tőkeáramlás, millió USD

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EBRD	-	-	84,20	124,07	106,54	142,30	192,33	- 16,39	19,95	0,88	- 5,14	34,63	9,06	90,08	148,04
EU	481,80	530,89	126,91	234,69	199,04	- 174,61	214,61	160,23	226,38	266,13	234,70	313,22	438,73	583,79	237,81
GEF	-	-	-	-	-	-	-	3,65	1,55	0,60	-	-	0,18	0,33	0,50
IBRD	113,00	239,00	192,80	84,64	- 28,12	- 63,17	- 419,00	- 32,83	- 802,34	- 23,57	- 56,67	- 10,33	- 62,91	- 280,47	- 39,50
IFC	17,60	17,78	22,28	18,23	- 33,70	35,89	- 31,60	- 28,11	- 1,82	- 5,02	- 3,78	- 3,83	- 4,42	-	-
Összesen	612,40	787,67	426,19	461,63	243,76	- 59,59	- 43,66	86,55	- 556,28	239,02	169,11	333,97	380,64	393,73	346,85

Forrás: OECD (2007a)

11. táblázat

Hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, bruttó, millió USD

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Cseh Közt.	694,29	624,98	405,57	469,61	376,56	415,42	495,22	361,14	704,00	471,31	537,17	456,81	527,54	1 114,03	715,83
Magyarország	1 663,25	1 190,39	387,26	790,26	741,12	1 116,11	827,65	654,69	873,97	590,34	526,04	581,17	774,68	1 038,45	752,19
Lengyelország	4 065,19	5 364,49	2 243,99	1 579,67	2 783,38	4 367,54	1 847,07	1 401,53	1 460,01	1 889,21	2 051,40	2 018,67	1 765,10	3 186,05	2 610,28
Szlovákia	347,14	311,74	191,06	120,45	311,26	427,42	262,61	436,35	426,56	487,68	264,25	619,09	247,66	403,13	417,97
V4	6 769,87	7 491,60	3 227,88	2 959,99	4 212,32	6 326,49	3 432,55	2 853,71	3 464,54	3 438,54	3 378,86	3 675,74	3 314,98	5 741,66	4 496,27

Forrás: OECD (2007a)

12. táblázat

Nettó teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, millió USD

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EBRD	-	-	158,20	237,82	375,13	537,79	339,56	- 7,91	35,18	30,02	- 16,75	581,98	244,31	342,78	- 131,38
EU	775,13	894,22	580,78	479,95	748,93	449,68	806,28	715,49	1 497,03	1 537,37	1 699,34	1 528,14	1 456,19	2 829,97	1 741,52
GEF	-	-	-	-	-	-	-	5,57	3,64	13,31	3,49	7,91	4,59	6,35	4,47
IBRD	167,00	788,00	666,40	534,34	759,77	192,45	- 114,60	31,89	- 847,50	- 18,26	28,05	73,61	- 160,44	- 568,22	- 660,47
IFC	18,66	28,58	44,36	56,11	21,29	54,02	- 27,36	9,34	53,05	- 2,22	- 33,27	- 22,08	- 16,37	- 10,24	- 97,44
Összes multilaterális	960,79	1 710,80	1 449,74	1 308,22	1 905,12	1 233,94	1 003,88	754,38	741,40	1 560,22	1 680,86	2 169,56	1 528,28	2 600,64	856,70

Forrás: OECD (2007a)

13. táblázat

EBRD, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, bruttó, millió USD

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Cseh Közt.	29,98	61,55	106,63	75,64	14,07	4,10	0,53	6,68	42,06	47,25	64,19	105,93
Magyarország	124,07	141,78	234,06	204,61	88,28	31,34	18,85	6,68	104,45	186,82	197,12	374,24
Lengyelország	74,71	140,51	161,81	133,11	160,01	74,59	71,27	23,04	442,00	350,98	614,92	578,92
Szlovákia	9,06	90,32	182,49	58,26	18,71	33,55	46,55	12,86	238,68	46,07	107,77	79,48
V4	228,76	434,16	684,99	471,62	281,07	143,58	137,20	49,26	827,19	631,12	984,00	1 138,57

Forrás: OECD (2007a)

14. táblázat

EK, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, bruttó, millió USD

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Cseh Közt.	3,13	186,40	198,60	44,04	146,74	107,90	205,83	170,14	510,38	322,52	440,03	357,41	414,78	994,10	234,28
Magyarország	481,80	530,89	126,91	234,69	199,80	288,32	232,91	192,34	270,84	385,15	315,49	389,76	537,20	768,96	237,81
Lengyelország	288,63	83,78	165,05	172,56	311,46	403,26	308,07	284,45	570,68	737,54	989,72	737,67	827,96	1 940,00	1 101,03
Szlovákia	1,57	93,15	90,22	28,66	94,06	125,10	102,76	141,29	240,35	287,51	177,40	290,86	159,97	150,39	168,40
V4	775,13	894,22	580,78	479,95	752,06	924,58	849,57	788,22	1 592,25	1 732,72	1 922,64	1 775,70	1 939,91	3 853,45	1 741,52

Forrás: OECD (2007a)

15. táblázat

GEF, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, bruttó, millió USD

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Cseh Közt.	1,40	0,84	5,54	0,67	0,01	-	-	-
Magyarország	3,65	1,55	0,60	-	0,28	0,18	0,33	0,50
Lengyelország	0,18	0,97	6,88	2,82	7,44	4,28	5,85	3,78
Szlovákia	0,34	0,28	0,29	-	0,18	0,13	0,17	0,19
V4	5,57	3,64	13,31	3,49	7,91	4,59	6,35	4,47

Forrás: OECD (2007a)

16. táblázat

IBRD, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, bruttó, millió USD

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Cseh Közt.	92,89	30,02	56,72	42,10	22,79	26,20	20,53	-	-	-	-	-
Magyarország	229,04	168,17	188,22	95,20	184,63	369,24	31,29	38,19	11,59	1,05	0,09	3,47
Lengyelország	317,05	672,29	209,96	463,50	238,86	152,61	247,15	349,01	298,47	171,14	142,91	398,96
Szlovákia	39,76	85,58	7,65	6,00	12,54	15,00	2,77	0,93	53,76	-	80,67	103,60
V4	678,74	956,06	462,55	606,80	458,82	563,05	301,74	388,13	363,82	172,19	223,67	506,03

Forrás: OECD (2007a)

17. táblázat

IFC, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, bruttó, millió USD

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Cseh Közt.	-	-	-	32,16	29,97	7,18	36,30	66,80	60,50	12,16	-	-	-	-	-
Magyarország	17,60	18,03	-	28,16	7,29	55,07	10,00	1,11	1,39	-	-	-	-	-	-
Lengyelország	1,06	11,11	-	9,88	41,41	23,68	12,78	20,04	5,00	2,20	6,65	-	0,16	-	48,63
Szlovákia	-	-	-	-	-	-	-	-	2,35	28,41	1,28	-	-	-	-
V4	18,66	29,14	-	70,20	78,67	85,93	59,08	87,95	69,24	42,77	7,93	-	0,16	-	48,63

Forrás: OECD (2007a)

18. táblázat

EBRD, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, nettó, millió USD

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Cseh Közt.	35,40	29,98	61,12	57,53	49,23	- 64,78	- 0,61	- 1,64	3,10	40,46	38,79	38,63	26,29
Magyarország	84,20	124,07	106,54	142,30	192,33	- 16,39	19,95	0,88	- 5,14	34,63	9,06	90,08	148,04
Lengyelország	20,90	74,71	117,15	157,03	71,11	80,58	42,99	11,85	31,39	330,04	180,12	121,83	- 270,44
Szlovákia	17,70	9,06	90,32	180,93	26,89	- 7,32	- 27,15	18,93	- 46,10	176,85	16,34	92,24	- 35,27
V4	158,20	237,82	375,13	537,79	339,56	-7,91	35,18	30,02	- 16,75	581,98	244,31	342,78	- 131,38

Forrás: OECD (2007a)

19. táblázat

EK, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, nettó, millió USD

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Cseh Közt.	3,13	186,40	198,60	44,04	146,74	107,90	205,83	170,14	506,49	315,07	414,81	313,35	352,69	959,13	234,28
Magyarország	481,80	530,89	126,91	234,69	199,04	- 174,61	214,61	160,23	226,38	266,13	234,70	313,22	438,73	583,79	237,81
Lengyelország	288,63	83,78	165,05	172,56	309,09	391,29	283,08	259,21	531,68	689,74	919,56	659,42	540,38	1 176,41	1 101,03
Szlovákia	1,57	93,15	90,22	28,66	94,06	125,10	102,76	125,91	232,48	266,43	130,27	242,15	124,39	110,64	168,40
V4	775,13	894,22	580,78	479,95	748,93	449,68	806,28	715,49	1 497,03	1 537,37	1 699,34	1 528,14	1 456,19	2 829,97	1 741,52

Forrás: OECD (2007a)

20. táblázat

GEF, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, nettó, millió USD

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Cseh Közt.	1,40	0,84	5,54	0,67	0,01	-	-	-
Magyarország	3,65	1,55	0,60	-	0,28	0,18	0,33	0,50
Lengyelország	0,18	0,97	6,88	2,82	7,44	4,28	5,85	3,78
Szlovákia	0,34	0,28	0,29	-	0,18	0,13	0,17	0,19
V4	5,57	3,64	13,31	3,49	7,91	4,59	6,35	4,47

Forrás: OECD (2007a)

21. táblázat

IBRD, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, nettó, millió USD

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Cseh Közt.	-	130,00	86,80	92,89	30,02	56,72	32,20	- 16,66	- 20,84	- 35,74	- 42,88	- 41,23	- 41,02	- 134,95	- 18,86
Magyarország	113,00	239,00	192,80	84,64	- 28,12	- 63,17	- 419,00	- 32,83	- 802,34	- 23,57	- 56,67	- 10,33	- 62,91	- 280,47	- 39,50
Lengyelország	54,00	349,00	342,80	317,05	672,29	191,25	266,20	83,57	- 22,63	58,72	149,84	93,42	- 34,63	- 209,22	- 676,54
Szlovákia	-	70,00	44,00	39,76	85,58	7,65	6,00	- 2,19	- 1,69	- 17,67	- 22,24	31,75	- 21,88	56,42	74,43
V4	167,00	788,00	666,40	534,34	759,77	192,45	- 114,60	31,89	- 847,50	- 18,26	28,05	73,61	- 160,44	- 568,22	- 660,47

Forrás: OECD (2007a)

22. táblázat

IFC, teljes hivatalos tőkeáramlás a V4-országokban, nettó, millió USD

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Cseh Közt.	-	-	-	32,16	27,04	0,28	2,23	51,81	57,20	- 13,35	- 3,19	- 11,16	- 5,28	- 2,07	- 131,03
Magyarország	17,60	17,78	22,28	18,23	- 33,70	35,89	- 31,60	- 28,11	- 1,82	- 5,02	- 3,78	- 3,83	-4,42	-	-
Lengyelország	1,06	10,80	22,08	5,72	27,95	17,85	2,01	- 14,36	- 4,68	- 12,04	- 4,41	- 6,09	- 5,60	- 8,13	34,35
Szlovákia	-	-	-	-	-	-	-	-	2,35	28,19	- 21,89	- 1,00	- 1,07	- 0,04	- 0,76
V4	18,66	28,58	44,36	56,11	21,29	54,02	- 27,36	9,34	53,05	- 2,22	- 33,27	- 22,08	- 16,37	- 10,24	- 97,44

Forrás: OECD (2007a)

23. táblázat: Világbanki szerkezetkiigazítási hitelek és értékelésük

Program, hitelösszeg, minősítés	Hitelfelvétel oka	Hitelfelvétel célja	Eredmények	Fennmaradó problémák	Tanulságok
<p>SAL I. 200 millió USD + 200 millió USD (japán EXIMBank, JEXIM) + 1 000 millió USD (EC)</p> <p>kétrésztű kölcsön</p> <p>satisfactory</p>	<ul style="list-style-type: none"> - fizetéseképtelenségi helyzet elkerülése (2. legnagyobb válság 1982 óta) - a nemzetközi tőkepiacokhoz való hozzáférés nehézzé válása 	<ul style="list-style-type: none"> - a kormány piacgazdaság kiépítését, a gazdaság versenyképességét szolgáló, strukturális reformokat tartalmazó átfogó programjának támogatása - fizetési mérleg-hiány (import) finanszírozása - verseny fokozása - privatizáció, az árak és az import liberalizálása, támogatások megszüntetése - veszteséges vállalatok megszüntetése - pénzügyi fegyelem erősítése - a gazdasági átalakulás leghátrányosabban érintett rétegei számára védőháló biztosítása 	<ul style="list-style-type: none"> - a folyó fizetési mérleg pozíciójának jelentős javulása - a külső hitelképesség javulása - FDI növekményének kedvező alakulása - privát kereskedelmi hitelezőkhöz való hozzáférés javulása - strukturális átalakulás felgyorsulása (kkv-k számának dinamikus növekedése, FDI erőteljes növekedése, export erőteljes növekedése) 	<ul style="list-style-type: none"> - a tökemérleg gyenge pozíciója továbbra is fennmaradt - a reálkibocsátás továbbra is csökkent - magas árszínvonal (30% 1991-ben) - a strukturális átalakulás következményeként (veszteséges vállalatok bezárása stb.) növekvő munkanélküliség (1990 eleje – 1990 vége: 23 ezerről 80 ezerre, 1991 közepéig 200 ezerre) 	<ul style="list-style-type: none"> - a piacgazdasági átalakulás középtávú folyamat és több szektorra kiterjedő/kiterjeszhető: a multilaterális intézményeknek erre felkészültnek kell lenniük - a kormány elkötelezettsége a szigorú fiskális és monetáris politika alkalmazására kulcsfontosságú a programok sikeressége szempontjából
<p>SAL II. 250 millió USD + 150 millió USD (japán EXIMBank, JEXIM)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - az összességében sikeresnek ítélt SAL I. középtávú gazdasági programjának támogatásával 	<ul style="list-style-type: none"> - a kormány 1991-ben elfogadott középtávú gazdasági programjának (a fenntartható gazdasági növekedés alapjainak megteremtése a jogi és intézményi piaci infrastruktúra 	<ul style="list-style-type: none"> - a problémák ellenére a kormányzati reform-program eredményei fenntarthatók, ha a strukturális reformokat megfelelően megvalósítják (az 1995-ös stabilizációs 	<ul style="list-style-type: none"> - a programot a Világbank csak részben értékelte sikeresnek, amit elsősorban a meghatározott politikák nem konzisztens 	<ul style="list-style-type: none"> - a prudens makrogazdasági irányítás kulcsfontosságú az átalakulás sikerét tekintve - a kormányzati elkötelezettség hiánya a szigorú fiskális politika fenntartására egyensúlytalansághoz és a stabil makrogazdasági

unsatisfactory	<p>megteremtésével, a belső és külső egyensúlytalanság felszámolása) támogatása⁷⁵, amelynek fő célja a gazdaság integrálása az EU-ba</p> <ul style="list-style-type: none"> - az állam gazdaságban betöltött szerepének csökkentése (az adminisztratív beavatkozások csökkentése az erőforrás-allokációban, az állami tulajdonú vállalati szektor méretének csökkentése, a támogatások és adók csökkentése) - pénzügyi szektor reformja (új banktörvény, liberalizáció, új prudenciális szabályozás, felügyeleti szabályozás javítása) - pénzügyileg fenntartható és megfelelő súlypontú szociális védőháló kialakítása 	<p>programról már elismerően szólt később a Világbank)</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1991-1994 között jelentős előrehaladás a gazdaság liberalizálásában - versenyképes piacok megteremtése - az alapvető jogi és intézményi piaci infrastruktúra beindítása 	<p>végrehajtásának, valamint a kedvezőtlen belső és külső feltételeknek tudtak be</p> <ul style="list-style-type: none"> - a közszektor reformjának lelassulása - a makrogazdasági szigor fellazulása - strukturális reformok lelassulása 	<p>környezet elvesztéséhez vezet (magas költségvetési, folyó fizetési mérleg hiány, magas adóterhelés, alacsony növekedés)</p> <ul style="list-style-type: none"> - a reform-program kijelölt területein összehangolt sebességgel szükséges végrehajtani a reformokat (radikális liberalizáció nem helyettesítheti a közszféra reformját)⁷⁶
----------------	---	--	--	---

⁷⁵ A kormány középtávú gazdasági programját egy hároméves kiterjesztett készenléti megállapodással az IMF is támogatta 1 114 millió SDR értékben.

⁷⁶ A közszféra reformja kapcsán megemlíti a Világbank, hogy azok végrehajtása a piaci liberalizációnál és a versenyképesség feltételeinek megteremtésénél is nehezebb, amelynek fő okai a működő struktúrák mögötti erőteljes politikai és szociális tényezők.

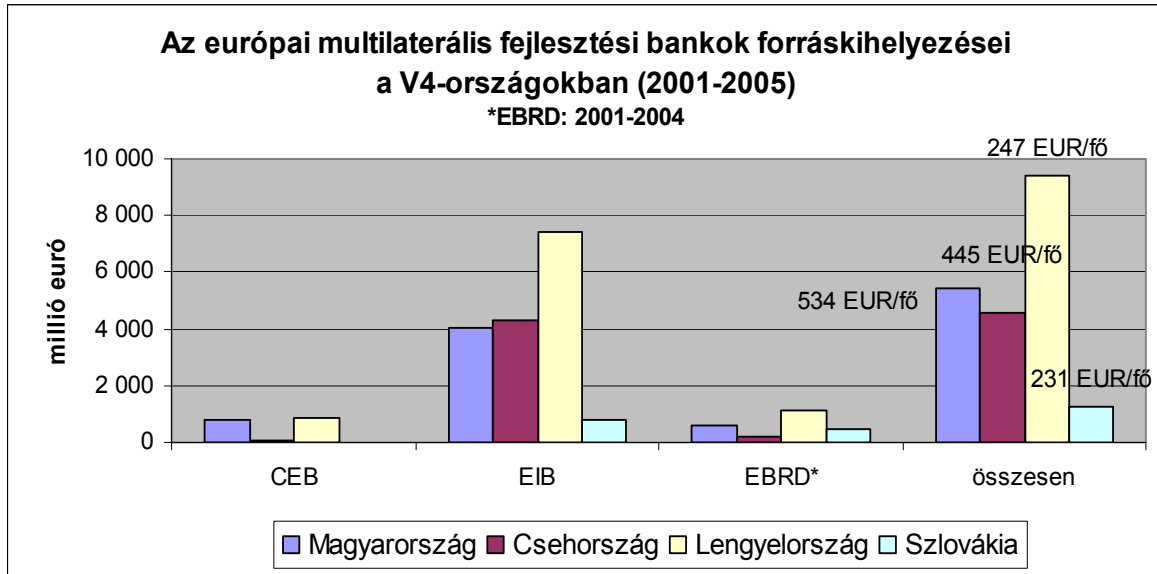
<p>EFSAL 225 millió USD kétrésztű kölcsön</p> <p>highly satisfactory</p>	<p>- a SAL II. felhasználásának értékelésekor a Világbank a magyar gazdaságpolitikai irányítást minősítve megjegyzi, hogy az nem megfelelően reagált a belső és külső egyensúlytalanságra és nem hajtotta végre a szükséges strukturális reformokat (1994 végére a költségvetési hiány a GDP 8,3%-ára emelkedett, a folyó fizetési mérleg-hiány elérte a GDP 9,5%-át)</p>	<p>- a kormány 1995-1997 között megvalósuló vállalati és pénzügyi szektorbeli reform-programjának támogatása, a piacgazdasági átalakulás fejlett és kritikus szintjének befejezése⁷⁷</p> <p>a.) vállalati privatizáció (állami részesedések jelentős csökkentése)</p> <p>b.) vállalati veszteségek csökkentését célzó strukturális program, a csődtörvényre és a jelzálogra vonatkozó szabályozás javítása</p> <p>c.) bankprivatizációs program (állami tulajdonú bankok eladása 1997 végéig)</p> <p>d.) bankszektort érintő szabályozás fejlesztése</p>	<p>- a gyorsított ütemű, nagyméretű vállalati privatizációnak (beleértve a nagy közüzemeket főként a telekommunikáció, az energetikai és a bankszektor területén) jelentős demonstrációs hatásai voltak a régióban, még néhány akkori EU-tagországgal való összehasonlításban is jelentős eredmények</p> <p>- a vállalati veszteségek felszámolása erőforrásokat szabadított fel nagy megtérüléssel járó új beruházások indítására</p> <p>- a bankszektorban a pénzügyi fegyelem fenntartása további erőforrásokat szabadított fel a vállalati beruházások javára</p>	<p>- a széleskörű politikai konszenzus a reformok szükségességéről és irányáról, a kormány elkötelezettsége a végrehajtásról, lehetővé teszi a reform-program gyors megvalósítását (Ownership of and Commitment to the Program)</p> <p>- az EU-csatlakozás feltételeinek való megfelelés, az OECD-tagság követelményei erősítették a kormányzati elköteleződést</p> <p>- a szoros együttműködés és a kölcsönös bizalom a Bank és a kormány között kulcsfontosságú volt a hatékony megvalósítás szempontjából (a kormány véleménye szerint ezek az informális szempontok legalább olyan fontosak voltak, mint a formális szerződéses feltételek</p> <p>- a bankprivatizáció területén a Világbank kiemelte a nemzetközi stratégiai befektetők bekapcsolásának fontosságát (a vizsgált időszak végére tőkearányos részesedésük elérte a 60%-ot), amelyet az állami tulajdonban megmaradt Postabank negatív példájával igazolt</p>
---	---	---	---	---

⁷⁷ A szóhasználat arra utal, hogy a piacgazdasági átalakulás még nem teljes befejezéséről van szó.

PSAL 150 millió USD 1 részlet impl.: smooth	- A közpénzügyek és a társadalombiztosítás (nyugdíjrendszer) reformjának szükségessége	- Az állami nyugdíjrendszer reformja, magán-nyugdíjpénztári rendszer kialakítása (felosztó-kiróví rendszer kiegészülése tőkefedezeti rendszerrel)	- A reform következtében többen választották az új tőkefedezeti rendszert, mint arra a tervezéskor számítottak (1998: több mint 1 millió – terv: 700 ezer; 1999. aug.: 2 millió – terv: 1,3 millió) - Sikertelen csökkenteni az állami nyugdíjrendszer egyensúlytalanságait	- A reform jellegéből adódóan magasabb költségvetési hiány, a tervnél magasabb tényleges átlépők száma miatt a várthoz képest is magasabb költségvetési hiány - A magasabb hiány óhatatlanul együtt jár a nyugdíjkorhatár emelésének szükségességével	- Bár a nyugdíjreform az 1998-as kormányváltást követően nem az eredetileg elfogadott menetrenddel és tartalommal valósult meg, a reformot a Világbank sikeresnek minősítette, a hitelfelvevő kiemelte a folyamatosan meglévő és tapasztalt elkötelezettség (ownership) fontosságát - A reform politikai és gazdasági megvalósíthatóságának fontos demonstrációs hatásai vannak a régióban
---	--	---	--	--	---

Forrás: SAPRI (2001)

1. ábra

2. ábra

